

Doktori (PhD) értekezés

Máthé Réka Zsuzsánna

2019.09.11.

2019.11.28.

NEMZETI KÖZSZOLGÁLATI EGYETEM

Közigazgatás-tudományi Doktori Iskola

Máthé Réka Zsuzsánna:

**Európai uniós intézményekkel vagy politikákkal kapcsolatos transznacionális
tiltakozó mozgalmak vizsgálata kvantitatív elemzési eszközökkel**

Doktori (PhD) értekezés

Témavezető:

Prof. Dr. Hajnal György

.....

Budapest, 2019

2019.11.28.

TARTALOM

Ábrák jegyzéke.....	5
Táblázatok jegyzéke.....	6
I. RÉSZ. BEVEZETŐ	8
II. RÉSZ. A KUTATÁS FOGALMI ÉS ELMÉLETI KERETEI	15
1. Európaizáció.....	16
2. Társadalmi tőke	24
3. Identitás	27
4. Társadalmi mozgalmak	32
4.1. Elméleti megközelítések	32
4.2. Társadalmi mozgalmak szerepe az Európai Unióban	39
4.3. A társadalmi mozgalmak európaizációja	43
4.4. Eurokritikus mozgalmak	47
4.5. Társadalmi mozgalmak a visegrádi országokban.....	53
4.6. Összegzés	69
III. RÉSZ. AZ EURÓPAI UNIÓ INTÉZMÉNYRENDSZERÉT ÉS A CIVIL SZFÉRÁT ÉRINTŐ VÁLTOZÁSOK.....	72
5. Az Európai Unió államrendszerének változásai.....	74
5.1. Az EU államrendszerét meghatározó paradigmák	74
5.2. Az Európai Unió policentrikus intézményrendszerének fejlődése	115
5.3. Összegzés	133
6. A civil szféra formális érdekérvényesítő eszközei.....	137
6.1. A civil társadalom szerepe az Európai Unióban	137
6.2. Történelmi visszatekintés.....	142
6.3. Rendszeres párbeszéd.....	147

2019.11.28.

6.4. Konzultációk eszközei.....	153
6.5. Európai polgári kezdeményezés.....	156
6.6. Összegzés	164
IV. RÉSZ. KUTATÁSI KÉRDÉSEK ÉS A KUTATÁS MÓDSZERTANA.....	166
7. Kutatási kérdések és hipotézisek.....	166
8. Felhasznált adatforrások és módszerek.....	176
V. RÉSZ. EMPIRIKUS VIZSGÁLAT ÉS ELEMZÉS	192
9. A centrum és periféria alulról fölfelé irányuló európaizációja	193
10. Az eurotiltakozások célpontjának kiválasztását befolyásoló tényezők	204
11. Az eurotiltakozások intenzitását befolyásoló tényezők.....	219
12. Transznacionális eurotiltakozások számának időbeli változása.....	231
13. Új tudományos eredmények	234
VI. RÉSZ. KÖVETKEZTETÉSEK	240
Az értekezés témakörében megjelent publikációk.....	245
Bibliográfiai hivatkozás	246
Folyóiratcikkek.....	246
Könyvek	258
Könyvfejezetek.....	265
Hivatalos dokumentumok	267
Egyéb dokumentumok.....	270
Weboldalak.....	272
Mellékletek.....	276

2019.11.28.

Ábrák jegyzéke

1. ábra: Régiós és uniós cselekvési térben zajlott politikai események száma	68
2. ábra: Kötelezettségszegési eljárások száma 2002-2018 között.....	120
3. ábra: Az Európai Bíróság elé utalt kötelezettségszegési eljárások százaléka.	121
4. ábra: Európai parlamenti választások részvételi aránya.....	125
5. ábra: A 2019-es parlamenti választások részvételi aránya, előzetes elemzések alapján	126
6. ábra: Az átláthatósági nyilvántartásban 2019. április 30-án nyilvántartott nem kormányzati szervezetek száma	151
7. ábra: Eurotiltakozások célpontjában álló kormányzati szintek százalékos megoszlása	206
8. ábra: Eurotiltakozások százalékanak megoszlása a tiltakozások célpontja szerint az egyes tagállamokban	213
9. ábra: Egyes társadalmi csoportok által választott eurotiltakozások célpontjainak százalékos megoszlása	215
10. ábra: Eurotiltakozások intenzitásának eloszlása	220

2019.11.28.

Táblázatok jegyzéke

1. táblázat: A V4-ekre és az EU-ra jellemző alapvető emberi értékek	61
2. táblázat: A birodalmak típusainak jellemzői	105
3. táblázat: Szakpolitikai területekre bontott kötelezettségszegési eljárások száma	122
4. táblázat: Az átláthatósági nyilvántartásban 2019. április 30-én nyilvántartottak regisztrációi	148
5. táblázat: A véleményezés szakaszai	154
6. táblázat: Kutatási kérdések és hipotézisek	175
7. táblázat: Európai tiltakozások tipológiája	185
8. táblázat: A kutatási kérdések megválaszolásánál használt változók és elemzési módszer	188
9. táblázat: A centrum és a periféria közötti különbségek az összes tiltakozó esemény számának és arányának tekintetében.....	196
10. táblázat: Az összes, Európai Unióban lezajlott tiltakozó esemény számához mért tagállami kormányzati érintettségű tiltakozás, valamint az eurotiltakozások aránya	197

2019.11.28.

Köszönetnyilvánítás

Köszönöm témavezetőmnek, Hajnal Györgynek, hogy támogatott doktori tanulmányaim megkezdésében és folytatásában, valamint elméleti és módszertani iránymutatásaival és kritikus megjegyzéseivel hozzájárult a dolgozat megírásához. Tanácsai és iránymutatásai a doktori disszertáció, valamint az egyetemi oktatás során is rendkívül hasznosnak bizonyultak. Továbbá köszönöm Dr. Koller Boglárkának, Dr. Jenei Györgynek, Dr. Nemes Ferencnek és Dr. Pál Gábornak értékes észrevételeiket, amelyekkel nagymértékben hozzájárultak a dolgozatom minőségének javításához.

Hálás vagyok mindazoknak, akik lehetővé tették és hozzájárultak ahhoz, hogy doktori tanulmányaim mellett kormányzati ösztöndíjjal a College of Europe Brugge-i kampuszán tanulhattam, és elvégezhettem az intézmény Európai politikatudomány és közigazgatás szakirányú mesterképzését. Itt kezdtem el a disszertáció eredményeit megalapozó többéves kutatást.

Disszertációm egyik alfejezetének megírásához szükséges kutatás az Emberi Erőforrások Minisztériuma ÚNKP-17-3-III-NKE-53 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának támogatásával készült.

Hálás vagyok, amiért a Nemzeti Közsolgálati Egyetem biztosította számomra a disszertáció elkészítéséhez szükséges feltételeket: köszönöm feletteseim és munkatársaim támogatását.

Végül köszönetet szeretnék mondani családomnak és barátaimnak, valamint Kormosnak, akik mindvégig önzetlenül segítettek és biztattak.

Budapest, 2019. szeptember 11.

I. RÉSZ. BEVEZETŐ

A dolgozat általános célkitűzése az európaizáció és az európai társadalmi tőke kapcsolatának vizsgálata. Pontosabban azt kívánom megvizsgálni, hogy az európaizáció hogyan hatott a társadalmi tőkére. A társadalmi tőke nem más, mint egy adott közösséget alkotó egyének közötti kapcsolatokban megbúvó erőforrás, amely az egyének boldogulásán túlmutatóan elősegítheti a kollektív cselekvést (Putnam, 1994), hozzájárulva egy egészséges és versenyképes társadalom fenntartásához (Coleman, 1988; Cusack, 1999; Putnam, 2000; Pierce és társai, 2002).

Ugyancsak az egyének kapcsolatainak múlik az adott közösség önszerveződési képessége, vagyis az, hogy milyen normákat tartanak elfogadhatónak, és milyen mértékben tudják közösségi céljaikat elérni (Gurr, 1970; Cohen és Arato, 1994; Börzel, 2010, Ostrom 2001, Lam és Ostrom, 2010) illetve milyen módszerekhez folyamodnak ez ügyben. Vagyis az önszerveződési képességből eredendő tevékenységeket a társadalmi tőke egyik megnyilvánulási formájának tekintem.

Az önszerveződés egyik fontos jelensége a különböző társadalmi mozgalmak kialakulása, amelyeket egyének és szervezetek összessége alkot (della Porta, és Diani, 2006; della Porta, és Caiani, 2011). Az önszerveződés, és így a társadalmi mozgalmak keletkezése is nagymértékben függ az adott közösség politikai kultúrájától (Kriesi, 1992; Koopmans, 1996, Lahusen, 2004). Az Európai Unió mint államrendszer jellegzetes politikai kultúrával rendelkezik, amely hatással van az európai társadalmi mozgalmakra.

Kvantitatív, empirikus adatokat feldolgozó disszertációm magyarázó jellegű kutatás, amelyben a fentiek értelmében az európai társadalmi mozgalmakat jellemző változásokat kívánom elemezni, amely változások az integrációs folyamat erősödése és felgyorsulása miatt következhetnek be. A vizsgálat az Európai Unió huszonnyolc tagállamára terjed ki, és a lisszaboni szerződés

2019.11.28.

hatálybalépése utáni időszakra vonatkozik.

Elemzések sokasága világított rá arra, hogy az uniós integrációs folyamatok és az uniós intézmények sajátos munka-, konfliktus- és kommunikációs stílusai hozzájárulhattak a nemzeti politikai kultúrák valamilyen szintű átalakulásához (Ladrech, 1994; Meny és mtársai, 1996; Hanf és Soetendorp, 1998; Cowles és mtársai, 2001; Kern és Bulkeley, 2009; Saurugger, 2014).

A nemzeti politikai kultúrák átalakulása idővel befolyásolta a társadalom önszerveződési képességeit és szokásait (Sanchez Salgado, 2004; Warleigh, 2001). Így a társadalmi mozgalmakra is hatást gyakorolt és befolyásolta az uniós szintű társadalmi mozgalmak adaptációját (Císař és Navrátil, 2011, Císař és Vráblíková, 2013) egy „európai politikai kultúrához” (Koopmans és Erbe, 2004).

Az elmúlt évtizedek kutatásai, amelyek középpontjában a társadalmi mozgalmak álltak, részletesen kitértek az egyes mozgalmak belső szerkezetére, összetevőire, kialakulásuk történetére, valamint az európai uniós politikai intézményrendszerek által nyújtott lehetőségekre, vagy megpróbálták felbecsülni az egyes mozgalmak sikereit vagy kudarcait, valamint ezek okait (della Porta és Tarrow, 2005; della Porta és Diani, 2006; della Porta és Caiani, 2011; Kriesi, 1992; Koopmans, 1996; Lahusen, 2004; Jacobsson, 2013).

A számos elemzés ellenére mindössze egyetlen olyan *átfogó jellegű* empirikus alapú kutatás jelent meg, amely az európaizáció hatását vizsgálta az uniós társadalmi mozgalmakra, és a változások általános jellemzőit mutatta be. A kvantitatív módszerekkel végzett kutatás az 1984–1997 közötti időszakban jegyzett aktív európai *tiltakozó mozgalmakat* elemezte, és 2001-ben jelent meg Doug Imig és Sidney Tarrow gondozásában. Ennek a kutatásnak középpontjában is az európaizáció tiltakozó mozgalmakra gyakorolt hatásának felmérése áll. Az Egységes Európai Okmány és a maastrichti szerződés elfogadása lényeges változásokkal járt az Európai Unió intézményrendszerei szempontjából, és mindez az állampolgárok számára is új politikai lehetőségeket teremtett. A két szerző azt

2019.11.28.

igyekezett megvizsgálni, hogy az új intézményi struktúrák kialakulása hogyan hatott az uniós társadalmi mozgalmakra. Mindenekelőtt azt vizsgálták, hogy a hagyományosan nemzetállami struktúrákban kialakult társadalmi mozgalmak hajlamosabbak-e a nemzeti kormányaik helyett az újonnan kialakult szupranacionális szervezetekhez fordulni panaszaikkal. Másodsor, azt elemezték, hogy a tiltakozások módszere és intenzitása függ-e attól, hogy a nemzeti vagy az uniós kormányzati szinthez fordulnak panaszaikkal. Végezetül arra kerestek választ, hogy az új intézményi struktúrákban kialakult mozgalmak hozzájárulnak-e a transznacionális hálózatok kialakulásához és ez által egy közös európai identitás erősödéséhez.

Disszertációmban hasonló módszertannal dolgozok, ám az adatfelvétel során korszerű eszközöket használtam. Adataimat a GDELT **big data** több mint 50 terrabájtos adatállományából **SQL** relációsadatbázis-kezelő lekérdezési nyelven szűrtem le, amelyek közötti összefüggések erősségét és irányát statisztikai eszközökkel (**Pearson-féle korrelációs együttható, Fisher-egzakt teszt, Kruskal-Wallis próba, Mann-Whitney teszt és regressziós egyenes**) vizsgáltam.

A Doug Imig és Sidney Tarrow által vezetett kutatás során felhasznált adatok lezárása óta 22 év telt el. Ez idő alatt az Európai Unió társadalma és intézményrendszere is nagyon sok változáson ment át, amelyek lényegesen befolyásolhatták az uniós társadalmi mozgalmakat.

Egyrészt az ötödik bővítési kör révén új tagállamok csatlakoztak az Európai Unióhoz. Az újabb tagállamok az unió régebbi tagállamaiétól eltérő jellegű politikai kultúrájúak, és sajátos önszerveződési szokásaik vannak. Mi több az újonnan csatlakozott tagállamok elképzelése az Európai Unió ideális formájáról és az integráció céljáról is élesen különbözik a nyugat-európai társaikétól. Ezek elfogadása a régebbi tagállamok kormányai és lakosai számára nem volt teljesen zökkenőmentes, így az egységes európai politikai kultúra és az ezzel járó közös európai identitás kialakulását több akadály is nehezítette. Ugyanakkor számos lehetőség nyílt arra, hogy az uniós lakosok könnyebben kapcsolatot tudjanak

2019.11.28.

teremteni egymással, és önszerveződési képességeiket transznacionális szinten is gyakorolhassák.

Felmerül a kérdés, hogy az elmúlt évtizedek alatt sikerült-e valamennyire közelíteni az álláspontokat, együttesen fellépni, vagy a társadalmi mozgalmak szintjén még érezhető-e a különbség, és hogy a transznacionális hálózatok fejlődtek-e az elmúlt években, vagy, hogy várható-e további erősödésük. Dolgozatomban ezekre a kérdésekre fogom keresni a választ.

Az uniós társadalmi mozgalmakra azok az intézményi változások is fontos hatást gyakoroltak, amelyek a lisszaboni szerződés hatálybalépéséhez köthetőek. A lisszaboni szerződés szabályozza az uniós intézmények szerepét, a szupranacionális és a tagállami szintek közötti hatáskörök elosztását. Megnövekedett az Európai Parlament szerepe, az Egyesült Királyság, Lengyelország és a Cseh Köztársaság kivételével jogilag kötelezővé tette az Alapjogi Chartát. Több politikai lehetőséget teremtett az uniós polgároknak a döntéshozatalban való részvételre, elsősorban transznacionális együttműködések formájában.

Mindezek indokolttá és aktuálissá teszik, hogy az európaizáció társadalmi mozgalmakra gyakorolt hatását ismét felmérjük. A kutatásom **egy tíz éves időszakot, a 2009 és 2019 közötti periódus adatait méri fel**, míg Imig és Tarrow 1984–1997 közötti eseményeket elemeztek. A munkámban elsősorban **ugyanazokra a kérdésekre keresem a választ, amelyeket Doug Imig és Sidney Tarrow is vizsgált**:

1. A hagyományosan nemzetállami struktúrákban kialakult társadalmi mozgalmak hajlamosabbak-e a nemzeti kormányaik helyett az újonnan kialakult szupranacionális szervezetekhez fordulni panaszaikkal? Mely tényezőktől függ, hogy a tiltakozók melyik kormányzati szinthez fordulnak?
2. A tiltakozások intenzitása függ-e attól, hogy melyik kormányzati szinthez fordulnak? Milyen más tényezőktől függ az egyes tiltakozások intenzitása?

2019.11.28.

3. Az új intézményi struktúrákban kialakult mozgalmak hozzájárulnak-e a transznacionális hálózatok kialakulásához és egy közös európai párbeszéd és identitás kialakulásához?

Munkám során különös figyelmet fektettem arra, hogy az ötödik bővítési kör során csatlakozott tagállamok csak alig 15 éve tagjai az uniónak, más politikai kultúrával rendelkeznek és feltételezhetően az európaizáció még nem fejthette ki annyira hatását ezekre a mozgalmakra. Ezért, egy, **az eredeti kutatásban nem szereplő kutatási kérdést** is vizsgállok:

4. Vannak-e lényeges eltérések a régebbi és az újabb tagállamok társadalmi mozgalmainak jellemzői között, és ha igen, melyek ezek?

Hipotéziseimet a kutatási kérdésekhez kapcsolódóan fogalmaztam meg, amelyek így hangzank:

1. Az Európai Unió centrumában és a perifériáján lezajlott tiltakozások jellemzői arra utalnak, hogy a két régió alulról felfelé irányuló európaizációja egymástól eltérő jellegű.
2. Az eurotiltakozások célpontjai annak függvényében változnak, hogy a felülről lefelé irányuló európaizáció hogyan hatott az egyes társadalmi csoportokra.
3. Az eurotiltakozások intenzitása függ a tiltakozás központjában álló kormányzati szinttől, illetve a lentől felfelé irányuló európaizáció vélt sikerességétől.
4. A transznacionális eurotiltakozások száma esetében nem mutatható ki egyértelmű növekedési tendencia.

Saját eredményeimet összevettem a Doug Imig és Sidney Tarrow **kutatásának eredményeivel, az így keletkezett két elemzés eredményeinek összehasonlítása** lehetővé teszi, hogy az európaizáció társadalmi mozgalmakra 35 év alatt kifejtett hatását felmérjük. Ezekből elméleti és gyakorlati szempontból is releváns következtetéseket vonhatunk le az európai önszerveződést és társadalmi tőkét

2019.11.28.

illetően. A hipotéziseim igazolásán **túlmenően, a dolgozatom új kutatási eredményeket is tartalmaz.**

- Az ötödik bővítési kör során csatlakozott országokra kevésbé jellemző a nagyobb arányú önszerveződést igénylő együttműködő tiltakozás, mint a kollektív tiltakozás.
- A tiltakozások intenzitása és a tiltakozás központjában álló kormányzati szint kiválasztása esetében nem mutatható ki az európaizáció hatása. Erősebb meghatározó tényező a tagállami politikai kultúra és a belpolitika (vö. Marks és McAdam, 1999).
- A transznacionális tiltakozások intenzitása esetében meghatározó tényező egy másik tagállam lakosaival való kapcsolat (azok elleni vagy azok melletti tiltakozás).
- A tiltakozások szereplői alkalmazkodnak a különböző politikai struktúrák által nyújtott lehetőségekhez és nem minden esetben az általuk megszokott módon tiltakoznak (vö. Tilly, 1986, 1995).

Hasonló kutatás sem a hazai, sem a nemzetközi szakirodalomban nincsen, így dolgozatom hiánypótló.

A dolgozatom I. részében (*A kutatás fogalmi és elméleti keretei*) a kutatás szempontjából legfontosabb fogalmakat és elméleti felvetéseket ismertetem. Tisztázom a társadalmi tőke fogalmát, és hogy az hogyan kapcsolódik az identitás és a társadalmi mozgalmak fogalmához. A II. rész legrészletesebb és leghosszabb fejezete ismerteti a társadalmi mozgalmakhoz kapcsolódó elméleteket, tisztázza a fogalmat, ismerteti az Európai Unióban betöltött szerepüket, és részletezi az új tagállamokban megjelenő társadalmi mozgalmak általános jellemzőit.

A III. rész (*Az Európai Unió intézményrendszerét és a civil szférát érintő változások*) célja, hogy részletesen bemutassa azokat a háttérinformációkat, amelyek a társadalmi mozgalmakra hatással voltak az elmúlt évtized alatt. Ezeket két nagy fejezetben ismertetem: előbb bemutatom az intézményrendszert érintő

2019.11.28.

változásokat, majd egy másik fejezetben azt, hogy mindezek milyen politikai lehetőségeket teremtettek az uniós lakosok önszerveződése és érdekképviselése számára.

A korábbi részekben ismertetett elméleti megfontolások alapján a IV. részben (*Kutatási kérdések és a kutatás módszertana*) fogalmazom meg a kutatás konkrét kérdéseit és hipotéziseit, majd egy külön fejezetben ismertetem a kutatásom során használt adatforrást, a kutatás során használt változókat, valamint az egyes elemzési módszereket.

A dolgozatom V. részét a négy kutatási kérdésem köré csoportosítottam. Az egyes kérdésekre külön fejezetekben keresem a választ, és igyekszem a hipotéziseket alátámasztani, illetve az utolsó alfejezetben összegzem a kutatásom új tudományos eredményeit.

Végezetül a VI. részben összegzem a kutatási kérdésekre adott válaszokat, és azokat tágabb kontextusba helyezem, majd igyekszem az azokból levonható elméleti és gyakorlati szempontból releváns következtetéseket ismertetni.

2019.11.28.

II. RÉSZ. A KUTATÁS FOGALMI ÉS ELMÉLETI KERETEI

A dolgozat ezen részének szerepe, hogy ismertesse a kutatás szempontjából legfontosabb fogalmakat, és felvázolja az azok közötti oksági kapcsolatokat, valamint hogy ismertesse a kutatás elméleti kereteit.

Dolgozatomban a közigazgatás-tudomány mellett a politikatudomány, a nemzetközi kapcsolatok, a szociológia és a szociálpszichológia megközelítései és nagy elméletei ötvöződnék. Legtágabb értelemben véve a dolgozatom elméleti keretrendszerét a társadalmi konstrukcionizmus határozza meg, amely szerint a valóság társadalmilag egyeztetett, meghatározott és széles körben elfogadott szemlélet, vagyis egy társadalmi konstrukció. A dolgozatom kiindulópontja a társadalomtudományok alapját is képező Thomas-tétel, amely szerint, „ha az emberek bizonyos helyzetet valóságként határoznak meg, akkor annak következményei valóságosak lesznek” (Thomas és Thomas, 1928., p.572).

Egyes objektív helyzetek személyes interpretációja és az azoknak tulajdonított jelentőség egyéni és aggregált szinten, társadalmilag annyira számít, amennyire képes hatást gyakorolni az egyénekre és a társadalomra. Vagyis az emberek azon interakciói, amelyek során egy helyzetre vonatkozóan értelmet tulajdonítanak annak, meghatározzák a további cselekvési formáikat. Wallace és Wolf (1999., p. 277) úgy határozzák meg a társadalmi konstrukcionizmust, mint egy olyan folyamatot, „amelyben az emberek az akcióik és interakcióik révén folyamatosan megalkotnak egy közös valóságot, amelyet objektíven tényyszerűségben létezőnek, valamint szubjektíven jelentést hordozónak ítélnék meg.” Vagyis a „valóság” az egyének különböző interakcióikból jön létre, és amely révén kialakul az egyéneknek a világra és annak értelmezésére vonatkozó közös értelmezése. Ilyen módon alakulnak ki olyan társadalmi konstrukciók is, mint az identitás, a nemzet, az állam, vagy, hogy mi képez „problémát”, és miként igyekszünk azt orvosolni.

2019.11.28.

Ugyancsak a társadalmi konstrukciók révén alakul át ezek jelentése és fontossági sorrendje az egyén számára.

Más szavakkal, egy adott társadalom tagjainak közös értelmezései határozzák meg a társadalom azon normáit, amelyek szerint közösségeiket szervezik, kialakítják formális és informális szabályaikat, és ezek mentén kialakul identitásuk. Ugyancsak a közös értelmezés kérdése, hogy a közösség által meghatározott normák és szabályok szerint mit tekintenek problémának, és mi ellen tiltakoznak.

Ezek alapján a dolgozatomban első alfejezetemben az európaizáció fogalmát határozom meg, ezt követően a társadalmi tőkét definiálom, majd az identitás fogalmát részletezem, és kitérek azokra a folyamatokra, amelyek során a társadalom különböző rétegei közös identitásokat alkotnak. A társadalmi mozgalmak gyakran hozzájárulnak egy közös identitás kialakulásához. A kutatási kérdéseim nem vizsgálják az európai identitás kialakulását, de az elemzésem központjában álló társadalmi mozgalmak egyes jellemzőiből lehet arra következtetni, hogy az európai identitástudat mélyülhetett-e az elmúlt évtizedek alatt a társadalmi mozgalmak résztvevői esetében. Éppen ezért az európai identitástudat is indikátora a társadalmi tőkének. Végezetül az utolsó alfejezetben az európaizáció részletes bemutatására térek, azok nagy elméleteit és konceptualizálását ismertetem, bemutatom, hogy hogyan hat rájuk az európaizáció, különös tekintettel a kelet-közép-európai országokra.

1. Európaizáció

Az alfejezet célja, hogy az „európaizáció” fogalmát mint a kutatás egyik legfontosabb keretrendszerét bemutassa, és ebben a dolgozatban használt értelmét tisztázza. A „európaizáció” fogalom meghatározásánál a Gerring (1999) irányvonalait fogom használni. Először is figyelembe kell venni, hogy léteznek olyan tulajdonságok vagy attribútumok, amelyek megkülönböztetik az egyik fogalmat a másiktól, vagyis annak intenzióját (intension). Másodsor, ezeket meg kell különböztetni az általuk leírt eseményektől, körülményektől vagy jelenségektől, vagyis az extenziótól (extension). Végül, a kifejezés összefoglalja ezeket a külön-

2019.11.28.

böző elemeket vagy dimenziókat. A legegyszerűbb értelemben véve a fogalomképzés erre a háromoldalú, egymástól kölcsönösen függő kapcsolatra utal (Gerring, 1999., p. 357–358., idézik: Buller és Gamble, 2002., p. 5.).

Az alfejezet első részében a fogalom intenzióját szeretném tisztázni, ezért a következő részben elkülönítem azoktól a fogalmaktól, amelyek során az „európaizációt”, mint az integrációt, vagy mint annak okait leíró értelemben használták.

A 20. század második felében bekövetkezett társadalmi, gazdasági, politikai és technológiai változások hozzájárultak a termelés átalakulásához, a fokozott nemzetközi együttműködéshez és a nemzetköziesedéshez. A szervezeteknek a különböző kihívásokhoz való gyors alkalmazkodási képessége kiélesíti az intézményi kölcsönhatások és a kollektív cselekvések fontosságát. Az Európai Közösség kialakulása és az európai országok integrációja részben ezekre a kihívásokra igyekezett választ adni.

Az a jelenség, hogy egyes tagállamok önként lemondtak bizonyos hatásköreik gyakorlásáról, és ezeket a hatásköröket és kompetenciákat átadták egy nemzetek feletti entitásnak, a politikatudomány neves képviselői, valamint a nemzetközi kapcsolatok szakértői számára számos kérdés táptalajává vált, és az európai integrációval kapcsolatos tudományos cikkek és könyvek sokaságának megjelenéséhez vezetett. Az integrációs folyamattal járó változtatásokat különböző elméleti iskolák különböző nézőpontokból elemzik és írják le.

A neofunkcionalisták a regionális együttműködés és az integráció folyamatának okait a tagállamok érdekeinek szempontjából írták le és magyarázták. Úgy vélték, hogy a tagállamok már nem tudták hatékonyan és eredményesen kezelni a társadalmi változásokat, így saját érdekük volt, hogy bizonyos hatásköröket átadjanak szupranacionális szervezeteknek, amelyek képesek voltak ezeket jobban koordinálni és így eredményesebb működést biztosítani. A neofunkcionalisták az integrációs folyamatot főként két tényezővel, az úgynevezett továbbgyűrűző hatással (*spill-over effect*) és az uniós politikák által érintett csoportok érdekeivel

2019.11.28.

magyarázták (Haas, 1968, Pollack, 2010, Saurugger, 2014; Rosamond, 2000).

A neofunkcionalisták úgy vélik, hogy a gazdasági integráció egy funkcionális önfenntartó gazdasági kényszerpályán való mozgást eredményez. Meglátásuk szerint az egyik szektorban elért integráció szükségszerűen egy másik szektor integrációjához vezet. Az egyre több területen elért gazdasági integráció lassanként feloldja a nemzeti határokat, és óhatatlanul létrehoz egy politikai uniót is. Véleményük szerint az integráció önmagától automatikusan alakult ki, amelyet azonban a tagállami politikai és gazdasági elitcsoportok támogattak, akik az integrációs folyamat nyertesei. Céljaik elérése érdekében a tagországi kormányoknál folytattak lobbitevékenységet a folyamat elmélyítésére és megerősítésére. Az „üres székek politikája” néven elhíresült esemény vetett fényt az integrációs folyamatot leíró javasolt elmélet hiányosságaira, ami egy másik elmélet kidolgozásához és szélesebb körben való elismeréséhez vezetett.

A kormányközi (*intergovernmental*) elméletek a 60-as évek végén alakultak ki a de Gaulle és a Bizottság közötti konfliktus során, amelynek következményeként a Európai Közösség számos döntését a francia miniszterek távolmaradásukkal megghiúsították. A francia és az uniós közösség közötti konfliktus rámutatott az integrációs folyamatok összetettségére. Ezt követően az európai integrációt elemző szakirodalom a tagállamokra és az országos politikai vezetőkre mint az integrációt nemzeti érdekek alapján befolyásoló tényezőkre tekintett, és ezek kerültek az elemzések középpontjába. Alan Milward (1992) elutasította a korábban széles körben elfogadott elméleteket, és a kényszerpályák, valamint a nemzetközi csoportok érdekeit teljes mértékben figyelmen kívül hagyta. Úgy vélte, hogy az integrációs folyamat mindössze az államközi tárgyalások eredménye, és központi szereplői a tagállamok. Az európai integráció kormányközi megközelítói szerint az európai integrációt a nemzetállamok érdekei irányítják és ellenőrzik, így egy politikai unió létrejötte nem tartható valószínűnek (Hoffman, 1966; Diez, 1996).

A szakterület neves kutatói az Európai Közösségben tapasztalható integrációs folyamatok hipotetikus okait és mechanizmusait vizsgálták, azt, hogy a Közösség

2019.11.28.

politikai rendszere hogyan alakul át fokozatosan, és az Európai Unió hogyan nyerte el jelenlegi formáját. Ugyan az EU nem hasonlítható össze a nemzeti politikai rendszerekkel, a szupranacionális szervezetek intézményei egyre erősebbeké váltak, és az „integrációs projekt” inkább olyan államalakulathoz hasonlított, amelynek intézményei és szereplői különböző szinteken részt vesznek a politikai döntéshozatalban. Az a tény, hogy az Európai Unióról mint államalakulatról beszélhetünk, új megvilágításba helyezte az integrációs jelenséget, és új kutatási kérdéseket vetett fel.

A következőkben az európaizáció fogalmát szeretném megkülönböztetni a fogalom által leírt eseményektől. A politikatudomány képviselői is egyre nagyobb figyelmet szenteltek az európai tanulmányoknak, és új kutatási irányok jöttek létre. Az integráció okainak vizsgálatát fokozatosan helyettesítették az integrációs folyamat következményeit feltáró kutatások, valamint a kutatások az uniós pártrendszerekre, a politikai elitekre, az intézményi megállapodásokra vagy az Európai Unió döntéshozatali folyamataira összpontosultak. Az Európai Uniót mint államrendszert tekintve a szakirodalom egyik hangsúlyos pontja a nemzeti és szubnacionális *polity-policy-politics* hármásra gyakorolt befolyása lett, amely folyamatot az „európaizáció” fogalommal jelölték. A funkcionalizmus és a kormányköziség iskoláival ellentétben az „európaizáció” nem az európai tanulmányok „nagy elmélete”; inkább egy mindent átfogó jelzőnek tekinthető, amely az „unióban lévő intézmények, szervezetek, közpolitikák, paradigmák, vagy akár szereplők átalakulását vizsgálja” (Costa és Brack, 2016., p. 47). Mivel az átalakulás jelenségét leíró fogalmat egymástól nagyon eltérő kutatási területeken használták, az „európaizáció” egyszerre több folyamatot és jelenséget is jelöl.

Az Európai Unió működése által előidézett átalakulási folyamatokat vizsgáló egyik legelső kiemelkedő kutató Robert Ladrech volt. Az unió hatását az alábbiak szerint fogalmazta meg: „Az európaizáció megőrzi a nemzeti kormányok legitimitását és illetékességét, de azt sugallja, hogy a különböző környezeti hatásokra fokozatosan egyre inkább áthatja a nemzeti kormányokat, és idővel a politikai rendszerekbe és a politikai döntéshozatalba is beépül” (Ladrech, 1994., p. 70.). Vagyis Ladrech véleménye szerint az európai normák, értékek és funkciók

2019.11.28.

válnak a nemzeti kormányok szerves részeivé. Élesen megkülönbözteti az európaizációt a globalizációtól és a nemzetköziesedéstől. Megkülönböztetésének alapja nem csupán a földrajzi határok, hanem az európai normák és értékek elfogadását megkönnyítő intézményi megállapodások és struktúrák: „Az európaizáció különbözik az olyan fogalmaktól, mint a nemzetköziesedés és a globalizáció, elsősorban az éles földrajzi lehatárolás miatt, másodsor pedig a már létező nemzeti keretrendszerek sajátosságára épül, ami az alkalmazkodás folyamatát formális és informális módon segíti.” (Ladrech, 1994., p. 71)

Ladrech úgy véli, hogy az alkalmazkodási és átalakulási folyamat az európai politikai döntéshozatal eredménye, amely a politikai színtér valamennyi szereplőjét érinti, és hosszú időre van szükség, amíg a változások internalizálódnak és automatikussá válnak. „A politika és a közpolitikai döntéshozatal szervezeti logikájára alapozva egy elég széles körű meghatározást javaslok, amely magába foglalja a kormányzati és nem kormányzati szereplőket is. A szervezeti logika változásai ebben az értelemben utalnak a szervezetek változó környezethez való adaptációs folyamataira” (Ladrech, 1994., p. 71.).

Fontos kiemelni, hogy a szakirodalom az európaizáció fogalma alatt az Európai Unió nem csupán tagállamokra kifejtett hatását érti. Glenn (2004) a csatlakozás előtti, egyeztetési folyamatok során átvett uniós jogszabályok, intémények, valamint normák és értékek elemzése során is európaizációra utal. Hasonlóképpen, a közép- és kelet-európai országok csatlakozási folyamatát elemző könyvében Schimmelfennig és Sedelmeier (2005., p. 7.) az európaizációt úgy definiálják, mint egy olyan folyamatot, amelynek során az egyes államok formális és informális szabályokat átveszik – vagyis azok az államok is, amelyek még nem tagjai az Európai Uniónak. Az Európai Unió Nyugat-Balkánra gyakorolt hatását is az európaizáció fogalmával írják le a szerzők (Koller és Ördögh, 2019., p.), bár a közép- és kelet-európai országoktól nagyon eltérő folyamatot ír le: „A fentiek tükrében a nyugat-balkáni bővítés és a nyugat-balkáni országok európaizációja a keleti bővítéstől részben eltérő módon, időzítéssel és kondíciókkal valósul meg.”

A fentiek értelmében a dolgozat további részeiben az „európaizáció” fogalmát

2019.11.28.

csak arra a folyamatra fogom vonatkoztatni, amely során az Európai Unióval kapcsolatba lépő aktorok (a politikai színtér valamennyi szereplője) átveszik az uniós informális és formális normákat és értékeket. A fogalom eltér az integrációs folyamatot leíró nagy elméletektől, illetve a globalizációt leíró folyamattól, mivel ez a különböző szereplőknek az Európai Unióval kapcsolatos vagy az uniós szereplőknek egymással kapcsolatos interakciójából származó alkalmazkodási és átalakulási folyamatokat írja le.

Az európai politikai döntéshozatal és a nemzetek feletti struktúrák által előidézett változások, különösen az Európai Parlament megerősített szerepe egyes szerzők szerint növeli az európaizációs folyamat demokratikus jellegét. Ladrech (1994., p. 73) véleménye szerint: „Úgy tűnik, hogy a maastrichti szerződés az európai építkezést háromoldalú demokratikus intézkedéssel mozdítja elő: (1) a helyi demokrácia hangsúlyozása a szubszidiaritás elvével; (2) az Európai Parlament és a nemzeti parlamentek közötti szorosabb kapcsolat révén az Európai Közösségi szabályok kidolgozásával; és (3) az Európai Parlament szerepének kibővítésével.”

Ladrech hangsúlyozta a nemzetek feletti szereplők és intézmények fontosságát és szerepüket a nemzeti szintű változások előidézésében. Felülről lefelé irányuló (*top-down*) európaizációs modelljét széles körben használták az intézményi környezetek változásait feltáró vagy összehasonlító tanulmányokban. Az európai közpolitikák következtében bekövetkezett hazai változások is számos tanulmány alapját jelentették (Meny és Muller, 1996; Hanf és Soetendorp, 1998; Andersen és Eliassen, 2001). Ugyanakkor úgy tűnik, hogy a felülről lefelé irányuló európaizációs modell figyelmen kívül hagyja a tagállamok és a nemzeti parlamentek szerepét és az európai jogalkotási javaslatok módosítására gyakorolt befolyásukat vagy annak módját, ahogyan az európai közpolitikákat átültetik a gyakorlatba.

Amennyiben az Európai Uniót államrendszerként fogjuk fel, úgy különböző szinteken aktív többszereplős rendszernek tekintjük, amelyben az intézmények és a szereplők egymással kölcsönhatásban vannak, és megpróbálják egymást befolyásolni. Egyes kutatók kiemelték, hogy a tagállamok és a belpolitikai

2019.11.28.

kérdések is hatással vannak az európai politikai döntéshozatalra és alakítják a szupranacionális intézményeket. Ladrech felülről lefelé irányuló megközelítésével ellentétben Radaelli eltérő megközelítést alkalmaz, és hangsúlyozza a nemzeti intézmények és szereplők fontosságát. „Az európaizációt és az uniós közpolitikák alkotását fogalmi szinten külön kell választani. Ugyanakkor ezek a valós világban összefonódtak. Az európai közpolitika nem titokzatos *deus ex machina*, amely »ott fent van«. Sokkal inkább tárgyalási, utánzási és diffúziós folyamatok eredményeként jön létre, amelyekben a tagállamok kormányai és a nemzeti érdekcsoportok fontos szerepet játszanak, akárcsak az európai intézmények.” Mi több az európaizáció végeredménye visszacsatolódik az uniós szakpolitikák újraalkotásának folyamatába.

A tagállamok szereplői tanulságokat vonhatnak le az európaizáció eredményeiből, és igyekeznek megváltoztatni vagy adaptálni az EU politikáját.” (Radaelli, 2000., p. 6.) Amint Radaelli hangsúlyozta, az európaizáció nem csak egy egyirányú, az uniós intézmények tagállamok aktoraira ható folyamat, amely során csupán a tagállami intézmények veszik át az uniós intézmények és szereplők normáit, értékeit és közpolitikáit. Ellenkezőleg, az úgynevezett alulról felfelé irányuló (*bottom-up*) európaizáció legalább akkora hatással van az uniós intézményekre és politikákra, különösen annak fényében, hogy az uniós intézmények törekszenek a konszenzus megteremtésére és döntéshozatali mechanizmusai során a legtöbb szereplő támogatásának megszerzésére.

Az európaizáció az intézményi és személyes tanulás hosszú folyamata, ez az alkalmazkodási folyamat különböző tagállamokban, különböző szinteken, eltérő ütemben valósul meg. Az olyan tagállamok, mint Franciaország és Németország, amelyek az Európai Közösség alapítása óta az unió két fő tagállama, sokkal hosszabb ideje voltak részesei ennek a kollektív tanulási és adaptációs folyamatnak, mint azok a tagállamok, amelyek később csatlakoztak az Európai Unióhoz, nevezetesen a 2004 után csatlakozó Kelet-Európai országok. Mindazonáltal ez nem jelenti azt, hogy az újonnan csatlakozott tagállamok a legtöbb területen sokkal kevésbé hatékonyan alkalmazkodnának az európai normákhoz és politikákhoz. Ezek a tagállamok egyaránt képesnek bizonyultak

2019.11.28.

arra, hogy nagyszerű megoldásokat találjanak a kollektív cselekvési problémák kezelésére, vagy bizonyos európai közpolitikákat sikeresebben vitelezzenek ki. Az egymás tapasztalataiból való tanulási folyamatot, egymás befolyásolását, valamint a megszerzett tudás és tapasztalatok áthelyezését egy önkormányzattól, régióból vagy országból egy másikba horizontális európaizációnak nevezzük (Streck, 2000; Koopmans és Erbe, 2003, Koopmans és Erbe, 2004; Brüggemann és von Königslöw, 2007; Kern és Bulkeley, 2009).

Összefoglalva, az európaizáció fogalma magába foglalja a felülről lefelé, az alulról felfelé irányuló vagy a horizontális átalakulásokat és tanulási folyamatokat, amelyek a politikák átvételében és az intézményi változásokban is megvalósultak, és amelyek nem alakulhattak volna ki az Európai Unió létezése nélkül.

Az alfejezet egyrészt arra törekedett, hogy az európaizáció fogalmát meghatározza, és kitérjen a tartalmára, valamint leírja a fogalom sajátosságait. Az európaizáció nem az európai integráció egyik nagy elmélete, mivel nem próbál magyarázatot adni integráció okaira vagy következményeire. Kizárólag egy tanulási, alkalmazkodási és adaptációs folyamatot jelöl, amely révén egyes intézmények és aktorok az európai és nemzeti normákhoz, értékekhez és politikákhoz alkalmazkodnak a folyamatos tárgyalások és viták eredményeként. A fogalom vonatkozhat az intézményi tervezés változásaira, a politikai változásokra, és egyformán érinti az intézmények, az egyének vagy az informális csoportok formális és informális szabályait.

A koncepció különösen hasznos az Európai Unió politikai színterének szereplőiben bekövetkezett változások elemzése során. Az Európai Unió, mint államrendszer politikai lehetőségeket kínál számos nemzeti és nemzetközi szereplő számára.

A következő alfejezet célja, hogy definiálja a társadalmi tőke fogalmát, ezt követi az identitás fogalom meghatározása, végezetül az alapfogalmakat a társadalmi mozgalmak meghatározása során fűzöm egybe.

2019.11.28.

2. Társadalmi tőke

Az egyének azon képességét, hogy közös érdekeik mentén kapcsolatokat alakítsanak ki, és hálózatokba szerveződve ezeket érvényesítsék, a társadalmi tőke egyik megnyilvánulási formájának is tekinthetjük. A társadalmi tőke fogalmát először Hanifan (1920) használta jóakarát, összetartozás, vonzalom és társadalmi kapcsolat értelmében. Később Loury az egyének társadalmi beágyazódottságát emelte ki ezzel a fogalommal, és „magántőke” értelemben használta: az egyének komplex kapcsolati hálózatokba beágyazódva léteznek: szűkebb és tágabb családjuknak, vallási és nyelvi csoportosulásoknak tagjai, etnikai és faji identitással rendelkeznek, valamint bizonyos helyekhez is kötődnek.

Minden egyén társadalmilag beágyazott, és a társadalmi kapcsolati hálóban elfoglalt helye lényegesen befolyásolja a különböző erőforrásokhoz való hozzáférést (Loury, 1998., p.119). Coleman (1988) úgy határozta meg a társadalmi tőkét, mint személyek közötti viszonyok, és úgy vélte, hogy akkor képződik, ha az egyének közötti viszonyok úgy változnak meg, hogy azok elősegítsenek különböző cselekvéseket, vagyis szerinte a társadalmi tőke nem más, mint egy erőforrásként hasznosítható kapcsolatrendszer. Ebben a megközelítésben az egyéni tőkéről van szó, és a társadalom széles körei nem élvezik ennek előnyeit.

A társadalmi tőke, mint közjószág Putnam (1994, 2000) műveivel került a társadalomtudományok homlokterébe. Putnam az egyének közti kapcsolatokat, a szoros társadalmi hálórendszert, az erős civil szervezeteket, a bizalmat, kölcsönösséget és szolidaritást eredményező sajátosságot nevezte társadalmi tőkének. Putnam szerint a társadalmi tőkében gazdag közösségek ismerve a kollektív cselekvésre való készség és a közintézményekbe vetett bizalom, ami egy

2019.11.28.

fejlett gazdaságot eredményez.

Putnam téziseinek általánosíthatóságát vizsgálta Scheiner és mtársai (2000) kvantitatív tanulmányukban. Tanulmányukban az elemzés egysége az különböző európai régiók voltak és vizsgálataikat az Eurobarometer adataira alapozták. Eredményeik szerint egy régió gazdasági növekedés a politikai kultúra egyetlen dimenziójával, a társadalmi kommunikáció intenzitásával függ össze. A szerzők társadalmi kommunikáció alatt annak gyakoriságát és intenzitását értették, hogy az egyének szoktak-e, és ha igen, milyen gyakran beszélgetni politikai kérdésekről barátaikkal és ismerőseikkel. Vizsgálatuk arra utal, hogy a Putnam könyvében központi szerepet játszó *bizalom* tényező kevésbé fontos elem a gazdasági növekedés szempontjából.

A kormányzati intézmények teljesítménye és a társadalmi tőke kapcsolatát Boix és Posner (1998) is vizsgálták, akik rámutattak arra, hogy egy gazdag társadalmi tőkével rendelkező közeg több okból is jobb kormányzati teljesítményt eredményez: az egyének a választott tisztviselőket elszámoltatják, a közösen kiépített és széles körben támogatott szabályok és normák csökkentik a szabályok érvényesítésének költségeit, csökkentik a bürokráciát, és végül megkönnyítik a különböző társadalmi csoportok közötti kompromisszumot. Hasonlóképpen Cusak (1999) vagy Pierce, Lovrich és Moon (2002) azt állítják, hogy a társadalmi tőkében gazdag társadalom elszámoltathatóvá teszi a választott tisztviselőket, könnyebbé teszi a kompromisszumokat, és fokozza a szabályok érvényesítésének hatékonyságát, és így jobb teljesítményű kormányzat alakul ki.

Az egyének önszerveződési képessége és a kormányzati teljesítmény közötti összefüggést emeli ki Ostrom (2001) valamint Lam és Ostrom (2010) is. Szerinte az egyének önszerveződési képessége, a társadalmi normák tiszteletben tartása és a társadalmi szerződések alacsony költségekkel járó betartásának képessége sokkal fontosabbnak bizonyultak, mint a külső beavatkozások vagy a közigazgatási intézmények szerkezete.

Az egyének fontos szerepére hívta fel Van Oorschot és mtársai (2005) a figyelmet. Tanulmányukban azt vizsgálták, hogy a nyugat-európai jóléti állam által

2019.11.28.

biztosított szociális juttatások erősítik-e vagy gyengítik-e a társadalmi tőkét és mindez hogyan hat a társadalmi szolidaritásra. A társadalmi tőkét az egyénekbe és a politikai intézményekbe vetett bizalom, valamint egy aktív polgári élet meglétéként fogalmazták meg. Eredményeik szerint a nyugat-európai jóléti államok esetében éles különbségek vannak a déli és a skandináv típusú jóléti államok társadalmi tőkéje között: míg a déli típusú jóléti államok társadalmi tőkéje rendkívül alacsony, az északi államokra ennek ellentéte jellemző. Minél nagyobb az állami ráfordítás különböző jóléti programokra, annál kevésbé valószínű, hogy az egyének szolidaritást éreznének a különböző hátrányos sorsú egyének iránt, de annál valószínűbb, hogy megbíznak egymásban, a politikai intézményeikben, valamint aktívan részt vesznek a polgári életben. Kutatásuk rávilágított arra is, hogy az aggregát, országos szintű eredmények nem feltétlenül esnek egybe az egyének szintjén mért vizsgálatok eredményeivel. Vagyis, azokban a jóléti államok egyénei, akik országos, aggregát szinten gazdag társadalmi tőkével rendelkező államokban élnek, kevésbé hajlamosak szolidaritást mutatni a hátrányos sorsúak iránt, hiszen azt gondolják, hogy azok sorsán majd más egyének fognak javítani. Ugyanakkor, azok az egyének, aki gazdag társadalmi tőkével rendelkezik sokkal hajlamosabbak hátrányos helyzetűekkel szolidaritást mutatni, mint azok az egyének, akik nem rendelkeznek ezzel a tőkével.

Vagyis, a társadalmi tőke kialakulásában és annak erősítésében fontos szerepet játszhatnak az egyes állami intézmények és programok, azonban úgy tűnik, hogy az egyéni szerepvállalás és a barátokkal, ismerősökkel folytatott politikai kérdésekről folytatott vita legalább ennyire lényeges tényezők. Ebből kifolyólag, a polgári aktivitást, mint a társadalmi tőke egyik megnyilvánulási formáját lehet az egyes államok politikai berendezkedésétől és különböző politikai kultúráktól függetlenül is értelmezni.

Összegezve, meghatározott társadalmi konstrukciók eredményei egy adott közösség normái, értékrendjei is, amelyek szoros hálózatot képeznek. Hasonlóan, társadalmi konstrukció az önszerveződési képesség is, és az a mód, ahogyan a közösen kialakított szabályokat és normákat egymás között, illetve intézményeik vezetőivel szemben érvényesítik. Dolgozatomban a társadalmi tőke fogalmát

2019.11.28.

ebben az értelemben kívánom használni – vagyis a társadalmi tőke a társadalom azon önszerveződési képessége, amely révén a közösen kialakított normák és szabályok érvényesítése érdekében egyénileg vagy szervezetek laza szövetségbe rendeződve kollektív cselekvés részesei lesznek, és ezeket a normákat és szabályokat igyekeznek az intézmények vezetőivel szemben érvényesíteni.

3. Identitás

Az Európai Unió demokratikus jellegével szemben a szakirodalomban (Nicolaidis, 2004; Weiler és mtársai, 2007; Cheneval és Schimmelfennig, 2013) gyakran megjelenik az a kritikai megfogalmazás, amely szerint az intézmények nem képviselnek egy egységes európai népet, *démoszt*-t.

A társadalmi mozgalmak különösen fontos szereplői a politikai életnek, hiszen a mozgalmaknak nagyon fontos szerepük van egy kollektív identitás kialakulásában. Ennek megfelelően az uniós kormányzási rendszerben is fontos szerepük van, mert különösen a transznacionális mozgalmak járulnak hozzá egy közös európai közvélemény kialakításához és az európai identitás megerősítéséhez.

Az ötödik, volt szocialista országokat is érintő bővítési kör előtt megjelent művek szerzői úgy látták, hogy a viták kompromisszumos megoldása fog az európai közös társadalom kialakításához vezetni. Imig és Tarrow (2001., p. 4) kijelentették: „Ha egy európai államalakulat valaha létrejön, akkor ez nem az európai identitások autonóm módon való kialakulásának vagy a felülről jövő hegemónikus eszmék terjesztésének eredménye lesz, hanem az állami és a közszféra közötti konfliktusok és együttműködések sorának hosszú távú eredménye”.

Hasonlóan vélekedett Bañkowski és Christodoulidis (1998) is, akik szerint „maga a vita, tárgyalás és újratárgyalás folyamatai során határozza meg önmagát az Európai Unió, és ezek során jön létre az európai identitás”. Vagyis az európai identitás felépítése is a különböző egyének és intézmények képviselői közötti,

2019.11.28.

egymással folytatott vitája és alkuja révén valósul meg.

Castells (2006., p. 29) szerint „identitások származhatnak domináns intézményektől is, ezek csak abban az esetben és csakis akkor válnak valódi identitássá, amikor a társadalmi szereplők internalizálják őket, és céljaikat e körül az internalizálódott mag körül alakítják ki”.

Castells (2006., p. 30) úgy véli, hogy az identitásépítést minden esetben befolyásolják a hatalmi viszonyok, és ezek függvényében három identitásformát különböztet meg. Elsőként a *legitimáló identitást*, amit a társadalom domináns intézményei alakítanak ki hatalmuk kiterjesztése céljából, ilyenek például a nacionalizmushoz kapcsolható identitások is. Másodsorban a *rezisztens identitást* különíti el, amelyet azok a szereplők hoznak létre, akik a hatalom nézőpontjából megbélyegzett helyzetben vannak, és ennek alapján egy ellenállást építenek ki, és identitásukat erre építik. Castells innen eredezteti az identitáspolitika kialakulását is. Végezetül megkülönbözteti a *projekcidentitást*, amely révén a szereplők egy átfogó társadalmi struktúra átalakítására törekednek. Példaként a feminizmus azon ágát sorolja fel, amely a patriarchális társadalmat célzott megváltoztatni. Castells három identitásteremtő formája közül az európai identitás kialakulási módja nagy valószínűséggel a legitimáló identitás, amelyet az uniós intézmények igyekeznek erősíteni.

Ehhez azonban hosszú évtizedekre van szükség, hiszen sok esetben az egyének úgy érzik, hogy a nemzeti identitásuk és az európai identitásuk nem élhet egyszerre, vagyis nem lehet kettős identitásuk. A nemzetállamok alappillére az a kollektív identitástudat, amelyet főként a nemzet (Volk) fogalmára építettek, és amelynek Weiler és társai (1995) szerint objektív elemei vannak: közös nyelv, közös történelem, közös kulturális szokások és érzékenységek, közös etnikai származás és közös vallás.

Fontos kiemelni, hogy a közös nyelvek, szokások, érzékenységek, de legfőképpen a közös történelem is társadalmi konstrukciók révén jönnek létre. Ezek fontosságát Scruton (2005) is kiemelte, aki szerint a demokrácia a nemzeti hűségnek köszönheti létét, és élesen elkülöníti a nacionalizmustól, amelyet az idegenekkel,

2019.11.28.

kívülállókkal szembeni ellenségességgént definiál. Scruton (2005., p. 80) értelmezésében a nemzeti hűség „magába foglalja a hazaszeretetet és a haza védelmére való készséget”. A nemzet fogalmán olyan emberek csoportját értette, „akik egy bizonyos területen telepedtek meg, közös intézményeket és szokásokat tartanak fenn, a közös történelem tudata alakult ki bennük, és úgy vélekednek magukról, hogy elkötelezték magukat mind a lakóhelyüknek, mind pedig az azt kormányzó jogi és politikai folyamatnak” (2005., p. 173). Ezzel a csoporttal szemben helyezkedik el az általa a gúnyosan *oik* kifejezéssel megnevezett csoport, akikről igencsak kritikusan ír: „megtagadja a nemzeti hűséget, céljait, eszményeit a nemzet ellenében határozza meg, a nemzeti kormányokkal szemben nemzetfölötti intézményeket támogat, továbbá elfogadja és helyesli a nekünk felülről, az EU vagy az ENSZ által előírt jogszabályokat”.

Bár Scruton szavai tagadhatatlanul élesek, megkérdőjelezhető stílusa azon nem változtat, hogy az Európai Egyesült Államok megalakításáért küzdő föderalista Spinelli egyik fontos céljának tekintette a nemzeti érzelmek elhalványítását. Carey (2002) kvalitatív felmérésében azt találta, hogy bár az egyes nemzetek uniós kötődése között lényeges eltérések vannak, a legtöbb esetben egy erős nemzeti identitás egy gyengébb európai identitás-tudattal és az integráció mérsékelt támogatásával jár együtt. Vagyis, az Európai Uniót tagállamainak lakosai más és más mértékben kötődnek az unióhoz és kötődésük intenzitása is változik. Mi több, egy közös európai kulturális identitás alapjait sem egyformán fogadják el sokkal inkább: „Egy közös kulturális identitással a polgárok többsége nem tud azonosulni, hiszen leginkább a különböző kultúrák együttélésével és megőrzésével azonosítják az Európai Uniót, mintsem egy közös kulturális közeggel” (Koller, 2006., p. 131).

A nemzeti és európai identitás összeegyeztethetőségének kérdése számos más hazai szerzőt is foglalkoztatott. A hazai szerzők többnyire nem vélnek egy kizáró jellegű kapcsolatot felfedezni a nemzeti és az európai identitás között. Gruber (2002., p. 25) úgy fogalmazott, hogy az „európai integrációnak – amely egész sor nemzetek fölötti intézménnyel és törvénnyel bír - törvényszerűen képesnek kell lennie valamiféle európai identitás fölépítésére, olyan identitására, amely végső

2019.11.28.

soron képes lehet a nemzeti értékek kiegészítésére, esetleg meghaladására.” Hasonló kérdéseket boncolgatott többek között Rostoványi (2000), Dér (2005) és Horváth (2009), akiknek következtetései nem térnek el lényegesen a fenti, kettős identitás kialakulását váró véleményektől.

Vagyis a nemzeti hűség és a nemzetállamok nagyon fontos konstrukciók, amelyek az Európai Unió működése során, az egyének interakciója révén átalakulhatnak.

A Volk tehát a veszfáliei nemzetállamok területi egysége alapjára épült, egyértelmű határokkal és szigorú hierarchikus struktúrákhoz tartozó egyénekkel. Az információs technológia hatására azonban a nemzetállamok már nem képesek az egyének közötti nemzetközi kapcsolatokat ellenőrizni. Az európai polgárok így szintén az egymással való interakciók révén felismerhetik közös érdekeiket vagy aggodalmaikat, és azok mentén, az egyes nemzetállami kapcsolatokat átívelő hálózatokon keresztül nemzetközi szinten is szerveződhetnek, és képviselhetik érdekeiket. Az így létrejött kapcsolatok áthidalják az európai tagállamok nemzeti határait, valamint az így kialakuló közösség az állampolgárságot és a hovatartozást a Volk szűkebb fogalmához, az alkotmányos állampolgársághoz köti (Habermas, 1992).

Ugyanakkor ezzel szemben kialakulhat egy olyan típusú identitás is, amely az intézmények által terjesztett és erősített európai identitásformát kérdőjelezi meg, és azokkal szembenálló elvek alapján határozza meg önmagát. Ezt támasztja alá Wessels (2007) is, aki tanulmányában az euroszkepticizmus és az európai identitás közötti összefüggéseket vizsgálta. Megállapította, hogy a tanulmánya megjelenését megelőző tíz évben az európai integráció támogatása csökkent, és az euroszkepticizmus emelkedett. Az euroszkeptikusok három típusát különbözteti el: ezek közül kettőnek nincsen egy erős európai identitása, míg a harmadik csoportnak van. Az európai identitással bíró euroszkeptikusok csak az integráció mikéntjét ellenzik, tehát egy konstruktív kritikai szellem vezérli véleményüket. Ezzel szemben, az európai identitást nélkülöző csoportok egyike az integrációs folyamatok lelassítását, míg a második csoport a teljes leállítást vagy megszüntetését szorgalmazza. A cikk szerint a három euroszkeptikus csoporthoz

2019.11.28.

tartozás szorosan összefügg az európai identitás meglétével.

Várható tehát, hogy az európai identitás az uniós intézmények hatására erősödjön, különösen azokban az esetekben, amelyek során az intézmények a nemzeteken átívelő kollektív cselekvésre buzdítják az unió lakosait. Ugyanakkor az uniós intézmények által erősített identitással ellentétben kialakulóban van egy *ellenálló* identitás is.

Dolgozatom empirikus részében azokra az eseményekre fordítom figyelmem, amelyek az európai identitás konstruálásával kapcsolatosak. A kollektív cselekvések társadalmi problémák kapcsán jönnek létre, de azt, hogy mit tekintünk „problémának” szintén a társadalmi konstrukcionizmus segítségével tudjuk leginkább értelmezni. Spector és Kitsuse (1973., p. 146) úgy definiálják a társadalmi problémákat, mint csoportok aktivitását, amely panaszok és követelések megfogalmazásában nyilvánul meg szervezetek, hatóságok és intézmények irányába egy bizonyos helyzettel kapcsolatban. Vagyis definíciójuk kizárja a cselekvést kiváltó objektív helyzet elemzését, és értelmezésükben arra helyezik a hangsúlyt, ami az emberek feltételezése szerint társadalmi probléma. Dolgozatom empirikus jellegének módszertanát az is erősíti, hogy a bizonyos helyzetekről előfeltevésekkel élő emberek által „problémának” vélt jelenségekre és azokról a sajtóban közzétett helyzetjelentésekre támaszkodom forrásanyagként. Nem kívánok állást foglalni abban, hogy a féltételezett helyzeteket az emberek helyesen ítélik-e meg, vagy sem, és a feltételezett helyzetek érvényességét sem kívánom
fölbírálni.

4. Társadalmi mozgalmak

4.1. Elméleti megközelítések

A társadalmi mozgalmak különösen fontos szereplői a politikai életnek, hiszen a mozgalmaknak nagyon fontos szerepük van egy kollektív identitás kialakulásában. Ennek megfelelően az uniós kormányzási rendszerben is fontos szerepük van, mert különösen a transznacionális mozgalmak hozzájárulnak egy közös európai közvélemény kialakításához és az európai identitás megerősítéséhez. A társadalmi mozgalom fogalmát számos tanulmány használja, gyakran felcserélve a „civil társadalom”, a „nonprofit szervezetek”, az „érdekcsoportok” vagy a „társadalmi mozgalom szervezetei” fogalmakkal, így a megnevezések között gyakran összemósódnak a határok. A dolgozat ezen részének célkitűzése, hogy a társadalmi mozgalommal kapcsolatos legfontosabb elméleti megközelítéseket ismertesse, valamint hogy magát a fogalmat definiálja.

A társadalmi mozgalmak leginkább az 1970-es években ragadták meg a társadalomtudomány képviselőinek figyelmét (Simons, 1970; Hobsbawm, 1971; Oberschall, 1973; McCarthy és Zald, 1977). A társadalmi mozgalmak a politikai élet legkevésbé intézményesült szereplői, ezért leginkább a szociológia, az antropológia és a politikatudomány képviselői tanulmányozták.

A kollektív cselekvés elmélete (*collective behavior theory*) kidolgozásának első lépése Gustave Le Bon 1896-ban írt *A tömegek lélektana* című műve volt, amelyben a „tömeget” úgy definiálta, mint egyének sokaságát, akiket egy közös hit, ideológia vagy eszme köt össze, és amelynek ha egy egyén a részévé válik, elveszíti személyiségét, és egy kollektív tudatosság alakul ki az esetében. A francia nemesi származású író szerint a tömegeket jobb esetben is csak átlagos értelmi képességű egyének alkotják, akiknek közös céljuk, hogy egy létező társadalmi struktúrát megváltoztassanak. Mivel nem képesek logikusan gondolkodni, ezért tetteiket az impulzivitás, az ingerlékenység, a kritikus gondolkodás hiánya és a túlfűtött érzelmek jellemzik. Ezek miatt történik meg,

2019.11.28.

hogyan az egyén képes feláldozni saját érdekeit a közös értékekért, és hősi tetteket hajtat végre. Gondolatait később átdolgozták, és a tömegek lélektana helyett inkább a tömegek cselekedetei, illetve az azokat kiváltó tényezők kerültek az elemzők érdeklődésének középpontjába. Elsősorban a felkelések, a sztrájkok, majd később a társadalmi mozgalmak kerültek a figyelem középpontjába. Az újabb kutatások kapcsán kialakult a **strukturálista-funkcionalista** szemléletmód. Ennek értelmében a tömegek cselekedetei a társadalmi rendszerek hiányosságaira, olyan működésre utalnak, amely társadalmi feszültséget okoz. A kollektív cselekvés elmélete értelmében az egyéneknél az ezekre a hiányosságokra adott válaszként feszültség gyűlik össze, és ebből alakulnak ki azok a cselekedetek, amelyek paradox módon tovább akadályozzák a társadalom működését (Smelser, 1962). Blumer (1969) a kollektív cselekvéseket a **szimbolikus interakcionizmus** szempontjából elemzi. Szerinte az egyének annak függvényében cselekszenek, hogy milyen értelmet tulajdonítanak az egyes jelenségeknek, dolgoknak. Ezek az értelmezések, jelentések a különböző társadalmi kölcsönhatásokból erednek, egy interpretációs folyamat eredményei, amelyek folyamatosan módosulnak. Ennek megfelelően a társadalmi rend is folyamatosan újraértelmeződik és újratemtődik. Mivel nincsen olyan társadalom, amelyben ne lennének különböző feszültségek, a mindenkor társadalmi normákat is újra lehet alakítani. Turner és Killian (1957) szerint a kollektív cselekvések nem gátolják a társadalom normális, rutinszerű működését, és a tömegeket sem tekintik irracionális aktoroknak. A műben a társadalmi mozgalmak mint a kollektív cselekvés önálló karakterrel rendelkező formái jelennek meg, és három fő típusuk különböztethető meg: egy bizonyos társadalmi változás elérését célzó értékorientált, a részvételőrientált és a hatalomorientált mozgalom (Turner és Killian, 1957., p. 327). A részvételőrientált mozgalmak esetében a csoporthoz való tartozás fontos az egyének számára, és nem kívánják a jelenlegi társadalmi struktúrákat megváltoztatni. A hatalomorientált mozgalmak esetében az identitás játssza a legfontosabb szerepet, és az életmód átalakítását célozza meg, ami gyakran valamilyen transzcendens létezőhöz vagy az Istenhez kapcsolódik.

A kollektív cselekvés elméletének egy másik jelentős irányvonala a **relatív**

2019.11.28.

deprivációhoz (*relative deprivation*) kötődik. A fogalmat először Merton (1938) használta a társadalmi deviancia jelenségének vizsgálatakor. Az elmélet szerint az egyének társadalmi, szociális vagy gazdasági elvárásai és valós helyzetük között éles különbség áll fenn, ami feszültséget okoz bennük. A hiányuk azonban nem abszolút értelmű, hiszen nem jogaiktól teljesen megfosztott, létminimum alatt élő egyénekről van szó, hanem szubjektív értelemben véve, a társadalmi igazságosság hiányát jelzi a relatív depriváció. A társadalom egyes rétegeiben felgyűlt ilyen jellegű frusztráció haraghoz és hosszabb idő után akár erőszakhoz vezet: „A kollektív erőszak eshetősége a tagok által érzett relatív depriváció intenzitásától és terjedelmétől függ.” (Gurr, 1970., p. 24). A társadalmi mozgalmak is erre a hiányérzetre épülnek, és céljuk a vélt társadalmi igazság szolgáltatása.

Az 1960-as években a gazdasági fellendüléssel egyidejűleg a társadalmi mozgalmak száma is megugrott, ami kérdésessé tette a korábbi, kollektív cselekvési elmélet által nyújtott magyarázatokat. Ebből kifolyólag új elméletek láttak napvilágot, mint például a strukturalista és a szociális-konstruktivista magyarázatok. A strukturalista irányzat egyik ágazata a **politikai lehetőségek struktúrájának** (*political opportunity structure*) elmélete. Az elmélet legfontosabb képviselői Tilly (1978), McAdam (1982), Tarrow (1983), Kriesi (1989), Kriesi és társai (1992), akik úgy vélték, hogy a nagyszámú társadalmi mozgalom kialakulásának oka az alapvető politikai struktúrák megváltozása. Idesorolták a politikai pluralizmus növekedését, a politikai eliték közötti konfliktusokat, valamint azt, hogy az államok nem képesek maradéktalanul elfojtani a mozgalmakat. Az elmélet értelmében az aktivisták cselekedetei vagy azok hiánya bizonyos politikai lehetőségtől függ, és ezt leginkább az eliték erre való nyitottsága, illetve zártsága határozza meg.

A második strukturalista irányzat az **erőforrások mobilizációjának elmélete** (*resource mobilization*). A Le Bon irracionális, érzelmi alapon működő tömegképétől élesen eltérő elméleti megközelítés értelmében az egyének jól kiszámított, költséghatékony számítás alapján vesznek részt kollektív cselekvésekben. A részvételük nem egyszerűen érzelmi indíttatású tehát, hanem a társadalmi változással járó várt előnyök reményében történik. McCarthy és Zald

2019.11.28.

(1977) kifejtik, hogy a társadalmi mozgalmak esetében egy kisebb csapat az erőforrások biztosításáért felel, amelyek biztosítják a mozgalom sikerességét. Az erőforrások egyrészt anyagi hozzájárulásokat, másrészt mobilizációs képességet jelentenek, amelyek magukban foglalják az aktivisták mozgósításán túlmenően a morális támogatókat, az intézmények támogatását és a mozgalom sikeréhez szükséges tudásbázist. Mindezeket azonban a mozgalmi szervezet biztosítja, amely lehetővé teszi, hogy a relatív depriváció miatt kialakult feszültségek ellen tömegesen fel tudjanak lépni az egyének.

A 70-es években kialakult társadalmi mozgalmak, mint a feminista, a környezetvédelmi, a háborúellenes mozgalmak a korábbiakkal ellentétben többnyire nem gazdasági vagy politikai indíttatásúak voltak, hanem identitáshoz, kultúrához, életstílushoz kötődő szakpolitikák megváltoztatása volt a céljuk. A jelenség magyarázatául a szimbolikus interakcionizmusból fejlődött tovább a **szociális konstrukcionizmus**, amely azokra az értelmezésekre fekteti a hangsúlyt, amelyek alapján az egyes egyének társadalmi kontextusokban adnak jelentést a jelenségeknek és dolgoknak, meghatározzák önmagukat, a hozzájuk hasonlókat, vagyis kialakul a „mi” és az „ők”. A mozgalomkutatásban a szociális konstrukcionizmus képviselői négy fontos koncepció köré építik elemzéseiket: értelmezési keretek, identitás, kultúra és érzelmek. Az értelmezési keretek (*framing*) esetében kiemelkedően fontos a Snow és Benford (1988) által használt sérelmek stratégiai keretezésének (*strategic framing of grievances*) fogalma. A szerzőpáros felhívta a figyelmet a társadalmi mozgalmak szubjektív dimenziójának fontosságára. A sérelmek különböző értelmezések kérdése, és ezek az értelmezések egyénenként, társadalmi mozgalmanként és az idő függvényében különbözőképpen hatnak arra, hogy milyen módon járnak el az adott esetben. Vagyis a mozgalomban való részvétel nem egyenes következménye a sérelmeknek, szükséges egy olyan értelmezési keret, amely cselekvésre buzdít. A stratégiai értelmezési keret teszi lehetővé, hogy egy objektív helyzet értékelését elemezhessük. Így egy adott társadalmi helyzet, amelyet korábban az egyének többsége mindössze kellemetlennek, de tolerálhatónak tartott, hirtelen elfogadhatatlan vagy akár imorális is lehet. A mobilizációhoz szükséges, hogy az

2019.11.28.

érezett sérelem kiváltó okát az egyén vagy a társadalmi csoport önmagán kívülre helyezze, így a hibákat és a felelősséget a rendszerre irányítsa. Ennek megfelelően, a mobilizáció sikerességéhez nem elégséges feltétel a társadalom struktúráiból adódó feszültség, az anyagi és humán erőforrások rendelkezésre állása és kiépítése, a politikai lehetőségek megnyitása vagy lezárása, vagy a költség-haszon kiszámítása. Ezen túlmenően szükséges a keretezés által nyújtott értelmezési kérdés olyan megvilágítása, amely széles körű támogatókat képes megmozgatni (Snow és Benford, 1988., p. 213).

A különböző értelmi megközelítéseken túl a mozgalomkutatók a társadalmi mozgalmak meghatározását is másképpen közelítik meg. A politikai lehetőségek struktúrájának szempontjából nézve McCarthy és Zald (1977., p. 1217) szerint a mozgalom nem más, mint „egy társadalmi réteg véleménye és meggyőződése, amely arra irányul, hogy a társadalmi struktúrák egy részét megváltoztassa és/vagy megjutalmazzon egy társadalmi eloszlást”, vagyis egy törésvonal mentén kialakult egyének csoportja. Értelmezésük szerint a társadalmi mozgalmak középpontjában egy társadalmi mozgalmi szervezet áll, amely biztosítja az anyagi és humán erőforrásokat, koordinálja és vezeti a mozgalmat. A szerzők nem fektetnek különösebb hangsúlyt a közös identitás kialakulására. Touraine és társai (1981., p. 21) kiemelik, hogy a kollektív identitás szükségszerűen kialakul a társadalmi mozgalmak esetében, mivel „a közös cél és az elhivatottság egyfajta elkötelezettséget eredményez, amely lehetővé teszi, hogy az aktivisták és/vagy a szervezetek elválaszthatatlanul kapcsolódjanak egymáshoz”.

Della Porta és Diani (2006., p. 20) értelmezése szerint a társadalmi mozgalmak „különálló társadalmi folyamatok, amelyek olyan mechanizmusok összességéből állnak, amelyen keresztül a kollektív cselekvésben részt vevő szereplők és egyértelműen azonosított ellenfelek ellen lépnek fel, ezeket a résztvevőket sűrű informális hálózatok köti össze, valamint közös identitásuk van”. A konfliktusos viszonyok okai „politikai vagy kulturális alapúak lehetnek, és különböző társadalmi változások előidézése vagy, pont ellenkezőleg, a változások elleni fellépés a céljuk, a kollektív problémák kezeléséért, a közjavak előállításáért vagy bizonyos erkölcsi értékek vagy elvek támogatásának segítéséért küzdenek” (della

2019.11.28.

Porta, Diani, 2006., p. 21). Az egyik olyan sajátosság, amely megkülönbözteti a társadalmi mozgalmakat más típusú politikai részvételektől, az a sűrű informális hálózat erőssége, hiszen ellentétben más típusú szerveződésekkel a társadalmi mozgalmak az informális tagoktól függenek. Az informális tagság miatt a mozgalmak tevékenysége során minimális koordinációra van szükség, ugyanakkor, „a konkrét kezdeményezések összehangolása, az egyes szereplők magatartásának egyeztetése és a stratégiák meghatározása mind az egyének és/vagy a kollektív fellépésben részt vevő különböző szervezetek közötti állandó tárgyalások és egyeztetések eredményeitől függ” (della Porta, Diani, 2006., p. 21). Ennek megfelelően egyetlen személy vagy szervezet sem képviselhet egy egész társadalmi mozgalmat. A meghatározás értelmében a társadalmi mozgalmak konfliktusos kapcsolatban állnak meghatározott szereplőkkel. Ez azonban nem zárja ki azt, hogy lobbizzanak, együttműködjenek, felhalmozott szaktudásuk révén tanácsadást is nyújtsanak a különböző politikai döntéshozó szerveknek, különösen figyelembe véve a társadalmi mozgalmakra jellemző intézményesedés tendenciáit.

Következésképpen a politikai részvétellel együtt járó fellépések kapcsán szerveződő társadalmi mozgalmaknak különösen fontos szerepe van a kollektív identitás kialakulásában, ennek megfelelően az európai identitás kialakításában és az integrációs folyamatban is: „a kollektív cselekvésben részt vevő szervezetek és egyéni szereplők már nem csupán egyéni apró célokat igyekeznek megvalósítani, hanem úgy tekintenek magukra, mint egy sokkal nagyobb és átfogóbb változási folyamat elemeire” (della Porta, Diani, 2006., p. 22). A tömeges mozgósítás során kialakuló kollektív identitás a Cohen és Arato (1994., p. 48) által értelmezett civil társadalom fogalmához vezet vissza, amelynek értelmében „a civil társadalom a »tömeges mozgósítás« rendkívül aktivizált és koncentrált formája, amelyben a civil társadalom különböző rétegeiben, ha csak időszakosan is, de egy kollektív identitás alakul ki”.

A társadalmi mozgalmak tagjai között kiépülő közös identitás jelentőségét más szerzők is kiemelték. Többek között della Porta arra mutat rá, hogy az online platformok hogyan járulnak hozzá a kollektív identitás kialakításához: „nemcsak a kollektív identitás kialakulása könnyebb az internet által nyújtott lehetőségek

2019.11.28.

miatt, hiszen egyrészt az internet lehetőséget nyújt különböző földrajzi területeken élő hasonló problémákkal küzdő egyéneknek, hogy gyorsan és egyszerűen kapcsolatba lépjenek egymással, hanem a kollektív identitás is gyorsabban és könnyebben terjed” (Park, 2002, idézi della Porta és Diani, 2006., p. 108.).

Laraña és munkatársai (1994., p. 192.) szerint a releváns egyéni és kollektív identitások két analitikusan elkülönülő, de egymással összefüggő módon alakulnak ki és erősödnek meg. Egyrészt a tiltakozások és/vagy az ünneplések során, másrészt a keretezési folyamatok révén. Példaként az ünnepeken és megemlékezéseken való részvételt említik, amely az egyének egy specifikus identitását erősíti, és amely során feltehetően új társadalmi kapcsolatok formálódnak és erősödnek a részt vevő személyek között. A keretezési folyamat révén közös identitás akkor alakul ki, amikor az egyének „már nem csupán egyéni célokat követnek, hanem egy sokkal nagyobb és átfogóbb változás elemeinek tekintik magukat, mint például a globális igazságossági mozgalom (*global justice movement*) tagjainak esetében” (della Porta és Diani, 2006., p. 22.).

Elemzésemben a társadalmi mozgalom kifejezést egy tágabb értelmezésben használom, a McCarthy és Zald által alkotott fogalomból kiindulva, de beépítve a szociális konstrukcionizmus több elemét is. Társadalmi mozgalomnak tekintem egy társadalmi réteg véleményét és meggyőződését, amely arra irányul, hogy egy adott társadalmi struktúrában létező szakpolitikák egy részét vagy magát a társadalmi struktúrát megváltoztassa, esetleg megjutalmazza. Ezek a vélemények és meggyőzések különböző cselekvésekhez vezetnek, amelyeknek konkrét céljuk van. A mozgalom egyének és szervezetek laza szövetségéből áll, amelyeket a közös cél köt össze, és amelyek között idővel, szükségszerűen egyfajta közös identitás alakul ki.

A következő rész az Európai Unióban aktív társadalmi mozgalmak bemutatására törekszik, kiemelve az uniós intézményekkel való kapcsolataikat.

2019.11.28.

4.2. Társadalmi mozgalmak szerepe az Európai Unióban

Annak ellenére, hogy úgy tűnik, az európai társadalmi mozgalmak a civil társadalom „kellemetlen” része, amelyet meg kell szelídíteni, az Európai Unióban betöltött szerepük több szempontból is fontos.

Először is egy vitára, kompromisszumra épülő demokratikus térségben a tiltakozó mozgalmak bizonyos értelemben a polgárok hangját képviselik. Éppen ezért a mozgalmak által felkarolt ügyek sok esetben az uniós intézmények legitimitását biztosíthatják. Másodsor, Ruzza (2006., p. 169.) úgy véli, hogy a mozgalmak során kialakuló egyesületek vagy más szervezetek legfontosabb szerepe egyrészt a lakosság olyan rétegeinek képviselete, amelyek egyébként ki lennének zárva a szakpolitika alkotásának vagy végrehajtásának folyamatából, másrészt olyan specifikus szakpolitikai ismeretek átadása, amelyeket viszonylag kevésbé befolyásolnak anyagi vagy más érdekek. Továbbá a mozgalmak az adott területen felügyeleti funkciókat látnak el az Európai Unió intézményei és a különböző anyagi érdekeltségű egyének vagy csoportok közötti kapcsolatokat tekintve. Végül, de nem utolsósorban a társadalmi mozgalmak, különösen a transznacionális európai tiltakozások képesek olyan kollektív identitásokat kialakítani és erősíteni, amelyek kezdetben egy szűkebb kör, például „környezetvédők” vagy „mezőgazdasági termelők” köré szerveződnek, és amelyek később, a mozgalom bővülésével egyre több tagállamban megtalálhatóak. Valószínűsíthető, hogy a tagállamok határai ilyen esetekben kevésbé jelentenek korlátokat, és létrejön egy közös európai identitás.

A társadalmi mozgalmak az 1970-es években kerültek a politikatudomány figyelmének középpontjába. Eredetileg a társadalmi mozgalmak a nemzetállamokon belüli tiltakozásokhoz kapcsolódtak (Sewell, 1990; Tarrow, 1994), de az európai integráció előrehaladásának fényében a mozgalmakat a decentralizált államok és a policentrikus Európai Unió összefüggésében kezdték

2019.11.28.

vizsgálni. Marks és McAdam (1996) az elsők között voltak, akik az intézményi struktúrák átalakulása és az unión belüli hatalmi centrumok változásai miatt előálló politikai lehetőségeket kezdték vizsgálni. Rámutattak arra, hogy az európai közpolitikák alkotásánál „a nemzetállamok többé nem monopolizálják a politikai döntéshozatalt, ez egyre inkább megoszlik a szubnacionális, nemzetek feletti szintek, valamint a nemzet szintjén működő intézmények között (Marks és McAdam, 1996., p. 255.). A cikk bemutatja a szakszervezetek uniós szintű önszervezésére irányuló törekvéseiket, illetve a különböző munkaterületeket, a nemzeti, etnikai, vallási és politikai vonalak menti töréspontokat. Kiemelik, hogy a szakszervezetek gyakran kizárólagos tagsággal bírnak, és gyakran előfordul, hogy egy egyén nem lehet több szakszervezetnek is tagja a már említett törésvonalak miatt. Továbbá szerkezetük és működési rendjük gyakran merev és kevésbé eredményes a tárgyalásokban, mint azok a multinacionális vállalatok, amelyekkel tárgyaltak. Az említett nehézségek leküzdése érdekében 1973-ban létrejött egy ernyőszervezet, az Európai Szakszervezetek Szövetsége (*European Trade and Union Confederation, ETUC*), amely 21 ország 40 szakszervezetének szövetségét képviselte. Az ernyőszervezet 44 millió munkavállaló érdekeit képviselte, amely a tagállamok szakszervezetekbe tömörülő munkavállalóinak mintegy 86 százaléka volt. (Visser és Ebbinghaus, 1992, idézi Marks és McAdam, 1996., p. 260.). Az eredményesebb szerveződés és rendkívül erős legitimációval rendelkező ernyőszervezet is mindössze korlátozott sikereket tudott a magáénak mondani.

Az európai szakszervezetek relatív sikertelensége a mozgósítás és tárgyalás terén nem mondató általános érvényűnek. Ellenkező példaként hozható fel a szolgáltatások piacának liberalizációjához köthető irányelv ellen kialakult *Stop Bolkenstein!* elnevezésű kampány, amely igencsak sikeresnek tekinthető a szakszervezetek szempontjából. A szakszervezeti képviselők szempontjából az irányelv „szociális dömpinget” eredményez, mivel a javaslat következménye az volna, hogy a lakóhelyüktől távol dolgozó munkavállalók foglalkoztatását a lakóhelyük szerinti ország jogszabályainak feltételei szerint alakítsák a foglalkoztatási ország jogszabályai helyett.

2019.11.28.

A kampány sikere több tényezőnek is tulajdonítható, de úgy tűnik, hogy a legfontosabb tényező a különböző joghatósági szinteken működő tagság hatékony mozgósítása volt: „A szakszervezetek a hálózatukat használták fel, és a munkamegosztás elvét vetették be. Pontosabban a munkafolyamatok egyértelmű megosztását láthatjuk: egyrészt egy vertikális megosztást az európai és a nemzeti szervezetek között, másrészt egy horizontális megosztást a különböző ágazati és alágazati szervezetek között” (Wiercx, 2011). A munkamegosztás értelmében az uniós szintű szervezetek a lobbizásra összpontosítottak, míg az országos szervezetek vezetői a helyi mozgósításért feleltek.

A szervezők egy internetes petíciót indítottak, amelyet „több mint 100 000 személy, 250 szervezet (a szakszervezetek és baloldali pártok, nemzetközi nem kormányzati szervezetek, transznacionális hálózatok, valamint helyi és országos helyi mozgalmak) és különböző önkormányzatok írtak alá” (della Porta és M. Caiani, 2011., p. 83.). Emellett számos tiltakozó felvonulást tartottak a kampány során. A hatékonyság érdekében a tagállamok különböző ágazati szervezeteinek kellett egyeztetnie és összehangolnia a helyi aktivitást és néhány nemzetközi tevékenységet is. (Wiercx, 2011., p. 135–138.). A tiltakozások végül eredményesnek bizonyultak, hiszen az Európai Parlament lényegesen módosította az irányelv törvénytervezetét, és csak utána fogadta el azt.

Sikeresnek mondható társadalmi mozgalmak regionális szinten is működnek. A regionális érdekek körében kialakuló társadalmi mozgalmak, mint például az Európai Határmenti Régiók Szövetsége vagy a Szénmezők Közösségeinek Fővárosi Régiós Szövetsége által folytatott kampány (Union of Capital Regions of the Coalfields Communities Campaign) erős horizontális kapcsolatokat hozott létre a különböző uniós regionális és helyi önkormányzatok között. Az új politikai lehetőségeket kihasználva érdekeiket sikeresen képviselték a Régiók Bizottságában (Marks és D. McAdam, 1996., p. 270.).

Az EU egyik legsikeresebbnek mondható mozgalmi a környezetvédelemhez kapcsoló mozgalmak. Marks és McAdam (1996., p. 271) szerint „agresszívan kihasználták az unió strukturális nyitottságát és fogékonyságát”. Mivel uniós

2019.11.28.

szintű közös környezetvédelmi politikákat dolgoztak ki, a képviselt ügy megszerezte a Bizottság, az Európai Parlament, a Tanács és az Európai Unió Bíróságának támogatását is. A mozgalom sikere a legjobb példája az alulról felfelé irányuló európaizációnak: a környezetvédők mint helyi közösségi szintű mozgalom alakultak meg, majd Európa-szerte növekedni kezdtek, és nagyszámú tagságra tettek szert. Később mind a Bizottság, mind az Európai Parlament támogatását megszerezték. Brüsszelben irodákat hoztak létre, jelenleg négy szervezetük is van: az Európai Környezetvédelmi Hivatal, a Föld Európai Barátainak Hivatala, a World Wild Fund, valamint a Greenpeace. (Marks és D. McAdam, 1996., p. 273.). Napjainkban átfogó uniós környezetvédelmi politika létezik, és az EU világvezető szerepet tölt be ezen a területen.

A fentiek alapján látható, hogy a többszintű kormányzati struktúra lehetőséget teremt a társadalmi mozgalmak transznacionális mozgalmakká való átalakulására. Ernyőszerkezeteket hozhatnak létre, és befolyásolhatják a helyi, regionális, nemzeti és nemzetek feletti intézményeket és közpolitikákat. Stratégiáiknak és cselekvési módjuknak alkalmazkodniuk kell az EU policentrikus jellegéhez és hatalomelosztásához. Ez az alkalmazkodás egy hosszas tanulási folyamat, és hosszú időt vesz igénybe, hogy az elsősorban nemzeti szinten aktív társadalmi mozgalmak alkalmazkodjanak az uniós munkamódszerekhez és normákhoz és cselekvési módjaikat ennek megfelelően válasszák ki. Az egyre inkább elfogadott és elterjedt módszerek tekintetében Wiercx (2011., p. 25.) leszögezi: „a társadalmi mozgalmak korábban a tiltakozás nem hagyományos formáit választották, de mostanra nem ez a mozgalmak cselekvéseinek fő jellemzője. A mai társadalmi mozgalmak kevésbé hagyatkoznak a tagok aktivizálására, és inkább más stratégiákat (például lobbizást) használhatnak céljaik elérése érdekében.”

A következő alfejezet célja, hogy bemutassa és elemezze az Európai Unió intézményeinek, szakpolitikáinak és sajtóságos politikai rendszerének társadalmi mozgalmakra kifejtett hatását, vagyis az társadalmi mozgalmak európaizációját ismertesse.

2019.11.28.

4.3. A társadalmi mozgalmak európaizációja

Az alfejezet célja, hogy bemutassa és elemezze az európaizáció társadalmi mozgalmakra kifejtett hatását.

Az európaizáció egyik hatása, hogy egy hatékony érdekképviselő céljából, vagyis a különböző konzultációs folyamatokba való hatékony bekapcsolódás, valamint az uniós közpolitikák befolyásolása érdekében egy állandó, stabil fizikai jelenlét szükséges Brüsszelben. Ennek megfelelően számos aktivista csoport irodát nyitott a belga fővárosban. Kénytelenek voltak cselekvési taktikát változtatni, vagyis a tiltakozó jellegű diskurzusokról, a polgárok mobilizálását jelentő demonstrációk szervezéséről lemondani és az uniós intézményeknél a lobbizás és az érdekképviselő taktikáit alkalmazni (Ruzza, 2006., p. 170). Hasonlóképpen az európai jogalkotás technokratikus valóságához való alkalmazkodás kapcsán Ruzza a következőt állapította meg: „Sok szervezet érett, szakmai kapcsolatokat keresett a politikai döntéshozókkal – a megoldásokkal kampányoltak, a konfliktuson alapuló befolyásolást részesítették előnyben. A sikeres kampányok nagyrészt megfeleltek a hallgatóságos szakmai magatartás szabályainak, amelyek kerülnek a konfrontációt” (Onyx et al., 2010).

A fentiek értelmében a társadalmi mozgalmaknak részei lehetnek bizonyos civil szervezetek, amelyek az elmondottak szerint az uniós intézményrendszerekkel való kapcsolatteremtés folyamán professzionalizálódnak, majd idővel, az eredeti tagságtól eltávolodva akár a mobilizálóképességüket és erejüket is elveszíthetik. Ilyen szempontból az európaizáció hatására a tiltakozó társadalmi mozgalmak „megszelídülnek”, ugyanis az uniós szintű politikai változások sokkal nagyobb valószínűséggel fordulnak elő a civil szervezetek érdekképviselői és lobbizási gyakorlatának eredményeként, mintsem a tiltakozó mozgalmak hatására.

A társadalmi mozgalmak felülről lefelé irányuló, *top-down* európaizációja viszonylag jól dokumentál a szakirodalomban. Az európaizáció egyik elsődleges hatása a viszonylag magas szintű professzionalizáció. A konzultációs folyamatban való részvételhez és a politikák befolyásolásához nagyon magas szintű szaktudásra

2019.11.28.

van szükség többek között az EU intézményi berendezkedéséről, az adott kérdést érintő részletes és pontos uniós szabályozásról, ugyanakkor nem hanyagolható el az informális szabályok ismerete sem.

A civil szervezetekhez hasonlóan a társadalmi mozgalmak is azt tapasztalták, hogy az uniós intézményekkel való sikeres együttműködéshez magas szintű szakképzettségre van szükség. Az európai intézmények igényeihez való alkalmazkodásként „a szervezetek számos területen (például pénzügy, menedzsment, közigazgatás, tudomány, jog stb.) kénytelenek voltak magasan képzett, szaktudással rendelkező és akkreditált személyzetet alkalmazni, valamint a szervezet megnyilvánulásai is tárgyilagosak és professzionizáltak lettek” (Maier és Meyer, 2011).

Hasonlóan vélekedik Ruzza (2006., p. 107) is: „Nehéz az Európai Unió intézményeihez közel kerülni. Brüsszelben irodát létrehozni és fenntartani igencsak költséges; az aktivistáknak kiemelkedő szintű szakmai és jogi szakértelemre van szükségük ahhoz, hogy hatékonyan működhessenek; a szervezeteknek elegendő személyzetre és erőforrásra van szükségük ahhoz, hogy képesek legyenek közbelépni a szakpolitikai folyamatok különböző fázisaiban. Mindezek ellenére az évek során számos, különböző közérdeket képviselő egyesület nyitott irodát Brüsszelben. Ezek között a legkülönbözőbb társadalmi ügyeket és politikai nézőpontokat képviselők vannak, olyanok, akik még nemrégiben leginkább a heves és látványos tiltakozásaikról voltak ismertek.”

A fent idézett tanulmányok egy olyan uniós képét erősítik meg, amely vitára, a tárgyalásokra és aktív politikai részvételre épül nyílt konfliktusos helyzetek helyett. Hasonló következtetésre jutott Ruzza (2006., p. 172) is: „A társadalmi mozgalmak esetében a Brüsszelben nyíltan tiltakozó megmozdulások mindössze egyike a lehetséges cselekvési taktikáiknak. A különböző mozgalmak tiltakozhatnak Brüsszelben, de ehhez nagyon kevés esetben rendelkeznek a szükséges erőforrásokkal és készségekkel. Az aktivisták utaztatása túlságosan költséges egy ilyen típusú esemény esetében, ráadásul az uniós politikai folyamatok nehezen átlátható jellege miatt meglehetősen hatástalan és költséges

2019.11.28.

lenne. Emiatt a mozgalmak sokkal hatékonyabban érik el céljaikat különböző politikai tanácsadók szerepében.”

Az EU civil társadalomra gyakorolt hatásainak megnyilvánulásai között említettük a heves tiltakozó mozgalmak „megszelídítését”, professzionalizálását, valamint a szereplők bevonását a politikai döntéshozatalba. Fontos ugyanakkor megemlíteni, hogy az EU nagyon jelentős anyagi támogatója a széles értelemben vett civil társadalomnak. Az EU bőséges adományokkal segíti mind a határain belüli, mind határain kívüli szervezeteket. Greenwood (2007., p. 343.) szerint: „A Bizottság az uniós költségvetés mintegy 1 százalékát, mintegy 1 milliárd eurót költ évente a különböző érdekcsoportok tevékenységeinek finanszírozására. Gyakorlatilag az uniós szinten szerveződő és aktív mintegy 300 uniós polgári érdekcsoport mindegyike uniós finanszírozásban részesül.” Hasonlóképpen vélekedik Sanchez Salgado (2014) is, aki az 1980-as és 1990-es évek adatait vizsgálva megállapította, hogy az EU kiemelkedően fontos donor a humanitárius civil szervezetek esetében: „például a Médecins du Monde (MDM) meglehetősen szerény költségvetéssel rendelkezett az 1990-es évek elején (15,24 millió euró). Az 1990-es években az EU az MDM első számú intézményi donorja lett. Az uniós finanszírozásnak köszönhetően az MDM növekedni kezdett, és költségvetése 2006-ban elérte az 53,2 millió eurót.” (Sanchez Salgado, 2014., p. 125)

Az uniós finanszírozás számos civil szervezet fejlődéséhez hozzájárulhat, ezek azonban nem segíthetnek egy közösségi elven szerveződő, a közösséghez közel álló kisebb szervezet ügyében, hiszen az uniós támogatások követelményei miatt ez a finanszírozási forma gyakorlatilag nem áll rendelkezésükre. „Az uniós forráskiírások nem alkalmazkodnak a kis- és középméretű szervezetek vagy a mozgalmak költségigényeihez, hiszen a támogatási összegek túl nagyok az egyes projektekhez” (Sanchez Salgado, 2014., p. 129). Ugyanakkor fontos megjegyezni, hogy a rendelkezésre álló források előnyeinek kihasználása érdekében számos szervezet és mozgalom átalakította belső struktúráit, hogy élhessen az uniós támogatás által nyújtott lehetőségekkel: „Ez azt jelenti, hogy ezeknek a szervezeteknek és partnereiknek módosítaniuk kell adminisztratív kapacitásaikat.” (Sanchez Salgado, 2014., p. 128) Ezek a szervezetek korábban nem dolgoztak

2019.11.28.

szigorú költségvetési keretek betartásával, nem volt egy nagyon formális működési rendjük, hanem sokkal erősebb politikai megnyilvánulásaik voltak, és nem rendelkeztek magasan képzett specifikus szaktudású személyzettel.

Némileg meglepő, hogy még az EU támogatói szerepe is a szervezetek és mozgalmak professzionalizálódáshoz vezet. Az olyan képzett és kiemelkedő szaktudással rendelkező egyének iránti szükséglet, akik lebonyolítják az uniós projekteket, „azt eredményezte, hogy a kisebb szervezetek, amelyek szimbolikus jellegű cselekvéseikről voltak ismertek, átalakultak közepes vagy nagy méretű szervezetekké, amelyeknek elsődleges célja a hatékony cselekvés (Sanchez Salgado, 2014., p. 128.). Ez a folyamat számos más változást is előidéz, mint például az „eredeti célkitűzések átalakulását, vagy a formális és informális hatalom átruházását az önkéntes vezetőktől az állandó alkalmazottakra. Ezzel együtt a hatalom is a szakembereknél koncentrálódik, ugyanakkor az alkalmazottak sokkal kevésbé részesei az egyesületi, polgári életnek.” (Sanchez Salgado, 2014., p. 129)

Összefoglalva, a felülről lefele irányuló európaizáció a civil társadalom szereplői és így a társadalmi mozgalmak esetében is leginkább a professzionalizálásban nyilvánul meg. Az EU intézményeivel való együttműködés, szakpolitikai befolyásolás, lobbizás vagy akár az elérhető támogatások igénylése, valamint a projektek kezelése speciális szakismereteket igényel. Elengedhetetlen a szakmaiság és a problémamegoldó hozzáállás is, hiszen „Az EU nem csak a konfliktusos stratégiákat utasítja el; a jelenlegi rendszernek számos olyan jellemzője van, amely aktívan támogatja a hivatásos és szaktudáson alapuló érdekérvényesítő képességeket. Ezt a különböző érdekvédelmi csoportok szakemberei (ideértve a szakmai civil szervezeteket is) az európai politikai folyamatok leghatékonyabb befolyásolásának módjának vélik” (Venables, 2007, idézi Sanchez Salgado, 2014., p. 172).

A társadalmi mozgalmak európaizációjának alulról felfelé irányuló „bottom-up” megközelítését számos kutató (Touraine et al., 1981; Melucci, 1983; Tarrow, 1994) részletesen tanulmányozta. Érdeklődésüket elsősorban olyan közösségi

2019.11.28.

csoportok sikere keltette fel, mint például a környezetvédelem területén a mezőgazdasági támogatási rendszer vagy a genetikailag módosított növények ügyeit képviselőik, továbbá az olyan mozgalmak, amelyek a nők és a kisebbségek jogait képviselték, illetve a regionalizmus kérdéseire kapcsolódtak.

4.4. Eurokritikus mozgalmak

A 90-es évek vége óta az európai társadalmi mozgalmakról szóló tudományos szakirodalom többsége a politikai lehetőségek kereteibe ágyazódott be, és a társadalmi mozgalmak politikai eredményekre gyakorolt lehetséges hatásaira összpontosítottak. A legtöbb elemzés olyan esettanulmányokat mutat be, amelyek egy-egy mozgalomról, a hozzá fűződő eseményekről és azok a politikára kifejtett eredményeiről nagyon részletes képet festenek (della Porta és Caiani, 2007; della Porta és Parks, 2015; Greenwood, 2007; Kriesi et al., 1992; Marks és McAdam, 1996; Melucci, 1983, Visser és Ebbinghaus, 1992). A legtöbb esetben a szakirodalom a nyugat-európai országok társadalmi mozgalmaira összpontosítanak, figyelmen kívül hagyván az uniós bővítések utáni országok eseteit. Hasonlóképpen, az iránymutató szakirodalom aránylag kevés figyelmet fordít a különböző nemzeti közigazgatási rendszerek, valamint az egyes országok politikai kultúrájából fakadó különbségekre és ezeknek a társadalmi mozgalmakra kifejtett hatására.

Az európai unió politikáihoz köthető tömeges mobilizációval kapcsolatban Imig és Tarrow (2001) kínálnak hasznos fogalmi kereteket, akik szerint: „nem minden Európában zajló tiltakozás „eurokritikus”. „Eurokritikus tiltakozásnak (*Europrotest*) azokat a vitás ügyeket tekintjük, amelyek esetében az EU vagy valamelyik ügynöksége valamilyen módon a tiltakozások forrása, közvetlen vagy közvetett célja, és a szereplők legalább egy tagországból származnak” (Imig és

2019.11.28.

Tarrow, 2001., p. 32). Ezzel szemben a „nemzeti tiltakozásoknak” hazai aktorai és kizárólag belpolitikai érdekeik vannak.

A fenti meghatározás értelmében Imig és Tarrow (2001., p. 32 -33) két csoportba sorolja az európai tiltakozásokat. Először is, a „**házasított tiltakozásokat**” nevezik meg, amelyek esetében a nemzeti szereplők az unió vagy ügynökségei elleni tiltakozásukat a nemzeti intézmények felé jelzik. A második csoportba a „**transznacionális európai tiltakozásokat**” sorolják, amikor is az unió a viták forrása, közvetlen vagy közvetett célja és a tiltakozók több mint egy uniós országból származnak. A transznacionális európai tiltakozások esetében három alkategóriát különböztetnek meg:

- Versengő transznacionalizmus: az unió egyik tagállamából származó magánszereplők egy másik állam szereplői ellen tiltakoznak;
- Kooperatív transznacionalizmus: különböző vagy azonos célú, egymással párhuzamos, de egyértelműen egymáshoz kötődő tiltakozások;
- Kollektív európai tiltakozás: a különböző tagállamokból származó csoportok ugyanazon nemzeti vagy nemzetközi szinten elérhető cél érdekében együttesen lépnek fel.

A társadalmi mozgalmak és az EU egymásra kifejtett kölcsönhatásainak tanulmányozása számos kihívást jelent. Először is, nagyon nehéz megállapítani, hogy egyes esetekben a közpolitikákban észlelhető változások a tiltakozások eredményeként következtek be, vagy több más közvetítő tényező okozta. Másodsor, nagyon nehéz egyértelműen elkülöníteni a különféle házasított európai tiltakozásokat, mivel a társadalmi mozgalmak gyakran különböző stratégiákat alkalmaznak. Egyes esetekben úgy dönthetnek, hogy az uniós politikák ellen nemzeti kormányaiknál tiltakoznak, vagy éppen ellenkezőleg, belpolitikai kérdéseket emelnek szupranacionális szintre, és közvetítés vagy megoldás iránti reményükben az uniós intézmények felé fordulnak. Esetenként akár úgy is dönthetnek, hogy egyidejűleg fejezik ki elégedetlenségüket az uniós törvényhozás különböző szintjén, és mind nemzeti, mind nemzetek feletti szinten

2019.11.28.

tiltakoznak.

Az alfejezet további részében az Imig és Tarrow (2001) által végzett eurokritikus mozgalmakat vizsgáló tanulmányának részletes bemutatása következik. Az általuk jelzett eredmények és tendenciák a kutatásom kiindulópontját képezik.

A fent említett kihívások ellenére Imig és Tarrow (2001) egy átfogó képet tudtak nyújtani az 1984. január 1. és 1997. december 31. közötti tiltakozó mozgalmakról. Elemzésükben az írott sajtóban közzétett politikai eseményeket – pontosabban tiltakozásokat vizsgáltak. A vizsgált időszakban az Európai Uniónak 12 tagállama volt ezért vizsgálatuk tárgya csak ezekre az országokra szorítkozott. A tagállamok országos sajtóanyagai más-más kultúrával rendelkező és más sajtófogyasztási szokással rendelkező olvasóközönségnek íródtak, valamint valószínűsíthető, hogy egy nemzeti elfogultság is fellelhető ezekben az anyagokban, ezért a különböző országos sajtóanyagok összehasonlítása módszertanilag kifogásolható lett volna. Ezt kiküszöbölve, kizárólag a nemzetközi közösségnek szánt sajtóanyagban megjelent híreket alapul véve, a Reuters hírügynökség anyagára támaszkodtak. A tizennégy év alatt összesen 9872 különböző európai tiltakozó eseményt számláltak meg, amelyeket a legkülönbözőbb szereplők indítottak.

Az 1984 – 1997 közötti időszakban számlált tiltakozó mozgalmak 95 százaléka kizárólag tagállami, belföldi tiltakozás volt, amely során a tiltakozók országos vagy szubnacionális szintű szereplők ellen léptek fel. Noha a tiltakozások száma növekedett, a legtöbb tiltakozó megnyilvánulás hazai területen és nem a transznacionális vagy szupranacionális térben zajlott le: „bár az európaiakat egyre inkább aggasztják az uniós politikák, továbbra is a hozzájuk legközelebb eső szinten, azaz a kormányuk felé fordítják sérelmeiket, és azt várják, hogy a kormányaik az ő érdeküket védve járjanak el” (Imig és Tarrow, 2001., p. 47). Ennek fényében Imig és Tarrow úgy látták, hogy azok a félelmek megalapozatlanok, amelyek szerint a tagállamok szerepe és hatásköre drasztikusan csökkent és Nyugat-Európa hamarosan egy transznacionális államalakulattá válik.

Felismerték az egyes közpolitikai döntések keretezéséből adódó eltéréseket, kizárólag csak azokat a tiltakozásokat tekintették eurotiltakozásnak, amelyek

2019.11.28.

esetében a híryanag első mondatában szerepelt az Európai Unió egyik intézménye vagy politikája. Ezzel a módszerrel 490 különböző eurotiltakozást különböztettek meg, amely az elemzésük alapját szolgálta.

Bár arányaiban nagyon kevés eurotiltakozást tartottak számon, a vizsgált periódus alatt ezek száma egy növekvő tendenciát mutatott, mi több egy éles növekedést a maastrichti szerződés aláírása után. Vagyis, az Európai Unió kompetenciáinak bővítésével párhuzamosan növekedik annak valószínűsége, hogy az unió állampolgárai tiltakoznak a bevezetett politikák ellen.

A tiltakozások száma egyes szakágazati döntések idejéhez is kapcsolódik, vagyis például az közös agrárpolitikai döntések bevezetésekor megnövekedett az eurotiltakozások száma a franciaországi földművesek esetében. A vizsgált periódusban elemzett tiltakozások számának változása arra utal, hogy az egyének fokozatosan alkalmazkodnak a szupranacionális államalakulat sajátosságaihoz és tanulják meg kihasználni a rendelkezésükre álló politikai lehetőségeket, valamint, hogy egyes politikák erősebben ösztönzik cselekvésre, mint mások.

Az Európai Unió vagy annak politikái elleni tiltakozások 83 százaléka házasított (*domesticated*) tiltakozás és alig 17 százaléka volt képes transznacionális tiltakozássá válni, ami a szervezési nehézségeknek és a magas költségeknek tudható be. A vizsgált időszak alatt 1992 után a transznacionális tiltakozások száma enyhe, ám a növekedés statisztikailag nem szignifikáns.

Imig és Tarrow kutatása a tiltakozások szereplőire is kitért. Abból kiindulva, hogy egyes tiltakozó csoportok sikerebben tudnak szupranacionális szinten is szerveződni, mint mások, úgy vélték, hogy az integrációs folyamatok előrehaladása ezt a tendenciát felerősíti, így egyes csoportokra inkább az uniós szintű, míg másokra inkább a hazai tiltakozás lesz jellemző. Ennek alapján, a nem foglalkozási (*non-occupational*) csoportok, mint például a környezetvédők, könnyebben tudnak az unió által biztosított politikai struktúrákba bekapcsolódni és lobbitevékenységet kifejteni, mint például a különböző szakszervezetek. Így, a környezetvédelemért lelkes aktivisták nem valószínű, hogy a tiltakozást választanák cselekvési stratégiájukként. Ezt igazolja az a tény is, hogy az

2019.11.28.

eurotiltakozások 82.1 százaléka különböző foglalkozási csoportokhoz kötődnek. Ezzel szemben, a hazai tiltakozások esetében az unió mind a 12 országa esetében a nem foglalkozási csoportok kétszer annyi tiltakozást szerveztek, mint a foglalkozási csoportok. A foglalkozási csoportok közül a legaktívabbak a mezőgazdaságban dolgozók, akiket az uniós közös agrárpolitika már több éve is érint, de a halászat, építőipar és bányáipar munkásai is gyakran tiltakoztak szupranacionális szinten. A közös piaci szabályozásokkal járó szakpolitikák, egyes üzemek, gyárak áthelyezése a közép- kelet-európai országokba és az ezzel járó munkák kiszervezése, a monetáris unió és a gazdasági megszorítások az integráció „fájdalmas oldalát mutatták be” (Imig és Tarrow, 2001., p. 39). Ezekben az esetekben a nemzeti kormányok elleni tiltakozások nem hozhatnak sok eredményt.

Ezzel szemben, a környezetvédelmi, a nők vagy a bevándorlók jogait képviselő mozgalmak brüsszeli képviselői szomorúan állapítják meg, hogy a helyi közösségi szervezeteik (grassroots) aktivistái nem ismerik fel az uniós intézmények által nyújtott politikai lehetőségeket és nem tudják őket kellőképpen aktivizálni. A nagyszámú támogató hiányában azonban a saját lobbitevékenységük sikeressége is igencsak korlátolt (Imig és Tarrow, 2001., p. 40).

A kutatás kitér a tiltakozások jellemzőire is, pontosabban a tiltakozások intenzitására. Öt különböző típusú tiltakozást különböztetnek meg: békés tiltakozás, sztrájk, konfrontációs tiltakozás, rongálás (*violence against property*) személyek ellen elkövetett erőszakos cselekmény (*violence against persons*). A legtöbb tiltakozás, úgy hazai, mint uniós szinten békés tiltakozás, felvonulás volt. Az élesebb tiltakozások esetében azonban a szupranacionális szinten a hazainál sokkal gyakrabban választották a konfrontációs tiltakozást (43.7 százalék, illetve 31.4 százalék). A sztrájkok szupranacionális szinten nem bizonyultak különösebben elterjedtnek, hiszen mindössze 7.6 százalékban fordult elő, míg egy tagállami szinten duplája. A személyek ellen elkövetett erőszakos cselekmények is sokkal elterjedtebbek a hazai tiltakozások során (18.7 százalék), mint az uniós szinten, ahol ez mindössze 9.1 százalékát teszi ki a tiltakozásoknak.

A foglalkozási és a nem foglalkozási csoportokra jellemző tiltakozási típusok

2019.11.28.

lényeges eltéréseket mutatnak. A foglalkozási csoportok uniós szinten csaknem kétszer gyakrabban (45.3 százalékban) választják a konfrontációs tiltakozás valamelyik formáját, mint hazai környezetben (27.8 százalék). Ezzel szemben a nem foglalkozási csoportokra uniós szinten leginkább a békés tiltakozás formája jellemző, hiszen az összes megnyilvánulási formájuknak felét ez teszi ki, ugyanakkor ez az arány hazai környezetben csak egyharmad. A szerzők úgy látják, hogy a különbség oka az, hogy uniós szinten hiányzik a követelések kezelésének rutinizált és elfogadott formája.

A kutatás kiterjed a különböző tiltakozások intenzitásának mérésére is, amelyet több nemzetközileg elfogadott skálarendszer, többek között a Goldstein skála felhasználásával alakítottak ki. A konfliktus intenzitása függvényében az egyes eseményeket egy 400 és 800 közötti skála mentén rendezték el, a legkevésbé intenzív tiltakozásokat 400-al, míg a leghevesebbeket 800-al jelölték. Az események intenzitását mérő átlagértékek a hazai és az uniós térben nem tértek el egymástól. A szerzőpáros szerint ez arra utal, hogy a szereplők többnyire hasonló intenzitással tiltakoznak a tagállami és az uniós szinten. Ugyanakkor, időbeli bontásban azt tapasztalták, hogy három nagy szakaszt tudnak elkülöníteni: 1984-1988 között a két szint közötti intenzitás megegyezett, 1989-1994 között az eurotiltakozások intenzitása érezhetően megnőtt, majd ezt követően 1995 és 1997 között a tiltakozások száma ugyan nőtt, de intenzitásuk lényegesen csökkent.

Imig és Tarrow rámutatnak arra, hogy a globalizáció és a könnyűszerrel elérhető nemzetközi sajtótermékek hatására a '90 -es évek vége óta sokkal több transznacionális európai tiltakozás volt, mint korábban, ám a transznacionális mozgalmak és tiltakozó akcióik megszervezése még mindig több nehézségbe is ütközik. Úgy vélik, hogy „nem elegendő a makrostrukturális vagy kulturális feltételek megléte ahhoz, hogy a polgárok mobilizálódjanak, hanem a helyi, közösségi társadalmi hálózatok, a kollektív identitástudat kialakulása, valamint a megfelelő politikai lehetőségek együttesére is szükség van.” (Imig és Tarrow, 2001., p. 81)

A szerzők három fontos következtetést vonnak le az adatokból: először is, a

2019.11.28.

legtöbb tiltakozás továbbra is tagállami szinten marad, ami „lehetővé teszi, hogy a Brüsszelt körülvevő gyűrű mögött élő Bizottsági bürokraták egy elvarázsolt világban éljenek, amiktől távol vannak a tiltakozások” (Imig és Tarrow, 2001., p. 47) Másodszor, azoktól az aktivistáktól, akik Brüsszelben székelő civil szervezeteknél dolgoznak, megvonják a legfontosabb fegyvereiket, vagyis a széles körű tagállami támogatókat. Végezetül, a kialakult nemzetközi helyzet lényegesen átformálja a tagállamok szerepét: a korábbi szuverén döntéseket hozó államok közvetítói szerepet töltenek be a belföldi kollektív cselekvésekben résztvevő szereplők és az Európai Unió között. Vagyis, Imig és Tarrow szerint az európai integráció nem az európai politika transznacionalizációjához vezetett, hanem a belpolitika európaizációját és a tagállamok közvetítói szereplőinek kialakulását eredményezi.

4.5. Társadalmi mozgalmak a visegrádi országokban

Az alfejezet célkitűzése, hogy a visegrádi országok és többi uniós tagállamok társadalmi mozgalmainak jellemzőit összehasonlítsa. Az alfejezet a *Társadalmi mozgalmak a visegrádi országokban: konfliktus vagy együttműködés? Empirikus elemzés* című tanulmányomra épül, amely az *Európai Tükör* 2019/1-es számában jelent meg. A tanulmány elemzésének tárgya mindössze a visegrádi országok (V4) társadalmi mozgalmai, így az ötödik bővítés során csatlakozott többi országról nem szolgál információval. A térségre jellemző politikai és gazdasági összefogás azonban lényeges szempontja az uniós politikai életnek, ezért a tanulmány eredményei relevánsak ebben a megközelítésben.

A Közép- és Kelet-Európa országainak politikai kultúrája sok szempontból eltér a nyugati országokban tapasztaltaktól. A szakirodalom lényeges eltéréseket mutat ki az újabb, posztszocialista és a nyugat-európai tagállamok civil társadalmának jellemzői között. A szocializmus éveinek hatására az állampolgárok kevésbé bíznak a politikai intézményekben, szkeptikusak a jelenlegi politikai vezetőkkel kapcsolatban, és negatív jövőképük van (Mishler. és Rose, 1997). A kelet-európai

2019.11.28.

államok civil társadalmát fejletlennek és gyengének (Howard, 2002; Pichler és Wallace, 2007) írják le. Kevésbé jellemző az elsősorban politikai tevékenységet folytató civil szervezet, sokkal inkább a kulturális, szabadidős és sporthoz kapcsolódó tevékenységek köré szerveződnek a polgárok, de gyakori a szociális tevékenység is (Mansfeldová, 2013). Petrova és Tarrow (2007) kiemelik, hogy a kelet-európai államokban vizsgált társadalmi mozgalmak esetében az aktivisták aránya jóval alacsonyabb a vezetői pozíciót elfoglalók számához képest. Ugyanakkor kiemelik, hogy a kelet-európai társadalmi mozgalmak esetében a kihívók élénkebb politikai vitákat folytatnak a politikai elittel, és esetenként nagyobb tömegeket tudnak mozgósítani, mint a nyugat-európai mozgalmak vezetői. A szerzőpáros úgy véli, hogy a keleti blokk civil társadalmának állítólagos gyengesége ellenére ezek a mozgalmak nagyobb legitimitással bírnak, mint az Európai Unió intézményeinél lobbitevékenységet folytató nyugat-európai szervezetek. Ugyanakkor hangsúlyozzák, hogy az unió működési sajátossága miatt a mozgalmak eredményessége szempontjából uniós szinten fontosabb a jó tárgyalási készség, az intézmények formális és informális szabályainak ismerete, mint a mozgósítási képesség.

Az ehhez hasonló politikai kultúrákban jelentős változást leginkább társadalmi mozgalmak képesek előidézni. Számos kutatás ellenére még mindig kérdéses, hogy a V4-ek országaiban legaktívabb társadalmi mozgalmak inkább a konfliktusos vagy az együttműködéses megoldást választják (Císař-Vráblíková, 2013; Jacobsson-Saxonberg, 2013). A Kelet-Közép-Európa társadalmi mozgalmait számos tanulmány taglalja különböző tematikus kiadványokban, mint például a *Civil societies and social movements in the changing democracies of Central and Eastern Europe* (2017) (Socio.hu) vagy az *Intersection. East European Journal of Society and Politics* különszámában megjelent *Social Movements and Contentious Politics in Central and Eastern Europe* (2015) (Intersections, 2015) A közlemények kiváló lehetőséget biztosítanak arra, hogy az egyes mozgalmak leírásából tágabb elméleti következtetéseket vonjunk le. A hazai szerzők közül Szabó Máté (2001, 2004), Szabó Andrea, Oross Dániel és Mikecz Dániel és Arató Krisztina (Oross és Szabó, 2017; Szabó és Mikecz, 2015; Mikecz,

2019.11.28.

2018; Arató és Mikecz, 2015) foglalkoznak mozgalmak kutatásával. Ezek a kutatások pontos képet mutatnak a régióban zajló egyes mozgalmakról, azonban a kutatások célja nem átfogó jellegű.

A különböző dolgozatok egymástól viszonylag elhatárolt elméleti keretek között vizsgálják az adott jelenségeket. Ennek megfelelően átfogó jelleggel, az adott térségben aktív társadalmi mozgalmak tendenciáit, azok általános jellemzőit és legfontosabb szereplőit nem ismerjük meg. Mi több a mozgalmak összességéből adódó társadalmi dinamikákról sem tudunk pontosabb képet alkotni. Továbbá a térségre jellemző, a társadalom által elfogadott normák és játékszabályok leírása is hiányzik a szakirodalomból. Fontos megjegyezni, hogy minden társadalom állandó változásban van, ezért minden stabil társadalmi rendet relatívnak lehet tekinteni, hiszen a különböző szereplők tudatos és folyamatos erőfeszítésébe telik egy kialakult társadalmi rend fenntartása, illetve annak megváltoztatása (Fligstein és McAdam, 2012., p.7).

Ebben az elemzésben a társadalmi mozgalmak alatt olyan társadalmi folyamatokra hivatkozom, amelyeknek szereplői (egyének, civil szervezetek, szakszervezetek, agytrösztök laza, informális hálózata) kollektív cselekvési módban vesznek részt, cselekvésük világosan azonosított fél ellen vagy mellett történik, és amelyek kellőképpen nagyok és intenzívek ahhoz, hogy országos sajtóvisszhangot keltsenek. A Kelet-közép-Európára jellemző nagyon alacsony arányú polgári részvétel miatt a közös identitás kialakulását ebben a dolgozatban nem feltétlenül tekintetem kritériumnak.

A tanulmányban arra kerestem a választ, hogy melyek azok az értékek, amelyek a V4-ek országainak jellemzően elfogadott társadalmi rendjét alkotják; milyen érdekképviselési kérdések köré csoportosulnak a régió legaktívabb mozgalmi, valamint hogy különbözik-e a V4-ek társadalmi mozgalmainak tiltakozási formája annak függvényében, hogy tagállami vagy uniós szinten aktívak.

Az alfejezet bemutatja az Európai Unió központjának tekinthető országok és a V4-ek térségében elfogadott normák és játékszabályok közötti különbséget, elsősorban az alapvető emberi értékek szempontjából elemezve, amelyeket a

2019.11.28.

szociálpolitika eszközével mutatok be. Választásom oka, hogy a képviseleti demokráciákat érintő heves kritikák szerint a politikai elit nem feltétlenül teljesíti választási ígéreteit, amelyek eredetileg közelebb állnak a választók alapvető értékeihez, mint maguk a ténylegesen megvalósult politikák (Manin et al, 1999; Mansbridge, 2003; Alonso et al. 2011; Disch, 2011; Narud et al. 2013). Emiatt a politikai intézményrendszerek és az általuk alkotott „normák és játékszabályok” nem feltétlenül tükrözik a szavazók alapvető értékeit, valamint vélt és valós érdekeit. Gyakori, hogy a különböző társadalmi mozgalmak pont a képviseleti demokrácia eredendő problémájához köthetően jönnek létre, hiszen a társadalom tagjai gyakran úgy érzik, hogy a politikai osztály cserbenhagyta igényeiket. Ez különösen igaz lehet az európai uniós politikákra, amelyek iránt az állampolgárok csak kis mértékben mutatnak érdeklődést, és egyre inkább növekedik az euroszeptikus pártok támogatottsága. Ezért is lényeges megvizsgálni, hogy melyek azok a normák, amelyek egy adott térség szavazóinak értékeit tükrözik.

A politikatudományban a moralitás kérdését boncolgató tanulmányok nem szokatlanok. Jonathan Haidt szociálpszichológus munkássága azonban mégis újszerűnek számít ezen a területen. Kimutatja, hogy a moralitás alapjai velünk születettek (Haidt és Graham, 2007., p. 106, idézik: Sperber, 1994; Garcia-Koelling, 1966, valamint Seligman, 1971). Haidt kiemelt figyelmet szentelt a moralitás és a politikai preferenciák közötti összefüggésekre (Graham et al., 2009), amelyeket evolúciós pszichológiai megközelítésből vizsgál. Haidt és Joseph (2004) tanulmányukban kifejtik, hogy az emberi agyban öt különböző rendszer létezik, amelyekhez a legfontosabb lélektani folyamatok köthetőek. Ezek sajátos evolúciós háttér következtében alakultak ki, és egyfajta intuitív erkölcsi ítéletalkotást eredményeznek. A különböző kultúrák ezen alapokra helyezve építik fel az értékeiket, normáikat, és határozzák meg, hogy mit tekintenek erénynek és ezzel ellentétesen, jellemhibának.

Ebből adódóan a különböző kultúrákban létező összes erény az emberi agy által befogadható és értelmezhető öt dimenzió köré rendeződik (Haidt és Graham, 2007., p. 106.), amelyek a moralitás alkotóelemei. A szerzőpáros a következő dimenziókat különbözteti meg: a) ártalom/gondozás, b)

2019.11.28.

méltányosság/kölcsönösség c) saját csoport/hűség d) tekintély/tisztelet és végül e) tisztaság/szentség. Az alábbiakban a felsorolt öt alkotóelem kialakulását és jellemzőit kívánom elemezni.

A fejlődés során az emberi agyban kialakult az a képesség, hogy felismerje az utódai szenvedését, és ezzel párhuzamosan az érzékenység, amely által a szenvedés jeleit észleljük. Az emberi faj esetében ez az érzelem az utódokon túlmenően kiterjedt, így alakult ki az együttérzés. Ezzel párhuzamosan fejlődött ki a kegyetlenség és az ártalom iránti érzékenység is, amelyeket a lelkiileg egészséges egyedek azonban elutasítanak, sőt helyeslik azon cselekedeteket, amelyek ezeket megakadályozzák. Az ehhez kapcsolódó értékeket különböző kultúrákban kedvességként és könyörületességként kódolták. Mindezt a szerzők az ártalom/gondozás fogalmak köré csoportosították. Megjegyzik, hogy az együttérzés nem váltódik ki okvetlenül, több tényező, akár az alább felsorolt négy elem (méltányosság/kölcsönösség, saját csoport/hűség, tekintély/tisztelet, tisztaság/szentség) is el tudja nyomni.

A méltányosság/kölcsönösség kialakulását visszavezetik a főemlősök közötti együttműködés megjelenéséig. Az együttéléshez elengedhetetlen volt olyan érzelmek kialakulása, mint a kölcsönös altruizmus. Ennek eredményeképpen finomodtak ki olyan érzelmek, mint például a lelkiismeret-furdalás, hála vagy akár a harag, (idézi: Trivers, 1971). Ebbe a csoportba tartoznak az olyan kulturális normák, mint az egyéni jogok védelme és az egyenlőség. A legtöbb kultúra azonban nem fektet túl nagy hangsúlyt az egyéni jogokra, ahogyan nem kíván a felnőttek vagy a felnőtt hímnemű egyedek között egyenlőséget sem teremteni (idézi: Boehm, 1999).

A saját csoport/hűség moralitás alapeleme a több tucatnyi, hasonló lény szoros együttműködése során finomodott ki. Olyan társadalmi-kognitív képességek alakultak ki az agyban, amelyeket a saját csoporton belüli élőlényekhez fűződő felismerés, bizalom és együttműködés váltott ki. Ugyanakkor kialakult egyfajta óvatosság vagy akár bizalmatlanság is a csoporton kívüli egyedekkel szemben. A csoport védelmét biztosító, önmagát a csoportért feláldozó egyedeket ennek

2019.11.28.

megfelelően kultúráktól függetlenül többnyire pozitívan értékeljük. Ezekre az alapokra épültek az olyan erények, mint a lojalitás, a hősiesség és a hazafiasság.

A moralitás negyedik alkotóelemeként a tekintély/tisztelet fogalmát jelölik meg. A korábban is említett csoportok, amelyeken belüli együttműködés miatt kialakultak az említett kognitív képességek, hierarchikusan rendeződnek el. A hierarchiák, csoportok élén egy domináns egyén áll, aki bizonyos előjogok ellenében a csoport védelméről és biztonságáról gondoskodik. A főemlősökkel szemben az emberek esetében egy csoport feletti dominancia nem kizárólag a fizikai erőtől függ, hanem jelentős mértékben a hírnevtől és az elismeréstől. Ennek megfelelően a különböző kultúrákban a jó vezetőktől olyan erényeket vártak el, mint például a nagylelkűség, az apai gondoskodás, valamint a bölcsesség.

A moralitás utolsó alkotóelemeként a tisztaság/szentség csoportját ismertetik. Az emberi fejlődés történetében azonosítják az undor kialakulását (idéznek: Rozin et al., 2000) mint a test mintegy öreként szolgáló alapérzelmet különböző a betegséget keltő vagy terjesztő dolgokkal szemben (ürülék, bomlásnak indult testek, illetve ezekkel asszociálható cselekedetek). Számos kultúrában ez az érzelem nem csupán a fertőző vagy betegséget hordozó dolgokra terjed ki, hanem általában az emberi testhez kapcsolódó tevékenységekre is. Ennek megfelelően ezekben a kultúrákban a mohóság, testiség, az élvezetek halmozása, de a harag és kapzsiság is elítélendő tulajdonságok. Ugyanezekben a kultúrákban a mértéktartást, a szerénységet és szemérmességet, a spiritualitást annyira becsülik, hogy ezen erényeket szentesítik.

Haidt és Graham (2007) empirikus kísérletek során vizsgálják, hogy a moralitás öt alkotóeleme hogyan változik a politikai preferenciák függvényében. Vizsgálataik során a politikai preferenciák két ellentétes pólusán elhelyezkedő csoportot, vagyis a liberális és a konzervatív egyéneket hasonlítják össze. Eredményeik szerint a liberális egyének különböző kritikus döntéshozatali helyzetben a moralitás azonosított öt alkotóeleme közül elsősorban az első kettőt veszik figyelembe, vagyis leginkább az ártalom/gondozás és a méltányosság/kölcsönösség kérdéseit mérlegelve döntenek. Ezzel ellentétben az önmagukat konzervatívnak valló

2019.11.28.

egyének az összes fent felsorolt elemet egyaránt fontosnak tartották, és döntésük meghozatalakor mindet figyelembe vették. A politikai skála szélén álló, azaz önmagukat szélsőséges liberálisnak vagy ultrakonzervatívnak minősítő egyének közötti ellentét szembetűnő volt. A szélsőséges liberálisok kizárólag az első két érték mentén hozták meg döntéseiket, míg a velük szemben álló ultrakonzervatívok számára az öt alkotóelem egyaránt volt fontos döntésük meghozatalakor. Következésképpen a liberális egyének értékítéleteinek csaknem fele-fele arányban az együttérzés és gondoskodás, valamint az egyenlőség megteremtése mentén történik. Egy szűkebb csoporthoz tartozó lojalitást, az előjárók, az idősek és a szabályok iránt érzett tiszteletet vagy az önmegtartóztatást konzervatív társaikkal ellentétben nemcsak, hogy nem tekintik értéknek, hanem elítélik, hiszen kirekesztő, az egyént elnyomó és autoriter magatartásként élik meg.

A V4-ek országainak régiójára jellemző „stabil társadalmi rend” alkotóelemeit és kulturális normáit a European Social Survey alapvető emberi értékeinek adataival elemeztem. Ennek az elemzésnek nem célja a társadalmi mozgalmakban részt vevő szereplők moralitáshoz kapcsolódó viszonyát sem leírni, sem feltárni. Ennek ellenére valószínűsíthető, hogy a V4-ekre jellemző rendkívül alacsony részvételi arányt felmutató társadalomban aktív polgári szerepet vállaló egyénekre a többségtől eltérő moralitásfelfogás jellemző.

A tagállami cselekvési tér normáit a Haidt és Graham (2007) által felvázolt moralitás elemeinek segítségével vizsgáltam. Ehhez a European Social Survey (ESS) adatait használtam, elsősorban az alapvető emberi értékekre vonatkozó változókat, de elemeztem a polgári részvételre és az intézményi bizalomra vonatkozó változókat is. A visegrádi országok esetében a lehető legtöbb, mind a négy országban felvett adatot szerettem volna használni, ezért összesen öt, a 2-től a 6-ig terjedő körök felméréseinek adatsorait használtam fel – ez alól kivételt képez Csehország, amelyről nem készült adatfelvétel a 3-as körben. Az felméréseket 2004 és 2012 között végezték. Az alapvető emberi értékeket összehasonlítottam az adatbázisban található többi uniós ország (Ausztria, Belgium, Bulgária, Horvátország, Ciprus, Dánia, Észtország, Finnország,

2019.11.28.

Franciaország, Németország, Görögország, Írország, Olaszország, Luxemburg, Hollandia, Portugália, Szlovénia és Svédország) hasonló időszakban rögzített adataival. Az eredményeket gyengíti, hogy egyes országokban nem készült minden körben felmérés, ezzel együtt a kapott adatok alkalmasak általános tendenciák tükrözésére. Az adatokat a kutatási dizájn és a népességi aránynak megfelelően súlyoztam.

A tagállami és az uniós szintű cselekvési terekben dominánsnak mondható normák és „játékszabályok” feltérképezését az ESS alapvető emberi értékeinek változóival igyekeztem feltárni. Több, különböző változóval próbáltam klasztereket képezni, ám a klaszterek minősége csak gyenge volt, ezért az egyszerű leíró statisztika módszereivel ragadtam meg a legfontosabb elemeket. A kérdésekre adott egyetértő válaszokat 1-től 6-ig terjedő Likert-skálán mérték, az 1-es érték jelentése a „teljes mértékben rámm vall”, a 6-os pedig az „egyáltalán nem vall rámm”. Elemzésemben csak a határozott egyetértést mutató, tehát a „teljes mértékben rámm vall” és „rámm vall” értékeket vettem alapul, ezeknek százalékát számoltam.

A vizsgált változók a fent leírt moralitás alapelemei köré csoportosíthatóak, amelyeket az 1. táblázatban foglaltam össze. A táblázatban felsorolt elemeket nem az egyes moralitás alapelemek szerint csoportosítottam, hanem annak függvényében, hogy a V4-ek országainak lakosai milyen mértékben érzik, hogy az adott ESS változóban megjelölt emberi érték rájuk vall. Ennek megfelelően, a táblázat első sorában a „Fontos, hogy kalandokat keressük, és izgalmas életet éljünk” érték áll, amellyel a lakosság mindössze 20 százaléka ért egyet. A táblázat utolsó sorában a V4-ek lakosainak számára legfontosabb érték („Fontos, hogy barátainkhoz lojálisak legyünk, és a hozzánk közel állók felé elkötelezettek”). A V4-ek és a többi uniós ország közötti legalább tíz százalékos eltéréseket a félkövér betűtípussal emeltem ki.

A két cselekvési térben lévő normák közötti legszembetűnőbb különbségek a tekintély/tisztelet és tisztaság/szentséghez köthető alapelemek között vannak. A visegrádi országok lakossága a moralitás e dimenzióit jóval fontosabbnak tartotta, mint nyugat-európai társaik. Például a megkérdezettek több mint fele gondolja,

2019.11.28.

hogy fontos az utasítások teljesítése és a szabályok betartása, míg az Európai Unió többi országának esetében ez csupán 35 százalék. A tíz változó közül, amely az autoritáshoz, hierarchikus kapcsolatokhoz fűződő attitűdöket vizsgálja, az esetek felében lényeges eltérés van a visegrádi országok és Nyugat-Európa országai között. A tisztaság/szentséghez kötődő elemeknél is jól kimutatható a kulturális különbség. Bár a V4-ek lakosai számára fontosabbnak tűnik az anyagi biztonság, jóval hátrább sorolták az olyan értékeket, mint például a szórakozás és örömet okozó dolgok fontosságát, vagy azt, hogy jól érezzék magukat.

Ezzel szemben az EU többi országában lényegbevágóbbnak ítélték meg azt a két dimenziót, amely Haidt és Graham (2007) értelmében a liberális egyének esetében domináns. Az adatok szerint az unió többi országában fontosabb a másokról való gondoskodás, illetve mások megértése, mint régióinkban. Az ártalom/gondozás és a méltányosság/kölcsönösség morális elemekhez köthető értékeket jóval többre tartották, mint a biztonságos környezetet és egy erős kormányt, amely ezt a biztonságot szavatolni tudná.

Az adatok alapján megállapítható, hogy a V4-ek országainak lakói az öt morális dimenzió között másképpen osztják meg értékítéletük alapjait. Esetükben az első öt legfontosabb értékből (lojalitás, egyenlőség, biztonság, környezetvédelem és erős kormány) hiányzik a tisztaság/szentség dimenzió, viszont helyet kapott két különböző, a hierarchikus struktúrákat erősítő érték. Ezzel szemben az unió többi tagországának lakosai számára a gondozás dimenzió fontosabbá vált, mint a tekintély/tisztelet vagy akár a méltányosság. A kérdőívben szereplő mindkét ártalom/gondozás alapelemhez kapcsolható kérdés esetükben a legfontosabbnak ítélt öt érték között van. A gondoskodás morális elem megelőz olyan értékeket, mint a környezetvédelem és a biztonság. A hierarchikus társadalmi struktúrákat fenntartó vagy megerősítő értékeket (például a hagyományok ápolása, a szabályok betartása) lényegesen kevesebben tartják fontosnak, mint a visegrádi országokban. Továbbá a tisztaság/szentség elemekhez köthető értékek sem lényeges szempontok értékalkotásuk során.

1. táblázat: A V4-ekre és az EU-ra jellemző alapvető emberi értékek

2019.11.28.

Moralitási alapelemek	ESS változók	V4 egyetértenek (százalék)	EU egyetértenek (százalék)
tekintély/tisztelet	Fontos, hogy kalandokat keressünk, és izgalmas életet éljünk.	20	18
tisztaság/szentség	Fontos a gazdagság, hogy legyen pénzünk és drága dolgaink.	21	10
Moralitási alapelemek	ESS változók	V4 egyetértenek (százalék)	EU egyetértenek (százalék)
tisztaság/szentség	Fontos a szórakozás és azok a dolgok, amelyek örömet okoznak.	30	41
tisztaság/szentség	Fontos, hogy jól érezzük magunkat.	30	42
méltányosság/kölcsönösség	Fontos, hogy megmutathassuk képességeinket, és csodáljanak.	40	38

2019.11.28.

méltányosság/kölcsönösség	Fontos, hogy sikeresek legyünk, és hogy elismerjék az eredményeinket.	40	38
tekintély/tisztelet	Fontos, hogy különböző új dolgokat próbáljunk ki az életben.	45	57
tekintély/tisztelet	Fontos egymás tisztelete.	45	37
tisztaság/szentség	Fontos, hogy alázatosak és szerények legyünk.	50	53
Moralitási alapelemek	ESS változók	V4 egyetértenek (százalék)	EU egyetértenek (százalék)
tekintély/tisztelet	Fontosak az új ötletek és a kreativitás.	54	55
tekintély/tisztelet	Fontos, hogy megtegyük, amit mondanak és betartsuk a szabályokat.	55	35
méltányosság/kölcsönösség	Fontos megérteni a különböző embereket.	56	68

2019.11.28.

tekintély/tisztelet	Fontos, hogy az elvárásoknak megfelelően viselkedjünk.	60	54
ártalom/gondozás	Fontos, hogy segítsünk az embereknek és gondoskodjunk mások jólétéről.	60	73
tekintély/tisztelet	Fontos a hagyományok és szokások megőrzése.	65	50
Moralitási alapelemek	ESS változók	V4 egyetértenek (százalék)	EU egyetértenek (százalék)
tekintély/tisztelet	Fontos, hogy saját döntéseket hozzunk és szabadok lehessünk.	70	73
tekintély/tisztelet	Fontos, hogy a kormány erős legyen és biztonságot nyújtson.	72	65
ártalom/gondozás	Fontos, hogy gondoskodjunk a természetről és a környezetről.	75	70

2019.11.28.

méltányosság/kölcsönösség	Fontos, hogy az emberek egyenlő bánásmódban részesüljenek, és egyenlő esélyeket kapjanak.	77	77
tekintély/tisztelet	Fontos, hogy biztonságos környezetben éljünk.	77	65
saját csoport/hűség	Fontos, hogy barátainkhoz lojálisak legyünk, és a hozzánk közel állók felé elkötelezettek.	80	82

Forrás: European Social Survey, saját szerkesztés

A European Social Survey további adatai arra utalnak, hogy a V4-ek országaiban a konzervatív értékek mellett egy elég nagy arányú intézményi bizalmatlanság érzékelhető. A legalacsonyabb a politikai pártok és politikusok felé tanúsított bizalom, a lakosság csak mintegy 10 százaléka bíz meg bennük, míg 70 százalékuk kifejezetten bizalmatlan velük szemben. A lakossághoz jóval közelebb álló rendőrséget, valamint a nagyon távol álló intézményt, az ENSZ-t azonban bizalomra méltóbbnak ítélik meg, megközelítőleg 30 százalékuk bíz meg bennük, és a kifejezetten bizalmatlanok aránya is mindössze 30 százaléknál. Az Európai Parlamenti már kevesebben, a lakosság mintegy 20 százaléka véli úgy, hogy megbízható.

Az intézményi bizalmatlanságon túlmenően, a régióra a szakirodalomban dokumentált polgári passzivitás jellemző (Börzel, 2010). A lakosság kevesebb, mint 10 százaléka kapcsolódik be bármilyen nemű aktív, polgári részvételre utaló

2019.11.28.

akcióba. A térség állampolgári részvétele kimerül a szavazásokban, amelyeken a lakosság mintegy 65 százaléka vesz részt.

Összegzésképpen a V4-ek országaira jellemző alapvető emberi értékek leginkább konzervatív világnézetet tükröznek. A szereplők, bár támogatják a hierarchikus struktúrákat, nagy fokú bizalmatlanságot tanúsítanak a politikai osztály irányába. Erre a régióra nem jellemző az aktív állampolgári részvétel: még figyelemfelhívó kampányokban (kampányjelvény, matrica vagy kitűző viselése) is nagyon kevesen vesznek részt, ami csak egy kisebb változást eredményezne a meglévő normákban anélkül, hogy a hierarchikus struktúrákat lényegesen megváltoztatná. A szokást és szabályokat, hierarchikus struktúrákat elfogadó térben a társadalmi mozgalmak kiemelkedően fontos szerepet tölthetnek be.

A társadalmi mozgalmak feltérképezéséhez a Global Database of Events, Language, and Tone (GDEL) adatbázist használtam, amely az egész világ sajtóanyagában az elmúlt 30 évben megjelent politikai eseményeket foglalja magába. Az adatbázis és annak pontos leírása az 5.2 fejezetben olvasható. Az alfejezetben használt adatok a visegrádi országok európai uniós csatlakozását követő kalendáriumi évtől kezdődően (2005. január 1-jétől) 2017. május 21-ig történt politikai eseményeket dolgozza fel.

Az uniós és a visegrádi mozgalmak legfontosabb szereplői között nincsen szembevetendő eltérés. Mindkét térben a legnagyobb csoportot a GDEL szerint az úgynevezett „civiliek” (*civilians*) alkotják. A gyűjtőfogalom arra utal, hogy a mozgalom nem azonosítható egyetlen jól körülírt ügyképviseléssel, amelyért vagy amely ellen megmozdulást szerveztek. Az elnevezés nem a legszerencsésebb, mert például az „egészségügy” (*health*) köré szerveződött csoportot is, mint minden társadalmi mozgalmat a polgári társadalom aktív tagjai, egyének és civil szervezetek alkotják, akár csak a „civiliek”-ként jelölt csoportot.

Mindkét térben a második legnagyobb csoportot a mindenkori ellenzék alkotja, amely szerepéből adódóan leginkább tiltakozik, elutasít vagy tüntet. A harmadik legnépesebb csoport esetében észlelhetünk változást a két cselekvési térben – a régió terében az oktatás ügye köré szerveződött mozgalmak a soron következő

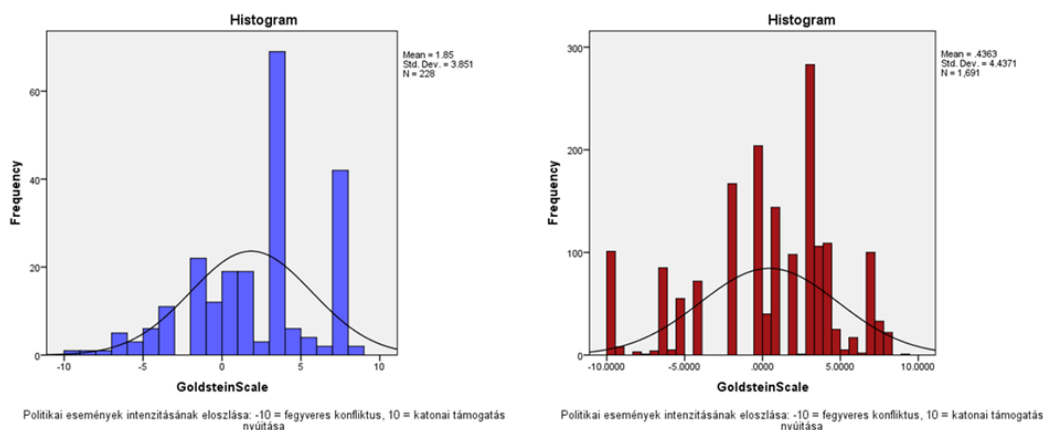
2019.11.28.

legnépesebb. Ezzel szemben az uniós térben fellépő harmadik legjelentősebb mozgalom az agrárpolitika köré szerveződik, míg ugyanez a csoport a hazai cselevési térben alig aktív. Továbbá feltűnő, hogy a „civileket” kivéve arányaikban sokkal kevesebb mozgalom mutatható ki az uniós térben, mint a V4-ek szintjén. A különböző társadalmi mozgalmak 45 százalékát teszik ki a „civilek”, míg ugyanez az arány uniós szinten kiugróan magas, 60 százalékot ér el. Ezzel szemben az uniós tér második legnépesebb aktív csoportja a szereplők összességének csak mintegy 10 százaléka (az ellenzék), míg a többi csoport alig 5–5 százalékot ér el. A tagállami térben az ellenzék és az oktatás köré szerveződött mozgalmak aránya meghaladja a 15 százalékot, kevésbé élessé téve a csoportok arányai közötti különbséget. Továbbá hazai térben az egészségügy köré szerveződő egyének és szervezetek is aktívak, akárcsak a kifejezetten civil szervezetekhez kapcsolódó tevékenységek. Ugyanez a két csoport uniós szinten viszont egyáltalán nem tűnik aktívnak.

Az adatok alapján elmondható, hogy a tagállami cselekvési térben az oktatás téma köré szerveződő egyének és szervezetek, az ellenzék és a GDELT által azonosítatlan, általánosan „civileknek” nevezett szereplők a legaktívabbak, és ezek szeretnék változást. Uniós szinten az oktatás ügye helyett az agrárpolitika érintettjei a legaktívabbak, valamint szembevetve a civil szervezetek alapos becsatornázása is.

A harmadik kutatási kérdés megválaszolása érdekében a különböző eseménytípusok számát vizsgáltam meg. A GDELT az egyes politikai eseményeket a fegyveres konfliktustól a legszorosabb katonai együttműködésig egy –10-től +10-ig terjedő skálán helyezi el, az adott esemény konfliktusos vagy együttműködő jellegétől függően. Ennek megfelelően a –10 és 0 közötti skálán jelzett események konfliktusokra utalnak, míg a pozitív számok együttműködő jellegű politikai eseményeket mutatnak.

1. ábra: Régiós és uniós cselekvési térben zajlott politikai események száma

Forrás: GDELT, saját szerkesztés

A 1. ábra a két különböző térről jellemző eseményeket mutatja, pirossal a V4-ek országaiban, míg kézzel az uniós térben zajlott eseményeket jelölve. A vízszintes tengelyen a politikai események intenzitásának függvényében -10 és 0 közötti skálán jelzett események szerepelnek, míg a függőleges tengely az egyes eseménytípusok számát rögzíti. Szembetűnő, hogy az uniós cselekvési térre sokkal inkább jellemző az együttműködés, mint a konfliktus. Ez magyarázható az Európai Unió intézményeire jellemző konfliktust kerülő, hosszú egyeztetési és tárgyalási folyamatokkal (Ruza, 2006; Onyx et al., 2010). Egyes szereplők és domináns cselekvési módjuk között nincsen szignifikáns összefüggés, úgy tűnik, hogy az vizsgált mozgalmakra egyaránt jellemző az együttműködés és a konfliktusos megnyilvánulás.

Az események időbeli eloszlásának vizsgálatakor feltűnik, hogy 2014 óta az uniós térben megjelenik egy egyre erősödő ellentét. Figyelembe véve, hogy az eseményeket az uniós csatlakozást követően, tehát 2005 óta vizsgáljuk, szembetűnő, hogy a konfliktusok legnagyobb része az utóbbi 4 évben történt, több mint 10 szinte kizárólag együttműködésen alapuló év után, jóval a 2008-as gazdasági válság után. Úgy tűnik, hogy az európaizáció nem egészen azokat az eredményeket hozta meg, amelyeket várhattunk volna, vagyis az uniós intézményekre jellemző hosszadalmas érdekegyeztetéseket, a konfliktusok

2019.11.28.

kerülését, a nemzetállami intézményrendszerek uniós kultúrához való igazodását (Cowles et al., 2001). Ugyanakkor az alacsonyabb szintű, régiós cselekvési térben az interakció típusát tekintve nem mutatható ki semmilyen lényeges változás.

A tanulmány a V4-ek állampolgárainak értékrendjét és a térségre jellemző társadalmi mozgalmakat elemezte a tagállami és az uniós szinten. Az eredmények alapján megállapíthatjuk, hogy a két térre jellemző domináns normák között jelentős eltérés van. A Kelet-Közép-Európa országaira leginkább a konzervatív, míg az unió többi országára a liberális értékek jellemzőek. A régió terében cselekvő, legaktívabb társadalmi mozgalmak általános tendenciái a vizsgált tizenhárom év alatt nem mutattak lényeges változást. Ezzel ellentétben az elmúlt 5 év alatt egy erősödő ellentét látszik kibontakozni az uniós szintű társadalmi mozgalmak esetében.

4.6. Összegzés

A társadalmi mozgalmak uniós szintű vizsgálata többnyire kvalitatív módszerekkel történt, amely során egy-egy mozgalom okát, résztvevőinek jellemzőit vagy sikerük esetleg sikertelenségük okát és mértékét ismerhettük meg. Kivételt képez Imig és Tarrow (2001) kutatása, amely során az uniós tiltakozó mozgalmakat kvantitatív módszerekkel vizsgálták. A szerzők 1984 és 1997 közötti tiltakozó eseményeket vizsgálták az unió akkori 12 országában kvantitatív módszerekkel. Az eredményeik arra utalnak, hogy az uniós intézmények vezetőinek, valamint egyes szerzők elképzeléseivel ellentétben az európaizációs törekvések még nem érték el a hatásukat, hiszen nagyon kevés transznacionális mozgalom alakult ki, és a szereplők továbbra is nemzeti kormányaik felé jelzik elégedetlenségüket. Különösen igaz ez a foglalkozási csoportok esetében, akik vélhetőleg úgy tapasztalták, hogy az intézményrendszer által nyújtott politikai lehetőségek számukra kevésbé nyitottak. Azok a polgárok, akiknek kollektív cselekvését inkább egy életstílushoz vagy értékrendhez kapcsolódó kérdés motiválja, sokkal könnyebben tudtak élni a politikai lehetőségekkel, és sokkal

2019.11.28.

kevésbé volt jellemző rájuk a heves tiltakozás. Feltűnő, hogy a vizsgált időszak végén ugyan egyre több, de egyre kevésbé heves tiltakozást számoltak uniós szinten. Ez tulajdonítható az uniós intézmények sajátos egyeztető, kompromisszumokat kereső kultúrájának, amelyhez valamilyen szinten a mozgalmak is alkalmazkodnak.

Ugyanakkor azok az állampolgárok, akik úgy érezték, hogy a közös piac és a közös monetáris politika, vagyis az Európai Unió politikáinak javarésze negatívan érinti jövedelmüket vagy megélhetésüket nemzeti kormányaik ellen tiltakoztak, és tőlük várták a megoldást, kényszerpályára állítva ezáltal a tagállamok kormányait.

Imig és Tarrow vizsgálata azt jelzi, hogy az európaizáció nem pontosan azokat az eredményeket hozta, amelyeket az unió megalapítói célul tűztek ki. Bár a kontinensen valóban nem volt háború, és a gazdasági jólét is növekedett, úgy tűnik, hogy közös európai vita, közvélemény, irányított cselekvések és az ezekkel járó európai identitás kialakulása a vizsgált időszakban nem mutatható ki.

A vizsgált időszak óta eltelt 22 év alatt az unió szerkezetében és életében jelentős változások álltak be. Egyrészt a bővítések miatt a tagországok száma megduplázódott, ami a kormányzást és az intézményi döntéshozatalt nehezebbé tette. A más kultúrájú és értékrendű állampolgárok alkalmazásában az uniós intézmények egy destabilizációs veszélyforrást láttak, és a felvételeknél igyekeztek a föderalista törekvéseket támogató egyéneket kiválasztani.

Dolgozatomban a társadalmi mozgalmakat úgy határoztam meg, mint egy társadalmi réteg véleményét és meggyőződését, amelyek arra irányulnak, hogy egy adott társadalmi struktúrában létező szakpolitikák egy részét, vagy magát a társadalmi struktúrát megváltoztassák, esetleg megjutalmazzák azt. Ezek a vélemények és meggyőzések különböző cselekvésekhez vezetnek, amelyeknek konkrét céljuk van. A mozgalmak egyének és szervezetek laza szövetségéből állnak, amelyeket egy közös cél köt össze, és amelyek között idővel, szükségszerűen egyfajta közös identitás alakul ki.

A régi tagállamok és állampolgáraik, valamint a kelet-közép-európai országokhoz

2019.11.28.

tartozó egyének eltérő nézetei azonban nem csupán az Európai Unió céljában és ideális intézményi berendezkedésében nyilvánulnak meg. Alapvető emberi értékeik és a moralitás-felfogásuk is eltérnek: a periféria országaira leginkább a konzervatív értékek jellemzőek, mint például a hagyományok tisztelete, a szabályok és előírások betartása, valamint egy biztonságot nyújtó erős kormány jelenléte. Ezzel szemben az unió régebbi tagállamainak liberálisabb szellemű moralitásfelfogását leginkább a méltányosság és gondoskodás határozza meg. Nem meglepő, hogy a periféria lakosaira kevésbé jellemző az aktív polgári tevékenységekben való részvétel, pont ezért lényeges, hogy az uniós szinten aktív társadalmi mozgalmak esetében azonban az elmúlt 5 év alatt egy erősödő ellentét látszik kibontakozni az uniós politikák vagy intézmények ellen.

III. RÉSZ. AZ EURÓPAI UNIÓ INTÉZMÉNYRENDSZERÉT ÉS A CIVIL SZFÉRÁT ÉRINTŐ VÁLTOZÁSOK

A kutatási céloommal összhangban a dolgozatom harmadik részének célkitűzése, hogy az európaizáció hatására kialakult makrostrukturális változásokat bemutassa, amelyek az Európai Unió társadalmi tőkéjét befolyásolják.

Az európaizáció, vagyis a kölcsönös tanulási és alkalmazkodási folyamat három különböző dimenziója egyaránt hatott az Európai Unió társadalmi tőkéjére. Dolgozatomban az európai társadalmi tőkét úgy határoztam meg, mint a társadalom önszerveződési képességét, amely során a közösen kialakított normák és szabályok érvényesítése érdekében az egyének egyénileg vagy szervezetek laza szövetségbe rendeződve kollektív cselekvés részesei lesznek, és ezeket a normákat és szabályokat igyekeznek az intézmények vezetőivel szemben érvényesíteni.

Az európaizáció egyrészt meghatározza az uniós formális és informális szabályokat, amelyek szerint az uniós és tagállami szintű intézmények működnek, valamint a társadalmi normákat (fölről lefelé irányuló európaizáció). Másrészt az így kialakult intézményi struktúrákban új lehetőségek adódtak, hogy a társadalom érdekeit képviseljék (lentől fölfelé irányuló európaizáció). Végül az uniós szintű hatékony érdekképviselőhöz gyakran szükséges az a tanulási és alkalmazkodási folyamat, amely egy széles körű, tagállami határokon átívelő, egyéneket és szervezeteket tömörítő szövetség (horizontális európaizáció) megteremtését lehetővé teszi.

A fentiekkel összhangban ebben a fejezetben **egyrészt szeretném részletesen ismertetni azt az intézményi háttért, amely a politikai struktúrákat biztosítja a különböző kollektív cselekvések számára.** Az unió esetében a formális szabályokat és normákat legnagyobb mértékben a lisszaboni szerződés határozza meg. Ez szabályozza az uniós intézmények hatáskörét és szerepeit, leszögezi az Európai Unió működésének jogi kereteit, valamint ismerteti az uniós

2019.11.28.

állampolgárok jogait.

Az unió informális szabályait két fontos tényező befolyásolja. Egyrészt az egyes intézmények közötti dinamikák, másrészt azok a társadalmi, kulturális és szociális különbségek, amelyek a többségében volt szocialista új tagállamok csatlakozása után bontakoztak ki az Európai Unióban.

A fentiek miatt a dolgozatomban különösen nagy hangsúlyt fektetek azokra a változásokra, amelyeket a lisszaboni szerződés hatálybalépése, valamint az új tagállamok csatlakozása idézett elő.

A fejezet második célja, hogy **ismertesse azokat az eszközöket, amelyek az újonnan kialakult államrendszerben a rendelkezésükre állnak, valamint hogy feltárja azok vélt hatékonyságát az uniós polgárok érdekérvényesítési képességének szempontjából.**

A lisszaboni szerződés hatálybalépése formális szempontból a politikai lehetőségek tárházát nyitotta meg az uniós polgárok előtt. Számos eszköz áll a lakosok rendelkezésére, hogy érdekeiket érvényesítsék, valamint több uniós politika kifejezett célja, hogy a tagállamokon átívelő, transznacionális együttműködésekkel elősegítse vagy erősítse az állampolgárok szintjén is. Ugyanakkor ezeknek az eszközöknek hiányosságaik is vannak, így az újonnan kialakult államrendszer által biztosított politikai lehetőségeknek korlátai is vannak. Mindezek a lehetőségek és korlátok befolyásolják az uniós polgárok kollektív cselekvési módjait, és meghatározzák, hogy milyen módon tudják érdekeiket érvényesíteni.

A dolgozatom harmadik részének első fejezete (*5. Európai Unió államrendszerének változásai*) ismerteti az uniós államrendszert meghatározó legfontosabb elméleti megközelítéseket, és azonosítja a dolgozatban használt elméleti keretet, valamint az Európai Unióval kapcsolatban használt legfontosabb fogalmakat. Ezt követően azokra az intézményi változásokra térek ki, amelyek egyrészt a lisszaboni szerződés hatálybalépésének tulajdoníthatóak, másrészt az Európai Unió intézményrendszerének és intézményi dinamikáinak sajátosságából

2019.11.28.

adódnak.

A következő fejezet (*6. A civil szféra formális érdekérvényesítő eszközei*) központjában az európai uniós kollektív cselekvést érintő tényezők állnak. A lisszaboni szerződés és az új tagállamok csatlakozása új politikai lehetőségek struktúráit biztosította az uniós polgárok számára, így önszerveződési képességeiket is lényegesen befolyásolta, így azok ismertetése és elemzése lényeges szempont a dolgozat számára.

5. Az Európai Unió államrendszerének változásai

A következő fejezet célkitűzése, hogy az Európai Unió államrendszerét bemutassa, és hangsúlyozza azokat a változásokat, amelyek elsősorban a lisszaboni szerződés hatálybalépéséhez köthetőek. Kevésbé hangsúlyosan ugyan, de ismertetem azokat a társadalmi és kulturális változásokat is, amelyek az Európai Unió ötödik bővítési körével jártak. A lisszaboni szerződés hatálybalépése és a bővítési körök teremtették meg azokat az intézményi kereteket, amelyekben az európai lakosok érdekeiket kell, hogy képviseljék.

A következőkben ismertetem az Európai Unió államrendszerét meghatározó legfontosabb paradigmákat, és meghatározom, hogy a dolgozat további részében milyen államrendszerként fogok hivatkozni az Európai Unióra. Ezt követően az Európai Unió intézményrendszerét ismertetem.

5.1. Az EU államrendszerét meghatározó paradigmák

Egyeztetési rendszer

Az európai tanulmányok kialakulásának kezdetén a szakirodalom központjában az integrációs folyamat mechanizmusának vizsgálata állt, és a kutatók csak évtizedekkel később fordították figyelmüket a folyamatban résztvevők és az érintett szereplők felé. Ez érthető is, hiszen az Európai Gazdasági Közösség nemzetközi szervezetként jött létre 1958-ban, miután Franciaország, a Német

2019.11.28.

Szövetségi Köztársaság, Olaszország és a Benelux államok aláírták a római szerződést. A szerződés rendelkezett a Bizottság megalapításáról, és létrehozta a vámuniót, ezáltal biztosították az áruk és a szolgáltatások szabad áramlását. Ezzel összefüggésben a mezőgazdaság és a közlekedés területét összehangolták, és kialakították a közös agrár- és közlekedéspolitikát. Továbbá javaslatot tettek egy európai szociális alap megteremtésére. A hat ország ilyen jellegű együttműködése példa nélküli volt, és ebben az időszakban leginkább a nemzetközi jogászok (Stein és Hay, 1960; Buxbaum, 1961; Fulda, 1965) elemezték ezt a jelenséget. Ugyanekkor, elsősorban a gazdasági együttműködésre épülő regionális szerveződések vizsgálva, elsősorban a neofunkcionalista szemléletű Haas (1968), Keohane és Nye (1977) nem találta egyedülállónak az Európai Gazdasági Közösség működését. Tanulmányaik elméleti, összehasonlító jellegűek.

Néhány szakember (Duchêne, 1973; Galtung, 1973; Scheinman és Feld, 1972) a 70-es évek elején kezdte el vizsgálni az integrációs folyamatot az európai politikai rendszer különböző szintjein található szereplők szempontjából, különös tekintettel a szereplők alkalmazkodására és az átalakulási folyamatokra. Ebben az értelemben Puchala műve (1971) a többszintű kormányzást vizsgáló tanulmányok előfutárának tekinthető. Az általa bemutatott jellemzőket, vagyis az egyeztető, tárgyalásokra épülő politikai rendszert és az ezzel járó, specifikus európai politikai adaptációs folyamatot évtizedekkel később „európaizációként” konceptualizálták. A korábbi szerzőkkel ellentétben Puchala egy új módszert javasol az integrációs modell leírására, amelyet „egyeztetési rendszernek” (*concordance system*) nevez. Az újonnan javasolt modell voltaképpen az uniós ügymenetek jellegét foglalja össze: „A jelenkori nemzetközi integráció leginkább olyan folyamatok összességének tekinthető, amelyeket nemzetközi szinten kezdeményeznek, és amelyek egy egyeztetési rendszert tartanak fenn. Az *egyeztetés* (*concordance*) szó ebben az esetben a *megállapodás* vagy a *harmónia* értelemben szerepel, továbbá az *egyeztetés* a nemzetek közötti békés kapcsolatokra utal.” (Puchala, 1971., p. 277) A szerző hangsúlyozza, hogy az egyeztetési és alkalmazkodási folyamatok több aktor köré épülnek, akik „négy kormányzati szinten – a helyi önkormányzati, a nemzeti, a transznacionális és a nemzetek feletti szinteken” helyezkednek el

2019.11.28.

(Puchala, 1971., p. 278). Ennek megfelelően a Puchala modellje nem csupán az államokat és a kormányokat, vagyis az állami szereplőket foglalja magában, hanem a magánszektor is, vagyis az egyéneket, vagy, ahogy a szerző fogalmaz, a „népeket” (Puchala, 1971., p. 282).

Az egyeztetési rendszer legfontosabb alkotóelemei a rutinszerű problémamegoldó mechanizmusok és eljárások. A szereplők közötti egyeztetési és kompromisszumos folyamatokat elősegítik a rendkívül specializált bürokratikus eljárások, amelyek „a nemzetek közötti kapcsolatok rendezett, szabványosított, tervezett, hatékony problémamegoldását tükrözik” (Puchala, 1971., p. 279). Bár a nemzetközi rendszer a problémamegoldás céljából jól kiépített intézményekre épült, Puchala (1971., p. 279) szerint a közös döntéseket segítő intézményeket centralizálni kellene, hiszen véleménye szerint a rendszer „tetszőleges számú funkcionálisan specifikus szervezetből áll, miközben egyetlen eleme sem hasonlít egy átfogó központi kormányzatra”.

Más szavakkal, a 70-es években az Európai Közösséget a politikai elemzők és a társadalomtudomány jeles képviselői nemzetközi szervezetként elemezték. Az egyeztetési folyamatok eredményességét és hatékonyságát ugyan elismerték, de kevesellték a központi intézmények hatásköreit.

Az 1992. február 7-én Maastrichtban aláírt Szerződés az Európai Unióról átalakította és megnövelte a már meglévő intézmények szerepét. A szerződés értelmében megjelent az unió úgynevezett hárompilléres szerkezete, amely kiterjesztette a szupranacionális szervezetek hatásköreit, és csökkentette az együttműködés kormányközi jellegét. Ezt követően a szakirodalomban is egyre inkább politikai rendszerként jelent meg az Európai Unió, így ebben az értelemben Puchala munkája és néhány elképzelése a messzi jövőbe tekintett.

Az Európai Bizottság 2001-ben kiadott *Az európai kormányzásról szóló fehér könyve* (European Commission, 2001) tekinthető az első olyan dokumentumnak, amely egy teljesen új elképzelést nyújt az Európai Unióról való gondolkodás terén. A fehér könyv egy nyílt közpolitika-kidolgozási folyamatot mutat be, amelyben egyszerre több szereplő is részt vesz az EU politikájának kialakítása és

2019.11.28.

megvalósítása érdekében: „A Bizottság ezeket a változtatásokat nem tudja önmagában elvégezni, és ezt a fehér könyvet sem tekinthetjük egy minden problémát megoldó varázsszernek. A változás bevezetése a jelenlegi és jövőbeli tagállamok minden más intézményének, így a központi kormányzatok, régiók, városok és a civil társadalom erőfeszítéseit igénylik. Éppen ezért jelen fehér könyvnek ezek az intézmények az elsődleges címzettjei.” (European Commission, 2001).

A közpolitikák kidolgozásában és azok megvalósításában lényeges szerepet szántak az állami szereplők mellett a civil társadalomnak is – külön kiemelik az egyházak és a vallási közösségek mobilizációs képességeit (European Commission, 2001., p. 14). Továbbá a Bizottság fehér könyvében kifejti, hogy a civil társadalom egyre inkább úgy látja, hogy az Európai Unió egy megfelelő közeg a közpolitikák irányának és a társadalmi értékek megváltoztatásához, ami az Európai Unió szerepét is teljesen új fényben tüntetheti fel. A dokumentum írói úgy vélik, hogy az állampolgároknak lehetőségük van aktívan részt venni az unió célkitűzésének megvalósításában, miközben lehetőséget nyújt nekik arra, hogy a szervezett keretek között jelezzenek vissza, kifejtsék kritikus véleményeiket, valamint tiltakozhassanak (European Commission, 2001., p. 15).

A civil társadalommal folytatott párbeszéd és egyeztetés is illik a Puchala három évtizeddel korábban bemutatott modelljéhez, hiszen a szerző már akkor kiemelte a harmadik szektor szereplőit. A Fehér Könyv szerint a Bizottság szervezett keretek között igyekszik a civil társadalom véleményét becsatornázni a közpolitikai folyamatokba, ami a korábban említett rendezett, szabványosított, tervezett, hatékony problémamegoldás módszereinek minden területen való érvényesüléséről vall.

A Fehér Könyvben bemutatott elképzelés az Európai Unió új funkcionális jogi és politikai rendszeréről éles tudományos és szakmai vitákat váltott ki (Marks és társai 1996; Kohler-Koch, 1996; Scharpf, 1994), aminek következtében az európai közösséget inkább a korábban elterjedt nemzetközi vagy szupranacionális szervezet helyett politikai rendszernek kezdték tekinteni.

2019.11.28.

A fentiek értelmében az Európai Unió elődintézményeit leíró egyeztetési rendszer elméleti megközelítés alkalmas szemléletmód a különböző állami és magánszektor érdekeit egyeztető, kompromisszumokat kereső fejlett bürokráciával rendelkező nemzetközi fórum jelenségének magyarázatára. Azonban a maastrichti szerződés és később a lisszaboni szerződés által bevezetett változások egyre inkább intézményesítették a nemzetek feletti érdekegyeztető struktúrákat, és egyre több hatáskörrel ruházták fel azokat. Így az Európai Unió szervezeti fejlődésével párhuzamosan a szakirodalom is más elméleti megközelítésekkel igyekezett leírni a nyugat-európai országok egyre szorosabb együttműködési mechanizmusait, illetve azok hatásait. A következő rész az Európai Unió többszintű kormányzásként való elméleti megközelítését hivatott bemutatni.

Többszintű kormányzás

Az egyének, a kormányok és a nemzetek feletti intézmények közötti hatáskörök és kompetenciák megoszlása egy olyan egyedülálló szerkezet, amely egy többnyire kiegyensúlyozott rendszer ígéretét hozza el, és amelyet először a 90-es évek elején Marks (1993) „többszintű kormányzásként” írt le. Marks úgy vélte, hogy az Európai Unió összetett struktúrájában szerepet játszó különböző szinteknek nagy fokú autonómiája van, valamint hogy ezek a szintek a civil szféra, a közsztéma, a nemzeti, a regionális, az európai és a globális szintű politikai tárgyalási folyamatok eredményeképpen igencsak változó hatáskörrel rendelkeznek. Ennek értelmében az Európai Uniót egy policentrikus elrendezésű, kormány nélküli kormányzási formának tekintette.

A következő rész a többszintű kormányzás fogalmát tárgyalja; majd a dolgozat bemutatja a többszintű kormányzási rendszerek főbb összetevőinek vizsgálatához használt elemzési kereteket.

A többszintű kormányzás fogalmát széles körben alkalmazták az európai tanulmányok terén, a politikatudományban, valamint a nemzetközi kapcsolatok terén mint az Európai Unió *sui generis* struktúráját leginkább leíró fogalmat.

2019.11.28.

Marks (1993., p. 407) szerint az Európai Unió esetében a *sui generis*, azaz „sajátságos jellemzőkkel rendelkező” jelző leginkább a következőket takarja: több, egymással összefonódott kormányzati szintű együttdöntés, a különböző kormányzati szintek között nem egyértelműen meghatározott és gyakran változó hatáskörök, valamint egy olyan optimális döntéshozatal elveinek folyamatos keresése, amelyet a kialakuló államszerkezetben lehet használni.

Egy későbbi tanulmányban Marks és munkatársai (1996) élesen elkülönítették saját koncepciójukat a kormányközi (Hoffmann, 1995) és a liberális kormányközi (Moravcsik, 1993, 1995) iskolák megközelítésétől, és elutasították az ezek által vallott nemzeti és a nemzetközi szintek egymástól való elhatárolását, valamint az államközpontú nézetet. Ezzel szemben, az ő megközelítésüknek két fontosabb alkotóeleme van, egyrészt az intézmények, másrészt az aktorok. Az intézményeket, úgy a nemzeti, mint az uniós szintűeket szabályrendszerekként definiálták, míg az aktorok alatt egyéneket, csoportokat, szervezeteket értettek, amelyek ezeken az intézményeken belül működnek. (Marks et al. 1996., p. 348) A szerzők úgy vélik, hogy a szereplők képesek befolyásolni az intézmények vagy struktúrák egyikét, továbbá kiemelték a különböző transznacionális hálózatok kialakulásának fontosságát, valamint ezek képességét, hogy a hazai és uniós politikákat és közpolitikai döntéseket befolyásolják.

A kormányzati szintek közötti összekapcsolódás, valamint az aktorok által tanúsított befolyásolási képesség az államokat a decentralizálásra készítette, vagyis arra, hogy különböző felelősségeket és feladatokat kiszervezzenek. Ennek következtében az államok korábbi hatásköreivel különböző szubnacionális és a nemzetek feletti egységek rendelkeznek. A decentralizáció következményeként átalakult hatáskörök elosztásának módja számos kérdést vetett fel. Ezekre a kérdésekre Hooghe és Marks (2003., p. 233–243.) kétféle kormányzási modell megkülönböztetésével igyekeznek választ adni. A két kormányzási modell közötti különbség az illetékességek és a hatáskörök lehetséges megosztásából ered.

A modelljünkben szereplő I. típusú kormányzás olyan általános célú joghatósággal rendelkezik, amelynek több, és nagyon különböző funkciója van. A kormányzás

2019.11.28.

aktorainak tagsága jellemzően nem metszi egymást, vagyis joghatósága elsősorban területi jellegű. Továbbá korlátozott számú joghatósági szintje van, azaz többnyire helyi, közép- és központi szintből áll, és ennek eredményeképpen egy rendszerszintű, tartós struktúrával rendelkezik. Hooghe és Mark kijelentik: „A kormányzásért felelős intézmények „ragadósak” (*sticky*), és hajlamosak túlélni azokat a körülményeket, amelyek miatt ezeket létrehozták.” (Eichenberger és Frey, 1999: idézik Hooghe és Marks, 2003., p. 236)

Ezzel ellentétben a II. típusú kormányzást a feladatspecifikus joghatóság jellemzi, amelyet Svájcban általánosan *Zweckverbände* – célorientált/funkcionális társulásokként ismernek (Shanks és mtársai, 1996, idézik Hooghe és Marks, 2003., p. 235). Ezt az intézményi struktúrát a különböző szolgáltatók (például a közvilágítást, közegészségügyet, szemétszállítást vagy a közoktatást biztosítók) és azok szerepei határozzák meg. A II. típusú kormányzás jellemzője, hogy a területi átfedés miatt a különböző funkcionális szerepet betöltő intézmények és a kliensi körükből álló csoportok egymással több, különböző szinten kereszteződnek. Továbbá ez a típusú kormányzás túlnyomóan rugalmas intézményi rendszerre épül, ennek megfelelően az ügyfelek vagy a kedvezményezettek igényeinek hatékonyabb kiszolgálása érdekében intézményei sokkal kevésbé tartósak. Példaként emelik ki, hogy a közelmúltban számos nemzetközi kormányzati szervezet száma rohamos növekedést mutatott az elmúlt 50 évhez képest. Míg 1940-ben mintegy 70 ilyen típusú szervezetet tartottak nyilván, ezek száma 1980-as évekre meghaladta az ezret is. Ennek ellenére, az 1981-ben létező 1063 szervezetből mindössze 723 szervezet maradt fenn egy évtizeddel később, és mintegy 400 új szervezetet alapítottak (Shanks és mtársai, 1996., p. 143). Ez a szervezeti rugalmasság éles ellentétben áll az I. típusú kormányzási modell merev struktúrájával. Az amerikai szövetségi kormány intézményi rendszerét vizsgálva, a szerzők megállapították, hogy az 1923-ban létező szövetségi ügynökségek kétharmada még ötven év távlatából is aktív volt (Shanks és mtársai, 1996, idézik Hooghe és Marks, 2003., p. 235):

A két kormányzási típus nem csupán a társadalmi struktúrák kialakításának két különböző módja, hanem különböző igényeknek felelnek meg, így egymást

2019.11.28.

kiegészítő szerepük is van. Az I. típusú kormányzás inkább a közösségek (nemzetállamok, etnikai vagy vallási csoportok) köré épül, és hierarchikusan szerveződik. Az intézményi rendszer szempontjából ezeket a hierarchikusan felépülő struktúrákat viszonylag egyszerű koordinálni a különböző funkcionális szerepeik mentén. Ezzel szemben, a II. típusú kormányzás az egyes szakpolitikák köré szerveződik, és a polgárok számára lehetőséget nyújt, hogy a különböző szolgáltatók kínálatai között választhassanak.

E két kormányzási típus közötti különbséget figyelembe véve Eising kijelentette, hogy „a többszintű kormányzási koncepció kiterjedt az államrendszer általános területi struktúrájának elemzésére is. A kormányzási szintek elkülönítése túlnyomórészt területi alapon történik, de magában foglalja a különböző területen lévő funkcionális joghatóságokat is” (Eising, 2015., p. 169). Eising hangsúlyozza, hogy ebben az összefüggésben használt többszintű kormányzás fogalma nemcsak az EU és a tagállamok intézményeit, hanem az egyéneket, szervezeteket, érdekcsoportokat és azok kölcsönhatásait is magában foglalja. E két kormányzási típust jellemző illetékességek és hatáskörök különböző elosztásából adódó különbségek, illetve az illetékességek és hatáskörök közötti átfedések több tanulmány alapját alkották. A lehetséges következmények és az aktorok szerepe az európai szintén kialakításában központi szerepet játszik ezekben a tanulmányokban.

A többszintű kormányzás fogalma alapján Simona Piattoni egy meglehetősen széles elemzési keretet javasol az uniós államrendszer, közpolitikák vagy akár a politika elemzése során. A fogalomra „többszintű koncepció” -ként utal, mert különböző analitikai síkokat köt össze, és különböző normatív kérdéseket tesz fel. Piattoni értelmezése szerint a többszintű kormányzás fogalma „egyidejűleg vonatkozik a politikai mozgósítás elméletére, a közpolitikák alkotásának folyamatára, valamint az államrendszer kialakításának elméleteire. Így minden, a többszintű kormányzással kapcsolatos elmélet egyidejűleg fogalmazható meg a politika, a közpolitika alkotása valamint az államrendszer szempontjából is.” (Piattoni, 2009., p. 177)

2019.11.28.

Először is, Piattoni felhívja a figyelmet, hogy értelmezése szerint a többszintű kormányzás koncepciója magába foglalja a politikai mozgósítást. A korábbi kormányközi vagy liberális kormányközi megközelítésekkel ellentétben, amelyek az államokat a nemzetközi szintén „kapuinak” tekintették, a többszintű kormányzás modelljében Piattoni (2009., p. 167) felhívja a figyelmet a nemzetállamok elmosódó hatáira és a nem kormányzati szereplők és a civil társadalom szerepére. Kiemeli, hogy ezek a szereplők fontos befolyásolói az uniós politikai szintérnek: „a nem kormányzati szervezetek az EU napi politikájához kapcsolódnak, ezáltal áthidalva az állam-társadalom közötti kapukat (ezt jelenti a többszintű kormányzás fogalomban lévő »kormányzás« rész).”

Másodszor, a korábbi munkák alapján (Sharpe, 1979 és Sharpe, 1993) Piattoni hangsúlyozza a nem állami szereplők kollektív fellépésének lehetőségét, továbbá rávilágít arra, hogy „a szubnacionális hatóságok hajlandóak és képesek voltak érdemben hozzájárulni a közpolitikai döntéshozatali folyamatokhoz a központi kormányzatok felügyelete nélkül. Formális vagy informális részvételük az európai regionális politikák kialakításában külön érveket biztosított számukra a decentralizálásért folytatott központi kormányzatokkal szembeni küzdelemben”. (Piattoni, 2009., p. 166)

Végezetül a szerző a többszintű kormányzás államrendszeri struktúráját elemzi. Először is felhívja a figyelmet arra, hogy az Európai Bizottság minden egységesítésre irányuló erőfeszítése ellenére a magán- és állami szereplők közötti intézményesített kapcsolatok igencsak eltérőek a különböző tagállamokban (Piattoni, 2009., p. 168). Másodszor, Skelchert (2005., p. 94) idézve, megjegyzi: „Az I. típusú többszintű kormányzásról úgy véljük, hogy jobban ismerjük, hiszen ez az elterjedtebb modell a nemzetállamok államrendszereiben. Az államépítés folyamata a környező területekre egy adott rendet határozott meg, és a nemzeti központok kizárólagos joghatóságát erősítette meg a versengő központokkal szemben. Ennek a folyamatnak az eredményeképpen hierarchikusan rendezett többcélú kormányzati rendszerek jöttek létre.” (Piattoni, 2009., p. 169) Piattoni véleménye szerint a II. típusú többszintű kormányzás leginkább olyan közegben alakul ki, amelyben egy olyan kormányzati szervre van szükség, amelyet nem

2019.11.28.

befolyásolnak az I. típusú kormányzáshoz köthető politikai intézkedések, mint például a nemzetközi téren szükséges fellépések vagy egyeztetések, vagy amikor bizonyos funkcionális irányítási problémákat kell ellátniuk (Skelcher, 2005, idézi Piattoni, 2009., p. 170). A területi és a feladatspecifikus illetékességek közötti feszültségekre többek között Scharpf is felhívta a figyelmet, miközben a kollektív cselekvési problémák és a közös döntéshozatal biztonságos megoldására kereste a választ (Scharpf, 1988).

Egyetértve Simona Piattonival Eising arra a következtetésre jutott, hogy általánosságban véve a többszintű kormányzás fogalma valóban magában foglalja a „politikai mozgósítás, a politikai döntéshozatal és az államrendszerek struktúráinak tanulmányozását is, azonban a specifikus konnotációja megkülönbözteti azt a kormányzás tanulmányozásában használt más elméletektől és fogalmaktól” (Piattoni, 2009, idézi Eising, 2015., p. 170).

A „többszintű kormányzás” fogalma az Eising és Piattoni által használt definíció értelmében alkalmas az Európai Unió jelenlegi szerkezetének leírására is. Az uniós intézményrendszert elemezve kiemelhetjük, hogy az unió legfontosabb intézményei, vagyis a Bizottság, az Európai Unió Tanácsa, a Tanács, az Európai Parlament és az Európai Bíróság többnyire hierarchikusan épülnek fel, tartós és stabil intézmények, amelyek az I. típusú kormányzási módra jellemzők. Ezzel szemben az unióban lévő számos országhatáron átívelő, regionális intézmény vagy a transznacionális hálózatok és az civil társadalom többnyire egy-egy szakpolitikai kérdés köré szerveződnek ebben a struktúrában. A tagságuk laza feltételekhez kapcsolódhat, illetve könnyen lemorzsolódhatnak, és nem feltétlenül területi alapon szerveződnek. Ennek megfelelően inkább a II. típusú kormányzati struktúra modelljébe illenek. Szerkezetét tekintve tehát kijelenthetjük, hogy az Európai Unióban a területi alapon meghatározott I. típusú kormányzási mód együtt létezik a II. típusú kormányzási móddal, és kiegészítik egymást. Ebben az értelemben a többszintű kormányzás az uniós intézmények, illetve az államok közötti folyamatos kölcsönhatásra utal. A fogalom magában foglalja az egymást gyakran átfedő területi és funkcionális illetékességeket, valamint a különböző szereplőket,

2019.11.28.

mozgósítható egyéneket, szervezeteket, lobbicsoportokat, amelyek igyekeznek hatással lenni az Európai Unió politikáira.

Ugyanakkor ennek a megközelítésnek az a hiányossága, hogy nem alkalmas az unió mint egy nemzetközi közeg szereplőjének jellemzésére – sem elméleti, sem empirikus megközelítés szempontjából. Nem érinti és nem tárgyalja az Európai Unió külpolitikáját, a harmadik országok felé irányuló fejlesztési politikáit vagy nemzetközi szervezetekben való részvételét. Bár az unió belső szerkezetének és működési rendszerének leírására alkalmas a modell, figyelmen kívül hagyja az államiság nemzetközi tér felé irányuló részét. A többszintű kormányzás elméletének hiányosságai miatt a következő rész célkitűzése, hogy a föderális rendszerek elméletének segítségével igyekezzen leírni az Európai Uniót.

Föderális rendszer

Az Európai Uniót többféleképpen elemezték már, mint például nemzetközi szervezetként, többszintű kormányzásként, konföderációként vagy föderációként. Andreas Auer úgy véli, hogy „az Európai Unió megfelel a föderális rendszerek jogi követelményeinek, és rendelkezik annak jellemzőivel” (Auer, 2005., p. 430). Hasonló módon gondolkodik Warleigh is, aki azonban úgy látja, hogy a központi intézményrendszer gyenge, ezért arra a következtetésre jut, hogy „az EU egy konföderáció” (Warleigh, idézi Nugent, 2010., p. 425). Ezzel szemben, Paul Maignette úgy vélte, hogy „az EU struktúráját és működését akkor lehet legjobban megérteni, ha egy nemzetközi szervezetként tekintünk rá” (Maignette, idézi Nugent, 2010., p. 423), ugyanakkor Paul Taylor az Európai Uniót egy konzociációként írta le (Taylor, idézi Nugent, 2010., p. 425).

A zavart tovább erősíti, hogy a szakirodalomban a föderalizmus (*federalism*) és a föderáció (*federal system*) kifejezéseket mintegy szinonimákként használják. Burgess (2000., p. 27) a föderalizmust egy eszmeként írja le, és az alábbiak szerint határozza meg: „a föderális államforma ajánlása és (időnként) aktív támogatása”. Ezzel szemben a föderáció egy állami berendezkedési forma, amelyre később

2019.11.28.

utalva Börzel és Hosli (2003., p. 185) meghatározását fogom használni: „egy adott politikai rendszer két (vagy több) kormányzati szintje közötti hatalmi megosztottság. Mindkét szintnek rendelkeznie kell bizonyos autonóm döntéshozatali hatáskörökkel, amelyeket egymástól függetlenül gyakorolhatnak. Végezetül a szövetségi egységek képviseltetik magukat a központi döntéshozatali folyamatokban.”

Ez az alfejezet az Európai Uniót leíró harmadik elméleti keretet, a föderális rendszert igyekszik bemutatni. Mivel az EU alapítói között számos föderalista szemléletű vezető politikus volt, indokolt, hogy ez az alfejezet egy rövid történelmi áttekintést is tartalmazzon, kiemelve az egyes szereplők tevékenységét és a mai EU kialakítására gyakorolt hatásukat.

Egy európai egységes szuperállam megalakulásának víziója a történelem során többször is felmerült Nagy Károly, V. Károly, XIV. Lajos, Napóleon vagy Hitler Harmadik Birodalmának törekvéseiben. Ezen célkitűzéseknek az alapja a birodalmi erőszakos hódítás volt, és mivel az európai nemzetek hosszú éveken át függetlenségükért harcoltak, ezek a törekvések nem bizonyultak hosszú életűnek. Egy békére és együttműködésre épülő egyesült Európa álmát talán legelőször Victor Hugótól lehetett hallani, az 1849-es Párizsi Békekongresszust megnyitó beszédében. Az univerzalizmusra és keresztény értékekre épülő Európai Egyesült Államokról így nyilatkozott: „Egyszer eljön majd az a nap, amikor az ágyúkat a múzeumokban fogják kiállítani, mint ahogy most a kínzóeszközök vannak kiállítva, és azon gondolkodnak majd az emberek, hogy vajon mi lehetett az. Egyszer majd eljön az a nap, amikor a két hatalmas csoport, az Amerikai Egyesült Államok és az Európai Egyesült Államok egymás kezét fogják az óceán fölött, együtt kereskednek, és megosztják egymással termékeiket, iparukat, művészetüket, ötleteiket, kihasználják a termesztésre alkalmas területeket, termékenyvé teszik a sivatagokat, a Teremtő felügyelete szerint javítva a teremtéseken, és mindannyiunk jóléte érdekében egyesítik a két leghatalmasabb erőforrást: az emberi testvériséget és Isten erejét!” (Hugo, 1849). Victor Hugo elképzeléseinek megvalósítása még várat magára, bár Európa és az USA közötti

2019.11.28.

szabadkereskedelmi megállapodás már volt napirenden.

A 19. századi, békére épülő Európa illuzórikus képét néhány évtized múlva az első világháború borzalmi váltották fel. Ezt követően került ismét napirendre az európai egységes politikai és gazdasági képződmény, elsősorban Richard Coudenhove-Kalergi páneurópai elképzelései révén. Coudenhove-Kalergi (1982., p. 22–23) geopolitikai megfontolások alapján, az 1920-as évek elején úgy látta, hogy a világ politikai vezetését Washingtonban, Londonban, Moszkvában, Tokióban és Párizsban látják el, és ennek megfelelően öt erőter létezik: az amerikai, a brit, az orosz, a kelet-ázsiai, valamint az európai. A világ ilyenszerű megosztásában az európai vagy nyugati világ nem csupán az európai államokból áll, hanem az erőter szerves részét képezik az európai országok afrikai gyarmatai is, vagyis az afrikai kontinens nyugati része.

A háború szörnyűségeinek hatására és hasonló jövőbeli veszélyek elkerülése érdekében, gazdasági és geopolitikai megfontolásokból úgy látta, hogy Európát csak egy dolog mentheti meg: „Lengyelországtól Portugáliáig minden országnak egyetlen államalakulattá váló politikai és gazdasági egyesülése” (1982., p. 27). Hevesen ellenezte a nacionalizmust és a sovinizmust, mivel ezekben az eszmékben egy újabb háború kitörésének esélyét látta. Úgy vélte, hogy a széttöredezett, apró államok csak akkor tudnak versenyképesek maradni a világgazdaságban, ha bevezetik a vámuniót, összevonják a hadseregüket, és „intereurópaizálják” az oktatást.

A páneurópai mozgalom támogatóit elsősorban az értelmiségiek között kereste, és számos híve akadt, mint például Otto von Habsburg, Albert Einstein, Sigmund Freud, Stefan Zweig, Richard Strauss vagy Guillome Apollinaire. Az Európai Unió későbbi alapítói, mint például Aristide Briande, Konrad Adenauer vagy Robert Schuman is támogatták elképzeléseit. Olyannyira, hogy Aristide Briand francia külügyminiszter Coudenhove-Kalergi hatására 1929-ben bemutatta elképzeléseit egy föderális Európa kialakításával kapcsolatban.

A leginkább csak Briand-memorandum néven ismert dokumentum eredeti címe (*Mémorandum sur l'organisation d'un régime d'union fédérale européenne*)

2019.11.28.

egyértelműen utal a politikai törekvésének céljára, vagyis az európai föderális államszövetség megteremtésére. Művében (Briand, 1930) három fontos pontra tért ki. Először is kifejtette, hogy a föderális szövetséget a Népszövetségen belül képzele el, mintegy harmonizálva az európai országok érdekeit, és nem a Népszövetségen kívül, vagy annak alternatívájaként. A szövetség belső vámuniója nem vonna maga után szigorúbb külső vámtarifákat. Végezetül úgy látta, hogy a tagállamok teljes mértékben megőrizhetik szuverenitásukat és politikai függetlenségüket. Javasolta, hogy az unió feladatai ellátása érdekében fogadjanak el egy alkotmányszöveget, és hozzanak létre egy intézményrendszert. Az intézményrendszert egy Európai Konferencia, egy Politikai Bizottság és egy Titkárság alkotná, és tagjait a tagállamok delegálnák. Elképzelése szerint a föderalizáció folyamatában a politikai érdekek kerültek volna előtérbe, és ezeknek rendelte volna alá a gazdasági érdekeket, továbbá az föderáció alapjául a szövetséget és nem az egységet tekintette: „Fédération fondée sur l'idée d'union et non d'unité.”

A dokumentumot ugyan nem fogadták el, de később, a második világháború után az európai egység megteremtésének újabb lázában úgy Winston Churchill, mint Jean Monnet elismerték elődjükként.

A föderális európai szövetség megteremtésére irányuló törekvések a második világháború alatt sem szűntek meg teljesen. Egyik legjelentősebb képviselője Altiero Spinelli volt, aki már 17 évesen belépett az Olasz Kommunista Pártba. Nézetei miatt a fasiszta rezsim bebörtönözte. Ventotene szigetén eltöltött rabsága idején számos politikai fogoly társával, különösen Ernesto Rossival kidolgozták a *Ventotenei kiáltvány* címen ismert dokumentumot (eredeti címén *Per un'Europa libera e unita*), amely az európai föderalizmus egyik alap gondolatává vált. A kiáltvány három részre tagolódik, az első részben a modern civilizációt veszélyeztető tényezőket ismerteti, a második részben kitér a háború utáni Európa tennivalóira, majd végül szociális reformok bevezetését szorgalmazza. Spinelli és Rossi úgy vélték, hogy a nemzetállamok léte szükségszerűen az erőszak koncentrációját eredményezte, és ez a totalitárius államok létrejöttéhez vezetett. Továbbá meglátásuk szerint a gazdasági berendezkedés és az örökösödési

2019.11.28.

törvények kizárólag egy kivételezett elitnek kedveztek, akik érdemtelenül jutottak anyagi jólétükhöz, és „megszilárdította a színpalak mögött megbújó plutokraták hatalmát, akik a politikusokat irányítják, és akik magasabb nemzeti érdekeknek álcázva a saját kizárólagos érdekük mentén irányítják az államot” (Spinelli-Rossi, 2017., p. 21). A nyilatkozat második részében a náci Németország legyőzése utáni tennivalókat részletezik. Úgy vélik, hogy a német vereség nem hozná magával automatikusan az ideális európai társadalmi berendezkedést. A nemzetállamokhoz kötődő elitek igyekeznek mindenféle „internacionalista érzelmeket és szenvedélyt” elnyomni, és a régi, nemzetállami struktúrákat akarják ismét felépíteni, ebben különösen a brit és az amerikai szereplők befolyását emelik ki. Véleményük szerint egy következő háború elkerülésének egyetlen módja „Európa szuverén nemzetállamokra való megosztásának végleges eltörlése” (Spinelli-Rossi, 2017., p. 49).

Szorgalmazzák az Európai Egyesült Államok létrehozását, amelynek egy föderális alkotmány az alapja. Előrevetítettek egy új politikai törésvonalat, amely a nemzeti, konzervatív erők és a nemzetköziesedésért harcolók között húzódik meg. Ebből az okból kifolyólag szükségesnek látták egy új mozgalom létrehozását, amely képes a más országokban lévő mozgalmak erejével egyesülni és hozzájárulni egy stabil föderális állam létrehozásához. Szerintük az ideális európai föderális állam egyetlen közös hadsereggel rendelkezik, megtöri a gazdasági autarkiót, vagyis a tagállamok önálló gazdasági politikáit, akár csak a totalitárius rezsimeket, valamint megfelelő eszközökkel ellenőrizni tudja, hogy a tagállamok végrehajtják-e a közös érdekek szerint kidolgozott politikákat. Ugyanakkor minden tagállamnak annyi önállósága maradna meg, hogy a különböző népek hagyományainak megfelelően alakíthassák ki és fejleszthessék a politikai kultúrát.

Terveik megvalósítása érdekében létrehoznak egy új mozgalmat *Szabad és Egyesült Európáért Mozgalom* néven (*Movimento Per L'Europa Libera Ed Unita*) (Spinelli, 1941., p. 59), amely a politikai pártoktól független, így Európa-szerte könnyebben és gyorsabban tud terjedni, könnyebben tud alkalmazkodni a helyi szokásokhoz, ugyanakkor nagy hatással tud lenni a politikai döntéshozókra. Végezetül gazdasági és szociális reformok bevezetését szorgalmazták, amelyek

2019.11.28.

nélkül úgy látták, hogy a régi osztályharcok elkerülhetetlenül megismétlődnének. A felsorolt javaslatok tagadhatatlanul tükrözik Spinelli kommunista szemléletét, amelynek legkiemelkedőbb példáját a magántulajdonról alkotott véleményében láthatjuk: „A magántulajdont meg kell szüntetni, korlátozni, elosztását kijavítani vagy eseti alapon kiterjeszteni, nem pedig dogmatikus elv szerint szétesztani” (Spinelli-Rossi, 2017., p. 63).

A Ventotenei nyilatkozat alapjául szolgált a mindmáig aktív Európai Föderalista Mozgalom 1943-as megalapításának, valamint Spinelli felesége, Ursula Hirschmann által 1975-ben létrehozott Nők Európáért (Association Femmes pour l'Europe) nevű szervezetnek.

A második világháború után azonban nem valósult meg egy egységes európai föderális állam, hanem helyreállt a nemzetállami struktúra, amely a föderalisták szerint minden nemzetközi konfliktus alapja. Ebben a környezetben indultak újra a most már csak nyugat-európai nemzetállamok egyesítését célzó törekvések, amelyek két különböző táborra szakadtak. A viták egyrészt a föderalisták, másrészt az „unionisták” között zajlottak: a föderalisták egy egységes, alkotmánnyal rendelkező szuper-állam létrehozására törekedtek, míg a kissé pontatlan megnevezésű „unionisták” ugyan támogatták a vámuniót és a közös, szupranacionális intézmények létrehozását, azonban mindezeket egy lazább szövetség kötelékében képzelték a nemzetállami szuverenitás megőrzése mellett, vagyis egy konföderatív megoldás mellett érveltek.

A vita nem oldódott meg könnyűszerrel, amit az 1948 májusában megszervezett Európa-kongresszus nyilatkozata is bizonyít. A kongresszuson mintegy nyolcszáz képviselő vett részt, néhányan megfigyelőként az Egyesült Államokból, valamint Kanadából. A képviselők egyetértettek abban, hogy egy gazdasági és politikai szövetséget szeretnének kötni a nyugat-európai államok között, azonban a szövetség szorosságában és annak módjában már nem tudtak megegyezni. A kongresszus után kiadott nyilatkozat szövege is pontosan tükrözi ezt, hiszen a *Szuverenitás* című rész erre vonatkozó kulcsfontosságú paragrafusainak szövege meglehetősen homályosan fogalmaz: „[A Kongresszus...] (3) Kinyilvánítja, hogy

2019.11.28.

eljött az idő, amikor az európai nemzeteknek át kell adniuk és egyesíteniük kell szuverén jogaik egy részét, hogy közös politikai és gazdasági fellépést biztosítsanak az integráció és a közös erőforrások fejlesztése céljából. (4) Figyelembe veszi, hogy bármely Európai Uniót vagy Európai Föderációt úgy kell megtervezni, hogy megvédje lakosainak biztonságát, külső ellenőrzéstől független legyen, továbbá nem szabad más nemzet ellen irányulnia.”

A dokumentumban foglaltakból látható, hogy az elképzelések ugyan közeledtek egymáshoz, azonban a kongresszus végén még nem volt egyetértés abban, hogy a föderalista vagy az „unionista”, pontosabban konföderatív megoldás lenne a megvalósíthatóbb nyugat-európai nemzetek képviselői szerint. A két berendezkedés között csak az integráció *mértéke* különbözik, vagyis az, hogy pontosan milyen és mennyi hatáskört hajlandóak az egyes tagállamok a szupranacionális kormányzási szint számára átengedni. A nyilatkozat azonban semmiféle támpontot nem ad ebben a tekintetben, hiszen csak annyit tudunk meg, hogy „szuverén jogaik egy részét” kívánják feladni, de ennek részleteit nem közlik.

Az Európa egyesítését célzó számos törekvés közül végül Jean Monnet elképzelése nyerte el a legtöbb támogatót, aki felismerte, hogy a tagállamok elsősorban gazdasági érdekek mentén tudnak hamarabb szoros együttműködéseket kialakítani, amelyet előbb-utóbb majd egy politikai szövetség is követni fog. Briand-nal ellentétben Jean Monnet elképzelésében a föderáció megalakításának alapja a gazdasági együttműködés volt, amelyet automatikusan, mintegy működési kényszerként követni fog egy politikai szövetség is. Ezt a működési kényszert Gyurgyák (2018., p. 14.) Monnet-kódnak nevezi, amely „...állandó reformra, állandó továbblépésre kényszeríti az uniót a föderáció irányába.” A Monnet elképzeléséhez fűződik a szén-, vas- és acéltermelés szabályozásának egy nemzetközi szervezet alá való rendelése. Ez az elképzelés lett az alapja a Schuman-nyilatkozatnak, amely 1950. május 9-én hangzott el, majd erre a nyilatkozatra épült a párizsi szerződés 1951. április 18-án. A Schuman-nyilatkozatban elsősorban Franciaország és Németország gazdasági együttműködéséről volt szó, de már a bejelentés pillanatában nyitottak voltak más

2019.11.28.

országok csatlakozására is: „A termelés ily módon megvalósuló erőteljes egysége, amely *minden, szabad akaratából csatlakozni kívánó ország előtt nyitva áll*, és amely a tagállamoknak az ipari termeléshez szükséges alapvető anyagokat egyenlő feltételek mellett fogja biztosítani, megveti a gazdasági egység tényleges alapjait.”

A második világháború után a nyugat-európai államok lassanként elveszítették afrikai gyarmataikat, így Kalergi eredeti elképzelése szerinti Páneurópa, amelynek még szerves részei voltak az afrikai államok, az 50-es években már érezhetően nem volt releváns. Ennek ellenére a Schuman-tervben fontos szerepet kapott az afrikai kontinens: „Az erőforrások bővülésének köszönhetően Európa képes lesz arra, hogy *egyik alapvető feladatának, azaz az afrikai kontinens felvirágoztatásának megvalósítására törekedjék*. Ily módon egyszerűen és gyorsan megvalósul a gazdasági közösség megalapításához szükséges érdekegyesítés, ami a hosszú ideig véres konfliktusok által megosztott országok közötti szélesebb körű és mélyebb gyökerű közösség magját veti el.” Vagyis a nyugat-európai országok célja nem csupán a saját lakosai szociális és gazdasági életkörülményeinek javítása, hanem ezen túlmenően egy közös célkitűzés az afrikai államok fejlesztése, amely még inkább összekovácsolná az európai államok szövetségét. Az európai államok szövetségének típusát tekintve a Schuman-terv eredeti, francia nyelvű szövegében egyértelműen a föderatív megoldás szerepel: „La mise en commun des productions de charbon et d'acier assurera immédiatement l'établissement de bases communes de développement économique, *première étape de la Fédération européenne*, et changera le destin de ces régions longtemps vouées à la fabrication des armes de guerre dont elles ont été les plus constantes victimes” (Schuman, 1950).

Vagyis a terv szerint a közös szén- és acéltermelés mindössze egy föderatív szerkezet első lépése lenne, amelyet sok más, hasonló irányba mutató egyéb intézkedés követne. A dokumentumban szereplő „première étape de la Fédération européenne” kifejezést a legtöbb európai nyelvre pontosan ugyanebben az értelemben fordították el, így angolul „as a first step in the federation of Europe”, spanyolul „primera etapa de la federación europea”, olaszul „prima tappa della Federazione europea”, portugálul „primeira etapa da federação europeia”,

2019.11.28.

németül „die erste Etappe der europäischen Föderation”, dánul „første etape mod den europæiske føderation”. Ugyanakkor a magyar nyelvű, az Európai Unió honlapján elérhető hivatalos szövegfordítás némileg homályosan fogalmaz: „az európai szövetség első lépését”. A fordításban lévő „szövetség” szó bár nem egészen pontos fordítás, mégis elfogadható, hiszen az Egyesült Államok föderatív berendezkedésű kormányára vonatkoztatva is a „szövetségi kormány” kifejezést használjuk. Ugyanakkor ebben a szövegkontextusban és politikai környezetben a használt „szövetség” szó nem utal félreérthetetlenül a francia és a többi nyelvben szereplő egyértelmű föderális berendezkedési törekvésekre. A fordítás helyet ad a különböző értelmezéseknek és magyarázatoknak, ugyanakkor magába foglalja a konföderatív jellegű államok szövetségének lehetőségét is. Még ennél is kevésbé szerencsés a holland nyelvű fordítás: „de eerste fase van de Europese volkerengemeenschap”. A szövetség típusát megjelölő szó igencsak furcsa, hiszen a holland nyelvben szerepel a „federatie” szó, amely sokkal pontosabban tükrözné a Schuman-terv eredeti értelmét. Ezzel szemben, a használt „volkerengemeenschap” szó „nemzetek közösségét” jelent, ami a legtávolabb áll a föderalista elképzelésektől, hiszen a föderalisták pontosan a nemzeti érzelmeket tekintették a nemzetközi konfliktusok forrásának.

Az említett fordításban megjelenő apróságtól eltekintve Európa vezetői többnyire továbbra is a föderális Európa felépítése érdekében tevékenykedtek, azonban ezzel párhuzamosan más tervek is léteztek. Félte Franciaország vezető szerepét de Gaulle a kormányköziség híve volt, ezért az Európára vonatkozó terve az Európai Közösségek államközi alternatívája volt. Az 1961-ben bemutatott Fouchet-terv ennek megfelelően egy szupranacionális intézmények nélküli szövetséget javasol. A dokumentum első fejezetének címe *De L'union des Peuples Européens*, vagyis az európai nemzetek unióját vizionálja, nem a föderális szövetséget.

A terv egy politikai szövetséget javasolt, amelynek központjában közös uniós külpolitika és közös védelempolitika állt. A terv értelmében a tagállamoknak az unió érdekében kell ugyan cselekedniük, de amennyiben egy tagállam nem szavaz meg egy határozatot, és nem kívánja azt végrehajtani, úgy ezt ne lehessen számon kérni rajta. A Fouchet-tervet nem fogadták el, és a nemzetközi közösség

2019.11.28.

továbbhaladt a Jean Monnet által javasolt apró, gazdasági lépések integrációja útján. Monnet módszerének egyik legélesebb kritikusa a már korábban említett Spinelli volt, aki szerint „Monnet-nek az a hatalmas érdeme, hogy felépítette Európát, és az ő felelőssége, hogy rosszul építette fel” (Burges, 1989., p. 35). Spinelli az erős politikai vezetés híve volt, aki 1970-től az Európai Bizottság tagjaként dolgozott, majd az első közvetlenül választott Európai Parlament tagjaként szorgalmazta a föderális Európa létrehozását. A Ventotenei nyilatkozat nem csupán a Föderális Európa Mozgalmak elindítását eredményezte, ennél sokkal nagyobb hatásuk volt. Már az Európai Parlament tagjaként Spinelli úgy gondolta, hogy az Európai Közösségnek lényeges intézményi reformokra van szüksége, ezért képviselőtársaival kidolgozta *Az Európai Unió létrehozásáról szóló szerződéstervezetet*, az úgynevezett Spinelli-tervet, amelyet később az Európai Parlament elsöprő többséggel fogadott el. A tervet ugyan a tagállamok akkori képviselői többnyire nem támogatták, azonban számos lényegi eleme több európai szerződés során beépült az uniós jogrendszerbe. Az alábbiakban a dokumentum fontosabb gondolatait foglaltam össze:

- az európai állampolgárság bevezetése, amely tagországi állampolgársághoz kötött;
- az Európai Unió területét a tagállamok területéhez kötik, ugyanakkor számítanak arra, hogy később esetleg több állam is csatlakozna;
- az Európai Unió önálló jogi személyiséggel rendelkezne;
- javasolja, hogy az unió intézményei (Európai Parlament, Európai Unió Tanácsa, Bizottság, Európai Tanács), így az Európai Bíróság is az unió céljainak elérése érdekében végezzék tevékenységüket;
- az uniós jog a nemzetállami jogokkal szemben elsőbbséget élvez, és közvetlenül alkalmazandó;
- a tagállamoknak tartózkodniuk kell minden olyan intézkedéstől, amely az unió céljait veszélyezteti, éppen ellenkezőleg, az uniós célok megvalósítására kell

2019.11.28.

törekedniük;

- leszögezi az unió és a tagállamok közötti hatáskörök megosztásának különböző módjait;
- az Európai Unió állampolgárai közvetlenül választják az Európai Parlament tagjait, akiknek mandátuma öt évre szól. Az Európai Parlamentnek politikai felügyeleti joga van a Bizottság tagjai és döntései fölött, valamint a Tanáccsal együtt gyakorolja a törvénykezési jogköreit: szavaz a törvénytervezetekről, jóváhagyja a költségvetést és a különböző nemzetközi szerződéseket;
- a törvénytervezetek előterjesztése a Bizottság kizárólagos joga;
- lefekteti a személyek, a szolgáltatások, az áruk és a tőke szabad mozgásának elvét;
- javasolja a közös monetáris politika kialakítását, közös szociális politika bevezetésére tesz javaslatot, valamint a gazdasági egyenlőtlenségek ellensúlyozása érdekében a határokon átívelő regionális politikák kidolgozását;
- az oktatás és képzések uniós szintű harmonizálását javasolja.

Spinelli élete során még nem látta elképzelései megvalósítását, azonban a halálát követő két évtized múltán elfogadott lisszaboni szerződésben felismerhetjük javaslatainak nagy részét. Ugyanakkor, részben Monnet javaslatára, az Európai Unió soha nem tette egyértelművé sem az integráció végső célját, sem a saját politikai intézményi rendszerét, így hat évtizeddel az integráció kezdetének tekintett Schuman-nyilatkozat elhangzása után sem egyértelmű, hogy az Európai Unió milyen államalakulatnak tekinthető. Mi több a nemzetközi szakirodalomban sincsen egyetértés e tekintetben.

A történelmi áttekintésből úgy tűnik, hogy az alapítók közötti vita tárgyát a központosítás mértéke képezte, vagyis az föderatív vagy a konföderációs rendszer megvalósítása. A szakirodalomban a két államszervezési rendszer közötti különbséget a tagállamok autonómiájának mértéke képezi. McCormick (2002., p.

2019.11.28.

6–7) így különbözteti meg egymástól őket: „[a konföderáció...] egy laza adminisztrációs rendszer, amelyben két vagy több szervezeti egység különálló identitást tart fenn, de a kényelem, a kölcsönös biztonság vagy a hatékonyság érdekében meghatározott hatásköröket átadnak egy központi hatóságnak. A tagok szuverének, és a központi hatóság viszonylag gyenge, csak a tagok további felhatalmazásán múlik további működésük, és kizárólag csak azokkal a hatáskörökkel rendelkeznek, amelyeket rájuk ruháztak.”

Ezzel szemben a föderációt egy működő politikai rendszerként írja le: „...legalább két kormányzati szint – nemzeti és helyi – egyszerre létezik saját vagy megosztott hatáskörökkel, amelyek mindegyike világosan meghatározott és egymástól független funkciókkal rendelkezik, de egyiknek sincsen több hatalma a másik szint felett. Ellentétben a konföderációs rendszerrel, ahol a központi hatóság nem gyakorol közvetlen hatalmat sem az egyének, sem a tagállamok felett, a föderális kormány hatalmat gyakorol mind az alkotó egységei, mind polgárai felett, és közvetlen kapcsolat áll fenn a polgárok és a kormányzati szintek között.” (McCormick, 2002., p. 9)

A maastrichti és lisszaboni szerződések egyértelművé tették, hogy az Európai Unió nem csupán egy nemzetközi szervezet vagy egy többszintű kormányzási struktúra, hanem egy politikai rendszer is. Hix (2005., p. 2) a Gabriel Almond (1956) és David Easton (1957) által megadott definíció értelmében politikai rendszerként határozza meg az Európai Uniót: „egy demokratikus politikai rendszernek négy fő eleme van, nevezetesen: stabil és egyértelműen meghatározott intézményrendszere, amely a kollektív döntéshozatalokért felelős; a polgárok és a társadalmi csoportok, akik a politikai rendszeren keresztül kívánják érdekeiket érvényesíteni; olyan kollektív döntések, amelyek hatással vannak a gazdasági erőforrások újraelosztására, és a rendszerszintű társadalmi és politikai értékekre, végezetül pedig létezik egy folyamatos visszacsatolás a közpolitika alkotásának ciklusai között: politikai eredmények, a rendszerben megjelenő új igények, az új döntéshozatalok között.”

A következő rész célkitűzése, hogy bemutassa és mérlegelje azokat az érveket,

2019.11.28.

amelyek szerint az Európai Unió egy föderális államalakulatnak tekinthető. A legtöbb föderális berendezkedés esetében a kormányzási szintek közötti hatáskörök elosztását alkotmányban rögzítik. Ebből kiindulva egyes szerzők azt állítják, hogy az EU-ra nem tekinthetünk föderális politikai rendszerként, hiszen nincsen alkotmánya, továbbá az EU nem egy állam. Bár ezek az érvek valóságok, nem tekinthetünk el attól, hogy az Európai Unió államszerű alakulat, olyan szerződések alapján működik, amelyeknek alkotmányos jellegük van, továbbá a föderáció nem feltétlenül függ az államiságtól, és nincsen egyetlen, mindenki által elfogadott meghatározása, hiszen „annyi föderális rendszer van, ahány föderális állam” (Auer, 2005., p. 421). Börzel és Hosli (2003., p. 191) úgy látják, hogy az Európai Unió a svájci és a német föderális rendszer elemeit ötvözi. Egyrészt, ha a német modellhez hasonlítjuk, akkor a tagállamoknak nagyobb mértékű hatásuk van a közös jogszabályokra és a központi politikák végrehajtásának módjára, mint a tartományoknak. Másrészt a tagállamok nagyobb mértékű gazdasági és jogszabályi autonómiával rendelkeznek, mint a kantonok.

Nugent (2010., p. 421) szerint az Európai Unió kétségkívül rendelkezik az államiság jellegzetességeivel: „területiség (a tagállamok területének függvényében, amely gyakran változó), bizonyos mértékű szuverenitás (az uniós jogszabályok elsőbbségéből adódóan), külső legitimitás (a közös kereskedelempolitika révén) és egyes szakpolitikai területeken gyenge, de létező monopólium”. Az Európai uniónak saját pénzneme és monetáris politikája van, zászlója és szimbólumai, himnusza, valamint tagsága kizárólagos jellegű. Uniós állampolgárok csakis az Európai Unió tagállamainak állampolgárai lehetnek. Az uniós állampolgárság szimbolikusan fel van tüntetve az európai uniós tagállamainak útlevelein. Vagyis, az Európai Unió mindenképpen egy államiság jeleit demonstráló szervezet.

Bár hosszú évtizedekig folyt a vita az európai vezetők között az EU politikai rendszerének meghatározása körül, végül sikerült megegyezniük, és azt az *európai alkotmány létrehozásáról szóló szerződésben* kifejtették. Ezt a tervezetet azonban a francia és a holland szavazók elutasították. Ma az Európai Uniónak ugyan nincs *de jure* alkotmánya, de a lisszaboni szerződésben foglaltak elsőbbséget élveznek a

2019.11.28.

nemzeti jogszabályokkal szemben, és a szerződés az európai politikai rendszer alkotmányaként működik.

A lisszaboni szerződés meghatározza a központi döntéshozó szervek, vagyis az uniós intézmények és a tagállamok hatásköreit. Ennek megfelelően „a hatalom megoszlik a Bizottság, a Tanács, az Európai Parlament stb. által képviselt központi döntéshozó intézmények és a tagállamok irányító hatóságai által képviselt regionális döntéshozó intézmények között” (Nugent, 2010., p. 423). Még a lisszaboni szerződés elfogadása előtt úgy tűnt, hogy az uniós intézmények egyre szélesebb hatáskörrel rendelkeznek. Hix (2005., p. 3) így vélekedett erről: „Az uniós politikák gyakorlatilag a szakpolitikák valamennyi területére kiterjednek, ideértve a piacok szabályozását, a szociálpolitikát, a környezetvédelmet, a mezőgazdaságot, a regionális politikát, a kutatást és fejlesztést, a rendvédelmet és belbiztonságot, az állampolgárságot, az emberi jogokat, a nemzetközi kereskedelmet, a külpolitikát, a védelempolitikát, a fogyasztóvédelmet, a közlekedést, közegészségügyet, oktatást és kultúrát.”

Az Európai Unióról szóló szerződés 2. cikkelye, bár kissé homályosan fogalmaz, még az unió értékeit is lefekteti. Továbbá a központi hatalomnak, a Bizottságnak kizárólagos joga, hogy törvénytervezetet terjesszen elő, amely, mint fennebb is láttunk, gyakorlatilag minden területre kiterjed. Mindezek alapján elmondható, hogy az Európai Uniónak jelenleg egy erős és széles hatáskörű központi intézményrendszere van, amely egy föderális rendszer meglétét támasztja alá. Hozzá kell azonban tenni, hogy „a központi intézményrendszerek az EU területén nem rendelkeznek a »legitim erőszak monopóliumával«, ezért a döntések nagymértékben függenek a regionális kormányok támogatásától, és a politikai egyensúly még mindig a tagállamok irányába mutat.” (Nugent, 2010., p. 424) A központosított legitim kényszer hiánya azonban nem cáfolja az unió erős föderális jellegét, hiszen minden föderatív szerkezetben a tagállamoknak van bizonyos mértékű függetlensége.

Az Európai Bíróság létezését is tekinthetjük a szövetségi rendszer egy másik elemének: először is biztosítja az uniós jogszabályok elsőbbségét a nemzeti

2019.11.28.

szabályozás felett. Másodsor, mivel a Bizottság által kezdeményezett jogszabályok közvetlen hatást gyakorolnak az uniós állampolgárokra, az állampolgároknak lehetőségük van arra, hogy az Európai Bírósághoz forduljanak, amennyiben úgy vélik, hogy az uniós jogszabályok által rájuk ruházott jogokat az állam megsértette, és hogy ezeket a jogsértéseket a Bíróság előtt vitassák. (Börzel és Hosli, 2003., p. 186) Ezáltal egy közvetlen kapcsolat állt elő a központi intézmények és a polgárok között. Továbbá ezt a közvetlen kapcsolatot erősítik az 1979 óta gyakorolt általános és közvetlen európai parlamenti választások is. A konföderatív megoldással ellentétben, amelyben nincsen közvetlen kapcsolat a központi intézményrendszer és az állampolgárok között, az Európai Unió esetében két központi intézmény, az Európai Bíróság és az Európai Parlament is közvetlen kapcsolatban áll a polgárokkal.

Az uniós polgárok és a föderális jellegű központi intézményrendszerek közötti közvetlen kapcsolat megléte azonban egyes esetekben vitatható. Börzel és Hosli (2003., p. 188) úgy látják, hogy nincsen közvetlen kapcsolat, mivel „az EU sem közvetlen jövedelemadó, sem vállalati adót nem vet ki. Néhány független bevételi forrással rendelkezik, amelyek főként vámokból, harmadik országokból származó árucikkekre kivetett illetékekből, a tagállamok által beszedett hozzáadottérték-adó kis hányadából és az EU-országok GDP-jének egy töredékén alapuló pénzügyi hozzájárulásból állnak”.

Ugyanakkor az EU-nak van egy jellegzetes újraelosztási mechanizmusa, mivel „strukturális és kohéziós alapjaik a teljes költségvetés jelentős részét veszik igénybe” (Börzel és Hosli, 2003., p. 188), és ezek az összegek meglehetősen jelentősek, hiszen Hix (2005., p. 4) szerint a strukturális és kohéziós alapok formájában „több uniós tagállam a bruttó hazai termék közel 5 százalékát kapja az EU költségvetéséből”.

Fontos szem előtt tartani, hogy a bruttó hazai termékre hatással vannak az 1992-ben létrehozott Gazdasági és Monetáris Unió politikái, és hogy az eurózóna több országa is feladta önálló monetáris politikáját. Börzel és Hosli (2003., p. 192)

2019.11.28.

szerint „a tagállamok nem képesek a saját gazdaságukat élénkíteni a kamatlábak csökkentésével, hiszen ezt a hatáskört a központi szintnek adták át. A Gazdasági és Monetáris Unió többnyire megfosztja a tagállamokat a nemzeti makrogazdasági stabilizációs eszközeiktől. A Gazdasági és Monetáris Unióban aszimmetrikus sokkok következhetnek be, és ha egy tagállamban magas munkanélküliség áll be, azt ellensúlyozni igen nehéz a központosított intézmények révén.” A görög gazdasági válság ennek jeles példája volt, és pontosan ezért merült fel többször is annak lehetősége, hogy Görögország kilépjen az eurózónából.

A Gazdasági és Monetáris Unió ezen jellegzetességeiből adódó rendszerszintű gyengeségeket már a gazdasági válság beállta előtt felismerték, és a fiskális politikák harmonizációja napirendre került (Bénassy-Quéré és társai, 2014). A harmonizációs törekvéseket felerősítette a 2007–2008-as gazdasági válság. A továbbgyűrűző tagállami gazdasági krízishelyzetek veszélyeinek elkerülése érdekében 2012-ben megalakult az Európai Stabilitási Mechanizmus intézménye. Az Európai Stabilitási Mechanizmus célja, hogy pénzügyi támogatást nyújtson gazdasági válság által fenyegetett tagállamoknak, amennyiben az ország helyzete az egész euróövezetbe tartozó tagállamok stabilitását fenyegeti. A támogatás feltételekhez kötött, és érintheti a tagállam költségvetési, gazdasági vagy pénzügyi ágazatainak szakpolitikáira vonatkozó intézkedéseit. Továbbá a fiskális politikák harmonizációja is napirenden van, hiszen 2016-ban az Európai Parlament egy állásfoglalási indítványt terjesztett elő az uniós szintű adócsalás és a vállalkozások adódömpingje elleni küzdelem kapcsán. Vagyis a tagállamok monetáris és fiskális politikái is egyre szorosabban kapcsolódnak egymáshoz, és ezek harmonizációjában a központi egység egyre nagyobb szerepet játszik, ami még inkább erősíti az unió föderális jellegét.

Bár a központi döntéshozó egységek egyre befolyásosabb szerepet töltenek be, egyes szerzők (Börzel és Hosli, 2003., p. 190) úgy vélik, hogy a központi egység tagjait tagállami, nemzeti szinten választották meg, és az egyének területi érdekeket képviselnek: „mivel nem léteznek valódi európai szintű pártszövetségek, az Európai Parlament a területi preferenciákat is tükrözi”. Továbbá a szerzőpáros úgy véli, hogy a komitológiai eljárás is növeli a területi

2019.11.28.

érdekképviselő mértékét, hiszen a bizottságokba delegált szakértőket általában a tagállamok kormányai választják ki, és a nemzeti közigazgatásban dolgoznak. Annak ellenére, hogy az uniós intézmények tagjait a területi képviselet alapján nevezik ki, az Európai Bizottság és az Európai Bíróság tagjai nem területi, nemzeti érdekeket képviselnek, hanem az Európai Unióban funkcionális szerepet töltenek be. Így a Bizottság és a Bíróság tagjai az Európai Unióhoz és annak célkitűzéseikhez kell, hogy lojálisak legyenek, cselekedeteiket az EU közös érdekei kell, hogy motiválják, és nem befolyásolhatják a nemzeti kormányok (Börzel és Hosli, 2003., p. 190).

Következésképpen az Európai Unió egy olyan politikai rendszer, amelynek államszerű jellemzői vannak. A központi egység és a regionális kormányzatok hatáskörei egyértelműen le vannak fektetve olyan szerződésekben, amelyek alkotmányos jellegűek. A központi döntéshozó szerv által hozott jogszabályok elsőbbséget élveznek a nemzeti jogszabályokkal szemben. Az Európai Unió polgárai közvetlen kapcsolatban állnak a központi egységgel az Európai Bíróság és az Európai Parlament működési mechanizmusai révén. Bár kismértékben ugyan, de az Európai Unió bizonyos redistribúciós hatalmat is gyakorol a strukturális alapok, valamint a monetáris és fiskális politikák összehangolása révén. Végezetül pedig a központi döntéshozó intézmények tagjai a közös európai érdekeket képviselik a szűkebb nemzeti érdekek helyett. Mindezek arra utalnak, hogy a központi intézmények sokkal szélesebb hatáskörrel és nagyobb önállósággal rendelkeznek, mint egy konföderáció vagy a kormányközi szervezetek esetében.

Annak ellenére, hogy az Európai Unió hivatalosan soha nem deklarálta, hogy egy föderális szövetség létrehozása a célja, illetve hogy egy föderális szövetségként működik, az intézményi struktúrája, a működési mechanizmusai nagymértékben tükrözik Spinelli célkitűzéseit, aki már a második világháború befejezése előtt egy föderális Európáról álmodott.

Az alfejezetben bemutatott föderális rendszer elmélete alkalmasabb az EU megközelítésére, mint a korábban bemutatott egyeztetési rendszer, vagy a

2019.11.28.

többszintű kormányzás. Ugyanakkor az EU intézményi struktúrájában több pólus és ellenpólus, valamint egyre élesedő érdek- és értékellentétek léteznek. Ezek különösen az Európai Unió régebbi tagországai és a később csatlakozott tagállamok között feszülnek, amelyek azonban kevésbé jellemzőek egy föderális vagy akár egy konföderális rendszerben.

Mi több, egy föderális államrendszerben kevésbé megszokott, hogy az egyes államok más és más mértékben csatlakoznak a közös politikákhoz és mechanizmusokhoz, így különböző jogi és politikai kötelezettségvállalások keletkezzenek. Az Európai Unióra jellemző differenciálódott integrációt ábrázolja, például, hogy az Egyesült Királyság és Dánia nem csatlakozott az euroövezethez, ugyanakkor a stabilitásról, koordinációról és kormányzásról szóló szerződést (Treaty on stability, coordination and governance) vagyis „költségvetési paktumot” olyan országok is aláírhatták, amelyek nem tartoznak az euroövezethez. A differenciálódott integráció egy másik esete a schengeni egyezmény aláírása is: az aláírók és alkalmazók között olyan államok is szerepelnek, amelyek nem tagjai az Európai Uniónak (Norvégia vagy Izland), ugyanakkor egyes tagállamok (Egyesült Királyság és Írország) nem kívánják alkalmazni, míg más tagállamok (például Románia vagy Bulgária) de egyelőre nem felelnek meg az előírt feltételeknek, ezért még nem alkalmazhatják. A differenciálódott integráció képviselői (Arató 2002, De Neve, 2007, Adler-Nissen, 2009, Dyson és Sepos, 2010, Koller, 2012, Schimmelfennig, 2014) az állandó, vagy időszakos, feltételhez kötött megkülönböztetés hatásait, valamint ezek belátható következményeit igyekeznek feltárni. A szerzők többsége többnyire arra a következtetésre jut, hogy a differenciálódás nem akadályozza meg az integrációs folyamatokat, ugyanakkor felteszik a kérdést, hogy egy egységes Európa mennyi megkülönböztetést bír el.

Összegezve, az Európai Unió tagállamai különböző módon és mértékben integrálódtak, számos ellentét áll fenn a különböző körökben csatlakozott tagállamok között, továbbá egy többpólusú politikai rendszer jellegzetességeit mutatja. Mindezek kevésbé jellemzőek egy olyan föderális politikai rendszerre, amely rendelkezik az államiság számos jegyével is, vagyis, nem a

2019.11.28.

legalkalmasabb elméleti megközelítés az Európai Unió meghatározására. Ezért, a következő alfejezet egy újabb elméleti megközelítést igyekszik bemutatni és annak segítségével elemezi az Európai Uniót.

Új középkori birodalom

Az Európai Unió államrendszerét meghatározni kívánó elméleti megközelítések az integrációs folyamatok előrehaladásával folyamatosan változtak (Arató és Koller, 2009). Míg korábban csupán egy a tagállamok közötti egyeztetési rendszerként, majd később egy többszintű kormányaként határozták meg az Európai Uniót, a 2000-es évek elején egy újabb államrendszerként igyekeztek meghatározni az egyedi gazdasági és politikai szerkezetet. Jan Zielonka (2007) megközelítése ebben az értelemben nagyon eltér a korábbiaktól. Elemzésének három fontos kiindulópontja van. Mindenekelőtt 2001-től a Laekeni nyilatkozat értelmében létrejött az Európai Konvent, amelynek az volt a szerepe, hogy a tagállamok bevonásával kidolgozza az európai alkotmányt. Amennyiben egy gazdasági és politikai intézményrendszernek már alkotmánya van, egy komplexebb államrendszerrel beszélhetünk, amely inkább hasonlít egy a vesztfáliai békekötés után kialakuló európai államhoz, mint egy egyszerű, kormányok közötti egyeztetési rendszerhez vagy a némiképp homályos többszintű kormányzás fogalmával leírt rendszerhez. Ebből kiindulva számos, elsősorban föderalista szerző úgy vélte, hogy az Európai Unió hamarosan, a vesztfáliai békekötés után kialakuló nemzetállamok modelljéhez hasonlóan, egy szuperállammá alakul. Zielonka paradigmáját a 2000-es években dolgozta ki, és annak kialakításakor úgy vélte, hogy a már létező uniós szintű intézmények kellő hatáskörrel és illetékességgel bírtak ahhoz, hogy egy államrendszer alkotóelemeinek lehessen őket tekinteni. Végül, de nem utolsósorban, Zielonkára nagy hatással voltak az unió bővítési folyamatai, és különös figyelmet szentelt a két részben lezajló ötödik bővítési körnek, amely eredményeképpen 12 ország, vagyis a kelet-közép európai országok, a balti államok, valamint Ciprus és Málta is csatlakoztak az Európai Unióhoz. A fenti szempontokat figyelembe véve az Európai Unió leírására

2019.11.28.

használt elméleti megközelítéseket Zielonka hiányosak találta. Különösen elvetette az Európai Unió, mint egy szuperállam létrehozásának és létrejöttének ötletét. Különösen három tényezőt emelt ki, amelyek miatt az unió nem hasonlítható egy államhoz.

Először is Jean Monnet-t idézve kiemeli, hogy az államcentrikus megközelítés értelmében az „intézmények uralkodnak az egyének közötti kapcsolatok fölött. Az intézetek a civilizáció igazi pillérei” (Zielonka, 2007., p. 8), vagyis a militarizált intézménytervezés (*institutional engineering*) és nem a különböző kulturális és gazdasági tényezők játsszák a legfontosabb szerepeket. Így például az unió demokratikus deficitjét az Európai Parlament szerkezeti struktúrájának átalakításával és a hatásköreinek növelésével lehetne ellensúlyozni anélkül, hogy egy valódi európai *démosz* kialakuljon.

Másodszer az államcentrikus megközelítés értelmében az Európai Uniónak egyre nagyobb hatáskörrel kell rendelkeznie a közös piac, a pénzügyek, a biztonság, valamint a tagállamok közötti szolidaritás területén. Végül ez a folyamat egy egységes központi kormány kialakulását kell, hogy eredményezze, amely egy egyértelmű határokkal körülvett terület felett gyakorol hatalmat, közös európai hadserege és rendőrsége van, a területén élő egyéneknek egységes európai állampolgárságuk van, és a közös piacon túlmenően közös szociális politikáik. A központi kormányzatot egy föderális elrendezésű egység részeként képzelik el, és az integráció folyamatának egyetlen célja, hogy az uniós intézmények minél hamarabb a lehető legtöbb hatáskört átvegyék a tagállamoktól.

Harmadszor a szuperállam paradigmájának támogatói arra törekednek, hogy az Európai Unió fizikai és funkcionális határai fedjék egymást. A modern európai államokhoz hasonló modellben gondolkodva egy államrendszer sikerességét abban látják, hogy mennyire szorosan fedik egymást egy adott fizikai területet érintő közigazgatási és katonai határok, az adott terület egységes kulturális jellege, valamint egységes piaca.

Zielonka az államcentrikusok által szorgalmazott modellt a vesztfáliai béke után kialakult európai nemzetállamok államrendszeréhez hasonlította, majd

2019.11.28.

megállapította, hogy az EU jelenlegi politikai és gazdasági működését ez a modell nem képes leírni. Ellenben összevetette a vesztfáliai államok szerkezetét és működését a középkori birodalmi államszerkezettel. Ez utóbbi több szempontból is eltér a nemzetállamoktól. Először is a különböző hatásköröket és illetékességeket nem egy szigorú, hierarchikus rendszer alapján gyakorolta egyetlen központi kormány, sokkal inkább egymást metszették a különböző hálózatszerűen kiépült hatáskörök. Példaként említi, hogy egy vazallusnak több ura is lehetett, és hogy ezekhez egyszerre lehetett egyforma mértékben lojális, és ezek a kapcsolatok többnyire aszimmetrikusak voltak. A törvényhozásban nem létezett állami monopólium, és egy adott területen élő egyének egyszerre többféle rendszer törvényeinek voltak alávetve. A birodalmak fizikai határai folyamatosan változtak egyes területek hozzácsatolásával, illetve azok függetlenedésének függvényében. (Zielonka, 2007., p. 8–10) Ezek alapján Zielonka úgy vélte, hogy az Európai Unió államrendszere inkább hasonlítható a birodalmakéra, mint egy államéra.

A birodalom fogalmát az alábbiak szerint határozta meg: „...azt feltételezik, hogy egy birodalmi lét kimerül egy metropolisz különböző perifériák fölötti ellenőrzéséből, amelyeket annectált, vagy amelyek felett különböző gazdasági és politikai erők kifejtésével uralkodik. Ugyanakkor [...] az ellenőrzést nagyon különböző katonai, gazdasági és kulturális módszerekkel lehet gyakorolni. Ez lehet formális vagy bizonyos mértékig informális, és kényszerre, jutalomrendszerre vagy ezek kombinációjára épülhet. Egy birodalmon belüli perifériák státusza is különbözhet egymástól. Míg egyes szereplőknek szabad bejárásuk van a metropoliszba, és részt vehetnek a döntéshozatalban, addig másokat mindenképpen távol tartanak, sőt nyilvánosan hátrányos megkülönböztetésben van részük, és kihasználják őket.” (Zielonka, 2007., p. 11–12).

A szerző két birodalmi típust különböztet meg egymástól: egyrészt az úgynevezett új vesztfáliai birodalmakat, másrészt az új középkori birodalmat (*neo-medieval empire*). Az új vesztfáliai birodalmak jellemzően egy vesztfáliai centralizált államból alakulnak át birodalommá, többnyire katonai hódítás, területi annectálás

2019.11.28.

vagy más területek gazdasági kizsákmányolása révén. (Zielonka, 2007., p. 13). A szerző által javasolt új középkori birodalom modellje szinte minden ponton eltér ettől. Először is az új középkori birodalom nem egy centralizált államrendszer, civil, normatív és nem pedig katonai hatalom révén szerez új területeket, továbbá a perifériákkal való kapcsolatait a kizsákmányolással ellentétben a gazdasági fejlesztés különböző formái jellemzik. Az 2. táblázat a két birodalmi típus közötti különbségeket ábrázolja.

2. táblázat: A birodalmak típusainak jellemzői

	Új vesztfáliei birodalom	Új középkori birodalom
A terület szerzésének módja	Katonai hódítás	Meghívás útján önkéntesen csatlakozva
Kormányzási struktúra	Központi	Policentrikus
Ellenőrzés típusa	Katonai és politikai	Gazdasági és adminisztratív

2019.11.28.

A metropolisz és a periféria közötti határ	Éles és határozott	Elmosódott
A metropolisz és a periféria közötti erőviszonyok	Állandó aszimmetria és hierarchikus viszony	A periféria döntéshozatalhoz való hozzáférése folyamatosan növekszik
Univerzalizmus mértéke	Magas	Alacsony
A periféria szuverenitása	Korlátozott vagy teljes mértékben megtagadott	Megosztás révén korlátozott

Forrás: Zielonka, 2007:14, saját fordítás

Az elemző az Európai Uniót egy új középkori birodalomhoz hasonlítja. Az uniós bővítéseket és az uniós normák exportját figyelembe véve Zielonka úgy látta, hogy az Európai Unió egyre inkább egy új középkori birodalomra kezd hasonlítani. Véleménye szerint „az utolsó (az ötödik) bővítés a birodalmi politika prototípusa” (Zielonka, 2007., p. 13), hiszen az elszegényedett és instabil volt szocialista államok önkéntesen vették át az unió gazdasági és politikai modelljét. A csatlakozás után az új tagállamok ugyan részesei az uniós döntéshozatali folyamatoknak, azonban Zielonka meglátása szerint „az EU és a tagjelölt államok közötti erőkülönbség hatalmas volt, és felmerül a kérdés, hogy a tagállamoknak milyen mértékű szabadságuk volt a csatlakozási feltételek egyeztetése során. Mi több, az EU egyértelművé tette, hogy a jelölt államok még csatlakozásuk előtt a teljes uniós törvénykezést el kell, hogy fogadják”. (Zielonka, 2007., p. 13)

2019.11.28.

A szerzőnek nem célja az EU középkori birodalmakkal való összehasonlítása. Kiemeli, hogy az uniót a középkor tényleges birodalmaihoz nem lehet hasonlítani, hiszen azok nem voltak demokratikus berendezkedésűek, és az unió tagállamaitól eltérően nem nemzetállamokra épültek. Továbbá annak ellenére, hogy a középkori birodalmak gyakran használtak egységes pénzeszközöket, és esetükben beszélhetünk egységes piacról is, gazdaságuk mégsem hasonlítható az EU piacgazdaságára. Ugyanakkor felhívja a figyelmet, hogy a birodalmak kulturális szempontból sokszínűek voltak, lakóik több eltérő kultúrájú törzshöz és nemzethez tartoztak, és a birodalmak metropoliszai nem igyekeztek egy homogén tömeggé alakítani a lakosságot. A könyv kiemelt figyelmet szentel azokra a gazdasági, szociális és kulturális különbségekre, amelyek az uniót alkotó államok és az újonnan csatlakozott országok között fennállnak.

Annak tudatában, hogy egyes nézetek és törekvések szerint az európai integráció kizárólagos célja az európai egységesség kialakulása, Zielonka rávilágít, hogy az integrációs folyamat sikerességét sokan az unióban megvalósuló kohézióval mérik, ezzel párhuzamosan az integráció kudarcát az egyes tagállamok közötti tartós és összeegyeztethetetlen különbségekben vélnek látni. Ebből a szempontból nézve a sokszínűség egy kevésbé kívánatos jelenség, hiszen az nehezítheti és lassíthatja az integrációs folyamatokat. Amennyiben az európai egységesség a cél, bármilyen eltérő meglátás vagy magatartás olyan dolognak tekintendő, amivel meg kell küzdeni, és ami alapvetően nemkívánatos (Zielonka, 2007., p. 68). Egy másik ok, amiért a sokszínűség gondot jelenthet, az a természetes pszichológiai reakció, amellyel az unió tagállamai elutasítják és némileg kirekesztik az újonnan csatlakozó volt szocialista államokat. A szerző Amato és Batt (1999., p. 42) művéből idézve hangsúlyozza az európai identitásbeli különbségeket: „Európa kettéosztása megbélyegezte a nyugat-európai felfogást, és felerősítette a Keletről régóta fennálló előítéleteket, amelyek szerint ez »elmaradott« és »kevésbé civilizált«, mint a Nyugat, tehát nem teljesen »része Európának«. A keleti bővítés kilátása ezeket az előítéleteket megerősítette, és tovább növelte azt a tendenciát, hogy a növekvő sokszínűséget az EU új és egyedülállóan fenyegető kihívásaként ábrázolja.” (Zielonka, 2007., p. 69).

2019.11.28.

A könyv rávilágít, hogy a csatlakozási folyamatot a tagállamok és az újonnan csatlakozó országok másképpen élték meg. Egyrészt a kelet-európai országok számára a csatlakozás az Európához való „visszatérést” jelentette. Ezzel ellentétben a szerző szerint a másik oldal néhány tagállama úgy élte meg a bővítést, mint „egy keresztes hadjáratot, amelynek során a felvételt kérő országokat időnként úgy kezelték, mint középkori barbárokat, akiknek meg kellett tanítani a felsőbbrendű nyugati üzleti és politikai élet fortélyait” (Zielonka, 2007., p. 68).

A kelet-európai országok csatlakozását az Európai Unió „metropoliszának” számító uniós szintű intézményekben dolgozók is hasonlóan élték meg. Georgakakis (2017) az uniós szintű intézmények belső dinamikáját vizsgálta, és a mintegy 47 000 fős uniós tisztviselők, az „eurokraták” által kialakított erőviszonyokat figyelte. Kiemelte, hogy az uniós intézmények vezetői pozícióit betöltő egyének többnyire többnemzetiségű házasságokból származnak, tanulmányaikat több országban végzik, és lelkes elkötelezett hívei az európai egység megteremtésének. Az kelet-európai államok csatlakozását és a kelet-európai új kollégák érkezését némi fenntartással kezelték. Az új tagállamokból érkező kollégák nem feltétlenül lelkes elkötelezettjei az európai egység megteremtésének, kevésbé jellemző, hogy a hivatalos angol nyelv mellett franciául is folyékonyan beszéljenek, és a nemzetközi közegben kevésbé jártasan mozognak, ezért „csoporton kívülinek” számítanak (Georgakakis, 2017., p. 212). Ez a különbség számos intézményen belüli konfliktus forrása lett, és ezen különbségek figyelembevétele az intézmények stratégiai szempontjából is fontossá vált. Az „újonnan jötteket” (*newcomers*), akik „idegen, más kultúrából jöttek”, előbb integrálni kell a nemzetközi kultúra közegébe. Éppen ezért az uniós szintű alkalmazási eljárások esetén egyértelmű volt, hogy az alkalmazásukra egyrészt a fokozatosság volt jellemző, vagyis egyszerre csak kisebb számú „újonnan jöttet” lehetett alkalmazni, és figyelembe kellett venni, hogy a jelöltek milyen mértékben kompatibilisek az uralkodó normákkal. Georgakakis (2017., p. 236) így fogalmaz: „a felvételekért felelős bizottságok tagjai nagyon komolyan vették azon felelősségüket, hogy a rendszert ne destabilizálják.”

2019.11.28.

A nyugat- és kelet-európai országok között fennálló egyértelmű eltéréseken kívül azonban a szerző hangsúlyozza, hogy az unió tagállamai között jelenleg is számos különbség és alapvető nézeteltérés van, amelyek miatt az egységességet csaknem lehetetlen lesz valaha is elérni. Példaként említi az államok méretéből és gazdasági kapacitásaiból adódó különbséget, vallási (katolikus vagy protestáns) különbségeket, a konzervatív vagy a szocialista beállítottságú kormányokat, és szembeállítja az egységes nemzetállamokat az erős régiókból állókkal.

Az államok mérete és gazdasági ereje közötti különbségekből adódó eltérések nem csupán a nyugat- és kelet-európai országok között vannak jelen. Az írországi gazdasági válság uniós szintű kezelésének módját Philippe Legrain, volt bizottsági tanácsadó „felháborítónak” minősítette. Egy sajtóorgánumnak nyilatkozva, Legrain meglátása szerint az Európai Központi Bank és az Európai Bizottság megfélemlítéssel vette rá Írországot a feltételeik elfogadására. A tanácsadó úgy látta, hogy a megfélemlítések elsősorban Németország és Franciaország felől érkeztek, amelyeknek számos írországi bankját érintette az ottani krízishelyzet (EU's treatment of Ireland, 2014).

Mindezeket a különbségeket figyelembe véve Zielonka úgy véli, hogy az európai integrációs folyamatokat kellene a bővítésekhez igazítani, és nem fordítva. Úgy véli, hogy amennyiben az uniót nem egy egységes szuperállamként képzelnénk el, és nem feltétlenül törekednénk a vesztfáliai államokra jellemző homogenitás megteremtésére, elfogadnánk azokat a kulturális és gazdasági különbségeket, amelyek a birodalmakban természetesek, sikeresebb lenne az integrációs folyamat.

Először is, a gazdasági folyamatok kapcsán emeli ki, hogy az egyre nagyobb területet befolyásolni kívánó és nagyon eltérő gazdasági képességekkel rendelkező tagállamok feletti egységes, centralizált gazdasági kormányzás modelljénél ésszerűbb és jobban alkalmazható egy decentralizált, rugalmas megközelítés, amely az új középkori birodalomra jellemző. Az általa javasolt modell szerint több, egymást fedő, policentrikus helyi kormányzási struktúra könnyebben és gyorsabban tud reagálni a helyi igényekre, könnyebben elkerülhetőek a gazdasági sokkhatások, és elősegíti az újítást és az innovációt. A javasolt modell értelmezése

2019.11.28.

szerint ebben az esetben az uniós szervezeteknek elsősorban koordinációs szerepük van egy hierarchikus struktúrával szemben, amely esetében a központi intézményeknek erős irányítási hatáskörük van.

Másodszor, úgy véli, hogy az új középkori modell elfogadása erősítené az unió demokratikus jellegét. A szerző szerint a jelenlegi struktúrában az unió demokratikus jellegét illetően számos jogos kérdés merül fel. Megemlíti például az uniós tisztségviselők elszámoltatásának nehézségeit és az intézmények komplex felépítéséből adódó nehezen átlátható jellegét. Úgy véli, hogy a széles körű kulturális eltérések miatt nehéz megfogalmazni egy uniós szintű közvéleményt, és a politikák demokratikus célkitűzése is gyakran megkérdőjelezhető ugyanezen okokból. Az Európai Unió régi tagállamai és a perifériáinak számító közép- és kelet-európai országok közötti hatalmas kulturális különbségeket Sieg (2013) is kiemelte az eurovíziós dalfesztivál kapcsán. A „nyugati” és a „keleti” országok közötti egyik éles ellentét a nemzetről és az etnikumról alkotott képek, illetve az ezekhez való viszonyulás, a másik a gazdasági értelemben vett keleti függőség és az ebből adódó kiszolgáltatottság érzése (Sieg, 2013., p. 250). A Sieg által használt kozmopolita birodalom kifejezés a kulturális különbségeket hivatott aláhúzni tanulmányában. A tanulmány szerint a kizárólag nyugat-európai országok által meghatározott kulturális értékek érvényesülhetnek az Európai Unióban, ami inkább felerősíti a központ és a periféria közötti ellentétet a kívánt integrációval szemben.

Zielonka véleménye szerint egy központi „eurokrácia” helyett több, relatív autonómiával rendelkező és különböző szakterülethez tartozó intézmény működése alkalmasabb lenne a közös problémák megoldására. Úgy véli, hogy ésszerűtlen a vesztfáliai államok struktúrájára és azok demokratikus berendezkedésére építeni az uniót, valamint hasonlóan valóságosnak azok az elvárások, amelyek szerint az EU-nak egy vesztfáliai birodalomhoz hasonlóvá kellene válni.

Az unió jövőjét illetően Zielonka úgy véli, hogy a jövőbeli lehetséges további bővítések egyaránt járnak negatív és pozitív hatással. Egyrészt ugyan pozitívan

2019.11.28.

hathatnak az EU külső környezetére, hiszen az unió békére és a stabilitásra irányuló politikái automatikusan egy még szélesebb körben fognak érvényesülni. Ugyanakkor Zielonka szerint egy újabb bővítési hullám negatív hatással lenne az uniós belpolitikai viszonyokra. A korábbi bővítések tapasztalatait figyelembe véve úgy véli, hogy az új tagországokkal szemben ismételten ellenállás fog születni az uniós országokon belül, és Európa-szerte óhatatlanul elharapóznak a populista, protekcionista és xenofób érzelmek (Zielonka, 2007., p. 165).

A javasolt új középkori modell gyengeségét leginkább a demokratikus rendszert és az uniós identitást érintő kérdésekben látja. Úgy véli, hogy egy páneurópai identitás kialakulásának nem sok esélye van az új középkori birodalomban, valamint a nemzetállamok esetében bevált demokratikus intézmények kevésbé bizonyulnának hatékonyak. Egyrészt megemlíti az állampolgári részvétel vélhető nehézségeit: az uniós állampolgárok egyre kisebb arányban vesznek részt az Európai Parlamenti választásokon, az uniós ügyekben meghirdetett népszavazások esetében nagyon gyakran a populista és a demagóg retorikák hangoztatói kerülnek ki győztesen. A civil társadalom képviselőivel folytatott konzultációkat sem tartja kellő legitimitást nyújtónak, hiszen ezen szervezetek vezetőire senki nem szavazott (Zielonka, 2007., p. 186).

Ezzel szemben úgy véli, hogy mivel a polgárok mindig a hozzájuk közelebb álló szervezeti egységhez fordulnak, a polgárok részvételét nemzeti és regionális szinten kell erősíteni, és ezeket a visszajelzéseket be kell csatornázni az uniós döntéshozatalba, valamint szorgalmazza, hogy bizonyos hatáskörök a tagállamoknál maradjanak. A szerző úgy véli, hogy minél több hatáskör kerül át a szupranacionális szintre, annál több lehetőséget kell biztosítani az állampolgárok döntéshozatalban való részvételére. Bár úgy látja, hogy az EU területén lezajlott utóbbi évtizedek tiltakozásai elsősorban populista és protekcionista jellegűek voltak, úgy véli, hogy nem szükségszerű, hogy minden tiltakozás ilyen jelleget öltson magára. Zielonka szerint a politikai tiltakozás egy olyan eszköz lehet, amelyet a liberális demokrácia hívei is használhatnak, amennyiben az unió intézményrendszere a liberális demokrácia elterjedését és erősítését segíti elő. Philip Pettit (1999., p. 183-205) művére utalva kiemeli, hogy ez csak abban az

2019.11.28.

esetben lehetséges, ha az EU államrendszerét a tanácskozás-vitázás, befogadás és fogékonyság jellemzi, ám véleménye szerint ez még sokáig várathat magára.

A szerző szerint a tiltakozás kifejezésére több lehetőséget kell teremteni – először is úgy véli, hogy az egyének sikeresebben lépnek fel az EU ellen, ha olyan társadalmi mozgalmakba tömörülnek, amelyek képesek egymással, a tagállami kormányokkal, a szupranacionális szervezetekkel vagy más entitásokkal szoros szövetséget kötni. További lehetséges megoldásként javasolja az Európai Bíróság elé vihető magánjogi viták hatályának kiterjesztését vagy az európai ombudsman hatáskörének megerősítését. Mindezeket figyelembe véve Zielonka úgy látja, hogy az új középkori birodalom legitimitását sokkal valószínűbb, hogy az egyes uniós döntések nyilvános vitatása és azok jogorvoslata képes biztosítani.

Összefoglalva, Zielonka az Európai Uniót egy olyan birodalomhoz hasonlítja, amelynek nincsenek katonai hódítási törekvései, hanem civil, normatív erejével vonzza magához a szomszédságában lévő meghódítani kívánt területeket, és ezek stabilitását a fejlesztéspolitika különböző eszközeivel segíti. A birodalmakhoz hasonlóan az unió határai elmosódtak, és nem feltétlenül esnek egybe a fizikai és közigazgatási határai. Mi több a folyamatos bővítések miatt a fizikai határok is gyakran változnak. Továbbá az EU nem egy centralizált, hierarchikus államrendszerrel rendelkezik, mint egy veszfáliai békekötés után kiépült európai állam, hanem több erőközpontja van, amelyek hatásköre gyakran fedi egymást. A policentrikus államrendszer egyik sajátossága, hogy egy elég éles ellentétet lehet felfedezni a centrum és a perifériák között. Az egyének szintjén releváns, hogy ezek a gyakran egymást fedő hatáskörök miatt több különböző joghatóság is érinti őket. Lojalitásuk több, különböző szint között oszlik meg, és nem feltétlenül kizárólagos. A kulturális sokszínűség miatt ésszerűtlen egy homogén társadalomra való törekvés, különösen a bővítések tükrében. Az új középkori birodalom egyik gyengesége a legitimitás hiánya, amelyet a politikák nyilvános megvitatásával, azok elleni tiltakozás lehetőségének kiterjesztésével lehetne orvosolni.

A Zielonka által bemutatott elméleti keret bizonyul a leghasznosabb elméleti megközelítésnek: egyszerre biztosít alkalmas keretet az Európai Unió komplex,

2019.11.28.

belső szerkezetének megmagyarázásához, teret ad a differenciálódott integrációnak, helyesen ábrázolja a külpolitika területén betöltött törekvéseit és normatív hatalmának erejét. Továbbá a metropolisz és a periféria között feszülő ellentéteket, különösen a bővítések és az integrációs folyamat során paradox módon felerősödni látszó ellentéteket is tudomásul veszi, akár csak az uniós intézmények legitimitását érintő kérdéseket.

A dolgozat további részében az Európai Unióra, mint egy új középkori birodalomra fogok utalni. Ez a meghatározás utal arra, hogy az új tagállamok, meghívás útján, önként csatlakoztak a már létező struktúrákhoz, és az ellenőrzésük gazdasági és adminisztratív eszközökkel történik. Mivel az új tagállamok különböző mértékben részt vehetnek a döntéshozatalban, a metropolisz és a periféria közötti határok elmosódtak, továbbá a periféria országainak szuverenitása megosztás révén van korlátozva.

Dolgozatomban elkülönítem a *metropoliszt*, amit az Európai Unió esetében Brüsszelnek tekinthetünk, hiszen ott kapott helyett a legtöbb uniós szintű intézmény és ott dolgozik a Georgakakis (2017) által eurokratáknak nevezett, az egységesítésre törekvő uniós tisztviselők legnagyobb része. A metropolisztól eltérő értelemben használom a *centrum* kifejezést, amely alatt az Európai Unió ötödik bővítés előtti tagállamait értem. Elemzésem során a *periféria* alatt az ötödik bővítési kör során csatlakozott államokat és a még később csatlakozott Horvátországot értem.

Az alfejezet célja az volt, hogy áttekintse az Európai Unió államrendszerét meghatározó legfontosabb paradigmákat, valamint, hogy bemutassa a dolgozat további részében használt Európai Uniót meghatározó fogalmakat. Ennek megfelelően bemutattam az egyeztetési rendszert, a többszintű kormányzást, a föderális rendszert, valamint az új középkori birodalmat leíró paradigmákat. Dolgozatomban az Európai Uniót, mint egy új középkori birodalmat határoztam meg és elkülönítettem a birodalom metropoliszát, centrumát és perifériáját.

A fejezet további részében az Európai Unió intézményrendszerét érintő változásokat kívánom bemutatni, különös figyelmet szentelve azoknak a

2019.11.28.

változásoknak, amelyek az egyes intézmények közötti erőviszonyokat meghatározzák, valamint ezeknek hatását az európai állampolgárokra.

2019.11.28.

5.2. Az Európai Unió policentrikus intézményrendszerének fejlődése

Az alfejezet célja, hogy az Európai Unió, mint egy új középkori birodalom intézményrendszerének policentrikus jellegét bemutassa. Ennek érdekében különösen nagy hangsúlyt fektetnek azokra a változásokra, amelyek az egyes intézmények közötti erőviszonyok változásaira utalnak.

Bár a szakirodalomban nincsen egyetértés abban a tekintetben, hogy pontosan milyen típusú államrendszer az Európai Unió, az azonban mára már nem vitatott, hogy az uniós szintű intézmények kellőképpen formalizálódtak és kellő hatáskörrel rendelkeznek ahhoz, hogy egy államalakulat intézményrendszeréént írassuk le. A lisszaboni szerződés 47. cikke kifejezetten elismeri az Európai Uniót mint önálló jogi személyiséget, és a Szerződés hatálybalépésével egyidejűleg az Európai Unió explicit jogi személyiséggel is rendelkezik.

A nemzetállamokkal ellentétben az Európai Unió egyedi intézményrendszere és felépítése miatt az uniós szintű hatalmi ágak szétválasztása nem minden esetben egyértelmű. Ez alól kivételt képez az igazságszolgáltató hatalom, hiszen az általánosan elfogadott, hogy azt az Európai Bíróság gyakorolja. A vita tárgyát leginkább az unió végrehajtó és törvényhozó hatalmának megkülönböztetése képezi. Elsőre úgy tűnhet, hogy a Bizottság tölti be a végrehajtó hatalom szerepét és az Európai Parlament képviseli a törvényhozó hatalmat, de ez a megközelítés nem veszi figyelembe az Európai Tanács és az EU Tanácsának szerepét, valamint azt a tényt sem, hogy a jogszabályok kezdeményezésének szinte kizárólagos joga a Bizottságé. Mi több azt sem egyszerű meghatározni, hogy az Európai Uniónak ki a kormányfője, mivel több, igen fontos politikai intézmény vezetője is betölthetné ezt a tisztséget.

A tagállamok politikai vezetőit tömörítő fórumnak, az Európai Tanácsnak saját elnöke van, de a Bizottság elnöke is kifejezetten befolyásos szerepet tölt be, sőt az Európai Parlamentnek is van elnöke, és mint az egyetlen közvetlenül választott

2019.11.28.

intézmény elnöke akár ő is képviselheti az Európai Unió lakosságát. A kérdés fontossága talán a 2012-es Nobel-békedíj átadásánál vált egyértelművé, amikor is az uniós vezetők egy EU-csúcstalálkozó keretén belül tudták megvitatni és eldönteni, hogy melyikük jogosult átvenni a díjat. Végül a Bizottság és az Európai Tanács elnökei vették át a díjat, és mondtak beszédet (Fox, 2012). Annak ellenére, hogy a három elnök képviseli az Európai Uniót, jogkörük és hatáskörük mégsem hasonlítható egy állam kormányfőjének szerepéhez. Ez a korábban felsorolt Európai Unió államrendszerét leíró négy elméleti modell közül, leginkább az új középkori birodalom jellegzetességére utal, nevezetesen a többpólusú hatalmi megosztásra.

Costa és Brack (2016) úgy vélik, hogy a lisszaboni szerződés egyértelművé teszi a végrehajtó és törvényhozó hatalmat gyakorló szervek közötti különbséget. Úgy vélik, hogy a lisszaboni szerződés lehetővé teszi számunkra, hogy az EU szerkezetét egy négyoldalú rendszerként írjuk le. Ebben a rendszerben a végrehajtó hatalom szerve az Európai Tanács, míg a törvényhozó hatalom két intézmény, az Európai Parlament és a Tanács között oszlik meg, amelyek egy kétkamarás parlamentet alkotnak. Ebben az alsóház szerepét az Európai Parlament tölti be, amelynek tagjait az uniós polgárok közvetlen választásokon keresztül szavazzák meg, míg a felsőház szerepét a Tanács játssza, és amelyet a tagállamok miniszterei alkotnak (Costa és Brack, 2016., p. 87).

Az **Európai Tanács** tagjai a tagállamok állam- vagy kormányfői. Az eredeti intézményi tervezésben nem szerepelt az Európai Tanács, az intézmény a hetvenes évek közepén alakult ki. Franciaország és Németország akkori vezetői, akik az európai integráció lassulása miatt aggódtak, úgy döntöttek, hogy az Európai Közösségnek új irányra van szüksége a legmagasabb politikai szinten (Dinan, 2015., p. 203). Imbrogno (2016) tanulmánya rávilágít arra, hogy a legmagasabb rangú politikai vezetők közül álló intézményt elsősorban a gazdasági reformok és a gazdasági integráció támogatása miatt hívták életre 1967 és 1974 között. Ebben az időszakban tartott csúcstalálkozók témáit jellemzően a közös piac, a közös agrárpolitika, a gazdasági és monetáris unió, valamint a regionális fejlesztési alap jelentették. Ezen programok eredményesebb végrehajtása érdekében döntöttek az

2019.11.28.

Európai Tanács létrehozásáról, amely így 1974-ben alakult meg, majd az Egységes Európai Okmányban hivatalosan is megemlítik. Meghatározott, hivatalos szerepkörét a maastrichti szerződésben írják le először, majd a lisszaboni szerződés értelmében az unió egyik hivatalos intézményévé válik.

Az Európai Tanács ma az EU egyik legerősebb intézményének tekinthető, amely az EU politikai irányát határozza meg, és az Európai Bizottságnak ad utasítást, hogy az általa kijelölt irányvonalak mentén a törvényhozás szükséges lépéseit tegye. Az intézmény meghatározó szerepet játszott az európai monetáris rendszer vagy az Európai Gazdasági és Monetáris Unió kialakításában és elindításában, az uniós bővítésekre vonatkozó döntésekben és a szomszédságpolitikák kidolgozásában. Továbbá dönt az EU külpolitikáját illetően, jogi intézkedéseket hoz a 2008-as gazdasági válság kezelésére (Dinan, 2015., p. 203). Míg a kezdeti időszakban egyhangúlag hozta meg döntéseit, 2009 óta minősített többséggel szavaz.

Az Európai Tanács általános érvényű joghatósággal rendelkezik, így a legtöbb szakpolitikai területen érintett. Bár elméletileg a tagállamok vezetői egyenlő jogokkal bírnak és ugyanazokkal a hatáskörökkel rendelkeznek, „Franciaország és Németország vezetői uralkodnak, hiszen ez a két ország az EU gazdaságilag legnagyobb és politikai szempontból legbefolyásosabb tagországai” (Dinan, 2015., p. 204). A lisszaboni szerződés hatálybalépése után az Európai Tanácsnak saját elnöke van. Míg az első elnökről, Herman Van Rompuyról Dinan megjegyezte (2015., p. 206): „az Európai Tanács elnökségének nem állt szándékában egy erőteljes vezetői szerepet betölteni”, utódjáról, Donald Tuskról úgy vélik, hogy sokkal befolyásosabb szerepet vállal. Látható, hogy még ezen az egy intézményen belül is több erőközpontot különíthetünk el, és nem egy merev, hierarchikusan felépített szervezet. Európai Tanács jelenlegi szerepét felmérve elmondható, hogy joghatóságát kiterjesztette, amely már régóta túllépte azokat a különleges körülményeket, amelyek létrehozását eredményezték. Dinan (2015., p. 204) szerint az Európai Tanács robusztus és rugalmatlan szerkezete miatt volt képtelen hatékonyan és gyorsan reagálni a gazdasági válság által előidézett eurókrízisre.

2019.11.28.

Az Európai Tanács munkája során egyre nagyobb mértékben hagyatkozik a Főtitkárság segítségére, amely intézmény az elmúlt évek alatt egyre fontosabb szerepet töltött be. Míg 1973 júliusában a Főtitkárságon 974 ember dolgozott, a foglalkoztatottak száma 2015 júliusában valamivel több, mint ennek háromszorosa, azaz 3020 ember (Az Európai Unió Tanácsa, 2016)

Lewis (2012) szerint az alkalmazottak számának növekedése nem csupán a tagállamok számának emelkedésével és az emiatt szükséges különböző nyelvű dokumentumok összeállításával magyarázható, hanem inkább a Főtitkárság egyre jobban kiterjedő szerepkörével. A főtitkárok évtizedek óta a háttérben meghúzódó szerepet töltenek be, és a tárgyalások lebonyolításában és a döntéshozatalok megkönnyítésében játszanak kiemelkedő szerepet. Emiatt a Főtitkárságot egyre inkább a semleges közvetítő (*honest broker*) szerepkörét betöltő szervezetként értékelik, amely a különböző tagállamok között érdekellentétekből támadó feszültségeket relatíve eredményesen tudja mediálni. Olyannyira, hogy Lewis (2012., p. 329) úgy látja, hogy a Bizottság a maga egyre növekedő szerepvállalásával feleslegessé kezd válni.

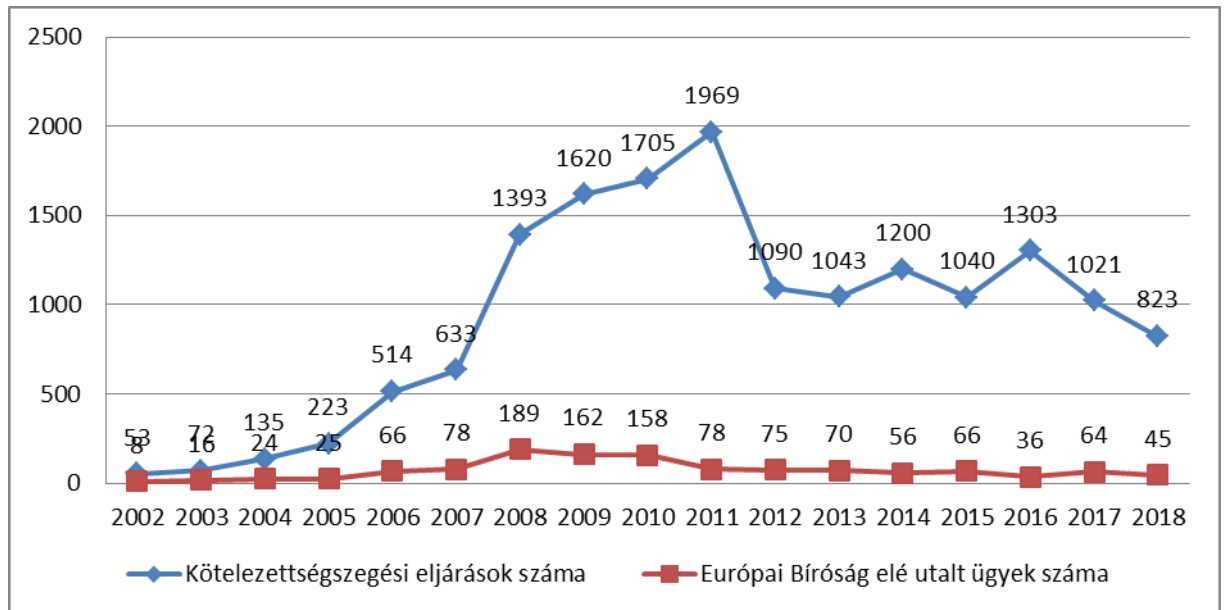
Összegezve, az Európai Tanácson belül is több erőközpont van – egyrészt az államfők között nyilvánvaló vezető szerepet játszik a mindenkori német és francia vezető, másrészt a határozottabb szerepet vállaló Európai Tanács elnöke, majd végül a Főtitkárság, amely egyes szerzők szerint akár a Bizottság egykori moderátori szerepét kezdi átvenni. Ez a többpólusú szervezet azonban mégsem kellőképpen rugalmas, és nem alkalmazkodik gyorsan a változó körülményekhez. Funkcióját tekintve az EU politikai és gazdasági döntéseinek irányvonalait határozza meg, így a végrehajtó hatalom szervének tekinthető. Costa és Brack (2016., p. 59) szerint „többé-kevésbé egy kollektív államfői szerepet tölt be”.

Az **Európai Bizottság** a második uniós intézmény, amelyet a végrehajtó hatalom részének tekinthetünk. Az EUMSZ 258. cikkének értelmében a Bizottság hatáskörébe tartozik a szerződésekbe foglaltak felügyelete és az uniós szinten elfogadott rendeletek és irányelvek betartatása. A szerződés értelmében, amennyiben egy tagállam nem teljesíti a szerződésekből eredő kötelezettségeit, a

2019.11.28.

Bizottság jogi lépéseket tesz, vagyis kötelezettségszegési eljárást indít, és felhívja a tagállam figyelmét a hiányosságra. Ezután az tagállamnak lehetősége van észrevételei megtételére, ezt követően a Bizottságnak egy indoklással ellátott véleményt kell kiadnia. Amennyiben a tagállam nem tesz eleget az indoklással ellátott véleményben foglaltaknak, a Bizottság az ügyet az Európai Bírósághoz utalja. Továbbá, amennyiben az egyik tagállam, egy jogi személy vagy magánszemély úgy véli, hogy egy tagállam nem tartja be uniós kötelezettségeit, a 259-es cikk szerint ilyen jellegű észrevételét előbb a Bizottságnak kell felterjeszteni, és csak abban az esetben lehet az ügyet az Európai Bíróság elé referálni, ha a Bizottság a felterjesztéstől számított három hónapon belül nem ad ki véleményt.

Az elmúlt évtizedek során a Bizottság kötelezettségszegési eljárásainak száma csökkenő tendenciát mutat. Az 1. ábra a Bizottság honlapján található, 2002 óta vezetett összes kötelezettségszegési eljárás éves lebontását mutatja. A kék vonallal jelölt „kötelezettségszegési eljárások száma” tartalmazza az összes jogi intézkedést, amelyet a Bizottság tett, vagyis a hivatalos felszólításokat, a kiegészítő értékeléseket, valamint a kiszabott pénzbírságokat. Amennyiben ezen intézkedések ellenére a végrehajtás átültetése vagy a meglévő irányelvek végrehajtása nem felelt meg a jogalkotó ág és az Európai Bíróság által megállapítottaknak, az ügyet az Európai Bíróság elé terjesztették. Az elmúlt 16 év alatt összesen 15 837 esetben intézkedett a Bizottság, a legtöbb vitás eset 2008 és 2011 között volt. Az előző évekhez képest a 2008-as évben kiemelkedően sok intézkedést hozott a Bizottság, mintegy 1393 esetben, ami az előző évben hozott intézkedések több mint duplája. Ezt követően a Bizottság intézkedéseinek száma tovább növekedett, amíg 2011-ben elérte a maximális számú 1969 esetet, majd ezt követően hirtelen a 2008-as csúcs alá esett vissza, mintegy 1090 esettel. Az elmúlt tíz évben a Bizottság intézkedéseinek száma többnyire csökkenő tendenciát mutatott, 2018-ban a Bizottság mintegy 823 esetben tett jogi lépést.

2. ábra: Kötelezettségszegési eljárások száma 2002-2018 között

Forrás: Európai Bizottság, saját szerkesztés. [Link.](#)

Összességében a Bizottság intézkedései rendkívül hatékonynak bizonyultak, hiszen legtöbb esetben a tagállamokkal fennálló jogvitákat nem utalták az Európai Bíróság elé. A 2. ábra százalékos arányban mutatja, hogy a vizsgált periódusban az EB elé utalt vitás ügyek száma csökkenő tendenciát mutat. Mi több, míg a 2008–2011 közötti periódusban a Bizottság rendkívül sok vitás ügyben intézkedett, addig pont erre az időszakra tehető az EB elé utalt ügyek számának hirtelen csökkenése. Míg 2008-ban a vitás esetek 13,57 százalékát utalták át az EB-hez, addig ez az arány 2011-re az addigi valaha mért legalacsonyabb százalékot érte el, azaz kevesebb, mint 4 százalékot. Vagyis a Bizottság egy jóval erősebb végrehajtói hatalmi szerepet vállalt magára, és intézkedései következtében rendeződtek a vitás kérdések anélkül, hogy az Európai Bíróság elé kerültek volna.

2019.11.28.

3. ábra: Az Európai Bíróság elé utalt kötelezettségszegési eljárások százaléka.

Forrás : Európai Bizottság, saját szerkesztés.

A 3. táblázatban foglaltak szerint a vizsgált periódusban a legtöbb intézkedést a környezetvédelemhez fűződő irányelvek és rendeletek alkalmazása és betartatása kapcsán (különösen a fürdők vize, az ivóvíz, szennyvíz és a légszennyezettség ügyében) hozta meg a Bizottság. A kiemelkedő számú intézkedés többnyire néhány új irányelv vagy rendelet átültetésének határidejéhez köthető. A második legtöbb intézkedést igénylő szakterület a belső piac és szolgáltatások területe volt, majd ezt követik harmadikként a mobilitás és közlekedés szakpolitikai ágazathoz kapcsolódó jogviták. Vagyis a vizsgált periódusra jellemző kiemelkedő vitás esetek száma egyrészt új uniós szintű szabályok bevezetésének határidejéhez köthető, másrészt a legtöbb eset egyszerűen az EU alapjaihoz tartozó szakpolitikai területekhez kapcsolódik, mint a belső piac és szolgáltatások, valamint a mobilitás és közlekedés.

Fontos hangsúlyozni, hogy mindkét terület kiemelten fontos a Bizottság számára, hiszen az EUMSZ 207. cikke szerint a Bizottság képviseli az EU-t a

2019.11.28.

különböző multi- és bilaterális kereskedelmi tárgyalásokon. Azaz az unió működésében legjelentősebb szerepet betöltő területekhez köthető jogi viták elsősorban a Bizottság jogi intézkedései nyomán oldódnak meg, elenyésző mennyiségük kerül az Európai Bíróság elé, ami szintén a Bizottság megerősödött szerepére utal.

3. táblázat: Szakpolitikai területekre bontott kötelezettségzegési eljárások száma

Szakterület	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Összesen
Környezetvédelem	157	360	707	692	452	399	2767
Belső piac és szolgáltatások	130	369	514	482	513	271	2279
Mobilitás és közlekedés	43	151	313	365	596	448	1916
Egészség- és fogyasztóügy	40	121	398	595	437	228	1819
Adóügy és Vámunió	114	242	344	256	266	172	1394
Vállalkozáspolitikai és ipar	29	105	271	199	208	129	941
Energia	18	65	207	128	210	169	797
Alapjogok és uniós polgárság	73	47	98	83	206	86	593
Foglalkoztatási, szociális és esélyegyenlőség	23	44	77	99	110	121	474
Kommunikációs hálózatok, tartalom és technológia	24	24	37	92	130	63	370
Igazságügy	28	29	49	35	129	66	336
Éghajlatvédelem	0	1	12	63	54	70	200
Mezőgazdaság és vidékfejlesztés	1	11	12	6	49	4	83
Belső piac, ipar, vállalkozás és kis- és középvállalatok	8	6	9	7	21	15	66

Forrás: Európai Bizottság, saját szerkesztés. [Link](#).

A Bizottság kulcsfontosságú szerepét támasztja alá az is, hogy az EUMSZ 294. cikkének értelmében a rendes jogalkotási eljárás keretén belül a Bizottságnak

2019.11.28.

monopóliuma van a jogalkotási kezdeményezés felett, ami tovább erősíti pozícióját. Végezetül Schmidt és Wonka (2012., p. 337) szerint a Bizottság egyfajta „politikai vállalkozó” szerepét is játssza, hiszen a rendelkezésére álló erőforrásokat és helyzetéből adódó előnyeit arra használja, hogy az EU politikai napirendjét befolyásolja. A szerzők szerint ezt a szerepét az Európai Tanács Főigazgatóságával együtt látja el, egyrészt együttműködve, másrészt valamennyire azzal rivalizálva. A tagállamok közötti egyeztetések megkönnyítésén túlmenően a Bizottságnak kiemelkedően fontos szerepe van a tagállamokkal és a legkülönbözőbb érdekcsoportokkal, mint például a szakszervezetek, üzleti és szakmai érdekcsoportok vagy a civil társadalom képviselőivel való kapcsolattartásban. Ez utóbbi szerepére a dolgozat 6. fejezete tér ki részletesen.

Az Európai Bizottság egyedi szervezeti felépítése rávilágít arra, hogy ez a szervezet is többközpontú, és az egyeztetésekre épülő kormányzási stílus inkább jellemző rá, mint a szoros hierarchikus szervezeti felépítés. Először is a Bizottság elnökét az Európai Tanács nevezi ki az európai parlamenti választások eredményeit figyelembe véve. A jelöltekről szavazással döntenek, és e döntést minősített többséggel hozzák meg. Másodsor, a Bizottság tagjait a tagállamok delegálják a szupranacionális szervezetbe, és az EU-biztosoktól elvárt a kizárólagos szupranacionális szinthez kapcsolódó lojalitásuk, a jelölő tagállamukkal szemben is. A Bizottság elnökének egyre nagyobb befolyása van a biztosok kiválasztásában, valamint a szervezet menedzsmentjében (Costa és Brack, 2016., p. 68).

A Bizottság menedzsmentjének fontosságát legkésebben a Jean-Claude Juncker által vezetett Bizottsággal lehet példázni. A 2014. november 1-jén kelt, Frans Timmermans első alelnöknek címzett megbízólevelében egyértelművé teszi, hogy a Bizottságnak nagyon erős politikai szerepet szán, valamint hogy a Bizottság munkája ezekkel a politikai prioritásokkal összhangban kell, hogy legyen. Továbbá kifejti, hogy a Bizottság csakis olyan napirendi pontokat fog kitűzni, amelyek az általa bemutatott politikai prioritásoknak eleget tesznek. (Juncker, 2014., p. 2) Vagyis azokat a folyó ügyeket, amelyek esetleg már esedékesek lennének, de nem illeszkednek a politikai prioritásai közé, nem kívánja

2019.11.28.

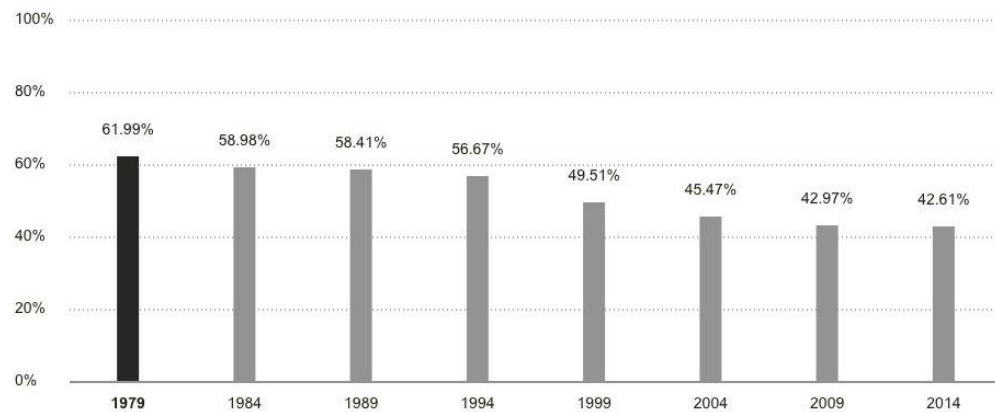
napirendre tűzni. Harmadszor, a Bizottság elnökének személyét és a biztosok testületét az Európai Parlament szavazás után hagyja jóvá.

A Bizottság tagjainak összetételéről való komplex egyeztetési folyamat is az EU policentrikus karakterét hangsúlyozza. Ezt a policentrikus jelleget szeretné megváltoztatni a jelenlegi Bizottság elnöke. Jean-Claude Juncker saját személyében ugyan, de erős javaslatot tett, hogy az Európai Unió jelenlegi öt különböző elnöki tisztsége (Európai Tanács, Európai Parlament Európai Bizottság, Európai Központi Bank és az eurózóna elnökei) helyett mindössze három elnöki pozíció legyen az unióban. Egyesítené a Bizottság és az Európai Tanács elnökeinek feladatait, valamint az Európai Központi Bank és az eurózóna elnökének pozícióját egy uniós pénzügyminiszteri poszttá alakítaná, amely egyszerre a Bizottság alelnöki tisztségét is betöltené. Mindezek ellenére, Costa és Brack (2016., p. 66). úgy vélik, hogy a Bizottság szerepe gyengült, egyrészt az Európai Tanács, másrészt az Európai Parlament szerepeinek erősödése miatt. A következő rész ezért az Európai Parlamentet, valamint az EU Tanácsát fogja elemezni, amelyet az EU törvényhozó hatalmi ágának tekint. Costa és Brack szerint a két intézményt hasonlíthatjuk egy kétkamarás parlament működéséhez, ezért az elemzés következő része ebből a szempontból fogja bemutatni őket.

Talán egyetlen európai intézmény sem ment át akkora változáson az elmúlt évtizedek alatt, mint az **Európai Parlament**. Dinan (2015., p. 211) szerint az EP-nek a kezdetben nem volt valódi ereje, egyetlen eszköze a meggyőzés volt, éppen ezért gyakran „az EU lelkiismereteként” hivatkoztak rá. Az 1979-ben tartott közvetlen európai parlamenti választások óta az Európai Parlament ereje jelentősen változott. Ennek ellenére az európai parlamenti választásokat többnyire „másodrangú” választásoknak tartották a szavazók (Reif és Schmitt, 1980), vagyis nem annyira fontosnak, mint a tagállami parlamenti vagy elnöki megmérettetéseket. Az évtizedek óta csökkenő választási részvételi arány is ezt támasztja alá, ahogyan a 3. ábra is mutatja.

2019.11.28.

4. ábra: Európai parlamenti választások részvételi aránya

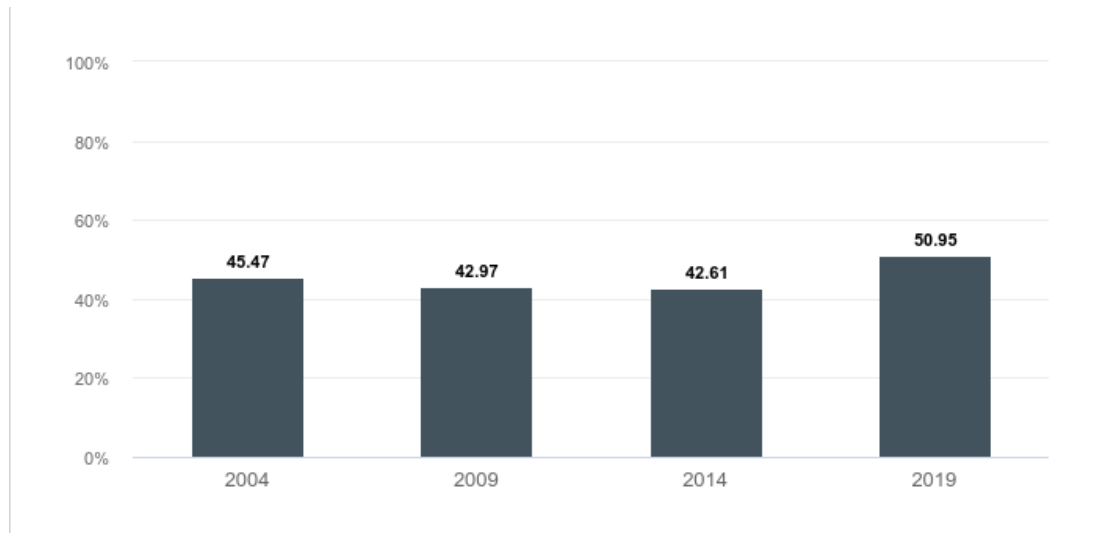

Forrás: [Európai Parlament](#)

Míg kezdetben az uniós polgárok csaknem 62 százaléka részt vett a közvetlen szavazáson, addig ez az arány a 2014-es parlamenti választások esetében 42,6 százalékra csökkent. A 2019-es parlamenti választások hivatalos eredménye a dolgozat írásának idejében még nem érhető el, de az előzetes felmérések az elmúlt húsz év legmagasabb arányát jelzik előre a csaknem 51 százalékos részvételi aránnyal.

2019.11.28.

5. ábra: A 2019-es parlamenti választások részvételi aránya, előzetes elemzések alapján

Forrás: [Európai Parlament](#)

A 2019-es, rendkívül magasnak mondható részvételi arány arra utal, hogy a szavazók úgy vélik, hogy a választásoknak nagyobb tétje van, mint az elmúlt években. Az unió 28 uniós országában többnyire növekedett a részvételi arány, csupán néhány országban (Belgium, Luxemburg, Írország, Olaszország) csökkent a szavazók hányada, maximum 5 százalékot. A legtöbb uniós tagállamban mérsékelt növekedés volt észlelhető, de több országban is akár 10–20 százalékot emelkedett a szavazati ráta. Így például az előző választásokhoz képest Dániában csaknem 10, Németországban 13, Ausztriában 15, Spanyolországban 20 százalékkal volt magasabb a részvételi arány. Az újonnan csatlakozott országokban is jóval többen szavaztak a korábbi évekhez képest, így Magyarországon 14, Romániában 18, Lengyelországban csaknem 22 százalékkal emelkedett a részvételi arány. Az egyik leglátványosabb növekedést Szlovákiában lehet kimutatni, ahol a 2014-es európai parlamenti választásokon a szavazásra jogosultak csupán 13 százaléka élt e jogával. Ezzel szemben 2019-ben a választók

2019.11.28.

22,74 százaléka járult az urnák elé. Mindezekből úgy tűnik, hogy a korábban másodrangúnak vélt európai ügyeket egyre fontosabbnak ítélik meg a szavazók, és egyre inkább érzik az uniós politikák jelentőségét a mindennapjaikban.

Az európai parlamenti választások során a szavazók a tagállami politikai pártok jelöltjeire szavaznak, majd ezek a tagállami pártok képviselői hierarchikus módon csatlakoznak be a szupranacionális pártcsaládokba. A korábbi években az európai választások központi témája jellemzően belpolitikai jelentőségű volt, hiszen a pártok a különböző belpolitikai témákat igyekeztek uniós szintre emelni. A korábbi évtizedek során az európai parlamenti választások alkalmával a tagállami politikai pártok a klasszikus jobb- és baloldali törésvonalak mentén kapcsolódnak szavazóbázisukhoz. Ennek megfelelően az európai parlamenti választások esetében is a legjelentősebb törésvonal a klasszikus jobb- és baloldali kérdések kapcsán alakult ki, és az európai uniót vagy az integrációt érintő kérdések nem voltak a kampányok központi témái (Mattila és Raunio, 2006). Így az uniós szervezeti egységben a két legnagyobb európai pártcsalád, az Európai Néppárt (Kereszténydemokraták) valamint a Szocialisták és Demokraták Progresszív Szövetsége az Európai Parlamentben is elsősorban a jobb- és baloldali törésvonal mentén szerveződött.

Úgy tűnik, hogy a 2019-es európai parlamenti választások sok szempontból eltértek az eddig megszokottaktól. A gazdasági válság és annak hevesen vitatott kezelési módja, valamint a szintén megosztó migrációs politika igencsak erős vitákat generáltak úgy a tagállamok belpolitikai szintjén, mint az uniós pártcsaládokon belül. Ezek a viták közvetlenül is kapcsolódtak az európai integráció jövőjéről szóló polémiához, amely a korábbi választásoknál nem tűnt fontos eldöntendő kérdésnek sem az állampolgárok, sem a tagállami politikai pártok számára. A gazdasági és a migrációs válság azonban egyre inkább felerősítette az európai integráció politizálódását (Costa, 2019), amelynek legjelesebb példája a 2016-ban az Egyesült Királyságban tartott uniós kiválásról szóló népszavazás eredménye.

Az Európai Unió integrációjának jövőjével kapcsolatban több szinten is ütköztek a

2019.11.28.

nézetek az elmúlt évek során: egyrészt a föderális rendszer és a konföderáció hívei között, másrészt az egységes és a többsebességű Európa elképzelésének támogatói között. A föderalisták, ahogy azt az 5.1. fejezetben is bemutattam, egy egységes európai szuperállam létrehozására törekednek, amelynek elengedhetetlen része a tagállamok szuverenitásának gyengítése, valamint az egyének részéről a nemzethez való ragaszkodás mérséklése. Ezzel az elképzeléssel szemben helyezkednek el a konföderáció hívei, akik ragaszkodnak a tagállamok minél szélesebb hatásköreinek megtartásához és a nemzeti közösségek fennmaradásához. Ezt az ellentétet igyekezne valamilyen szinten feloldani a Macron elnök által is hevesen támogatott többsebességű Európa elképzelése (Grant, 2017). E szerint azok az országok, amelyek készek egy bizonyos területen való elmélyültebb integrációra, szorosabban működnének együtt az adott szakterületen, kihagyva az kooperációból azokat az államokat, amelyek erre nem nyitottak. Ez az elképzelés még inkább felerősítené a centrum és a periféria közötti különbséget.

A fentieket figyelembe véve, a 2019-es parlamenti választások magasnak mondható részvételi aránya arra utal, hogy az európai integráció jövője sok tagállamban belpolitikai kérdéssé vált. A tagállami politikai pártok napirendjén szerepeltek olyan kérdések, amelyek kifejezetten az integrációval kapcsolatosak voltak, különösen a 2004 után csatlakozott államok esetén (Politico. European Parliament Elections 2019).

Szerkezetét tekintve az Európai Parlament politikai pártjai a már említett hierarchikus módon, a tagállamok pártjelöltjeit tömörítve épülnek fel. Összesen több mint 175 tagállami párt kapcsolódik az uniós szintű képviselőcsoportokhoz, a 2019-es választások alkalmával pedig 177 tagállami párt.

Hix és Noury 2009-es elemzése azt részletezte, hogy a nagy politikai pártcsaládok belső kohéziója változatlan maradt a 2004-es bővítések után, és egységesen fellépő, egységesen szavazó pártcsaládok léteztek. Ezzel szemben, Brack 2018-ban megjelent könyve már kifejezetten az Európai Parlamentben, és akár a pártcsaládokon belül is létező ellentéteket, vitákat és az euroszkepticizmust

2019.11.28.

elemzi. Ennek értelmében a hagyományosan vett jobb- és baloldal közötti törésvonalon túl egy anti- és proeurópai törésvonal is egyre erősebbé vált úgy a tagállami belpolitikai szinten, mint az Európai Parlamentben.

Az Európai Parlamentben összesen 751 parlamenti képviselő van. A képviselők számának eloszlása a tagállamok lakosságának függvényében változik, de a csökkenő (degresszív) arányosság elve szerint. A legmagasabb lélekszámú országoknak, így Németországnak sem lehet 96-nál több, illetve egyetlen országnak sem lehet 6-nál kevesebb képviselője. A képviselők létszáma nem haladhatja meg a 751 főt (750 képviselő plusz az elnök).

A képviselők számának ilyenfajta elosztása felveti a kérdést, hogy mennyire legitim és demokratikus ez a rendszer, illetve hogy milyen mértékben tekinthető az európai állampolgárok képviselőinek. A német alkotmánybíróság értelmezése szerint az Európai Unió nem az unió *egységes állampolgárainak* képviseleti szerveként, a választási méltányosság szellemében jött létre. Továbbá megjegyzi, hogy nincsen egy egységes európai nép, ezért az Európai Parlament nem egy szuverén európai nép képviseleti szerve. Ugyanakkor az alkotmánybírósági határozat azt is megjegyzi, hogy ez nem feltétlenül jelent problémát, hiszen az Európai Uniótól nem várható el, hogy demokratikus felépítésében egy tagállamhoz legyen hasonló (Németországi Szövetségi Alkotmánybíróság Második Ülésének határozata, 2009. június 30, idézi Devuyst, 2012., p. 173).

Nem csupán a Németországi Szövetségi Alkotmánybíróság nem tekinti az Európai Uniót államnak – az unió önmagát sem definiálta soha ilyenképpen, hiszen az valamelyest lehatárolná fizikai terjeszkedésének lehetőséget, valamint jogi és politikai hatásköreit. Ezzel szemben, az Európai Parlamenti képviselők számának meghatározásakor eleve figyelembe vették az esetleges következő uniós bővítéseket, illetve azt, hogy az egyes országok létszáma változhat az egyes parlamenti ciklusok alatt (The Composition of European Parliament, 2017).

Az Európai Parlamentnek általános célú hatásköre van, ezért munkáját 22 különböző szakágazat (például a külügy, fejlesztés, belső piac és fogyasztóvédelem, jogi ügyek, nők jogai és esélyegyenlőség vagy petíciók)

2019.11.28.

köré szerveződött parlamenti állandó bizottságba csoportosulva igyekszik hatékonyabbá tenni. A bizottságok 25–73 képviselőből állnak, és összetételük tükrözi a plenáris ülések politikai összetételét. Minden bizottságnak saját elnöke és titkársága van (Costa és Brack, 2016., p. 121). Továbbá az Európai Parlament munkáját egy Főtitkárság is támogatja.

Az Európai Parlament funkcióit tekintve négy különböző területet fed le: először is, felügyeleti hatalma van, amit a Bizottság vagy a Központi Bank meghallgatásai alkalmával gyakorol, illetve az Európai Számvevőszékkel folytatott szoros együttműködése során. Másodsor, jogalkotói ereje van, amit az EU Tanácsával és a Bizottsággal együtt gyakorol, hiszen jogában áll a törvénytervezeteket elfogadni vagy módosítani, mi több, jogában áll visszautasítani az uniós költségvetési tervezetet. Harmadszor, fontos szerepet játszik a közös kül- és biztonságpolitika, valamint a bel- és igazságügy-politikák területén. Végezetül, Costa és Brack (2016., p. 124-127) szerint a képviselők tribunusi hatalommal is rendelkeznek, hiszen egyrészt mentelmi joguk van, másrészt megvétőzhatják a Bizottság testületének összetételét, vagy elutasíthatják a törvénytervezeteket és az uniós költségvetési tervezetet.

Összességében az Európai Parlament szerkezetét és összetételét tekintve egy rugalmas, a tagállamok létszámának változásaihoz aránylag könnyen alkalmazkodó szervezet. A képviselők tagállamonkénti elosztásának szabálya eleve egy állandóan változó területű és lélekszámú uniós szupranacionális szintű képviselőre teszi alkalmassá. Az évtizedek során egyre inkább kiterjedt hatáskörei és növekedő befolyása ellenére a demokratikus támogatottsága egyre csökkenő tendenciát mutatott a 2019-es választásokig, amikor is az integráció és az uniós jövője központi témává vált a tagállamok belügyei számára is, és a centrum – periféria közötti ellentét felerősödött.

Végezetül, az alfejezet az EU négyoldalú intézményrendszerének negyedik intézményét, az EU Tanácsát, vagy ahogyan ismerik, a Miniszterek Tanácsát elemzi.

2019.11.28.

A **Miniszterek Tanácsának** létrejöttét az uniós szintű többpólusú kormányzatnak tulajdoníthatjuk. Néhány hónappal az Európai Szén- és Acélközösség megalakulása után ugyan összeült egy különleges miniszteri tanács, amelyre az EU Tanácsának elődjeként tekinthetünk, de a rendszeresen ülésező Miniszterek Tanácsának azonban igazi befolyása több mint egy évtizedig nem volt. Változást az „üres székek politikája” néven elhíresült eset hozott, amikor is Franciaország úgy vélte, hogy a Főhatóság (a Bizottság elődintézménye) centralizációs törekvései az ország nemzeti szuverenitását veszélyeztetik. Miután a francia miniszterek nem vettek részt az üléseken, és ezzel szabotálták a Tanács munkáját, az intézmény működési szabályai valamennyire megváltoztak: nagyobb befolyásra tett szert, valamint azokban az esetekben, amikor kiemelkedően fontos érdekek forogtak kockán, bevezették az egyhangú szavazást.

A Bizottság és az Európai Parlamenttel szemben a Miniszterek Tanácsa kevésbé stabil és hierarchikus felépítésű szervezet. Tagjai a tagállamok kormányainak miniszteri szintű képviselői, ezért a személyi csere minden szervezethez képest jóval gyakoribb. Mi több ennek a szervezetnek nincsen állandó elnöke, az elnökségi szerepet félévente más-más tagállam tölti be. A félév alatt a soros elnökség vezeti az üléseket, és igyekszik közreműködni a tagállamok közötti egyeztetési folyamatok megkönnyítésében. Az elnökséget 2007 óta három tagállam (trojka vagy trió) kormányainak együttműködésén alapuló, közösen létrehozott 18 hónapos program szerint működtetik. Formálisan egyetlen tagállam tölti be az elnökségi tisztséget egy félévre, de a teljes időtartam alatt mindhárom tagállam részt vesz a napirend meghatározásában és a dokumentációk kezelésében (Costa és Brack, 2016., p. 90). A trió rendszere biztosítja a Tanács zökkenőmentes működését, a politikák következetességét, továbbá minden tagállamnak lehetősége van arra, hogy gazdasági vagy politikai hatalmától függetlenül egy időszakra az unió hatalmi centrumába kerüljön.

A rendes jogalkotási eljárás, vagyis az „együttdöntés” keretén belül a Tanács az Európai Parlamenttel együtt gyakorolja törvényhozói jogkörét. A Tanács Costa és Brack (2016) modellje alapján egy kétkamerás parlament felsőházának feleltethető meg. Feladata, hogy az EU hatáskörébe tartozó valamennyi szakpolitikai

2019.11.28.

területet tárgyalja, a tagállamok szakpolitikáit koordinálja. Az Európai Tanács iránymutatásai alapján meghatározza és végrehajtja az EU közös kül- és biztonságpolitikáját, továbbá a nemzetközi megállapodások megkötésében kulcsfontosságú szerepe van. A Bizottság javaslatai alapján a különböző nemzetközi megállapodások aláírásáról és megkötéséről határoz, és a különböző egyezmények megkötéséről szóló végleges határozatokat is a Tanács fogadja el.

A Parlamenthez hasonlóan szakpolitikai kérdések mentén 10 különböző úgynevezett formációban ülésezik, mint például a mezőgazdaság és halászat, gazdaság és pénzügyek, külügyek vagy általános ügyek. A szervezet rugalmasságát támasztja alá, hogy a 10 formáció közül bármelyik elfogadhat egy olyan jogi aktust, amelyik alapvetően egy másik formáció hatáskörébe tartozik. A Tanács munkáját egyrészt a tagállamok kormányaiból álló Állandó Képviselők Bizottsága (*Coreper*), másrészt pedig több mint 150 szakpolitikai munkacsoport és biztosság, vagyis az előkészítő szervek támogatják. Mivel a különböző előkészítő szervek, szakértői és munkacsoportok, valamint formációk más-más időpontokban üléseznek, és igencsak gyakori a személyi csere, a Tanács munkájának stabilitását egy Főtitkárság biztosítja. Ugyancsak a Főtitkárság szakértőinek van kellő szaktudása a tagállamok nemzeti jogrendszerének területén, és ők biztosítják a jogszabályok megfelelő végrehajtását (Costa és Brack, 2016., p. 87–95). Ez utóbbi hatáskörét Costa és Brack (2016., p. 98) a végrehajtó hatalom gyakorlásának is tekinti, de mivel ez kisebb arányban jellemző a Tanács munkájára, ezért nem változtat az elsődlegesen törvényhozói jellegén.

Összegezve, az Európai Unió intézményrendszere egy stabil, de többpólusú, komplex rendszer. Bár vannak elemei, amelyek hasonlítanak egy vesztfáliai állam vagy föderális állam intézményrendszerére, több okból sem lehet megfeleltetni azoknak az kritériumoknak.

Először is, az Európai Parlament, bár tagjait közvetlenül választják, és hatáskörei egyre kiterjedtebbek, a tagok létszámának degresszív disztribúciós elv szerinti elosztása miatt nem képviselhetik demokratikus módon az európai polgárokat. Továbbá a legutóbbi választásokat leszámítva, a választásokon résztvevő

2019.11.28.

állampolgárok aránya fokozatosan csökkent, ami egyrészt felveti a kérdést, hogy mennyire széles körű az Európai Parlament döntéseinek támogatottsága, valamint tovább súlyosbította a legitimációs problémákat, végezetül egyértelműen utal arra, hogy az állampolgárok igencsak távol érzik maguktól ezt az intézményt.

Másodszor, egyre több kérdés merül fel a végrehajtó hatalmat képviselő intézménnyel kapcsolatban. Bár a szerződések szerint ezt formálisan az Európai Tanács képviseli, a Bizottság egyre nagyobb politikai szerepet tölt be, és a jelek szerint még erősebb politikai vezetésre tartana igényt. Bár az intézmények közötti hatalmi harcok – úgy a vesztfáliai nemzetállamok, mint a föderális államok között – gyakran előfordulnak, mégsem jellemző, hogy a politikai vagy gazdasági problémák megoldását a legmagasabb szintű hatalmi ágazatokat képviselő intézmények reformjaiban látnák.

Harmadszor, a több intézményhez tartozó több elnökségi státusz és az ezzel járó számos erőter, valamint egy fő politikai vezető hiánya miatt az Európai Unió egyértelműen eltér egy vesztfáliai vagy föderális állam intézményrendszerétől, és sokkal inkább értelmezhető a Zielonka által bemutatott új középkori birodalomként.

5.3. Összegzés

A fejezet célkitűzése az Európai Unió mint államrendszer lehetséges értelmezési és besorolási lehetőségeinek bemutatása volt. Az Európai Unió intézményi változásaival együtt formálódtak át a szakirodalomban megjelenő elméleti szempontok és modellek is. Az unió kialakulásának kezdeti időszakában inkább egy nemzetközi – elsősorban gazdasági jellegű – szervezet volt. Ennek megfelelően először a nemzetközi jog szakértői vizsgálták az integrációs folyamatokat. Erre az időszakra leginkább az érdekek egyeztetése, a tárgyalások és kompromisszumok keresése volt jellemző. A részletes és rutinszerű bürokratikus eljárások által dominált együttműködést egyeztetési rendszerként írták le. A rendszer legfontosabb szereplői a tagállamok és azok képviselői voltak,

2019.11.28.

sem az uniós szintű intézmények, sem az unió állampolgárai nem játszottak különösebben fontos szerepet.

Az integráció előrehaladtával az uniós szintű intézmények egyre szélesebb hatáskörre tettek szert. A nemzetközi szervezethez hasonló egyeztetési rendszer egy többszintű kormányzási rendszerré alakult át. Ebben a rendszerben már nemcsak a tagállamok és azok képviselői, hanem a regionális szereplők és az uniós állampolgárok is fontos szerepet játszottak, hiszen az európai parlamenti választások révén közvetlenül is kapcsolódhattak az Európai Parlamenthez.

Az uniós intézményrendszerek alakulását és az integráció célját és eszközeit a szervezet fennállása óta számos vita és belső konfliktus övezi. A viták egy része a teljes integrációt és egy egységes Európát, mintegy Európai Egyesült Államok létrehozását szorgalmazók és a lazább szövetséget kívánók között zajlik. Egy másik nézetkülönbség azok között feszült, akik az integrációt elsősorban gazdasági vagy politikai érdekek mentén képzelték el. A gazdasági érdekek mentén megalapozott föderális Európa kiépítése számos előnnyel járt úgy a tagállamok, mint a lakosok számára. Egy erős és egységes politikai vezetés hiányában azonban az unió több szempontból megrekedt, és képtelen a gazdasági és a migrációs válsággal kellőképpen megbirkózni, részben ez is vezetett az Egyesült Királyság lakosainak döntéséhez.

Egy egységesen támogatott politikai vezetés létrejötte a jelenlegi intézményi keretek között kevésbé valószínű. Úgy tűnik, hogy a keleti bővítést követő egy évtized sem volt elég ahhoz, hogy az EU korábbi perifériájának számító kelet-európai országok teljes mértékben integrálódni tudjanak. A több évtizedig szocialista irányítás alatt álló országok lakosai a nyugat-európai országoktól eltérő módon viszonyulnak a politikai szereplőkhöz, és a politikai részvételi mintázataik is másak. A kelet- és nyugat-európai országok közötti különbségek nem csupán az eltérő politikai kultúrában látszanak meg, hanem az Európai Unió célját is eltérő módon ítélik meg. A periféria országaiból származó uniós tisztségviselők sem feltétlen támogatói a föderalista eszmének, és a tagállamok vezetői is inkább ragaszkodnak az országuk minél több hatáskörének megőrzéséhez.

2019.11.28.

A jelenlegi európai uniós intézményi struktúrát hasonlíthatjuk egy veszfáliai föderális államéhoz, hiszen elkülönülnek a tagállami és a központi hatáskörök, van egyenes kapcsolat az állampolgárok és az Európai Parlament, valamint az Európai Bíróság között. Továbbá – a veszfáliai államokhoz hasonlóan – a különböző hatalmi ágakat is el lehet különíteni. Mégis, az Európai Unió mint államrendszer inkább feleltethető meg egy új középkori birodalomnak, amelyet föderalista eszméktől vezérelt politikusok és tisztségviselők irányítanak, és igyekeznek egy szuperállammá alakítani.

Több érv is szól amellett, hogy az Európai Unió egy új középkori birodalom. A korábban említett erős politikai vezetés hiánya azt eredményezi, hogy az Európai Unióban több párhuzamosan létező hatalmi központ van, amelyek folyamatosan versengenek egymással. Németország és Franciaország egyértelműen egy-egy hatalmi központot képviselnek, míg a kisebb, gazdaságilag fejletlenebb államok egy másik hatalmi központban igyekeznek ezt ellensúlyozni. Ezen túlmenően az uniós intézmények is versengenek egymással az irányítás jogáért. Az alapszerződések szerint az Európai Unió politikai vezetését az Európai Tanács látja el, és a Bizottság a végrehajtói szerepet tölti be. Ennek ellenére az elmúlt évtizedek során a Bizottság egyre erősebb politikai szerepet kívánt betölteni, és ilyen jellegű törekvései folytatódni látszanak.

Az Európai Unió birodalmi jellegét támasztja alá a centrum és a perifériák közötti kapcsolat is. A birodalom metropoliszát az európai föderális állam eszméjéért lelkesen küzdő uniós szintű tisztségviselők ötvenezres csapata alkotja, amelyet a tagállamokban tevékenykedő további tisztségviselők, szakértők és konzulensek egészítenek ki, valamint ezeknek családja, rokonai, akik egyszerre több országhoz is kötődhetnek, de leginkább az uniós körben mozognak otthonosan. Az uniós szintű intézmények vezetői pozícióit jobbra a nyugat-európai országok állampolgárai töltik be, akik némi távolságtartással szemlélik a keleti tömbből származó munkatársaikat, hiszen véleményük szerint ők nem igazán számítanak európainak. Úgy vélik, hogy a különböző tisztségek betöltésére sokkal alkalmasabbak lennének a centrumból, vagy a régebbi tagállamokból származó

2019.11.28.

állampolgárok.

A korábbi perifériához tartozó államok ugyan meghívás útján csatlakozhattak a központhoz, és a döntéshozatalban is egyre nagyobb szerepük van, ám a határvonalak valamennyire még mindig érződnek, bár jóval elmosódottabbak. Az unió jelenlegi perifériájával való kapcsolatát egy komplex szomszédságpolitika mechanizmusai szabályozzák, amelyek célja, hogy gazdasági és politikai stabilitást biztosítson a szomszédos országokban, miközben a saját értékeit exportálja. A fentiek értelmében a dolgozat további részében az Európai Unió államrendszerét egy új középkori birodaloménak tekintem, és a fentiek szerint használom a fogalmat.

6. A civil szféra formális érdekérvényesítő eszközei

6.1. A civil társadalom szerepe az Európai Unióban

A korábbi fejezet rávilágított, hogy az Európai Unió intézményrendszerét leginkább egy új középkori birodalomra jellemző intézményrendszerhez hasonlíthatjuk. Az unió önálló jogi személyiséggel rendelkezik, saját, szerződések által megszabott intézményei vannak, amelyek egyértelműen lehatárolt hatáskörökkel rendelkeznek, tehát az uniós állami szférát egyértelműen el tudjuk határolni a magánszférától.

A tudományos szakirodalomban általános az egyetértés arról, hogy a civil társadalmi szervezetek, a társadalmi mozgalmak, a politikai csoportok és a különböző érdekvédelmi csoportok – egyéni szinten, az állampolgárság szintjére lebontva is – az unió többpólusú és többszintű kormányzási struktúrájának fontos szereplői. A következő rész célja, hogy ismertesse az európai magánszereplőknek az unió szerkezetéből adódó többszintű kormányzás által nyújtott lehetőségeit.

Egy olyan demokratikus térségben, amely a tanácskozássra, vitára és tárgyalásra épül, és amely jellemzők mélyen beépültek az Európai Unió struktúrájába és kultúrájába, a civil társadalmi szervezetek fontossága kiemelkedő. Cohen és Arato (1994., p. 48) szerint a civil társadalom szereplőinek a nyilvánosságot képviselő, polgári minősége van. Szerintük a létjogosultságuk magától értetődően ered a közügyek nyílt megvitatásából, valamint az indokolt érdekek védelmében való fellépésükből, ugyanakkor a társadalmi folyamatok szempontjából elengedhetetlen szerepük van abban, hogy az érdekképviseleten túlmenően az önkifejezésre is lehetőséget nyújtsanak. A szerzők szerint a jól működő demokratikus társadalomban a civil társadalom szereplőinek tevékenysége egy erős, könnyen mozgósítható tömegmozgalomban csúcsosodhat ki, amely a társadalom nagyon különböző rétegeit egyesíti, és amelyek, ha csak átmenetileg is, de kollektív identitással rendelkeznek.

2019.11.28.

Az Európai Unióról szóló szerződés különös figyelmet fordít a polgárok részvételére és a civil társadalom folyamataiba való bevonására. Mindenekelőtt a Szerződés 8. A. cikkelye leszögezi, hogy az unió működése a képviseleti demokrácián alapul. Mivel az Európai Unió minden állampolgárának egy tagállamhoz kötött állampolgársággal kell rendelkeznie, az egyének különböző szinteken képviseltetik magukat az unióban. Először is, a közvetlen választásokon keresztül „az Unió szintjén a polgárok közvetlen képvisete az Európai Parlamentben valósul meg”, ahogyan azt a 8. A. cikkely 2. paragrafusa leszögezi. Másodsor, az állampolgárok képvisete közvetten az Európai Tanácsban lévő kormányfők által valósul meg: „A tagállamok képvisetét az Európai Tanácsban az állam-, illetve kormányfőjük, a Tanácsban pedig a kormányuk látja el, amelyek vagy nemzeti parlamentjüknek, vagy a polgáraiknak tartoznak demokratikus felelősséggel.” Végezetül, az állampolgárokat az Európai Unió Tanácsában a miniszterek képviselik, akik szintén a nemzeti parlamentjüknek tartoznak felelősséggel.

Másodsor, az Európai Unió működési rendszere aktívan ösztönzi a polgárok politikai döntéshozatalában való közvetlen részvételét. Az egyik ilyen aktív intézkedés az úgynevezett uniós polgári kezdeményezés, amelyet a II. cím 8. B. cikkelyének 4. paragrafusa részletez. A Szerződés 8. B.ii cikkelye az európai állampolgári kezdeményezésen túlmenően arra kötelezi az uniós intézményeket, hogy döntéshozatali folyamataik átláthatóak legyenek, valamint hogy konzultáljanak a civil társadalom képviselőivel.

Az unió szerződéseiben foglaltakon túlmenően a Bizottság nagyon fontosnak tartja a civil társadalommal folytatott párbeszédet, amit a Bizottság Az európai kormányzásról szóló fehér könyvében még 2001-ben kifejtett, és amelynek értelmében a Bizottság számít a civil társadalom szereplőinek támogatására a közpolitikák kialakításának folyamatában, megvalósításában és kiértékelésében. A dokumentum tartalmára a dolgozat 6. fejezete tér ki részletesen. A Bizottság a lehető legtágabb értelemben használja a civil társadalom fogalmát, amely tartalmazza a nem kormányzati szervezeteket, a különböző helyi közösségi szervezeteket, a szövetkezeteket, a szakszervezeteket, a szakmai egyesületeket,

2019.11.28.

az alapítványokat, de az egyetemeket, valamint a médiát is. Közös jellemzőjük az államtól való függetlenségük és az önkéntes szerveződés, amelyek alapján közös érdekeiket képviselik (Európai Bizottság, 2017).

Az Európai Unióban betöltött fontos szerepük ellenére az egyének uniós szintű társulásairól és szervezeti tagságáról nincsenek megbízható adatok. Magone (2014., p. 831) szerint „számos olyan felmérés létezik, amelynek célja, hogy az egyes szervezetek tagjait és az általános népesség részvételét az egyesületekben, szervezetekben felmérje, de nagyon kevés olyan felmérés készült, amely a civil társadalom igencsak széles körét mérné fel akár nemzeti szinten, akár több ország szintjén, összehasonlító szempontok szerint.” Ugyan léteznek tagállami szinten országos nyilvántartások vagy adatbázisok, de az adatok összehasonlítása gyakorlatilag lehetetlen. A tagállamokban nagyon különböző jogi és nyilvántartási rendszerek léteznek, eltérő feltételeknek kell megfelelni ahhoz, hogy egy egyesületet vagy alapítványt létrehozzanak, és szintén eltérő kritériumok határozzák meg a tagság fogalmát is. Továbbá egy összehasonlítás esetében nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy a polgári részvétel nagyon erős kulturális beágyazottságot mutat. A skandináv országokban sokkal magasabb azoknak az egyéneknek a száma, akik valamilyen önkéntes alapon létrejött szervezet aktív tagjai, mint például a közép- és kelet-európai országokban (Magone, 2014., p. 832). Továbbá a polgári részvétel formái Európa-szerte nagyon eltérőek: egyes országokban, mint például Norvégiában, Svájcban, Dániában vagy Svédországban a polgárok részvételének legelterjedtebb formája a szervezetek felé nyújtott anyagi támogatás. Skandinávia állampolgárainak 46–66%-a rendszeresen adományoz egy vagy akár több szervezet számára is. Ezzel szemben a spanyol állampolgárok mindössze 23 százaléka tanúsított rendszeres pénzügyi támogatást egy-egy szervezet vagy egyesület felé (Pattie et al., 2004). Az egyéni adatok felmérését az is nehezíti, hogy egyetlen személy több önkéntes szervezetnek is lehet tagja akár hivatalosan vagy informálisan is. Például egy uniós szintű hivatásos lobbistaként tagja lehet egy helyi amatőr futballklubnak és rendszeres anyagi támogatója egy országos környezetvédelmi szervezetnek, vagyis az egyesületek tagjainak száma nem feltétlenül azonos az aktív állampolgárok számával.

2019.11.28.

Figyelembe véve, hogy uniós szinten nem állnak rendelkezésre megbízható, átfogó és összehasonlítható statisztikai adatok, gyakorlatilag lehetetlen felvázolni az uniós szintű civil társadalom kiterjedését és aktív tagságát.

Az európai uniós intézményrendszer számos politikai lehetőséget teremtett a transznacionális szervezetek számára. Az európai szintű szövetségek száma bizonyíthatóan megnövekedett; az 1986-os Egységes Európai Okmányból eredő uniós hatáskörök kiterjesztése után az európai közérdekű csoportok száma exponenciálisan megnőtt (Lahusen, 2004:55–71, Mazey és Richardson 1993, idézik della Porta és Parks, 2015., p. 857–872). Az empirikus adatok arra utalnak, hogy az új társadalmi mozgalmi csoportok, mint például a környezetvédelmi, emberi jogi és humanitárius segélyszervezetek évtizedek óta jelentős uniós anyagi támogatásban részesülnek (Morales és Geurts, 2007., p. 135–157). Kohler-Koch (2010) szerint ez számos kérdést felvet, hiszen amíg egy civil szervezet anyagi támogatása egy másik intézménytől függ, addig az kiszolgáltatott helyzetben van. Így a civil szervezetek kevésbé hatékonyan tudják ellátni érdekképviselési, érdekütköztetési szerepüket. Mi több, a Bizottságtól való anyagi támogatás negatív hatása, hogy a szervezetek kevésbé érzik szükségesnek, hogy állandó kapcsolatban legyenek az általuk képviselt társadalmi réteggel és azok anyagi támogatásáért is állandóan tegyenek. Mindezek miatt a szerző úgy véli, hogy az állítás, miszerint az uniós szinten aktív civil szervezetek az általuk képviselt szereplők legitim szószólói, nem minden esetben állja meg a helyét. Ez a legitimitációs hiány tovább vetődik azokra a szervezetekre (Európai Parlament, Európai Bizottság), amelyek azt remélik, hogy a civil társadalom képviselőivel való rendszeres konzultálás jelentősen erősíti döntéseik legitimitását.

A fent említett intézmények konzultálásra való nyitottsága miatt számos transznacionális szervezet és társadalmi mozgalom európai szinten működik, amelyek bizonyos értelemben kiegészítik a kisebb helyi vagy országos szervezeteket. A csehországi társadalmi mozgalmakat vizsgálva Císař és Vráblíková (2013) arra a következtetésre jutottak, hogy az uniótól kapott támogatás arra ösztönözte a csehországi társadalmi mozgalmakat, hogy transznacionális szinten partnereket találjanak, és együttes erővel lépjenek fel.

2019.11.28.

Ugyanakkor egy korábbi tanulmányában Císař és Navrátil (2011) ugyancsak a csehországi társadalmi mozgalmakat vizsgálva arra a következtetésre jutottak, hogy az uniós támogatás hatására, a civil szervezetek „kiüresedtek”, vagyis jóval kevesebb aktivista tevékenykedett a szervezetekben és csökkent a helyi közösségtől beérkezett anyagi támogatás is. Mindezek ellenére az integrációs folyamat előrehaladásával várható, hogy e mozgalmak és szervezetek száma növekedni fog. Az uniós polgárok hatékonyabbnak és eredményesebbnek találhatják, hogy közös problémáikat uniós szinten ismertessék és a közös megoldásokat uniós szinten keressék.

A fentiek alapján elmondható, hogy az unió magánszektorát formális és informális csoportok alkotják, amelyek a hatályos nemzeti jogszabályok függvényében változnak. Míg egyes tagállamok jogszabályai és szervezettípusai hivatalos, szigorúan szabályozott és kizáró jellegű tagságot igényelnek, addig más tagállamokban ugyanezt a tevékenységet ellátó szervezetek kizárólag önkéntesekből is állhatnak, és széles körű, hivatalos tagsággal rendelkezhetnek. Az északi államokban a helyi közösségek rendszeres anyagi támogatói a helyi civil szervezeteknek, ugyanakkor más tagállamok civil szervezeteit egy széles nemzetközi közösség adományai tartják fenn. Némelyikük évtizedekkel ezelőtt jött létre, mint például a Caritas vagy a Vöröskereszt, és várható, hogy évtizedek múlva is aktívak lesznek, más szervezetek meg egy-két év múlva megszűnnek. Továbbá új szakértői csoportok jönnek létre egy adott szakpolitikai ágazathoz kapcsolódóan, és feladatuk az azon a területen felmerülő problémák kezelése és a szakértői vélemények biztosítása. Gyakran előfordul, hogy ezek a csoportok az adott probléma megoldása után elérik céljukat, és megszűnnek.

Összegezve, az Európai Unió magánszektoráról nem rendelkezünk megbízható és összehasonlítható statisztikai adatokkal. A szakirodalom alapján azonban elmondható, hogy az unió magánszektora nagyon rugalmas és változatos szerkezetű. A tagállamok politikai kultúrájától függően óriási eltérések vannak egyes tagállamok civil társadalmának helyi szintű támogatottsága, a szervezetek tagsági viszonyai és a szervezetek által képviselt érdekek mögött.

2019.11.28.

6.2. Történelmi visszatekintés

Egy aktív, jól tájékozódott állampolgárokból álló, jól szervezett civil társadalom egy demokratikus rendszer kulcsfontosságú eleme. A tevékenysége során képviseli és támogatja a különböző, gyakran ellentétes véleményeket, biztosítja a politikai pluralizmust. Az aktív társadalmi részvétel során hozzájárulhat a hatékonyabb szakpolitikák kidolgozásához és megvalósításához, a gazdaság, a társadalom és a környezet méltányos és fenntartható fejlődéséhez. Fontos szerepet játszik a társadalmi stabilitás megteremtésében és fenntartásában, valamint a konfliktusok megoldásában. Az állampolgárok aggályainak megfogalmazásával a civil szervezetek (CSZ-ek) aktív szerepet vállalnak a közszférában, és részt vesznek a részvételi demokrácia és kormányzás előmozdítására irányuló kezdeményezésekben.

Az Európai Bizottság (a Nemzetközi Együttműködés és a Fejlesztés Főigazgatósága, DG DEVCO) nagyon tág definíciót használ a civil társadalom meghatározására: „a nem állami szereplők magukban foglalják a nem kormányzati szervezeteket, a helyi közösségi kezdeményezésem alapuló (*grassroots*) szervezeteket, a különböző szövetkezeteket, a szakszervezeteket, a szakmai egyesületeket, az egyetemeket, a médiát, valamint a független alapítványokat. Közös jellemzőjük az államtól való függetlenségük és az önkéntes alapon nyugvó szerveződésük, amely alapján közös érdekeket képviselnek” (European Commission: Civil society). A Bizottság értelmezése szerint a fogalom a civil szervezeteket, a társadalom kormányon és a közigazgatáson kívüli főbb szervezett struktúráit is magában foglalja. Ilyenek például a helyi közösségi kezdeményezéseket elindító mozgalmak, amelyeknek célja a társadalmi változások elérése, és amelyek a legkülönbözőbb területeken tevékenykednek (szegénység csökkentése, hagyományápolás, környezetvédelem, emberi jogok stb).

Felismerve a civil szervezetek fontosságát, az Európai Bizottság már az 1970-es

2019.11.28.

évek eleje óta rendszeresen konzultál a különböző társadalmi csoportok képviselőivel. A legkülönbözőbb szervezetek kaptak kiemelt szerepet, de az Európai Bizottság és a civil társadalom között különösen a szakszervezetekkel kapcsolatos kérdésekben voltak nagyon hatékony együttműködések (Arató 2001, 2005; Marks és McAdam, 1996., p. 249–278). Ennek ellenére, ezt a típusú társadalmi egyeztető fórumot az 1990-es évek közepéig nem intézményesítették. Smismans (2003., p. 476) szerint „A társadalmi párbeszéd megerősítésére tett kísérletében a DG V (Directorate-General for Employment, Industrial Relations and Social Affairs/ Foglalkoztatási, Munkaügyi és Szociális Ügyek Főigazgatósága) az Európai Parlament Szociális és Foglalkoztatási Ügyek Bizottságában egy szoros szövetségesre talált, amely támogatta az európai szociálpolitikai elképzeléseket. Közös kezdeményezésként rendezték meg 1996 márciusában az első európai szociálpolitikai fórumot, amelyen több mint 1000 résztvevő gyűlt össze elsősorban a nem kormányzati szervezetek képviselőiből.” Azóta mind a Bizottság, mind az EP kiterjesztette a civil társadalmi szervezetek körét és különböző politikai folyamatokban játszott szerepét: „a civil párbeszédéről szóló diskurzus elsősorban a szociálpolitikai szférából származott, de a Bizottság kapcsolatba lépett fontos civil szervezetekkel olyan szakágazatokban is, mint a fejlesztéspolitika, az emberi jogok, valamint a környezetvédelmi és fogyasztóvédelmi politika” (Smismans, 2003., p. 479).

A Bizottság felismerte, hogy a civil szervezetek a legkülönbözőbb szakpolitikák kidolgozásán túlmenően fontos szerepet tölthetnek be az Európai Unió működése során. Ennek megfelelően a 2000-es évek elejétől kezdve megcélozta a civil szervezetekkel való együttműködés megerősítését öt fő szempont alapján. Először is, a civil szervezetek tevékenységük folyamán erősítik a részvételi demokráciát, ami hozzájárul az erős és fenntartható demokratikus berendezkedés elmélyítéséhez.

Másodsorban, a civil szervezetek olyan társadalmi csoportok érdekeit képviselik, mint például a fogyatékkal élők vagy más kisebbségek, illetve a gazdaságilag hátrányos helyzetűek, akikkel egyébként a Bizottság nehezen tudott volna szoros

2019.11.28.

kapcsolatokat kialakítani.

Harmadszor, mivel a civil szervezetek a saját működési területeiken kiemelkedő szakértők, a szaktudásuk kulcsszerepet játszhat a jogalkotásban, valamint a közpolitikák megvalósításában is. Az említett szakértelem miatt nagyon fontos, hogy hozzájáruljanak az EU által finanszírozott projektek irányításához, nyomon követéséhez és kiértékeléséhez. Végül, de nem utolsósorban az európai integrációs folyamathoz való hozzájárulásban is fontos szerepet játszhatnak. A Bizottság elnöke és alelnöke (Prodi és Kinnock, 2000) által jegyzett dokumentum szerint azáltal, hogy az egyes tagországokban aktív, nemzeti civil szervezeteket közös célok elérésére bátorítják, az európai civil szervezetek hálózatai jelentősen hozzájárulnak egy „európai közvélemény” kialakításához, amely általában egy valódi európai politikai egység létrehozásának előfeltételének tekinthető.

A civil társadalom szerepét és az uniós állampolgárokkal való kapcsolat fontosságát később a lisszaboni szerződés is kiemeli. Az Európai Unióról szóló szerződés *A demokratikus elvekre vonatkozó rendelkezések* című részben fejti ki az állampolgárokkal és a civil társadalommal való kapcsolat részleteit: a szerződés 10. cikkének 2. bekezdése fontosnak tartja kimondani, hogy az Európai Parlament az uniós polgárok közvetlen képviselőjét valósítja meg. Továbbá az uniós intézmények igyekeznek az állampolgárokhoz közel vinni a döntéshozatalt, illetve a polgárokat az aktív részvételre ösztönzik elsősorban az uniós értékek mentén és azokat megerősítve. Először is a 3. bekezdés szerint: „Minden polgárnak joga van ahhoz, hogy részt vegyen az Unió demokratikus életében. A döntéseket a lehető legnyilvánosabban és a polgárokhoz a lehető legközelebb eső szinten kell meghozni.” Az unió életében fontos döntések elsősorban szupranacionális szinten dőlnek el. Ugyanakkor a polgárokhoz lehető legközelebb eső szint sok esetben nem képes kellő nyomást gyakorolni az uniós szervekre és a polgárok döntéseit kellőképpen képviselni, illetve az uniós szervek gyakran a polgárok egyértelmű tiltakozása ellenére is meghozzák döntéseiket. Egyik legutóbbi ilyen eset a digitális egységes piacon a szerzői jogról szóló irányelv elfogadása miatt kialakult tiltakozások sorozata.

2019.11.28.

A tiltakozók szerint egy elfogadott jogszabály több okból is az internetfelhasználók szabadságát korlátozná: először is, a jogszabály minden weboldal üzemeltetőjét arra kötelezná, hogy ellenőrizze, nem tartalmaz-e szerzői jogvédelem alatt álló képeket, hanganyagokat vagy videókat, cikkeket, kutatási eredményeket, és amennyiben igen, a weboldal üzemeltetőinek azokat el kell távolítaniuk. Ezzel együtt jár az a veszély, hogy a kisebb oldalak anyagi források hiányában, illetve elégtelen technikai tudás miatt nem tudják ezt megvalósítani, így eltűnhetnek.

Az automatizált szűrés lehetősége ugyan biztató, de féltő, hogy a legszigorúbb szűrő terjedne el, és így olyan tartalom is lekerülhet az világhálóról, amely nem sértené a jogszabályokat. Ilyen például a paródiák esetében felhasznált filmek vagy képek, amelyek rendszerint kivételt képeznek a szerzői jogvédelem alatt álló tartalom alól. Az unió tagországaiban más-más jogszabályok vonatkoznak a paródiákra, és az automatizált szűrő nem képes ilyen finom részleteiben ezeket egymástól megkülönböztetni, így ebben az esetben olyan tartalmak is lekerülnének világhálóról, amelyek nem sértettek jogszabályokat. Mi több, az automatikus szűrés hasonlóan eltávolítaná a kritikákat, a tudományos ismeretterjesztést vagy az idézéseket is. Továbbá amennyiben egy portál megoszt egy szerzői jogvédelem alatt álló anyagot, mint például egy cikket, újságok által készített anyagot, filmelőzettest, akkor fizetnie kellene a kiadónak.

Aktivistákból és tudományos vezetőkből álló csoportok igyekeztek meggyőzni az unió szerveit, hogy a javasolt törvény véglegesen megváltoztatná az internet működését. Több jogvédő civil szervezet, mint például Human Rights Watch, Reporters without Borders vagy az Electronic Frontier Foundation tiltakoztak a jogszabály ellen, és kifejezték aggodalmukat, amely szerint az irányelv egyes cikkelyei a szólásszabadságot korlátozzák (Locklear, 2017). 2018. július 3–5. között az olasz Wikipédia-oldal, majd a spanyol, észt, lett, lengyel, francia és portugál nyelvű oldalak csupán egy fekete hátteret mutattak azzal a kéréssel, hogy az olvasók igyekezzenek az európai képviselőkre hatni és az irányelv vitatott cikkelyein változtatni. 2019. március 21-én a német, dán, cseh és szlovák nyelvű Wikipédia is a fekete oldallal sürgette az olvasókat, hogy éljenek

2019.11.28.

demokratikus jogaikkal, és tiltakozzanak (Meyer, 2019). A tiltakozásuk jeléül az uniós állampolgárok petíciókat írtak alá, és Németországban az utcára vonultak: „Az irányelv elleni online petíció több mint ötmillió aláírást gyűjtött össze, [...] a német állampolgárok az utcákon tüntettek, de egyik erőfeszítés sem győzte meg a Parlament tagjait, hogy az előterjesztés ellen szavazzanak” (Kaminsky, 2019). Mi több, 200 kutató és egyetemi oktató írta alá azt a nyílt levelet, amelyet a szerveződés a Európai Parlament tagjainak címzett, és amelyben az aláírók felhívták a figyelmet, hogy a vitatott cikkely nagyon erős hatással lehet a szólásszabadságra: „Tudományos egyetértés van abban, hogy a 11. cikk potenciálisan igen széles körű tulajdonjogot hoz létre a híreket és egyéb információkat tekintve, amelyek megváltoztatják a hírek terjesztésének módját. Ez akadályozza a demokrácia szempontjából létfontosságú információ szabad áramlását” (The Copyright Directive: Academic Statement, 29 June, 2018).

A tiltakozások nemcsak, hogy nem hatottak az uniós tisztségviselőkre, hanem a Bizottság honlapján egy azóta már levett blogbejegyzés jelent meg, amely a tüntetőket „söcseléknek” nevezte. A hasonló tartalom közléséért felelős biztosok azt állították, hogy ezt a bejegyzést nem engedélyezték, sőt, a Bizottság bocsánatot is kért a sértő szavakért (Griffin, 2019). Ugyanakkor minden tiltakozás ellenére a szabályozást megszavazta az Európai Parlament. A leírt eset azért is kirívó, mert az uniós értékek kapcsán oly gyakran emlegetett szólásszabadság, információhoz való hozzáférés és az információáramlás forog kockán több millió tiltakozó uniós polgár, a civil szervezetek és a több száz kutató szerint. A sikertelen tiltakozások és úgyszintén sikertelen lobbizás szemléltetik, hogy az Európai Parlament, bár a képviseleti demokráciát hivatott biztosítani és az állampolgárok akaratát képviselni, nem minden esetben felel meg e tisztségének. Az állampolgárok ugyan kifejezhetik véleményüket, de a döntésre semminemű hatással nem voltak.

Összegezve, az Európai Bizottság megalakulása óta különös figyelmet szentel a civil társadalom legkülönbözőbb szereplőivel való kapcsolatok ápolására. Hasznosnak tartja a civil szervezetek szaktudásának különböző közpolitikai ciklusokba történő integrálását, úgy érzi, hogy döntései legitimálását növeli, végezetül úgy látja, hogy az uniós szintű érdekérvényesítés elősegíti az

2019.11.28.

integrációs folyamatokat, és hozzájárul egy európai szintű politikai egység megteremtéséhez. A Bizottság példáját tekintve az Európai Parlament mint a részvételi demokráciát képviselő intézmény is szoros kapcsolatokat ápol a civil társadalom képviselőivel. Ugyanakkor más demokratikus államrendszerekhez hasonlóan a civil társadalom akarata nem minden esetben érvényesül feltétel nélkül. Az állampolgárok és a döntéshozók közötti nézeteltérések és konfliktusok forrásainak és ezek kezelésének módja nagyon sokat elárul az intézmények és az állampolgárok közötti kapcsolatáról és az intézmények demokratikus jellegéről.

6.3. Rendszeres párbeszéd

Az aktív részvételre való törekvés és az állampolgárokhoz közeli döntés elveit támasztja alá a 11. cikk 1. bekezdése is. Ennek értelmében a szerződés némiképpen a korábban bemutatott Cohen és Arato által ábrázolt, nyilvános vitán alapuló civil társadalom képét fogalmazza meg és vetíti elénk: „Az intézmények a megfelelő eszközökkel biztosítják, hogy a polgárok és az érdekképviseleti szervezetek az Unió bármely tevékenységéről véleményt nyilváníthassanak, és azokat nyilvánosan megvitathassák.”

Ugyancsak a nyilvános viták fogalmához is kapcsolható a 11. cikk 2. Bekezdése, amely szerint „Az intézmények az érdekképviseleti szervezetekkel és a civil társadalommal nyílt, átlátható és rendszeres párbeszédet tartanak fenn.” A rendszeres párbeszéd fenntartása és annak átláthatóságára való törekvés egyik eszköze az átláthatósági nyilvántartás. A szolgáltatást és a honlapot az Európai Bizottság és az Európai Parlament által közösen fenntartott Átláthatósági Nyilvántartás Közös Titkársága működteti, amelynek munkatársai az Európai Parlament és a Bizottság átláthatósági osztályainak tisztviselői. A nyilvántartás célja, hogy azokat a szervezeteket és érdekcsoportokat összesítse és a polgárok számára elérhetővé tegye, amelyek az uniós jogalkotást, illetve az uniós

2019.11.28.

szakpolitikák végrehajtását befolyásolni szeretnék.

A nyilvántartásba önkéntes alapon kell regisztrálni, megadva, hogy milyen érdekeket igyekszik érvényesíteni, milyen jellegű tevékenységet folytat az adott szervezet, valamint anyagi háttérükről is információkat kell szolgáltatniuk. Ezek az információk a nyilvántartás honlapján bárki számára elérhetőek, így az érdekeltek és az uniós polgárok figyelemmel tudják kísérni a törvényhozást befolyásolni igyekvő szereplőket.

A nyilvántartás adatai szerint a civil társadalom legkülönbözőbb szereplői kapcsolódnak be a döntéshozatalba. A 4. táblázatban foglaltak szerint a legnagyobb számban az *intézményen belüli lobbisták és szakszervezetek/gazdasági/szakmai szervezetek*, ezt követően a *nem kormányzati szervezetek*, majd harmadikként a *szakmai tanácsadással foglalkozó irodák/ügyvédi irodák/független tanácsadók* képviseltetik magukat.

4. táblázat: Az átláthatósági nyilvántartásban 2019. április 30-én nyilvántartottak regisztrációi

I - Szakmai tanácsadással foglalkozó irodák/ügyvédi irodák/független tanácsadók		1100
	Ügyvédi irodák	115
	Szakmai tanácsadással foglalkozó irodák	665
	Független tanácsadók	320
II - Intézményen belüli lobbisták és szakszervezetek/gazdasági/szakmai szervezetek		5983

2019.11.28.

	Vállalatok és vállalatcsoportok	2324
	Kereskedelmi és gazdasági szervezetek	2440
	Szakszervezetek és szakmai szervezetek	906
	Egyéb szervezet	313
III - Nem kormányzati szervezetek		3145
	Nem kormányzati szervezetek, platformok, hálózatok és hasonló	3145
IV - Szellemi műhelyek, kutatási és tudományos intézmények		911
	Szellemi műhelyek és kutatási intézmények	582
	Tudományos intézmények	329
V - Egyházakat és vallási közösségeket képviselő szervezetek		53
	Egyházakat és vallási közösségeket képviselő szervezetek	53
VI - Helyi, regionális és önkormányzati hatóságokat, egyéb közjogi és vegyes jogállású intézményeket stb. képviselő szervezetek		574
	Regionális szerveződések	114

2019.11.28.

	Országos szint alatti közigazgatási szervek	102
	Regionális vagy egyéb országos szint alatti közigazgatási szervek transznacionális szövetségei és hálózatai	85
	Egyéb, jogszabály által a közérdek szolgálata céljából létrehozott közjogi vagy vegyes jogállású szervezetek	273

Forrás: Átláthatósági nyilvántartás adatai alapján, saját szerkesztés.

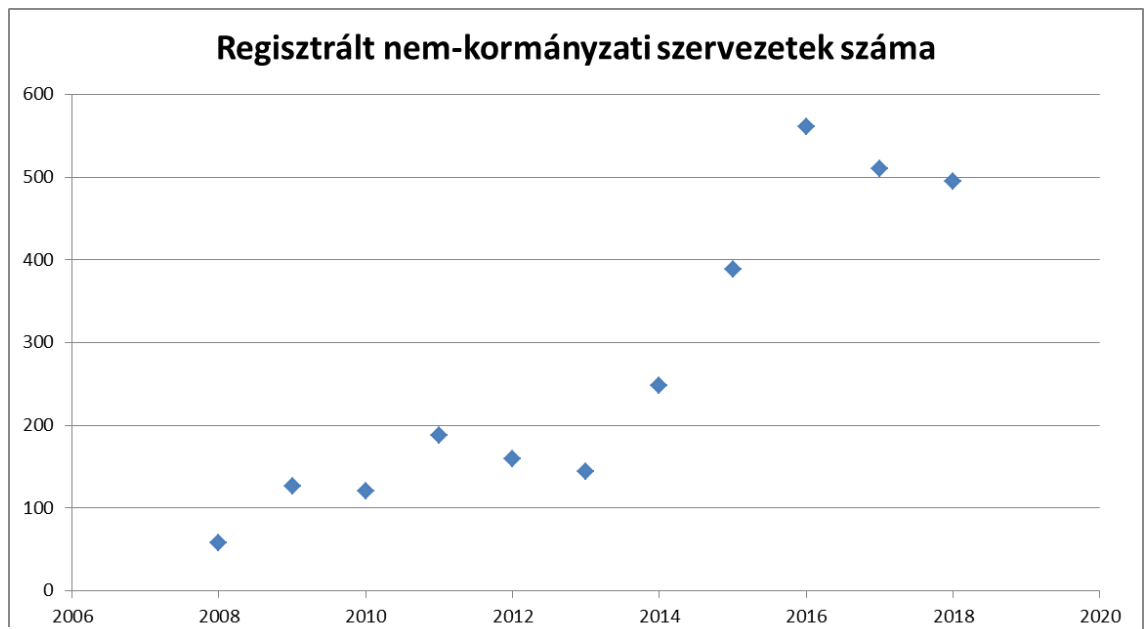
A nyilvántartás alapján az Európai Unió Bizottsága és az Európai Parlament legszámosabb konzultációs partnerei a kereskedelmi és gazdasági szervezetek, valamint a vállalatok és vállalatcsoportok. Tekintve, hogy az uniós politikák legnagyobb része gazdasági jellegű, és elsősorban az üzleti szférát érinti, ez nem meglepő.

A civil szervezetek nagyszámú regisztrációja arra utal, hogy az uniós intézmények jelentős szerepet szánnak a civil szervezetek képviselőinek, és szívesen konzultálnak velük. Az átláthatósági nyilvántartást ebben a formában csak 2008 óta jegyzik, ezért az elérhető adatok csak az utóbbi tíz évre mutatnak vissza. Az 5. ábrán látható, hogy az elmúlt tíz év alatt a civil társadalom képviselőinek száma ugrásszerűen megnövekedett. Míg 2008-ban mindössze 58 nem kormányzati szervezet volt regisztrálva, egy év múlva kétszer annyi szervezet jegyeztette be magát, majd 2011-ben a triplája. A legtöbb nem kormányzati szervezet 2016-ban regisztrált, amikor 561 szervezet tette hivatalossá az uniós intézményeknél folytatott érdekvédelmi tevékenységét.

A nyilvántartás jelenleg 3145 olyan szervezetet tart számon, amely vagy az Európai Parlament, vagy az Európai Bizottság szerveivel szakmai kapcsolatot ápol.

2019.11.28.

6. ábra: Az átláthatósági nyilvántartásban 2019. április 30-án nyilvántartott nem kormányzati szervezetek száma

Forrás: Átláthatósági nyilvántartás adatai alapján, saját szerkesztés.

Az Európai Unió működéséről szóló szerződés hozzájárult a politikai lehetőségek struktúráinak átalakulásához. Ezek a politikai lehetőségek az üzleti és civil szféra aktorainak egyaránt lehetőségeket teremtettek, hogy az Európai Unió két intézményével állandó párbeszédet tartsanak fenn, és igyekezzenek hatást gyakorolni az őket érintő szakpolitikákra.

A párbeszédre való nyitottság és konzultációs lehetőségek azonban, ahogy az adatvédelmi irányelv esetében is ismertettem, nem feltétlenül jelentik, hogy az

2019.11.28.

állampolgárok preferenciái minden esetben érvényesülnek. Mi több, ha megvizsgáljuk az Európai Unióval kapcsolatos különböző népszavazások eredményeit, azt tapasztalhatjuk, hogy a legtöbb esetben az állampolgárok az integráció mélyítésével és a tagállamok szuverenitásának vélt csökkenésével összefüggésbe hozható politikákat elutasítják. Az alábbi lista mindössze néhányat foglal össze ezekből a példákból:

- 2005-ben az Európai Alkotmány létrehozásáról szóló szerződéstervezet franciaországi és hollandiai elutasítása;
- 2008 júniusában tartott írországi népszavazás az alkotmány javasolt módosításáról, amely lehetővé tenné a lisszaboni szerződés aláírását;
- 2015-ben a dániai népszavazás a teljes mértékű igazság- és belügyi intézkedések végrehajtásáról;
- 2016-ban az Ukrajna és az Európai Unió közötti társulási megállapodás aláírásáról szóló népszavazás;
- 2016-ban az Egyesült Királyságban tartott uniós tagságról szóló népszavazás;
- 2016-ban a Magyarországon tartott kvótanépszavazás.

Az integráció mélyítésére irányuló politikák elutasításának számos oka lehet. Közrejátszhat a hiányzó közös európai identitás és a szűkebb, nemzeti vagy regionális szinthez való ragaszkodás, amelyet az állampolgárok véleménye szerint az integráció veszélyeztet. Továbbá az Európai Unió működése és szakpolitikái túlságosan összetettek, ezért a szavazók többsége a politikai pártok által nyújtott támpontok szerint tájékozódik (Down and Wilson, 2010). Igaz ez még a politikailag jobban tájékozott szavazópolgárokra is, akik egyszerűbb kérdésekben többnyire függetlenül hajlamosak dönteni, de komplexebb ügyek esetében hasonlóan támaszkodnak a politikai pártok által képviselt megközelítési módokra. Ugyanakkor a politikai pártok szavazókra kifejtett hatása nem változik a kérdés komplexitásával együtt (Pannico, 2017). Treib (2014) hangsúlyozza, hogy az Európai Parlamentbe egyre nagyobb arányba bejutó euroszkeptikus pártok

2019.11.28.

számának és mandátumának növekedése nem magyarázható egyszerűen a status quóval elégedetlen, és ezt kifejezni kész protest szavazatokkal. Ennél sokkal meghatározóbb tényező az aggodalom, amit az uniós politikák hatása vált ki a szavazókból. Tovább növeli a szavazók aggodalmát az, hogy a széles körű támogatottságuk ellenére az euroszeptikus pártokat „kizárják az uniós hatalmi folyosókról”, ebből adódóan úgy érzik, hogy uniós szinten nem hallgatják meg, amit mondani akarnak.

A fentiek értelmében az uniós intézményi berendezkedés, valamint a szerződések megteremtették azokat a lehetőségeket, amelyek révén az állampolgárok demokratikus módon és szervezeten kapcsolódhatnak az uniós intézményekhez és részesei lehetnek az uniós politikák alkotásának. Ugyanakkor az unió civil társadalmával folytatott párbeszéddel és annak eredményeivel a jelek szerint egyre kevésbé elégedettek az állampolgárok, hiszen egyre inkább növekedik az euroszeptikus pártok támogatóinak száma. Az euroszeptikus pártokra való szavazás és az Európai Parlamenttel, valamint a Bizottsággal való konzultáláson túlmenően az állampolgárok több más módon is hangoztathatják véleményüket. A szerződések értelmében az európai polgári kezdeményezés egyik célja a részvételi demokrácia kialakulásának ösztönzése, valamint a transznacionális társadalmi mozgalmak kialakulása és fejlődésének erősítése. Ahogy korábban is említettem, a Bizottság mindezekben egy közös európai politikai szféra kialakulását, az európai identitás erősödését, valamint az integrációs folyamatokat gyorsító tényezőket látja.

6.4. Konzultációk eszközei

Az Európai Unióról szóló szerződés egy másik pontja a korábban említett rendszeres párbeszédn túlmenően előírja, hogy az uniós döntéshozatal és szakpolitikák megvalósításánál az érintettek bevonására kell törekedni. A 11. cikk 3. bekezdésének értelmében „Az Európai Bizottság, annak érdekében, hogy

2019.11.28.

biztosítsa az Unió fellépéseinek koherenciáját és átláthatóságát, az érintett felekkel széles körű előzetes konzultációkat folytat.” Az unió által folytatott tanácskozásnak több eszköze is van, amelyek közül a dolgozat a két legjelentősebbet fogja röviden bemutatni: a nyilvános konzultációkat, valamint az úgynevezett zöld és fehér könyveket.

A nyilvános konzultációk célja, hogy a Bizottság kezdeményezéseit véleményezhessék az érintettek és a polgárok. Ezek a viták még nem kapcsolódnak konkrét intézkedésekhez, hanem elsődleges céljuk az érintettek véleményének megismerése. A jogszabályok vagy a szakpolitikák kidolgozási folyamatának minden szakaszában lehetőség van a kezdeményezéssel kapcsolatban visszajelezni. A 5. táblázat a főbb szakaszokat mutatja be.

5. táblázat: A véleményezés szakaszai

Törvénykezési szakasz	A konzultáció formája	Időtartam
Ütemtervek és bevezető hatásvizsgálatok	Véleményezés	4 hét
Tényadatgyűjtés	Nyilvános konzultáció	12 hét
Jogalkotási javaslat	Véleménynyilvánítás	8 hét
Felhatalmazáson alapuló és a végrehajtási jogi aktusok tervezetei	Véleményezés	4 hét

2019.11.28.

Forrás: saját szerkesztés

A véleménynyilvánításra kizárólag online bejelentkezés után kerülhet sor. Bejelentkezni az *EU Login* rendszerén vagy a közösségi médiában létrehozott saját fiókon keresztül lehet. Amennyiben nem egy magánszemély, hanem egy szervezet szeretne részt venni a véleményezésben, regisztrálnia kell az átláthatósági nyilvántartásban, ezzel is erősítve a nyilvánosság előtt zajló vitát.

A széles körű konzultációk egy másik eszköze az Európai Bizottság által előterjesztett zöld és fehér könyvek kapcsán meghirdetett konzultációk. Az uniós intézmények által összeállított zöld könyvek olyan dokumentumok, amelyek az Európai Unió egyik meghatározott területére vonatkozó *konkrét intézkedéshez* fűződnek, és ezzel kapcsolatos vitát indítanak. A zöld könyvek által nyújtott konzultációs eljárásban jogi és magánszemélyek is részt vehetnek. A legutóbbi zöld könyvek az alábbi témákat fedik:

- lakossági pénzügyi szolgáltatások: jobb termékek, bővebb választék és több lehetőség a fogyasztók és a vállalkozások számára (2015); EB, CELEX-szám: 52015DC0630;
- a tőkepiaci unió kiépítése (2015). EB, CELEX-szám: 52015DC0063;
- az idegenforgalmi szálláshely-szolgáltatások biztonságáról (2014); EB, CELEX-szám: 52014DC0464.

A konzultációs folyamatok során beérkezett javaslatokat kiértékeli a zöld könyvet kibocsátó szerv, és a megoldásokat az úgynevezett fehér könyvekben dolgozza ki. Ezen dokumentumok célja, hogy a vita most már a meghatározott területére vonatkozó konkrét törvényjavaslat kapcsán folytatódjon a nyilvánosság előtt az érdekeltek, a Tanács és az Európai Parlament közötti politikai konszenzus elérésének felgyorsítása és segítése céljából. Fontos azonban megjegyezni, hogy nem minden fehér könyvet előz meg egy zöld könyv kibocsátása, a javaslat érintettjeinek számától függően előfordulhat, hogy az előzetes konzultációs

2019.11.28.

folyamatot kihagyva az EU szervei már a fehér könyvben foglaltakat bocsátják vitára. A legutóbbi fehér könyvek az alábbi témákat érintik:

- Európa jövője: a 27 tagú EU útja 2025-ig: gondolatok és forgatókönyvek (2017). EB, Főtitkárság, CELEX-szám: 52017DC2025;
- a vállalkozások közötti összefonódások uniós ellenőrzésének javítása (2014); Európai Gazdasági és Szociális Bizottság, CELEX-szám: 52014AE5222;
- a megfelelő, biztonságos és fenntartható európai nyugdíjak menetrendje (2012); EB, CELEX-szám: 52012DC0055.

A szakirodalomban az Európai Bizottság által használt fehér és zöld könyvek alkalmazása kevésbé tűnik fontos témának. Höreth (2001) véleménye szerint a Bizottság saját döntéseit kívánja legitimálni a civil társadalom bevonásával, azonban egy pusztán technokratikus, intézményi reformból álló eszköz nem hozhatja meg a kívánt hatást. Az Európai Unió döntéseit akkor lehetne demokratikusabbnak tekinteni, ha az állampolgároknak joga volna valamilyen szinten részt venni a döntésekben.

A fentiek alapján elmondható, hogy a lisszaboni szerződés értelmében az Európai Unió intézményei aktívan törekednek arra, hogy a szakpolitikai javaslatok vagy a törvénytervezetek kidolgozása során rendszeresen és átlátható módon konzultáljanak az érintettekkel és az állampolgárokkal. A különböző eszközök váltózó sikert aratnak a polgárok körében, ugyanakkor látni kell, hogy a törvényhozók még akkor sem feltétlenül építik be a polgárok javaslatait a törvénytervezetekbe, amikor azt több millióan kérik, és akár heves tiltakozások is kísérik a véleménynyilvánításukat.

6.5. Európai polgári kezdeményezés

A határokon átívelő civil összefogást és véleménynyilvánítást az uniós szervek nagymértékben támogatják, hiszen ez is hozzájárulhat egy közös uniós szintű

2019.11.28.

közvélemény és identitás kialakulásához. Ennek egyik eszköze az európai polgári kezdeményezés, amely legalább hét különböző országban élő egymillió polgárt aktivizál. A lisszaboni szerződés 11. cikkének 4. bekezdése így fogalmaz: „Legalább egymillió uniós polgár, akik egyben a tagállamok egy jelentős számának állampolgárai, kezdeményezheti, hogy az Európai Bizottság – hatáskörén belül – terjesszen elő megfelelő javaslatot azokban az ügyekben, amelyekben a polgárok megítélése szerint a Szerződések végrehajtásához uniós jogi aktus elfogadására van szükség.”

Az európai polgári kezdeményezésként ismert mechanizmus az egyik legfontosabb eszköz, amely a polgárok rendelkezésére áll, hogy az uniós szintű döntéshozatalra hatást gyakorolhassanak. A polgári kezdeményezés az egyetlen olyan eszköz, amely lehetővé teszi, hogy a polgárok és nem az Európai Tanács kezdeményezésére egy szakpolitikai javaslat vagy egy törvénytervezet a Bizottság napirendjére kerüljön, azt megfontolja és, amennyiben illetékesnek minősül, belátása szerint eljárjon az ügyben. Bár a lisszaboni szerződés meghatározza, hogy az unió képviseleti demokráciaként működik, a polgári kezdeményezés a részvételi demokráciát erősítő eszköz. A mechanizmus részletei az Európai Unió Tanácsa és az Európai Parlament által közösen jóváhagyott 211/2011-es, illetve a 2019/788-as rendeletekben ismerhetők meg.

Az európai polgári kezdeményezés indításához egy, az európai parlamenti választásokon szavazni jogosult természetes személyekből álló polgári bizottság létrehozására van szükség. A bizottság tagjainak állandó lakóhelye szerint legalább hét különböző tagállamot képviselnek, és elérték a tagállamuk szerint meghatározott választójogi korhatárt. Az unió legtöbb országában ez többnyire 18 év, ez alól kivételt képez Ausztria és Málta, ahol a választójogi korhatár 16 év, valamint Görögország, ahol 17 évesen jogosultak szavazásra a polgárok. Fontos itt kiemelni, hogy szervezeteknek nem áll módjukban kezdeményezést indítani, de amennyiben átláthatóan járnak el, támogathatják és népszerűsíthetik ezeket. Ugyanakkor, egy kezdeményezés elindításához szükséges, hogy bejegyzett civil szervezetek is támogassák azt.

2019.11.28.

A következő lépésként a Bizottság honlapján nyilvántartásba kell vetetniük az indítványt, megadva a polgári kezdeményezés címét, tárgyát, céljait, az uniós szerződések azon rendelkezéseit, amelyek alapján az unió hatáskörébe tartozhat az ügy, a polgári bizottság hét tagjának személyes adatait. Továbbá fel kell tüntetni azokat a támogatási forrásokat, amelyek a nyilvántartásba vétel idején ismertek, és amelyeknek az egy évre számított összege meghaladja az 500 eurót. A Bizottságnak két hónapon belül regisztrálnia kell a kezdeményezést, amennyiben úgy ítéli meg, hogy a kérdés hatáskörébe tartozik, és a lisszaboni szerződés 2. cikkében foglalt uniós értékeket nem sérti. A nyilvántartásba vétel időpontjától kezdve a szervezőknek egy éve van, hogy a szükséges egymillió aláírást legalább hét tagországból összegyűjtsék elérve a tagországonként szükséges minimumot. A tagországonként minimálisan szükséges aláírások száma az 1. mellékletben található. A támogató nyilatkozatokat elektronikus formában, valamint papíralapon is lehet gyűjteni, amennyiben azok megfelelnek a formanyomtatványokra vonatkozó követelményeknek. A beérkezett támogató nyilatkozatokat az illetékes tagállami hatóságok ellenőrzik, és csak ezt követően lehet benyújtani őket a Bizottsághoz. A kezdeményezés benyújtását követő három hónapon belül a Bizottságnak fogadnia kell a szervezőket, akik ismertetik álláspontjukat. Ezt követően a Bizottság hivatalos válaszban nyilatkozik arról, hogy a polgári kezdeményezésben felvetett kérdésekre kíván-e javaslatot tenni, illetve nemleges válasz esetén azt meg kell indokolnia.

Bár a polgári kezdeményezés a részvételi demokrácia erősítésének remek eszköze, és több esetben is sikerült kialakítani egy uniós szintű nyilvános vitát egy adott kérdésben, mégis egy aránylag kevésbé hatékony eszköznek bizonyul, mint amennyire azt a polgárok és a civil szervezetek szeretnék. A 2012-ben indult polgári kezdeményezés csak négy esetben volt „sikeres”, azaz a regisztráció csak négy esetben felelt meg a formai követelményeknek; a Bizottság úgy vélte, hogy valóban uniós hatáskörbe tartozik a megoldandó probléma; végezetül pedig sikerült a szükséges aláírások számát is összegyűjteni. A négy „sikeres” kezdeményezés közül azonban csak két esetben hozott az Európai Bizottság jogi intézkedéseket. Az alábbiakban a négy sikeres kezdeményezést mutatom be, azok

2019.11.28.

nevének magyar nyelvű fordítását és eredményeiket vagy azok hiányát, ahogyan azok az Európai Bizottság honlapján szerepelnek (Európai Bizottság. Európai polgári kezdeményezés. Sikeres kezdeményezések).

Tiltsák be a glifozátot, és védjék meg az embereket és a környezetet a mérgező növényvédő szerektől!

A kezdeményezést 2017. október 6-án nyújtották be a Bizottságnak és 1 070 865 támogatója volt. A kezdeményezésnek három célkitűzése volt, amelyből két célkitűzés esetében nyújtott be a Bizottság törvényjavaslatot. A glifozáttartalmú gyomirtó szerek tilalmát azonban a Bizottság nem fontolta meg, mert úgy vélte, hogy a kérésnek nincsen sem tudományos, sem jogi alapja.

Stop vivisection! (Az élveboncolás betiltásáért!)

A szervezők célja az volt, hogy a tudományos célokra felhasznált állatok védelméről szóló 2010/63/EU irányelvet a Bizottság visszavonja, és így az állatkísérleteket fokozatosan leállítsák Európában. Kampányuk során 1 173 130 hitelesített aláírást gyűjtöttek össze. A kezdeményezésre a Bizottság 2015 júniusában válaszolt, amelyben kifejtette, hogy a kezdeményezőkkel ellentétben úgy véli, hogy az említett irányelv az állatkísérletek fokozatos megszüntetését szolgálja, ezért nem javasolja a jogszabály visszavonását (Európai Bizottság, 2015). A kezdeményezők számára elfogadhatatlan válasz miatt 2016 októberében az ombudsmanhoz fordultak, aki szintén úgy vélte, hogy a Bizottság helyesen járt el (Európai Ombudsman, 2017).

Egy közölünk

A kampány célja, hogy az unió megtiltsa és befejezze minden olyan tevékenység anyagi támogatását, amelyben feltételezhetően az emberi embriók megsemmisítése történik. A petíciót 1 721 626 hitelesített aláírás támogatta. A Bizottság 2014 májusában meghozott döntése szerint nem nyújt be jogalkotási javaslatot, mert úgy ítélte meg, hogy a meglévő támogatási keret helyes, és ezt a támogatási keretrendszert a tagállamok és az Európai Parlament nemrég elfogadta.

2019.11.28.

A víz és a szennyvízhálózat emberi jog! A víz közzj, nem árucikk!

Az első sikeres európai polgári kezdeményezést 1 659 543 egyén írta alá. Az aktivisták célja az volt, hogy az uniós intézmények és a tagállamok kormányai minden polgár számára elegendő mennyiségű tiszta ivóvizet, és szennyvízelvezetést biztosítsanak. Egyik fő célkitűzésük az volt, hogy a vízkészlet és annak kezelése ne legyen „belső piaci szabályozásnak” alávetve, és a vízszolgáltatást ne lehessen liberalizálni. Ebben az esetben a Bizottság számos jogalkotási intézkedést fogantatosított 2015 óta.

Az európai polgári kezdeményezés mindössze mérsékelt sikeréből kiindulva 2019 márciusában az Európai Parlament és a Tanács elfogadta az (EU) 2019/788 rendeletet, amelynek értelmében az európai polgári kezdeményezéssel kapcsolatos szabályozások változnak, és 2020-tól lépnek érvénybe. A legfontosabb változtatásra a rendelet 9. bekezdése utal: „Annak biztosítása érdekében, hogy a polgári kezdeményezés uniós érdeket képviseljen – ugyanakkor könnyen használható eszköz legyen –, a tagállamok egynegyedében kell meghatározni azon tagállamok legalacsonyabb számát, amelyek állampolgárai közül a kezdeményezést aláíró polgároknak ki kell kerülniük.” A korábbi szabályok szerint egy kezdeményezés csak abban az esetben felelt meg a formai követelményeknek, amennyiben az aláírók száma az összes tagországban elérte az 1. mellékletben foglaltak szerinti minimális létszámot. Az új szabályok szerint erre nem lesz szükség, elég, ha az aláírók száma a tagállamok egynegyedében eléri a meghatározott minimális számot. Ez a tagállamok nagyon eltérő politikai kultúrájának és polgári aktivitásának fényében nagyon fontos, hiszen például a kelet-európai országok esetében általában sokkal alacsonyabb a polgári jellegű kezdeményezésekben való részvétel, illetve a szavazatok esetében a részvételi arány.

Egy másik fontos része a rendeletnek, hogy egy új, online felület segítségével úgy a szervezők, mint a résztvevők több és pontosabb információhoz juthatnak a kezdeményezéssel kapcsolatban. Továbbá a szervezők rugalmasabb keretek között dönthetik el, hogy a regisztrációtól kezdődően az aláírások gyűjtésére

2019.11.28.

rendelkezésekre álló 12 hónapot pontosan melyik naptól kívánják számolni, továbbá a Bizottság részéről több támogatásban részesülnek. Egy másik változás, hogy a polgári kezdeményezések aláírásához kevesebb személyi adat megadása lesz szükséges, így az aláírásgyűjtés várhatóan könnyebb és gyorsabb lesz.

A rendelet által bevezetett változtatások azonban nem valószínű, hogy meg tudják válaszolni az európai polgári kezdeményezéssel kapcsolatban felmerülő elméleti és gyakorlati kérdéseket. A szakirodalom ezt az eszközt sem tekinti különösebben hatékonynak, és egyes írók elemzése szerint az Európai Uniót jellemző demokratikus deficit hiányát sem tudják orvosolni.

Monaghan (2012) úgy véli, valószínűsíthető, hogy az európai polgári kezdeményezés sikerességét és ezáltal az uniós intézmények demokratikus jellegét és legitimitását az állampolgárok a Bizottság által előterjesztett jogi intézkedések (zöld könyvek vagy rendeletjavaslatok) számában fogják mérni. Az eddigi trendeket elemezve a polgári kezdeményezéseknek erre azonban kevés esélye van, még az új szabályozással hatálybalépésük után is.

Greenwood (2012) egy másik szempontra hívja fel a figyelmet. Kiemeli, hogy a kezdeményezés elindításához szükséges szervezetek támogatása számos kérdést vet fel: amennyiben ezek a szervezetek „brüsszeli nem kormányzati szervezetek” (*Brussels-based non-governmental organisations*), úgy ezek többnyire a polgári kezdeményezés támogatásakor egy alternatívát keresnek az egyébként rutinszerű lobbitevékenységeik helyett. A szervezetek ilyenszerű részvétele az európai polgári kezdeményezésekben összemosza a képviseleti és a részvételi demokrácia közötti határokat. Másrészt viszont az elsősorban lobbitevékenységet folytató civil szervezeteket arra készíti, hogy szorosabb kapcsolatokat alakítsanak ki és ápoljanak azzal a társadalmi réteggel, amelyeknek érdekeit képviselik.

Ehhez hasonló problémát fejt ki De Clerck-Sachsse (2012) is. Művében a civil szervezetek két típusát különíti el, az uniós szintű lobbitevékenységet folytató szervezeteket, amelyek nagyon jól ismerik a szakpolitika alkotásának folyamatait, valamint a nemzeti vagy regionális szinten aktív szervezeteket, amelyeknek ugyan nincsen meg az a kapacitása, hogy Brüsszelben nyomást gyakoroljanak a

2019.11.28.

törvényhozókra, azonban közel állnak a támogatóikhoz, és képesek azokat mozgósítani. A polgári kezdeményezéssel kapcsolatban két szempontot elemez: egyrészt a polgárok szélesebb körű bevonását a szakpolitikák alkotásának folyamatába, másrészt azt a képességet, hogy uniós szintű politikákról transznacionális viták alakuljanak ki. Véleménye szerint a polgári kezdeményezés mechanizmusa nem képes széles körű vitákat generálni és nagyszámú szavazóbázist megmozgatni. Az eszköz legnagyobb hiányosságának azt látja, hogy a legtöbb olyan téma, amely képes lenne nagy összefogást létrehozni, nem esik a Bizottság hatáskörébe, így még bejegyzésük sem várható. Példaként említi a „Oneseat” kampányt, amelynek az volt a célkitűzése, hogy az Európai Parlament Strasbourg és Brüsszel közötti rendszeres költözését megállítsa, valamint két olyan kezdeményezést, amelyek tárgya a génmódosított termények voltak, de hasonló módon nem lehetett regisztrálni.

Összegzésként elmondható, hogy számos módja van annak, hogy a polgárok kapcsolatba léphessenek az EU intézményeivel. Ennek megfelelően részt vehetnek bizonyos civil szervezetek állandó tevékenységeiben, vagy csak néhány konkrét eseményhez csatlakozhatnak. Részt vehetnek lobbitevékenységekben, amikor úgy érzik, hogy egy adott szakpolitika kockázatot jelent számukra. Az Európai Unió civil társadalmáról azonban nem tudunk egységes képet alkotni. Ennek egyrészt a tagállamok civil szervezetekre vonatkozó nagyon eltérő jogi keretrendszere az oka, amely lehetetlenné teszi az adatok összehasonlítását, másrészt a kelet- és nyugat-európai országok politikai kultúrája és polgári részvételének nagyon eltérő mintázatai.

A civil társadalommal való együttműködésben rejlő potenciált a Bizottság még a 70-es évek elején felismerte, és megpróbálta a harmadik szféra szereplőinek szaktudását és támogatását felhasználni közpolitikai megalkotásakor. A szervezetek által biztosított szaktudás és a politikák támogatása hozzájárul az uniós közpolitikák sikerességéhez. Ezek a kezdeti sikeres együttműködések után az Európai Parlament is rendszeresen konzultálni kezdett a civil szervezetek vezetőivel. A két intézmény igyekezett a rendszeres konzultációs folyamatokat szabványosítani olyan eszközökkel, mint a fehér vagy a zöld könyv, amely széles

2019.11.28.

körű konzultációra alkalmas – úgy magánszemélyek, mint szervezetek számára. A rendszeres konzultációs folyamatokat igyekeztek átláthatóvá tenni. Ennek megfelelően, az átláthatósági nyilvántartásban önkéntes alapon regisztrálniuk kell azoknak a szervezeteknek, amelyek a két intézményben érdekérvényesítő tevékenységet folytatnak.

Az uniós intézmények szempontjából nem csak az említett szaktudás fontos, hiszen reményeik szerint a civil szervezetekkel való konzultáció hozzájárul a politikák folyamatlegitimálásához (*input legitimacy*), valamint a polgárok szélesebb körű bevonását vonja maga után, ami az elképzelések szerint erősítené a transznacionális kapcsolatokat, és hozzájárulna az európai identitás erősítéséhez. Ebből a megfontolásból is alakították ki az európai polgári kezdeményezést, amely legalább egymillió uniós állampolgár összefogását igényeli.

Az említett eszközök azonban csak kismértékben mondhatók sikeresnek. A fehér és zöld könyvek használatát a remélnél jóval kevesebb állampolgár veszi igénybe, míg az uniós polgári kezdeményezés csak kivételes esetekben eredményezett jogi intézkedéseket. Továbbá úgy tűnik, hogy a szakirodalomban többnyire egyetértés van a tekintetben, hogy ezek az eszközök nem javítanak lényegesen az uniós legitimitásdeficitjén.

6.6. Összegzés

Az Európai Unió működésének kezdete óta felismerte a magánszektorral való együttműködésben rejlő potenciált és annak fontosságát. A különböző jogszabályjavaslatok kidolgozásánál a Bizottság figyelembe veszi a különböző civil szervezetek, szakszervezetek szaktudását és véleményét. Egy szoros együttműködés nem csupán eredményesebb közpolitikák kidolgozását teheti lehetővé, hanem azok végrehajtásában is jelentős szerepet tudnak vállalni a magánszféra aktorai. Továbbá a Bizottság reményei szerint a civil szervezetek hozzájárulnak egy közös, uniós párbeszéd és közvélemény kialakításához, ami reményeik szerint az európai identitást erősíti. Ezekből a megfontolásokból kiindulva az Európai Parlament is igyekszik szoros kapcsolatot ápolni a civil társadalommal.

Az uniós szintű szupranacionális intézmények több eszközt is kidolgoztak, amelyek elősegítik és átláthatóvá tehetik a konzultációs folyamatokat, vagyis számos politikai lehetőség nyílt meg a civil társadalom számára. Ugyanakkor ezeket az eszközöket nem sikerült úgy kialakítani, hogy széles körű viták jöhessenek létre. Ennek számos oka van, így az európai polgári kezdeményezés sikertelensége mögött az áll, hogy az unió hatáskörébe **egyelőre** többnyire olyan szakágazati kérdések tartoznak, amelyek nem képesek az egyéneket mozgósítani, és fordítva, azokról a kérdésekről, amelyek a tagállamok állampolgárai számára lényegesek, a Bizottság úgy véli, hogy nem tartoznak a hatáskörébe. Továbbá a formai követelmények igencsak megnehezítették a szükséges aláírások összegyűjtését, így azokban a ritka esetekben, amikor egy-egy kérdésben sikerült kialakítani egy uniós szintű párbeszédet és egyetértést, az állampolgárok gyakran azt tapasztalták, hogy minden igyekezetük ellenére a szavuk nem jutott el a döntéshozóig.

A fehér és zöld könyvek használata még ennyire sem mondható sikeresnek, hiszen ezekben többnyire szakvéleményeket várnak, vagy olyan szintű ismereteket,

2019.11.28.

amelyek nem állnak az átlagos állampolgárok rendelkezésére.

Mindezek ellenére a Bizottság és az Európai Parlament a civil szervezetekkel való konzultációs folyamatokból is eredezteti folyamatlegitimációját. Csakhogy azok a szervezetek, amelyek képesek voltak a birodalom metropoliszában kialakítani székhelyüket, gyakran szükségszerűen elveszítették legfontosabb fegyverüket, a szubnacionális szintű széles körű támogatóikat. Tovább súlyosbítja a helyzetet, hogy ezek a szervezetek gyakran függenek az uniós intézmények anyagi támogatásától. Emiatt viszont számos szerző úgy véli, hogy az ezekkel a szervezetekkel való konzultációs folyamatokat némi távolságtartással kell kezelni, és az innen származó legitimációt is kérdésesnek kell tekinteni.

A fentiek tükrében tehát az uniós szupranacionális államalakulat csak bizonyos típusú szervezetek számára teremtett lényeges politikai lehetőségeket. Kisebb, közösségi szintű szervezetek vagy az állampolgárok azonban jogosan érezhetik, hogy a lehetőségek nem alkalmasak vagy elegendőek, hogy ebben a szervezeti struktúrában érdekeiket kellő hatékonysággal képviselni tudják. Az Európai Unió magánszektorának vizsgálatakor éppen ezért kulcsfontosságú a különböző társadalmi mozgalmak és azok alakulásának vizsgálata.

IV. RÉSZ. KUTATÁSI KÉRDÉSEK ÉS A KUTATÁS MÓDSZERTANA

7. Kutatási kérdések és hipotézisek

Ahogy a bevezetőben is ismertettem, a dolgozat célkitűzése, hogy megvizsgálja az európaizáció tiltakozó társadalmi mozgalmakra kifejtett hatását. Több mint fél évszázaddal az Európai Unió fennállása után, valamint tizenöt évvel a volt szocialista országok csatlakozása után az európaizáció hatásának felmérése időszerűvé vált. Az eredmények összehasonlítása egy két évtizeddel korábban elvégzett hasonló kutatás eredményeivel úgy empirikus, mint elméleti szempontból hiánypótló a hazai és a nemzetközi szakirodalomban.

A dolgozat e fejezete ezzel összhangban konkrét kutatási kérdéseket tesz fel, és azokra a kérdésekre a szakirodalomban található irányzatok és vélemények alapján hipotéziseket fogalmaz meg.

A kutatás céljával összhangban azt igyekszem megvizsgálni, hogy az elmúlt évtizedek során kialakult államalakulat hozzájárulhatott-e a társadalmi mozgalmak európaizációjának mélyítéséhez, és így kialakult-e egy szorosabb, egységesebb kapcsolat egyrészt az állampolgárok és a szupranacionális intézmények között, másrészt a különböző tagállamok civil szférájának szereplői között. Mindezeket az Imig és Tarrow (2001) kutatásának eredményeivel hasonlítom össze.

Az Európai Unió mint államrendszer meghatározása nem csupán elméleti, fogalmi nézőpontból lényeges, hanem a kutatás szempontjából is fontos szempontok különülnek el annak függvényében, hogy az uniót egy nemzetközi szervezetként, egy veszfáliai föderális struktúrájú államként vagy egy új középkori birodalomként határozzuk meg. Az intézményi fejlettség és a hatalmi ágak szétválasztása miatt széles körben egyetértés van a tekintetben, hogy az Európai Uniót már nem lehet egy nemzetközi szervezetként konceptualizálni. Mivel az

2019.11.28.

unió vezetői között sincsen egyetértés abban, hogy az Európai Unió *sui generis* államalakulata pontosan micsoda, a politikatudomány és az európai tanulmányok jelentős képviselői is óvakodnak ennek meghatározásától.

Jelen dolgozat ezektől eltérően új középkori birodalomként határozza meg az uniót, ami a kutatási kérdéseket és a hipotéziseket, valamint a függő és független változókat is befolyásolja, amint azokat a 8. fejezetben kifejtem.

A kutatás szempontjából fontos tisztázni, hogy az Európai Uniót egy többszintű kormányzatként, veszfáliai föderális államalakulatként vagy egy új középkori birodalomként határozzuk meg, hiszen más-más változókat kell figyelembe venni a vizsgálatok esetén. Ha például az uniót egy többszintű kormányzásnak tekintenénk, valószínűsíthető, hogy a tagállamok és azok kormányainak szerepe lennének a legfontosabb magyarázó változók, és a szupranacionális szinten kialakult politikai lehetőségek kevésbé befolyásolnák a vizsgált tiltakozó mozgalmakat. Amennyiben az elemzés során az Európai Uniót veszfáliai föderális államalakulatnak tekintenénk, akkor a különböző tiltakozásokat kizárólag „belügyekként”, továbbá az európaizációt egy már „befejeződött” folyamatként kellene tekintenünk.

Ezzel szemben az unió mint új középkori birodalom konceptualizálása lehetővé teszi, hogy a tagállamok szerepét is megfontoljuk, azonban nem az lenne a legfontosabb magyarázó változó. Az új középkori birodalomban fontos szerepet játszik a normák és a szabályok átvétele. Ennek megfelelően az Európai Unióban az uniós értékek és munkamódszer adaptációja, más szóval az európaizáció fontos tényező, éppen ezért a periféria és a centrum közötti különbségek is lényeges vizsgálati pontok.

Az ötödik, volt szocialista országokat is érintő bővítési kör előtt megjelent művek szerzői úgy látták, hogy a viták kompromisszumos megoldása fog az európai közös társadalom kialakulásához vezetni. Imig és Tarrow (2001., p. 4) kijelentették: „Ha egy európai államalakulat valaha létrejön, akkor ez nem az európai identitások autonóm módon való kialakulásának vagy a felülről jövő hegemónikus eszmék terjesztésének eredménye lesz, hanem az állami és a

2019.11.28.

közsféra közötti konfliktusok és együttműködések sorának hosszú távú eredménye.” Hasonlóan vélekedett Bańkowski és Christodoulidis (1998) is, akik szerint „maga a vita, tárgyalás és újratárgyalás folyamatai során határozza meg önmagát az Európai Unió, és ezek során jön létre az európai identitás”. Vagyis az európaizáció a különböző egyének és intézmények képviselői közötti, egymással folytatott vita és alku révén hat, amely révén az európai identitás felépítése is megvalósul. Más szavakkal, az alulról felfelé irányuló európaizáció is lényeges eleme az európai identitás kialakulásának.

Tíz évvel a lisszaboni szerződés hatálybalépése után egyértelműen beszélhetünk egy európai államalakulatról, egy új középkori birodalomról. A fontos intézményi változásokon túlmenően igen éles társadalmi változások is végbementek az ötödik bővítés, valamint Horvátország csatlakozása révén. Röviddel a bővítések után a nyugat-európai országok lakosai még nem tekintették „európaiaknak” a frissen csatlakozott országok lakosait. Az új tagállamok lakosai egyrészt valóban nem rendelkeztek azzal az intézményi ismerettel, amellyel a nyugat-európai társaik, másrészt a szocializmus évei alatt megszokott polgári passzivitás még mindig jellemzi a térséget. Ugyanakkor az Európai Unió számos olyan lehetőséget teremtett, amely a két régió közötti egyenlőtlenségeket csökkenti, és aktívan elősegíti a különböző tagállamok lakosainak egymással való kapcsolatteremtését. Ilyen programok például az Interreg, vagyis az Európai Területi Együttműködés programjai, amelyeknek célja a tagállamok határain átnyúló közlekedés, biztonság és munkahelyteremtés területén való együttműködés elősegítése vagy az Erasmus és az Erasmus Plusz Programok, amelyek a felsőoktatás területén támogatják a nemzeteken átívelő együttműködést, de ugyancsak idesorolható az európai polgári kezdeményezés is. A felülről lefelé irányuló európaizáció vélhetőleg hatott az új tagállamok állami és közsférájára, valamint a határokon átívelő programokkal feltehetően hozzájárultak a horizontális európaizáció felgyorsításához.

Mindezen törekvések ellenére valószínűsíthető, hogy a két régióra jellemző uniós szintű kollektív cselekvésben való részvételi mintázatok mégis eltérnek egymástól, így egy egységes legitimáló európai identitás kialakulása egyelőre nem valószínű. Ugyanakkor elképzelhető, hogy az egyes csoportok közötti ismételt

2019.11.28.

kollektív cselekvésben való részvétel során kialakult egyfajta összetartozás és identitás, amelyek kapcsolódnak az Európai Unióhoz, akár a rezisztens identitás, akár a projektidentitás révén.

Mindezek indokoltá teszik, hogy egy kutatásban felmérjük, hogy az európai politikai kultúra és az önszerveződési normák hogyan alakultak az elmúlt évtizedek alatt.

Pontosabban azt kívánom megvizsgálni, hogy az európai tiltakozások jellemzői változtak-e az elmúlt évtizedek alatt az európaizáció hatására, és melyek azok a tényezők, amelyek a tiltakozás jellemzőit befolyásolják. A kutatási kérdéseim és az azokra adott válaszok ezeket igyekeznek kibontani. Az első kutatási kérdést így fogalmazom meg:

KK1: A tiltakozások utalnak-e arra, hogy az Európai Unió centrumában és periferiáján az alulról felfelé irányuló európaizáció jellemzői különböznek-e egymástól?

Ahogy a 3.4. fejezetben is bemutattam, a visegrádi országok lakosainak többségére jellemző morális értékrend lényegesen különbözik a nyugat-európai lakosokétól. Ehhez kapcsolódik, hogy e tagállamok állampolgárai az államok szerepét is másképpen ítélik meg. A visegrádi országok lakosainak többsége egy erős, biztonságot garantáló államfelfogást érez közelebb magához. Továbbá a visegrádi tagállamok lakosaira jellemző, hogy a szokásokat és a hierarchikus struktúrákat tiszteletben tartják, vagyis kevésbé jellemző, hogy a politikai vezetők döntései ellen nyíltan tiltakoznának. Ehhez szorosan kapcsolódik a térségre jellemző alacsony polgári részvétel, amely még az olyan békés akciókat is jellemzi, mint például a kitűzők viselése. Bár a vizsgálat nem terjedt ki az ötödik csatlakozást érintő összes országra, valószínűsíthető, hogy a többnyire szocialista múlttal rendelkező, kisméretű és közepesen fejlett gazdaságú államok lakosainak többsége is hasonló preferenciákat mutat. Ezekből adódik az első hipotézis.

H1: Az Európai Unió centrumában és a periferiáján lezajlott tiltakozások jellemzői arra utalnak, hogy a két régió alulról felfelé irányuló európaizációja

2019.11.28.

egymástól eltérő jellegű.

Imig és Tarrow kutatásuk elején azt feltételezték, hogy a többszintű kormányzás sajátosságaihoz alkalmazkodva a lakosok ahhoz a kormányzati szinthez fordulnak panaszaikkal, amely azok megoldásában illetékes. Az általuk nyert adatok azonban arra utaltak, hogy várakozásukkal ellentétben a lakosok az uniós vonatkozású panaszokkal nem egyenesen az uniós intézményekhez vagy azok vezetőihez fordultak, hanem az Európai Unió sajátos kormányzási struktúráját követték. Azaz uniós illetékességű panaszaikkal különböző kormányzati szintek felé fordultak, és ezek felé többféleképpen fejezték ki elégedetlenségüket: vagyis gyakoriak voltak a transznacionális együttműködő tiltakozások tagállami szereplők ellen, a kollektív tiltakozások vagy akár az európai politikák elleni háziasított tiltakozások. Mindezek miatt Tarrow és Imig úgy látták, hogy a tagállamok szerepe erősödni fog, hiszen a lakosok könnyebben és egyszerűbben tudnak ezen a szinten tiltakozni, így a tagállamok kormányainak egyfajta közbenjárói szerepet kell magukra vállalniuk (Imig és Tarrow, 2001., p. 47).

A vizsgált időszak után lépett érvénybe a lisszaboni szerződés, amely megerősítette az uniós intézmények szerepét és kiszélesítette hatáskörüket. Számos politikai lehetőséget nyújtott az európai civil szféra számára a kollektív cselekvésre. Továbbá a szerződés hatálybalépése óta kialakulhattak azok a keretezési stratégiák, amelyek a kollektív cselekvés szempontjából a leghatékonyabbnak bizonyultak.

Ugyanakkor az új középkeri birodalom egy policentrikus államrendszer. Számos általános kérdést illetően nem egyértelmű, hogy melyik hatalmi központnak van nagyobb hatása a közpolitikák alakulására, hiszen egyrészt az uniós intézmények is gyakran versengenek egymással a befolyásért, másrészt a tagállamok kormányai és az uniós szervezetek között is állandó a vita és az egyeztetés. Az újonnan kialakult államrendszerben tehát nem egyértelmű, hogy milyen esetben melyik kormányzati szinthez fordulhatnak a tiltakozók. Ebben a vonatkozásban a fölülről lefelé irányuló európaizáció egyik indikátora, hogy a tiltakozók melyik szinten vélik megtalálni a számukra optimális politikai lehetőségeket. Felmerül tehát a

2019.11.28.

második kutatási kérdés.

KK2: Melyek a legfontosabb tényezők, amelyek az eurotiltakozások célpontjának kiválasztását befolyásolják?

Ahogy a 6.1. és 6.2. alfejezetben is láttuk, a civil szféra szereplőinek fontos szerepet tulajdonítanak az uniós intézmények. Szaktudásukra és együttműködésükre, valamint támogatásukra számítanak, így számos politikai lehetőség nyílik az uniós szintű közpolitikai döntések befolyásolására. Ezt támasztja alá az a tény is, hogy az elmúlt években a Bizottsággal és az Európai Parlammal konzultáló civil szervezetek száma ugrásszerűen megnövekedett. Mivel a lobbitevékenységet folytató társadalmi csoportok sikeresen tudják érdekeiket érvényesíteni, nincsen szükségük arra, hogy tiltakozzanak az egyes politikák ellen.

Ugyanakkor, ahogyan azt a 6. fejezetben láthattuk, az unió által nyújtott politikai lehetőségekkel a közösségekhez közeli, kisebb szervezetek nem igazán tudnak élni, és ezek a csoportok az uniós intézményeket maguktól távolinak érzik. Ráadásul a közepes szervezetek, amelyek már rendelkeznek az unióhoz való kapcsolódáshoz szükséges intézményi kapacitással, az európaizáció hatására egyre jobban intézményesülnek, átveszik a szupranacionális szervezetek egyeztető munkamódszerét, elveszítik mobilizációs képességeiket, így várhatóan ezek a csoportok sem fognak tiltakozni uniós szinten.

A civil társadalom közvetlen módon is tud kapcsolódni az Európai Parlamenthez, és az uniós állampolgárok az európai parlamenti képviselőkre közvetlenül szavazhatnak, így olyan képviselőket küldhetnek a szupranacionális szervezetbe, akiről úgy érzik, hogy érdekeiket képviselik. Következésképpen az unió működésével vagy annak egyes politikáival egyet nem értő polgárok a szavazások útján is tiltakozhatnak, és támogathatnak euroszkeptikus jelölteket. Az utóbbi évtizedek alatt jelentősen megnövekedett az euroszkeptikus politikusok és tisztviselők száma az Európai Unióban. A legutóbbi parlamenti választások rendkívül magasnak mondható részvételi aránya is arra utal, hogy az uniós állampolgárok igyekeznek ezzel a módszerrel is érvényesíteni érdekeiket. Az

2019.11.28.

állampolgárok azonban feltételezhetően mindezt csak fél sikernek könyvelhetik el, hiszen, ahogyan az 5.2. fejezetben is utaltam rá, az euroszeptikus aktorokat igyekeznek „félrenyomni”, így az általuk képviselt állampolgárok ügyei nem kapnak elég figyelmet.

Ezeken túlmenően az Európai Unió egyeztető, kompromisszumokat kereső jellegzetes munkastílusával egyes csoportok nem tudnak azonosulni, így valószínűsíthető, hogy nemzeti politikai kultúrától függően inkább tagállami szinten fejezik ki elégedetlenségüket.

Összegezve, azok a társadalmi csoportok, amelyek úgy érzik, hogy érdekeiket nagyon sikeresen tudják képviselni a policentrikus új középkori birodalomban, nem valószínű, hogy az eurotiltakozások gyakori szereplői lennének. Ezzel szemben, az a társadalmi réteg, amelyik nem tudott élni az általa optimálisnak vélt politikai lehetőségekkel, jellemzően tiltakozások révén igyekszik érvényesíteni érdekeit. Ezekből kiindulva az alábbi hipotézist lehet megfogalmazni.

H2: Az eurotiltakozások célpontjai annak függvényében változnak, hogy a felülről lefelé irányuló európaizáció hogyan hatott az egyes társadalmi csoportokra.

Az eltérő értékrendű és politikai kultúrájú nyugat- és kelet-európai országok lakosai várhatóan különbözőképpen viszonyulnak az uniós intézményekhez, és másképpen, eltérő intenzitással fejezik ki tiltakozásukat. Továbbá egyes csoportok könnyebben, míg mások nehezebben tudják kihasználni a rendelkezésükre álló politikai lehetőségeket, és ennek megfelelően keretezési stratégiájuk is eltér. A fentről lefelé irányuló európaizáció hatására azonban várható, hogy a tagállami szinten megszokott tiltakozási kultúra eltérő mintázatokat mutat uniós szinten és a tiltakozások jellegzetességeikben eltérő mintázatokat mutatnak. A harmadik kutatási kérdés így hangzik.

KK3: Milyen tényezők befolyásolják az eurotiltakozások intenzitását?

Az Imig és Tarrow által végzett kutatás arra világított rá, hogy az eurotiltakozások

2019.11.28.

intenzitása függ attól, hogy melyik kormányzati szint felé irányul a tiltakozás. Azt tapasztalták, hogy az elemzési egységet képző tizenöt év alatt vizsgált tiltakozások száma növekedett, azonban az intenzitásuk csökkent. Az Európai Unió szervezetei jellemzően a lobbitevékenységet folytató vagy békésebb tiltakozók követeléseit hajlamosak figyelembe venni. A felülről lefelé irányuló európaizáció hatására várható, hogy ez a tendencia jelenleg is érvényes, vagyis az uniós intézmények vagy azok képviselői felé irányuló tiltakozások intenzitása alacsonyabb, mint azoké a tiltakozásoké, amelyek középpontjában a tagállami kormányok állnak.

Ugyanakkor, ahogy 3.1. fejezetben is említettem, a tiltakozások intenzitása függ a keretezéstől is. Azok a csoportok, amelyek úgy érzik, hogy nem állnak rendelkezésre megfelelő politikai lehetőségek, hajlamosak a hevesebb tiltakozásokra. Figyelembe véve az euroszeptícizmus korábban bemutatott három típusát (Wessels, 2007), valószínűsíthető, hogy az európai identitással nem rendelkező és az integráció ellen fellépő csoportok tiltakozása intenzívebb, mint azoké a csoportoké, akik nem az integrációt vagy annak sebességét ellenzik, hanem egy-egy specifikus közpolitikai döntést. Más szavakkal, a lentől felfelé irányuló európaizáció vélt sikeressége is befolyásolhatja az eurotiltakozások intenzitását. A fentiekből következik a harmadik hipotézis.

H3: Az eurotiltakozások intenzitása függ a tiltakozás központjában álló kormányzati szinttől, illetve a lentől felfelé irányuló európaizáció vélt sikerességétől.

A különböző társadalmi csoportokat vizsgálva Imig és Tarrow a rendelkezésükre álló adatok alapján arra a következtetésre jutottak, hogy az általuk vizsgált periódus alatt a transznacionális hálózatok és a transznacionális tiltakozások száma nem növekedett. A horizontális európaizáció mélyülése helyett a vizsgált periódusra sokkal inkább a belpolitika európaizálódása volt jellemző.

Az említett 90-es évek óta kifejlesztett és elterjedt modern infokommunikációs eszközök, valamint a számos transznacionális együttműködést elősegítő uniós program hozzájárulhattak ahhoz, hogy a különböző tagállamok szereplői könnyebben tudjanak egymással kapcsolatot teremteni, és együttesen

2019.11.28.

érvényesíteni érdekeiket. A transznacionális kollektív cselekvés is alapvetően csak két úton valósulhat meg: kihasználva a rendelkezésre álló politikai lehetőségek struktúráit, valamint kollektív tiltakozások útján.

A 6.6. fejezetben összesítettek szerint a civil társadalom rendelkezésére álló érdekérvényesítő eszközök egy széles társadalmi réteg számára nem bizonyulnak megfelelőnek, leginkább a szupranacionális szinten aktív civil szervezetek számára alkalmasak. Ugyanakkor ezek a civil szervezetek működési sajátosságaik miatt elveszítették mobilizációs képességeiket, így tevékenységük nem járul hozzá az európai szintű kollektív cselekvéshez.

Az önmagukat hátrányos helyzetben érző társadalmi rétegek tehát tiltakozások, esetleg uniós szintű kollektív tiltakozások során igyekezhetnek fellépni az olyan politikák ellen, amelyeket sérelmeznek.

Ezzel kapcsolatban merül fel az a kérdés, hogy hogyan hatott az európaizáció, különösen a horizontális európaizáció az unió harmadik szektorára, pontosabban azokra a szereplőkre, akik kevésbé tudtak élni a meglévő politikai lehetőséggel, és érdekeiket nem az intézményeken belüli lobbizással vélik elérni, hanem tiltakozások útján. A negyedik kutatási kérdés így fogalmazható meg.

KK4: Kimutatható-e növekvő tendencia a transznacionális eurotiltakozások esetében?

A lisszaboni szerződés számos olyan lehetőséget teremtett, amelyek révén az állampolgárok széles köre bekapcsolódhat egy európai közvélemény kialakításába, és több eszköz is van, amelyek ezt elősegíthetik. Ugyanakkor ezek az eszközök vagy nem érik el az átlagos polgárokat, vagy eredménytelennek bizonyulnak. Az integráció mélyítésével, az uniós hatáskörök szélesítésével egyre több olyan közpolitikai döntés születik, amelyik egyre több uniós lakost befolyásol. Vagyis az uniós politikák és döntéshozatal vélt és érzett fontossága megnövekedik, és mivel a legtöbb polgár úgy érezheti, hogy az unió intézményei által rendelkezésükre bocsátott eszközök nem kellőképpen hatékonyak, várható, hogy a tiltakozások száma is növekedni fog. Ugyanakkor az uniós bővítések és az ezzel járó, nagyon

2019.11.28.

eltérő értékrendű és politikai kultúrájú periféria országainak csatlakozása lelassította az integrációs folyamatokat. Az unió központjának számító Nyugat-Európa és a periféria országainak lakosai közötti eltérések egyelőre még nem oldódtak fel annyira, hogy egy széles körű és egységes európai közvélemény kialakulhasson. Ezek alapozzák meg a negyedik hipotézist.

H4: A transznacionális eurotiltakozások száma esetében nem mutatható ki egyértelmű növekedési tendencia.

A könnyebb áttekinthetőség érdekében a kutatási kérdéseket és a hozzájuk tartozó hipotéziseket a 6. számú táblázatban foglaltam össze.

6. táblázat: Kutatási kérdések és hipotézisek

Kutatási kérdés	Hipotézis
KK1: A tiltakozások utalnak-e arra, hogy az Európai Unió centrumában és periferiáján az alulról felfelé irányuló európaizáció jellemzői különböznek egymástól?	H1: Az Európai Unió centrumában és a periferiáján lezajlott tiltakozások jellemzői arra utalnak, hogy a két régió alulról felfelé irányuló európaizációja egymástól eltérő jellegű.
KK2: Melyek a legfontosabb tényezők, amelyek az eurotiltakozások célpontjának kiválasztását befolyásolják?	H2: Az eurotiltakozások célpontjai annak függvényében változnak, hogy a felülről lefelé irányuló európaizáció hogyan hatott az egyes társadalmi csoportokra.

2019.11.28.

KK3: Melyek a legfontosabb tényezők, amelyek az eurotiltakozások intenzitását befolyásolják?	H3: Az eurotiltakozások intenzitása függ a tiltakozás központjában álló kormányzati szinttől, illetve a letről felfelé irányuló európaizáció vélt sikerességétől.
Kutatási kérdés	Hipotézis
KK4: Hogyan változott időben a transznacionális eurotiltakozások száma?	H4: A transznacionális eurotiltakozások száma esetében nem mutatható ki egyértelmű növekedési tendencia.

Forrás: saját szerkesztés

8. Felhasznált adatforrások és módszerek

A politikai események kvantitatív módszerekkel történő vizsgálata a nemzetközi kapcsolatok tudományágában alakult ki, és az elmúlt évtizedekben különféle adatbázisok épültek ki különböző kutatási célokra. A politikatudományban még nincsen egyetértés abban, hogy pontosan mit jelent a „politikai esemény” fogalma, és hogy ezek miben különböznek a politikailag eseménytelen rendezvényektől (*political non-event*), illetve a nem politikai jellegű eseményektől (Gamson és Wolfsfeld, 1993). Ezzel szemben a nemzetközi kapcsolatok terén kvantitatív módszerekkel dolgozó kutatók között ebben alig van vita. Bár kevés kvantitatív módszerekkel dolgozó szakértő van, ezeket a módszereket és eredményeiket széles körben elfogadják a nemzetközi konfliktusok és azok mediálását érintő témakörökben. (Howell, 1983; Goldstein, 1992; Hoff és Ward, 2004; Bercovitch

2019.11.28.

és Gartner, 2008; Schneider és mtársai, 2011; O'Connor és mtársai, 2013;).

A politikai események meghatározása a különböző adatbázisok függvényében történik, figyelembe véve különböző elméleti megfontolásokat, a főbb szereplőket, a megfigyelés célját, valamint az erőszak mértékét. Például a közkeletű fegyveres konfliktusok vizsgálatára épített adatbázisok nagyon másképpen határoznak meg egy „politikai eseményt” vagy akár egy „eseményt”, mint egy szubnacionális és a hazai szereplők közötti konfliktusokat összegyűjtő adatbázis.

A hírekre alapozott politikai eseményeket tartalmazó első adatbázisok a háborús korrelációk projektje (*Correlates of War Project, COW*), amely az államok közötti háborúk okaira és következményeire összpontosít. A World Event/Interaction Survey (WEIS) projekt a *New York Times*-ban megjelent hírek alapján jegyezte 1966 januárjától 1978 decemberéig az államok között zajló politikai eseményeket, valamint a nem kormányzati szereplők, mint például a NATO cselekvési és reagálási folyamatait. A politikatudomány képviselőinek konfliktusok iránti érdeklődése, beleértve a nem állami szereplőket és a konfliktusmegoldásban betöltött szerepüket, hozzájárultak a különböző fogalmak elterjedéséhez és az események és a szereplők eltérő operacionalizálásához. Az események és a szereplők nagy számára való tekintettel, azért, hogy az adatbázisok könnyebben kezelhetőek és kereshetőek legyenek egy-egy kialakított rövidítéssel, úgynevezett kóddal jelölték a különböző szereplőket és eseményeket.

Ezt követően a különböző nemzetek feletti intézmények, mint például az ENSZ Biztonsági Tanácsa vagy a NATO, valamint a nem kormányzati szervezetek és a nem kormányzati mozgalmak is szerepelni kezdtek az elemzésekben és az adatbázisokban, mint egy harmadik, közvetítő fél. Ugyanakkor az egyes adatbázisok által használt kódrendszerek kevésbé voltak kifinomultak, így előfordult, hogy a katonai beavatkozás (*military engagement*) kódja egyaránt vonatkozott határellenőrzésre vagy akár stratégiai célpontok bombázására. Mi több a nemzetközi közvetítő szereplők számának és szerepének növekedésével együtt megnőtt az igény, hogy a különböző szereplőket jobban megkülönböztethessék egymástól.

2019.11.28.

Erre az igényre igyekezett a Konfliktus- és Mediációs Eseménymegfigyelések (Conflict and Mediation Event Observations – CAMEO) kódolási rendszer válaszolni. A rendszert olyan politikai események rögzítésére építették ki, amelyekben a bel- és külpolitikai események harmadik felek közötti közvetítésére építették, és így a legtöbb kutatói igényt szolgálni tudta. A fejlesztők hierarchikusan kialakított kódokat hoztak létre, amelyek lehetővé teszik a nemzetközi politikai szintér eseményeinek és szereplőinek pontos és szigorú azonosítását szubnacionális és regionális szintre bontva. A kódolási rendszer lehetővé teszi, hogy ne csak az államokat és a főbb földrajzi régiókat, hanem az etnikai csoportokat és a nem kormányzati és nemzetközi szervezeteket is azonosítsák (Gerner és mtársai, 2002, valamint Schrodt és mtársai, 2008). Azóta számos adatbázis elfogadta és használja ezt a kódolási rendszert.

Továbbá az események kódolásának gyorsabbá és megbízhatóbbá tétele érdekében kifejlesztették a TABARI elnevezésű szoftverrel kiegészített szöveges elemzést (Schrodt, 2011). A gépi kódolás, a kézi kódolás használata széles körben tesztelt és elfogadott (Schrodt és Gerner, 1994; King és Lowe, 2003; Baumeister és Tierney, 2011; Mikhaylov és mtársai, 2012; Ruggeri és mtársai 2011). A TABARI a mintázatok felismerési rendszerét használja, és háromféle információt rögzít: szereplőket, igéket és igei szerkezeteket. „A **szereplők** azok a főnevek, amelyekhez kötődnek a rendszer által elismert politikai szereplők. Mivel az események adatainak kategóriáit a szereplők mások irányába tett cselekménye különbözteti meg, ezért az **ige** rendszerint a mondat legfontosabb része az eseménykódok meghatározásakor. Végül, az igei szerkezeteket az egyes igék eltérő jelentéseinek megkülönböztetésére használjuk, például a „Megígéri, hogy csapatokat küld” vagy „Megígéri, hogy megfontolja az ajánlatot” kifejezések esetében” (Schrodt és Gerner, 1994., p. 2).

A legfrissebb globális lefedettséget kínáló és minden 15-ik percben frissített politikai eseményeket tartalmazó adatbázis az Globális Adatok az Eseményekről, a Helyszínekről és a Hangnemről (**Global Data on Events, Location and Tone – GDELT**) big data adatállomány globális adatai. A GDELT 1979 óta több mint 200 millió, a világ minden táján lezajlott politikai eseményt tartalmaz. Ezek az

2019.11.28.

események a legjelentősebb sajtóorgánumban képviseltetik magukat, de nem tartalmaz gazdasági vagy bulvár- és sporthíreket. Az események kódolásakor a GDELT a fent említett CAMEO tipológiai kódokat és a TABARI szoftvert használja. Az adatbázis számos hírforrást használ, de a legfontosabb hírportálok az Agence France Presse, az Associated Press és a Xinhua. További források közé tartoznak a nemzetközi hírcsatornák, mint például AfrikaNews, Associated Press Online, Associated Press, Christian Science Monitor és a Washington Post. Az Associated Press országos vonatkozású híreit, valamint a Google News összes nemzeti és nemzetközi hírét is felhasználja (Leetaru és Schrodt, 2013., p. 2–3).

A fent említett folyamatok miatt a GDELT adatbázisban csak olyan politikai események vannak rögzítve, amelyek kellő súllyal bírnak ahhoz, hogy sajtónyilvánosságot szerezzenek, legalább egy meghatározott szereplővel rendelkeznek (lehet helyi, regionális, nemzeti vagy nemzetek feletti), aki részt vett a politikai cselekvések széles kategóriájának valamelyikében, az együttműködés bármilyen formájától a fegyveres konfliktusig.

A fent említett folyamatok miatt a GDELT adatbázisban csak olyan politikai események vannak rögzítve, amelyek kellő súllyal bírnak, hogy lefedettséget szerezzenek a sajtóban való megjelenésre, legalább egy meghatározott szereplővel rendelkeznek (lehet helyi, regionális, nemzeti vagy nemzetek feletti), és részt vett a politikai cselekvések széles kategóriájának valamelyikében, az együttműködés bármilyen formájától a fegyveres konfliktusig.

A GDELT eseményeit és szereplőit a CAMEO tipológiája segítségével kódolták. Ennek megfelelően az egyes politikai események az együttműködés és a konfliktusok intenzitása szerint vannak kategorizálva: a CAMEO kategóriák az együttműködéstől a fegyveres konfliktusokig terjedő politikai eseményeket egy ordinális skálán rögzítik. Az együttműködések a 01-es kóddal jelölt eseményektől (nyilvános nyilatkozat) a 09-ig (kivizsgál) terjednek, míg a konfliktusokat a 10-től (Követel) 20-ig terjedő (különös kegyetlenségű tömeges erőszak) kódokkal jelölték "(Gerner és társai, 2002., p. 5). A kódok olyan kategóriákat tartalmaznak, mint a Fellebbezés, az Együttműködési szándék, a Konzultálás,

2019.11.28.

Segítségnyújtás, Kivizsgálás, Igénylés, Elutasítás, Fenyegetés, Tiltakozás, Diplomáciai kapcsolatok megszüntetése, Kényszerítés, Megrohamozás, Harcolás stb. (Schrodt, 2008., p. 131–138). A CAMEO kódolási rendszer alapján húsz különböző kategóriájú politikai esemény szerepel, amelyeket a GDELT gyökérkódként (*Event Root Codes*) említ, és amelyeket hierarchikusan további két szintre bontanak le leszűkítve az igék értelmét. A hierarchikus kategória második szintjét alapkódoknak (*Event Base Codes*) nevezik, és azt a célt szolgálják, hogy az egyes igék tárgyára vonatkozóan megkülönböztetéseket tehessenek. Így például a „Követel” ige esetében több alap-kódot is megkülönböztetnek, mint a *diplomáciai együttműködést követel, anyagi együttműködést követel, politikai reformokat követel*.

Az alapkódokat a hierarchikus lépcsőfok a harmadik szintjéig, az úgynevezett eseménykódok (*Event Codes*) segítségével bontják le. Így például az „anyagi támogatást követel” alapkód a következőképpen részletezhető: *gazdasági támogatást követel, katonai támogatást követel, humanitárius segítséget követel, katonai védelmet vagy békefenntartást követel*. Ezeket a nagyon részletes harmadik szintű eseménykódokat ritkán rögzíti a GDELT, bár a kódrendszer hasznos lehetne az eseményekre vonatkozó mintázatok nyomon követésében.

Az események szereplőire vonatkozóan a GDELT általában két fő szereplőt azonosít a rögzített események kapcsán, nevezetesen az ige alanyát és tárgyát, amelyek az esemény létrejöttének alapjai. Az alany az, amelyik végrehajtja az akciót, és ezt Alannak (*Actor1*)-nek nevezik. A GDELT kódolási rendszere szerint az Ige tárgya (*Actor 2*) az a személy, entitás, szervezet, vagy bizonyos esetekben csupán a „világ”, aki, vagy ami felé a cselekvés irányul. Például „A szakszervezetek tagjai (szereplő, Actor 1) tüntettek (ige, Event code) a kormány döntése ellen (tárgy, Actor 2)” mondatba a *kormány* az ige tárgyaként szerepel.

A GDELT minden szereplő több attribútumát is igyekszik rögzíteni. Az attribútumok összességéből kialakult kompozit kódot az *Actor1Code* nevezi meg. Először is a szereplők országcódját az *Actor1CountryCode*, valamint az *Actor2CountryCode* alatt jegyzi be a rendszer. A földrajzi tipológia után

2019.11.28.

igyekeznek meghatározni a szereplők etnikai és vallási kódjait, majd azok általános szerepét, amit az *ActorType1*-al jeleznek.

A CAMEO-kézikönyv szerint „a szereplőkhöz általános szerepköröket rendelnek, hogy megjelöljék szerepüket és státuszukat, amennyiben ezek ismertek és relevánsak a saját országukon belül” (Schrodt, 2008., p. 91). A következő kategóriákat különböztetik meg egymástól: kormányok, katonai, felkelők vagy lázadók, politikai ellenzék, nemzetközi szervezetek, nem kormányzati szervezetek, civilek, multinacionális vállalatok, elitek (politikai vezetők vagy hírességek), média vagy azok a csoportok, amelyek a fejlesztés, a környezetvédelem, a munkaerő, az egészségügy vagy az oktatás kapcsán tevékenykednek.

Az eseménykódokhoz hasonlóan az általános szerepkódokat is hierarchikusan építették fel, lehetővé téve úgy az igék alanyának, mint tárgyának részletes leírását. A fent leírt kódrendszert használva például megtudhatjuk, hogy 2011. szeptember 2-án az Antislavery International, emberi jogokkal foglalkozó nem kormányzati szervezet az Egyesült Királyságban gazdasági támogatás iránti igényét jelezte. Mivel az esemény második szereplője, vagyis az ige tárgya nem volt azonosítva, feltételezhetjük, hogy az igényt *nem egy adott szervezet felé* jelezték, hanem inkább a széles közösség felé, egyedi adományokat kérve.

A GDELT adatbázis felépítését és adatkezelését Ward és munkatársai (2013) hasznosnak és elfogadhatónak találták, azonban kiemelték, hogy elég nagy hibát tartalmaz. Elemzésem során ezt a hiányosságot kézi kódolással igyekszem ellensúlyozni. Az adatbázis 2013 óta szabadon használható, és azóta több tudományos mű támaszkodott a szolgáltatott adatokra. Masad 2013-ban a szíriai háborúról írt tanulmányában használta az adatbázist, de támaszkodik rá például Kwak és An 2014-ben megjelent természeti katasztrófákat érintő műve, vagy Qiao és munkatársai (2017) vagy Galla és Burke (2018) társadalmi konfliktusokat vizsgáló tanulmányai. Érdekesnek tartom megjegyezni, hogy a dolgozat írásának időpontjában nincsen egyetlen európai szerző sem, aki ezt az adatbázist tudományos művében használta volna.

2019.11.28.

A GDELT big data adatbázisának ismertetése után az alfejezet további részében az adatok kiválasztásának módját, valamint azok feldolgozását kívánom ismertetni.

A több mint 50 terabájtos adatbázishoz a Google Cloud Platformon lehet hozzáférni, és az adatokat a Google BigQuery segítségével lehet szűrni. Az események kiválasztását az SQL relációsadatbázis-kezelő lekérdezési nyelven tettem, amint azt a 2. mellékletben található. A letöltött adatokat az SPSS szoftver segítségével dolgoztam fel, valamint a szükséges újrakódolásokat is az SPSS programban végeztem el.

A vizsgálandó kérdések megválaszolása érdekében először is több változót különböztetek meg egymástól, illetve elemzem ezek egymásra gyakorolt hatásait. A felsorolt változók olyan lényeges tényezők, amelyek befolyásolják az európai önszerveződési szokásokat, meghatározó szerepet tölthetnek be a társadalmi mozgalmak kialakulásakor, azok jellegét, intenzitását és legfontosabb szereplőit meghatározzák.

Az elemzésem tárgya a lisszaboni szerződés hatálybalépése utáni európai uniós tiltakozó mozgalmak, azért az események kiválasztásánál a következő kritériumokat vettem figyelembe:

- Az események 2009-től kezdődjenek és 2019. január 2-ig tartsanak.
- Az igény alanya, vagyis a szereplők az Európai Unió 28 tagállamának valamelyikében kell, hogy legyenek.

A szereplők csakis a civil társadalomhoz tartozó csoportok tagjai lehetnek, vagyis kizártam a kormányokat, a kormányok képviselőit, a bíróságokat, a gazdasági szereplőket, a médiát, a katonaságot és minden más olyan szereplőt, amelyet nem lehet a civil társadalom tagjának tekinteni. Ezeket figyelembe véve, a létező CAMEO-kódok alapján a következő szereplőket választottam ki: menekültek, radikálisok, munkaügyi csoportok, egészségügyi csoportok, ellenzék, nem kormányzati szervezetek, környezetvédelmi csoportok, civilek, mezőgazdasági és termelői csoportok, szeparatisták, tanügyi csoportok, felkelők, nemzetközi

2019.11.28.

kormányzati szervezetek, nem kormányzati mozgalmak, valamint nemzetközi militarizált csoportok.

A fent említett elméleti megfontolások alapján a tiltakozások típusainál is figyelembe vettem, hogy azok olyanok legyenek, amelyeket csakis a civil társadalom képviselői hajthatnak végre. Így olyan eseményeket, amelyeket csak kormányok vagy egy haderő tud véghezvinni, nem fontoltam meg és csak az alábbi igéket tartalmazó gyökérkódokat vettem figyelembe: igényel (*demand*), elítél (*disapprove*), elutasít (*reject*), fenyeget (*threaten*), tüntet (*protest*), megrohamoz (*assault*).

A második szereplő, akivel kapcsolatban az esemény zajlik, vagyis az igék tárgya, az Európai Unió egyik vezetője, szerve, közpolitikája kell, hogy legyen. A minél tágabb körű szűrés érdekében ebben az esetben a szűrőfeltétel az volt, hogy a második személy *származási országa* az EU legyen, amit a GDELT kizárólag az uniós szereplőkre vonatkoztat.

A kizárólag belügyi és az uniós érdekeltségű tiltakozások számának összehasonlítása érdekében megvizsgáltam az adott időszakra vonatkozó belföldi tiltakozások számát is. Ebben az esetben az összes fenti kritériumot használtam, de a második szereplő esetében a feltétel az volt, hogy a szereplő „Kormányként” (*Government*) legyen azonosítva az adatbázisban.

Az adott kategóriák segítségével csak olyan szereplőket és eseményeket választottam ki, akik, illetve amelyek megfelelnek az Imig és Tarrow (2001) által használt *eurotiltakozás* konceptualizálásának. Ennek megfelelően az események középpontjában az Európai Unió, annak egy vezetője vagy közpolitikája áll, továbbá a szereplők kizárólag az Európai Unió valamelyik országából származnak, és a civil szféra aktorai. A szerzők esetében is megfontolt keretezési probléma ebben az esetben is felmerült, vagyis nehéz utólag megállapítani, hogy egy adott problémát a szereplők úgy fogalmazzák-e meg, mint egy uniós problémát, amely ellen az unió szerveinél tiltakoznak, vagy kizárólag belpolitikai ügyként keretezik, és így az Európai Unió nem is szerepel a tiltakozásokban. A dilemma feloldására ez esetben is Imig és Tarrow (2001) módszertanát

2019.11.28.

követtem, akik úgy vélték, hogy a problémák keretezésére kell nagyobb hangsúlyt fektetni a cselekedetek irányával szemben. Ennek megfelelően ők azt a módszert választották, hogy ahhoz, hogy eurotiltakozásnak tekintsenek egy eseményt, a keretezés is arra kell, hogy utaljon, ezért csak olyan eseményeket vontak be, amelyek kapcsán a megjelent hír első sorában tartalmazta, hogy az Európai Unióhoz kötődik a cselekvés. Az én elemzésem is hasonlóképpen különíti el az eurotiltakozásokat és a kizárólag tagállami, belügyi eseményeket.

A fent leírt adatbázisból az ismertetett módszerekkel 2009 januárja és 2019. január 2-a közötti időszakban az adatbázis összesen 1967 eseményt tartott nyilván. A fent említett elég nagy arányú hibák miatt az összes eseményt kézi kódolással megtisztítottam. Ennek során két módszert alkalmaztam: amennyiben fel volt tüntetve a források linkje, azt követtem, és átnéztem a híryanagot, majd Imig és Tarrow szempontjai alapján eldöntöttem, hogy illik-e az események közé. Amennyiben a híryanag forrásának linkje nem állt rendelkezésre, az adatbázisban elérhető paraméterek alapján próbáltam rákeresni az eseményre több keresőmotor segítségével is. Amennyiben nem találtam meg az eredeti anyagot, az eseményt nem töröltem, de nem is kódoltam tovább. A hibáknak két fő forrása volt: egyrészt egyes események a „napi egy szűrő” ellenére is ismétlődtek, különösen, ha ugyanabban az időben egyszerre több országban is zajlottak, vagyis ha például egyszerre több országban is tüntettek ugyanazon közpolitikai intézkedés ellen. Másrészt a GDELT szűrői a különböző véleményrovatokat és blogokat is szemlélték, vagyis olyan adatokat is rögzítettek, amelyek nem egy esemény voltak, hanem az arra való reflexió. Ezeket nem vettem figyelembe. Néhány olyan eseményt viszont kódoltam, amelyeknek nincsen kifejezetten uniós vonatkozása, vagyis a gépi kódolás hibájának is lehetne tekinteni, de az Európai Unió területén történtek, és úgy ítéltam meg, hogy az unió belügyei, valamint az uniós polgárok szempontjából lényegesek. Ezek tipikusan antiszemita vagy, épp ellenkezőleg, az antiszemitizmus, esetleg rasszista vagy a rasszizmus ellen tiltakozó mozgalmak. Végül összesen 1013 eurotiltakozás maradt, amelyek 2009. január 16. és 2018. december 23. közötti időszakra datálhatók. Az 1013 tiltakozó esemény közül mindössze 599-nek találtam meg a forráskódját, és tudtam kódolni. Így az

2019.11.28.

eredmények az ideálisnál gyengébbek, de a tendenciákat kellőképpen tükrözik.

Az egyes eseményeket több elméleti megfontolás alapján tovább kódoltam.

Először is, az Imig és Tarrow tipológiája alapján egy olyan kódrendszert igyekeztem követni, amely tükrözi, hogy a tiltakozók melyik kormányzati szintnél fejezik ki elégedetlenségüket. Imig és Tarrow négy különböző európai tiltakozást különböztetett meg, amelyeket az alábbi táblázatban foglalok össze.

7. táblázat: Európai tiltakozások tipológiája

	Hazai	Európai
Tagállami	Rutin hazai	Háziasítás
Transznacionális	Kooperatív Transznacionális	Kollektív Transznacionális

Forrás: Imig és Tarrow, (2001:17)

A *rutin hazai* tiltakozások esetében a szerzők kifejezetten a tagállamok politikáikhoz kötődő tagállamon belüli tiltakozásokat értették, míg a másik három típust kötötték kifejezetten az eurotiltakozásokhoz, amelyeknek szükségszerűen kapcsolódniuk kell egy uniós illetőségű intézmény, közpolitika által okozott vélt sérelemhez.

Az eurotiltakozásokat több csoportra bontották:

1. Háziasított tiltakozások – a szereplők tagállami kormányuk ellen tiltakoznak az uniós közpolitikák kapcsán.
2. Transznacionális tiltakozások:

2019.11.28.

- a. Versengő transznacionalizmus: egy uniós politika kapcsán az egyik tagállam szereplői egy másik tagállam szereplői ellen tiltakoznak.
- b. Kooperatív transznacionalizmus: a különböző tagállamok szereplői egymással párhuzamosan ugyanazon okból tiltakoznak, de ezeket az eseményeket nem hangolják össze, vagyis egymástól függetlenek.
- c. Kollektív eurotiltakozás: ebben az esetben a különböző tagállamok szereplői együttes erővel, szervezeten lépnek fel egy közpolitika ellen.

Az általam kidolgozott klasszifikáció igyekszik ezt követni, azonban figyelembe vettem az adatforrások különbségéből adódó eltéréseket is, a politikai lehetőségek által adódó változásokat, valamint nagyobb hangsúlyt fektettem a tiltakozások fizikai színhelyére. Továbbá fontolóra vettem, hogy az uniós jogszabályok egyre nagyobb mértékben befolyásolják a tagállami jogalkotást, és hogy ennek ellenére a tagállamok által bevezetett egyes jogszabályok nincsenek összhangban a magasabb rendű uniós jogszabályokkal. Ennek megfelelően dolgozatomban az alábbi kategóriák szerint csoportosítottam a különböző eseményeket.

1. **Rutin hazai tiltakozás:** Imig és Tarrow tipológiájával ellentétben ennek a kategóriának a résztvevői is uniós illetőségűek, ám ebben az esetben a polgárok otthon tiltakoznak az uniós politikák ellen, remélve, hogy a tagállami kormányuk támogatja őket, de nem büntetik a nemzeti kormányaikat.
2. **Háziasított tiltakozás:** Ez a fogalom is eltér valamennyire az eredeti értelmétől. Ezt a kategorizálást akkor használtam, amikor a polgárok hazai területen tiltakoznak uniós politikák ellen, ám haragjukat és elégedetlenségüket kifejezetten a tagállami kormány ellen fordítják, esetleg büntetik őket.
3. **Transznacionális tiltakozások:**
  - a. **Kooperatív tiltakozások:** változatlanul, az Imig és Tarrow által használt értelemben.
  - b. **Kollektív tiltakozások:** változatlanul, az Imig és Tarrow által használt

2019.11.28.

értelemben.

- c. **Versengő tiltakozás:** változatlanul, az Imig és Tarrow által használt értelemben.
- d. **Szupranacionalizált tiltakozás:** Ebben az esetben az uniós politikák elleni tiltakozások helyszíne az uniós intézményekhez közeli térség, jellemzően Brüsszel, tehát nem hazai területen tiltakoznak.
- e. **Panasztevés:** A tagállamok által bevezetett politikák ellen tiltakoznak az uniós szerveknél, és azok közbenjárását kérik.

Másodszor, ugyancsak figyelembe véve, hogy az unió politikái és jogszabályai egyre inkább befolyásolják a tagállami közpolitikai döntéseket, az egyes eseményeket aszerint is besoroltam, hogy mennyire specifikusan uniós intézkedés váltotta ki a tiltakozók sérelmét. Ezek alapján elkülönítettem az alábbi eurotiltakozásokat.

1. **Közvetett eurotiltakozásokat:** olyan eseteket soroltam ide, amelyeknek kiváltó okai az Európai Unió általános fennállásával és működésével kapcsolatosak, többnyire az uniós jog elsődleges forrásához köthetőek. Idesoroltam például a Monetáris Unióhoz köthető gazdasági válság miatt kialakult általános tüntetéseket. De ugyanide soroltam azokat a migráció elleni tiltakozásokat is, amelyek akkor zajlottak, amikor az uniós döntéshozók még nem tudtak reagálni az ezzel kapcsolatos panaszokra, vagyis az intézkedés hiánya elleni tiltakozásokat.
2. **Közvetlen eurotiltakozásokat:** Ezek az események kiváltó okai szorosabban kötődnek az uniós politikákhoz, ám a nagyobb, szélesebb körű uniós politikákhoz vagy azok irányához kapcsolódnak. Például idesoroltam azokat a tiltakozásokat, amelyek az uniós trojka nyomására egy-egy tagállamban bevezetett megszorító intézkedések ellen alakultak ki, vagy a migrációs válság kezelésével kapcsolatban hozott egy-egy döntést.
3. **Egy adott jogszabály kapcsán kialakult eurotiltakozásokat:** Ezeket csak akkor használtam, amikor egyetlen jól körülhatárolt uniós jogszabály bevezetése elleni

2019.11.28.

tiltakozásokról volt szó.

Harmadszor, az egyes tiltakozó eseményeket kiváltó okokat is egy-egy kulcsszóval rögzítettem, ami az adatbázis könnyebb használatát és az események kereshetőségét tette lehetővé. Az egyes kutatási kérdésekhez és hipotézisekhez kapcsolódó konkrét statisztikai eljárást az adott fejezetekben ismertetem.

A vizsgálandó kérdések megválaszolása érdekében először is több változót különböztetek meg egymástól, illetve vizsgálom ezek egymásra gyakorolt hatásait. A felsorolt változók olyan tényezők, amelyek befolyásolják az európai önszerveződési szokásokat, meghatározó szerepet tölthetnek be a társadalmi mozgalmak kialakulásakor, azok jellegét, intenzitását és legfontosabb szereplőit meghatározzák. A könnyebb átláthatóság érdekében ezeket a 8. táblázatban összesítettem.

8. táblázat: A kutatási kérdések megválaszolásánál használt változók és elemzési módszer

Kutatási kérdések	Megfigyelési egység	Független változó	Függő változó	Elemzési módszer
1.	Általános tiltakozások	Tiltakozás színhelye	Eurotiltakozás	Százalékos számítás

2019.11.28.

	Eurotiltakozás	Tiltakozás színhelye <i>Center_Periphery</i>	Tiltakozás célpontja <i>Type_of_Protest</i>	Pearson-féle korrelációs együttható khi-négyzet- próba
	Eurotiltakozás	Tiltakozás színhelye Center_Periphery	Közpolitika specifikus uniós jellege EUProtest	Pearson-féle korrelációs együttható khi-négyzet- próba
2	Eurotiltakozás	Közpolitika specifikus uniós jellege <i>EUProtest</i>	Tiltakozás célpontja <i>Type_of_Protest</i>	Pearson-féle korrelációs együttható khi-négyzet- próba
	Eurotiltakozás	Az Európai Unió tagállamai	Tiltakozás célpontja <i>Type_of_Protest</i>	Fisher-egzakt teszt

2019.11.28.

	Eurotiltakozás	Társadalmi csoportok	Tiltakozás célpontja <i>Type_of_Protest</i>	Fisher-egzakt teszt
3.	Eurotiltakozás	Tiltakozás színhelye – régió <i>Center_Periphery</i>	Tiltakozás intenzitása <i>Goldstein scale</i>	Kruskal–Wallis-próba
	Eurotiltakozás	Tiltakozás színhelye – tagállamok	Tiltakozás intenzitása <i>Goldstein scale</i>	Kruskal–Wallis-próba
	Eurotiltakozás	Tiltakozás célpontja <i>Type_of_Protest</i>	Tiltakozás intenzitása <i>Goldstein scale</i>	Kruskal–Wallis-próba és Mann–Whitney-teszt

2019.11.28.

	Eurotiltakozások	Közpolitika specifikus uniós jellege <i>EUProtest</i>	Tiltakozás intenzitása <i>Goldstein scale</i>	Kruskal– Wallis-próba
	Eurotiltakozások	Társadalmi csoportok	Tiltakozás intenzitása <i>Goldstein scale</i>	Kruskal– Wallis-próba
4.	Idő	Egy hónap	Transznacionális tiltakozások	Regressziós egyenés

Forrás: saját szerkesztés

2019.11.28.

V. RÉSZ. EMPIRIKUS VIZSGÁLAT ÉS ELEMZÉS

Ahogy azt a bevezető részben is kifejtettem, a kutatás célkitűzése az európaizáció tiltakozó társadalmi mozgalmakra kifejtett hatásának vizsgálata. A fenti célkitűzést négy alfejezetben kívánom megvalósítani.

A korábbi fejezetekben is leírtak szerint a vizsgálatom azokra a tiltakozó eseményekre szűkül, amelyek az Európai Unió területén zajlanak, a tiltakozás oka vagy célpontja az Európai Unió vagy annak tevékenységéhez köthető intézmény, személy vagy közpolitikai döntés, továbbá a tiltakozók a civil társadalom szereplői. Ezeket a tiltakozásokat nevezem eurotiltakozásoknak. Az Európai Unió területén zajló olyan tiltakozásokat, amelyek keretezésükben nem kötődnek az Európai Unióhoz, hanem kizárólag a tagállami politikákkal kapcsolatosak, nem tekintem eurotiltakozásoknak.

Először a 9. alfejezetben az alulról fölfelé irányuló európaizáció hatásait vizsgálom a centrum és a periféria társadalmi mozgalmi vonatkozásában és azt próbálom kideríteni, hogy vannak-e különbségek a két régió tiltakozó mozgalmi között. A 10. és a 11. alfejezetek a fölülről lefelé irányuló európaizáció hatását igyekeznek felmérni. A 10. alfejezet célja, hogy feltárja azokat a legfontosabb tényezőket, amelyek azt befolyásolják, hogy egyes társadalmi csoportok melyik kormányzati szinten tiltakoznak a leggyakrabban. A 11. fejezet a tiltakozó mozgalmak intenzitását vizsgálja részletesen. Egy külön alfejezetben (12.) elemzem a horizontális európaizáció hatásait, és tárom fel a transznacionális tiltakozó mozgalmak időbeli változásait.

2019.11.28.

9. *A centrum és periféria alulról fölfelé irányuló európaizációja*

Ebben a fejezetben a centrum és periféria tiltakozásainak jellemzői alapján szeretném megvizsgálni, hogy a két régióra jellemző alulról fölfelé irányuló európaizáció különbözik-e egymástól.

Az alulról fölfelé irányuló európaizáció egyik indikátora az összes tiltakozás számához mért eurotiltakozások aránya. Az európai uniós jogszabályok elsőbbséget élveznek a tagállami jogszabályokkal szemben, a tagállamok jogszabályai és közpolitikai összhangban kell, hogy legyenek az uniós célkitűzésekkel. A lisszaboni szerződés és a legutóbbi évek politikai vezetése jelentősen kiterjesztette az uniós intézmények hatáskörét, emiatt az Európai Unió politikái nagyon sok területen befolyásolják a tagállamok lakosainak gazdasági és társadalmi helyzetét. A hatáskörök kiterjesztése hozzájárult, hogy egy szélesebb társadalmi kört érintsenek a közpolitikák, és óhatatlanul ahhoz is, hogy az érintettek szélesebb köre, azaz a lakosok nagyobb száma tiltakozzon egyes döntések ellen. Az eurotiltakozások aránya az összes tiltakozáshoz képest arra utal, hogy az egyes lakosok milyen mértékben fordulnak vélt vagy valós sérelmeikkel az Európai Unióhoz. Valószínűsíthető, hogy az unió perifériájának számító újabb tagállamok lakosai egyrészt nem tulajdonítanak nagy jelentőséget az Európai Uniónak, másrészt, az eltérő értékrendjük és politikai kultúrájuk miatt ezek a lakosok kevésbé hajlamosak polgári cselekvésekre, így kevésbé tiltakoznak az egyes döntések ellen. Az alulról fölfelé irányuló egyeztetés és tanulási folyamat, vagyis az európaizáció ebben az esetben kisebb mértékű, mint nyugati-európai társaiknál, akik több jelentőséget tulajdonítanak az uniós politikáknak, és gyakrabban fordulnak sérelmeikkel a szupranacionális intézményekhez.

A kérdés megválaszolása érdekében a GDELT adatbázisban megjelenő összes tiltakozáson belüli eurotiltakozások arányát mértem fel. Ennek érdekében az összes olyan tiltakozás számát lekérdeztem, amely ugyanazon paraméterekkel

2019.11.28.

rendelkezik, mint a vizsgált eurotiltakozások, azonban az ige tárgyát nem definiáltam. Így a kapott adatok azokat a tiltakozó eseményeket összesítik, amelyek egyaránt tartalmazzák az Európai Unióhoz, a tagállamok kormányaihoz, a nemzetközi szervezetek vagy képviselőikhez kötődő tiltakozásokat, valamint azokat, amelyeknek nincsen egyetlen definiált ellenfelük sem.

A megadott keresési paraméterekkel kapott adatok szerint a vizsgált időszakban az Európai Unió országaiban összesen **95 137** olyan tiltakozó jellegű esemény volt, amelynek szereplői a civil társadalom tagjai. Ezen belül **6981** olyan eseményt rögzített az adatbázis, amelyeknek célpontjában a tagállamok kormányai álltak, és **1967** olyan eseményt, amelyeknek célpontjában az Európai Unió állt. Ahogyan azt az 8. fejezetben is említettem, a GDELT adatbázis elég nagy arányban tartalmaz ismétlődő, illetve hibásan rögzített eseményeket, ezért az adatok megbízhatósága alacsony, így ezek az eredmények csak tendenciák jelzésére alkalmasak.

A fentiek tükrében az adatok arra utalnak, hogy a legtöbb tiltakozás célpontjában nem állnak kormányzati (legyen az tagállami vagy európai uniós) szervezetek vagy szereplők. Az Európai Unió tagállamaiban lezajlott tiltakozások célpontjában mindössze csak 7,33 százalékban állnak tagállamok kormányai vagy azok tagjai, míg az Európai Unió vonatkozásában ez az arány mindössze 2 százalék. Fontos kiemelni, hogy az a tény, hogy ezen adatok szerinti tiltakozások célpontjában akár a nemzeti kormányok, akár az Európai Unió állnak, nem feltétlenül jelenti, hogy minden esetben a *kormányok vagy az EU ellen* tiltakoznának, mindössze arra utal, hogy a panaszokkal a tagállami kormányokhoz, illetve az uniós szervezetekhez, szereplőkhöz fordulnak, és azoktól remélnék megoldást vagy közbenjárást.

A 9. táblázatban összefoglalt adatsorok tartalmazzák a GDELT-ben számon tartott különböző típusú tiltakozó események számát és azok egymáshoz viszonyított arányait. Látható, hogy míg az Európai Unióban lezajlott általános tiltakozó események 91 százaléka a nyugat-európai tagállamokban történt, addig a többnyire szocialista múlttal rendelkező, ötödik bővítés után csatlakozott tagállamokban az események mindössze 9 százalékát lehetett mérni. Szinte ugyanez a megoszlás az eurotiltakozások arányát tekintve is, hiszen a fentiekhez

2019.11.28.

képest csak 1–1 százalékos eltérés van a két régió között. A tagállami kormányzati érintettségű tiltakozások esetében is hasonló az eredmény, azonban ebben az esetben ez az arány 87 és 13 százalék, vagyis az ötödik bővítéskor csatlakozott államokra inkább jellemző, hogy elsősorban a tagállamaik kormányához fordulnak panaszaikkal.

A tagállamokhoz való fordulásnak több oka is lehet: először is ezen országok lakóinak az Európai Unióról és annak működéséről alkotott ismerete hiányos. Nem feltétlenül értik, hogy egyes uniós szintű döntések hogyan befolyásolják a nemzeti törvényalkotást, és milyen hatással vannak a tagállam gazdaságára, munkavállalási vagy szociális jogaira. Ehhez szorosan kapcsolódik a második ok, miszerint a lakosok nem ismerik kellőképpen a rendelkezésükre álló politikai lehetőségeket, vagyis azt, hogy az egyes uniós szintű politikák előkészítése, tárgyalása és megszavazása folyamataiba hogyan tudnak bekapcsolódni és esetenként egyes döntések ellen tiltakozni. Harmadszor, gyakori, hogy a volt szocialista országok lakosai idealizált képet alkotnak az Európai Unióról és annak működéséről, így politikáik vagy képviselőik ellen nem tiltakoznak, holott lehetséges, hogy egyes közpolitikák objektív szempontok szerint hátrányosan érintik őket. Végezetül, az Európai Unió intézményeit maguktól távolinak, „homályosnak” érzik, így a hozzájuk közelebb álló tagállami kormányzathoz fordulnak panaszaikkal.

2019.11.28.

9. táblázat: A centrum és a periféria közötti különbségek az összes tiltakozó esemény számának és arányának tekintetében

	Általános tiltakozások száma és aránya		Tagállami kormányzati vonatkozású tiltakozások száma és aránya		Eurotiltakozások száma és aránya	
	Európai Unió tagállamai - összesen	95 137	100%	6981	100%	1967
Centrum	86 880	91,33 %	6096	87,32 %	1774	90,18 %
Periféria	8 257	8,67%	885	12,67 %	193	9.81%

Forrás: GDELT, saját szerkesztés

A fentiek értelmében tehát nem meglepő, hogy a legújabb tagállamok lakosainak tiltakozása csak nagyon kis mértékben uniós érintettségű.

Az Európai Unió összes tagországában mért eurotiltakozás az összes tiltakozás alig 2 százalékát teszi ki. A 10. táblázatban foglaltak szerint a vizsgált időszak alatt az Európai Unió területén lezajlott összes tiltakozás alig 0,2 százalékát tette ki az legújabban csatlakozott tagállamokban zajlott eurotiltakozások száma. Ezzel

2019.11.28.

szemben a régebbi tagállamokban ez az arány 1,86 százalék.

10. táblázat: Az összes, Európai Unióban lezajlott tiltakozó esemény számához mért tagállami kormányzati érintettségű tiltakozás, valamint az eurotiltakozások aránya

	Tagállami kormányzati vonatkozású tiltakozások aránya	Eurotiltakozás ok aránya
Centrum	6,40 százalék	1,86 százalék
Periféria	0,93 százalék	0,2 százalék

Forrás: GDELT, saját szerkesztés

Az Imig és Tarrow felmérése az 1984 és 1997 közötti időszak tizenöt évére terjedt ki, és a vizsgálat tárgya az Európai Unió akkor még csak 12 tagállama volt. Hasonló, de nem azonos adatfelvétel mellett a vizsgált időszakban összesen 9872 tiltakozó eseményt azonosítottak, ezeknek 5 százaléka volt európai uniós vonatkozású. Az eltérő adatforrások és adatfelvételi módszerek miatt ebben a dolgozatban csupán a tendenciák összehasonlítására van lehetőség. A GDELT-ben megjelenített eurotiltakozások 2 százalékos aránya és az Imig és Tarrow által mért 5 százalékos arány egymástól nem térnek el lényegesen, vagyis hasonló tendenciára utalnak.

A következő lépésben az eurotiltakozások helyszíne és azok célpontja közötti összefüggés erősségét vizsgáltam meg. A két változó közötti kapcsolatot a Khi négyzet teszt elvégzésével vizsgáltam. A mintaelosztás 7,1 százalékban nem éri el

2019.11.28.

a szükséges minimum 5-ös elemszámot, azonban e cellák aránya 20 százalék alatti, így folytattam az elemzést.

A nullhipotézist elvettem, mert $p < 0,05$, vagyis a két változó között szignifikáns összefüggés van.

$$\chi^2(6) = 22.725, p < 0,05$$

Case Processing Summary						
	Cases					
	Valid		Missing		Total	
	N	Perc ent	N	Perc ent	N	Perce nt
Center or Periphery *	617	60.9	396	39.1	1013	100.0
Type_of_protest		%		%		%

Center or Periphery * Type_of_protest Crosstabulation										
			Type_of_protest							Total
			Not EU pro test	Rou tine dom estic	Domesti cation	Cooperati ve Transnati onalism	Collective Transnati onalism	Supranatio nalized	Comp etitive	
Center or Peri pher y	Peri pher y	Count	10	25	33	1	8	13	0	90
		% within Type_of_ protest	13.9 %	19.2 %	15.0%	1.2%	16.0%	27.1%	0.0%	14.6 %
		Count	62	105	187	83	42	35	13	527
Center or Peri pher y	Center	% within Type_of_ protest	86.1 %	80.8 %	85.0%	98.8%	84.0%	72.9%	100.0 %	85.4 %
		Count	72	130	220	84	50	48	13	617
		% within Type_of_ protest	100.0	100.0	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0	100.0
Total		Count	72	130	220	84	50	48	13	617
		% within Type_of_ protest	100.0	100.0	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0	100.0

2019.11.28.

Chi-Square Tests						
	Value	df	Asymp. Sig. (2- sided)	Exact Sig. (2- sided)	Exact Sig. (1- sided)	Point Probability
Pearson Chi-Square	22.72 5 ^a	6	.001	.	^b	
Likelihood Ratio	30.50 5	6	.000	.	^b	
Fisher's Exact Test	.			.	^b	
Linear-by-Linear Association	.121 ^c	1	.728	.756	.382	.029
N of Valid Cases	617					

a. 1 cells (7.1%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 1.90.

b. Cannot be computed because there is insufficient memory.

c. The standardized statistic is .347.

Symmetric Measures				
		Valu e	Approx. Sig.	Exact Sig.
	Phi	.192	.001	^c
Nominal by Nominal	Cramer's V Contingency Coefficient	.192 .188	.001 .001	^c ^c
N of Valid Cases		617		

a. Not assuming the null hypothesis.

b. Using the asymptotic standard error assuming the null hypothesis.

c. Cannot be computed because there is insufficient memory.

Ugyanakkor, mivel a Cramer's V együttható értéke mindössze 0,192 a két változó közötti összefüggés a közepesnél alacsonyabb erősségű kapcsolatra utal.

A vizsgálat szerint a centrum és periféria tiltakozásainak célpontjai közötti eltérés statisztikailag szignifikáns. Az eurotiltakozások 85,4 százaléka a centrum országaiban zajlik és alig 14,6 százalék a periférián. A centrum és periféria közötti 85-15 százalékos arányhoz képest mindössze két esetben van kiemelkedő különbség. Az unión belüli szupranacionális tiltakozások csaknem harminc

2019.11.28.

százaléka, 27,1 százalék a periféria országaihoz köthető, míg a centrum országaiban ez az arány 72,9 százalék. Vagyis, azokban a ritka esetekben, amikor a perifériához tartozó lakosok uniós vonatkozású tiltakozásokba bocsátkoznak, akkor *ezt látványosan*, a metropoliszban teszik. Egy másik kirívó arány az perifériára jellemző együttműködő transznacionális tiltakozások rendkívül alacsony aránya, alig 1,2 százalék, míg a kollektív tiltakozások aránya ugyanitt 16 százalékot tesz ki. Ez az eredmény is arra utal, hogy a periféria önszerveződési szokásai nagyon eltérnek a nyugat-európai országok lakosaitól. A kollektív tiltakozások megszervezése és a különböző tagállamokban zajló akciók összehangolása többnyire egy-egy határokon átívelő szervezet vagy csoport felelőssége szokott lenni. Ezzel szemben az együttműködő tiltakozások többnyire tagállami szinten, aránylag önállóan szerveződnek.

Végezetül, a centrum és a periféria közötti alulról fölfelé irányuló tiltakozások közötti különbség elemzése érdekében megvizsgáltam, hogy a centrum és a periféria közötti különbségek mennyire befolyásolják azt, hogy egyes eurotiltakozások szorosan kapcsolódnak egy-egy specifikus új uniós jogi intézkedéshez. Ennek érdekében a tiltakozások színhelye és az egyes közpolitikák szorosan uniós jellegét jelölő *EUProtest* közötti változók erősségét vizsgáltam. Ebben az esetben is a khi-négyzet-próbát választottam. A mintaelosztás minden esetben elérte a szükséges minimum 5-ös elemszámot, így folytattam az elemzést. A nullhipotézist elvettem, mert $p < 0,001$, vagyis a két változó között szignifikáns összefüggés van.

$$\chi^2(3) = 34.711, p < 0,001$$

Case Processing Summary						
	Cases					
	Valid		Missing		Total	
	N	Perc ent	N	Perc ent	N	Perce nt
Center or Periphery *	615	60.7	398	39.3	1013	100.0
EUProtest		%		%		%

2019.11.28.

Center or Periphery * EUProtest Crosstabulation						
		EUProtest				Total
		NO EU CONNECTION	INDIRECTLY	DIRECTLY	SPECIFIC POLICY	
Center or Periphery	Count	21	41	20	6	88
	% within Periphery	24.4%	10.2%	35.1%	8.3%	14.3%
	EUProtest					
	Count	65	359	37	66	527
Center	% within	75.6%	89.8%	64.9%	91.7%	85.7%
	EUProtest					
Total	Count	86	400	57	72	615
	% within	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%
	EUProtest					

Chi-Square Tests			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	34.711 ^a	3	.000
Likelihood Ratio	29.739	3	.000
Linear-by-Linear Association	.592	1	.442
N of Valid Cases	615		

a. 0 cells (0.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 8.16.

Symmetric Measures			
		Value	Approx. Sig.
Nominal by Nominal	Phi	.238	.000
	Cramer's V	.238	.000
N of Valid Cases		615	

a. Not assuming the null hypothesis.

2019.11.28.

b. Using the asymptotic standard error assuming the null hypothesis.

A Cramer's együttható értéke ebben az esetben 0,238, ami a két változó közötti kapcsolat közepesnél alacsonyabb erősségére utal.

A korábban említett 15-85-ös arányhoz képest ebben az esetben két szembevetendő eltérés van. Először is, egy legújabb, specifikus uniós jogi intézkedés esetében kibontakozó eurotiltakozás esetében az események alig 8,3 százalékban erednek a periféria lakosaitól. Egy-egy új, szűkebb körű szakpolitika ellen az esetek több mint 90 százalékában a nyugat-európai lakosok tiltakoznak. Ez a dolgozat során már többször említett, volt szocialista államok civil szférájának passzivitásával magyarázható.

Másodszor, az uniós közpolitikákhoz közvetlenül kapcsolódó intézkedések esetében is rendkívül alacsony arányban, 10,2 százalékban tiltakoznak a periféria lakosai, ezek az események is többnyire a centrumhoz kötődnek. Ennek a különbségnek két fő oka lehet: először is, a periféria országai közül hat nem tartozik az euróövezethez, így ezt a régiót kevésbé érintette az eurózónát súlyító általános gazdasági válság, így tiltakozások nem alakultak ki ezek kapcsán. Másodszor, az Európai Unióhoz közvetlenül kötődő tiltakozások elég nagy száma az Egyesült Királyság uniós tagságának megszűnéséhez köthetőek. A periféria országokban ezzel kapcsolatban mindössze néhány kollektív tiltakozás volt.

Összegezve, a vizsgált időszak alatt az Európai Unióban lezajlott általános tiltakozások célpontjában a legtöbb esetben nagyon különböző szereplők állnak, vagy egyáltalán nincsen azonosított célpontjuk. A tiltakozások valamivel több, mint 7 százaléka célpontjában a tagállami kormányok állnak és a tiltakozások alig 2 százaléka uniós vonatkozású. Továbbá jelentős eltérés mutatható ki a nyugat-európai országok és az ötödik bővítés során csatlakozott országok tiltakozási kultúrájában.

Először is, az utóbbi csoport tagállamainak lakosai sokkal ritkábban fejezik ki

2019.11.28.

elégedetlenségüket tiltakozások formájában, mint a nyugat-európai társaik teszik. Azokban a ritka esetekben, amikor erre mégis sor kerül, többnyire a tagállamok kormányai állnak a tiltakozás középpontjában.

Másodszor, a többnyire tagállamon belül, alulról fölfelé szerveződő, együttműködő tiltakozások alig jellemzőek a periféria országainak lakosaira. Gyakoribb, hogy egy olyan tiltakozáshoz csatlakoznak, amelyeket többnyire egy másik tagállami vagy szupranacionális szervezet kezdeményez, vagyis a kollektív tiltakozás jellemzőbb erre a régióra.

A periféria lakosainak passzivitására utal az is, hogy egy-egy új, specifikus uniós szintű szakpolitika ellen kismértékben tiltakoznak, vagyis nem jellemző, hogy a közpolitika alkotásának folyamatába ilyen módon bekapcsolódnának. Ez is alátámasztja, hogy a régió lakosai inkább hajlamosak a hierarchikus struktúrákat elfogadni, mint a régebbi tagállami társaik.

A rendkívül alacsony számú aggregát szintű európai uniós vonatkozású tiltakozások száma arra utalhat, hogy a legújabb tagállamok lakosai távolinak érzik a szupranacionális szervezeteket és szereplőket, nem érzik, hogy tiltakozásuk hatékony eszköz lehetne, illetve egy idealizált kép él bennük az Európai Unióval kapcsolatban.

A nyugat-európai országokban lezajlott eurotiltakozások aránya tendenciáiban nem növekedett az Imig és Tarrow kutatásának eredményeihez képest. Esetükben az alacsony számú eurotiltakozások egyik oka az lehet, hogy a több évtizedes uniós tagság alatt kialakultak azok a csatornák, amelyek révén az egyes csoportok aktívan be tudnak kapcsolódni a közpolitikai folyamatok különböző szakaszaiba, és így hatékonyabban tudják érdekeiket képviselni, mint a tiltakozások során. Ugyanakkor, az arányaiban jóval magasabb számú tagállami tiltakozások arra utalnak, hogy a nyugat-európai lakosok továbbra is elsősorban az államaik kormányaihoz fordulnak panaszaiikkal, még akkor is, ha a panaszok oka vagy forrása az Európai Unió egyik intézkedése.

2019.11.28.

A feltárt adatok alátámasztják az első hipotézist: az Európai Unió centrumában és a perifériáján lezajlott eurotiltakozások aránya és célpontja arra utal, hogy a két régió alulról felfelé irányuló európaizáció egymástól eltérő jellegű.

Mindezekből arra lehet következtetni, hogy a csatlakozás óta eltelt tizenöt év alatt a volt periféria országainak lakosai és a szupranacionális szervezetek között nem alakult ki szoros kötődés, valamint valószínűsíthető, hogy a periféria lakosainak európai identitása gyengébb, mint a nyugat-európai társaiké.

A fejezet további részében a fölülről lefelé irányuló, illetve a horizontális európaizáció eurotiltakozásokra kifejtett hatásait igyekszem felmérni és megválaszolni a kutatási kérdéseket.

10. Az eurotiltakozások célpontjának kiválasztását befolyásoló tényezők

A fölülről lefelé irányuló európaizáció egyik hatása, hogy a sikeresen becsatornázódott csoportokra nem, vagy alig jellemző a tiltakozás, azok alkalmazkodnak az Európai Unió egyeztető, kompromisszumokat kereső munkastílusához. Ez nem azt jelenti, hogy az európaizáció hatására teljes mértékben megszűnnének a tiltakozások, hanem a jelenségnek két lényeges következménye van: egy másik kormányzati szint felé irányítják panaszukat, illetve az uniós tiltakozások intenzitása csökken.

Ebben az alfejezetben azt próbálom megvizsgálni, hogy melyek azok a tényezők, amelyek arra hatnak, hogy egyes csoportok melyik kormányzati szintnél fejezik ki elégedetlenségüket.

2019.11.28.

Az új középkori birodalomra jellemző policentrikus hatalomeloszlás miatt nem egyértelmű, hogy egyes panaszok miatt melyik kormányzati szinthez mikor hatékonyabb és hatásosabb fordulni. Amennyiben egy uniós szintű közpolitikai döntés elleni lobbitevékenység nem volt hatásos, az érintett csoportoknak több lehetőségük van: egyrészt, tiltakozhatnak a szupranacionális szervezetek vagy vezetőik ellen az uniós intézmények előtt (szupranacionalizált tiltakozás), vagy otthon, a tagállamaikban (rutin hazai tiltakozás). Tiltakozhatnak a tagállamokban az uniós döntések, szervezetek vagy személyek ellen, de bekapcsolva a tagállamuk kormányát (háziasított tiltakozás) is. Ebben az esetben kérhetik a tagállamok kormányainak közbenjárását, esetleg tiltakozhatnak az uniós szintű döntések végrehajtása ellen, és akár a kormány lemondását is követelhetik. Hogy tiltakozásuknak nagyobb érvényt szerezzenek, mozgósíthatják más tagállamok lakosait és azokkal együttműködő vagy kollektív tiltakozásokba kezdhetnek. Esetleg tagállamaikban tiltakoznak (versengő tiltakozás) egy másik tagállam lakosai ellen, amennyiben úgy érzik, hogy egyes döntések hátrányosan érintik őket a másik tagállam lakosaival ellentétben

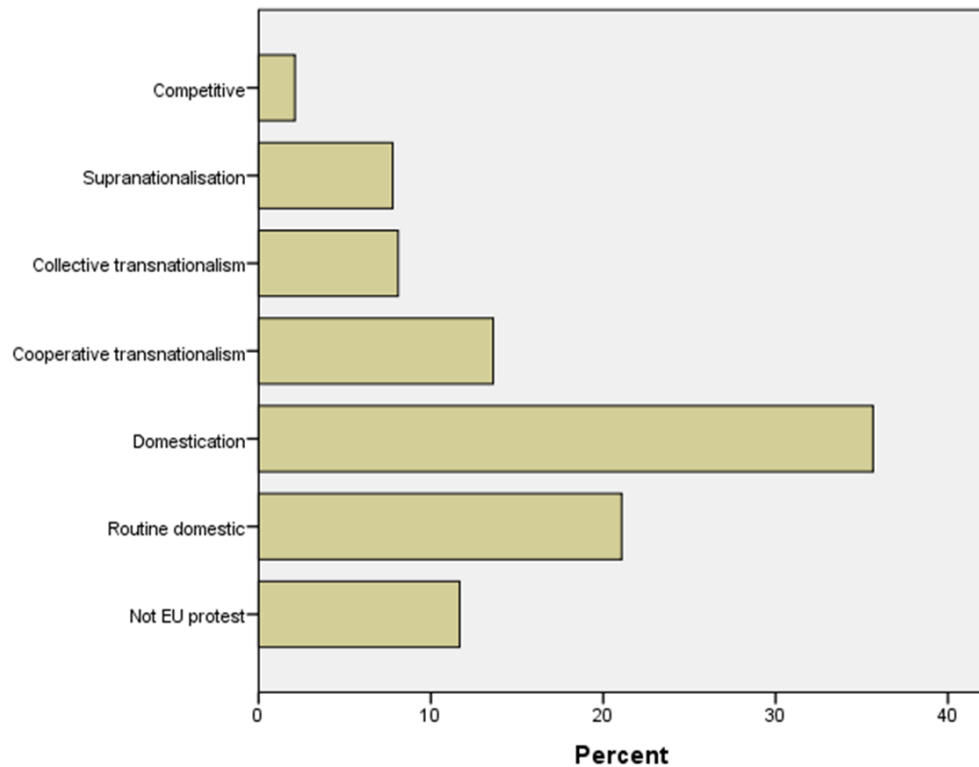
A fölülről lefelé irányuló európaizáció hatására valószínűsíthető, hogy a legtöbb esetben a tiltakozásokkal a tagállamok kormányai felé fordulnak, mert az uniós szintű intézmények esetében a konfrontatív stílus kevésbé hatékony, sikeresebbek azok a szervezetek, amelyek lobbitevékenységet folytatnak. A feltételezés ellenőrzése érdekében első lépésként az eurotiltakozások kormányzati szintenkénti százalékos arányát számítottam ki. A 7. ábra szerint a legtöbb eurotiltakozás célpontjában, csaknem 40 százalékban, a tagállami kormányok állnak. Vagyis, a legtöbb esetben az uniós vonatkozású panaszokhoz kötődő kollektív cselekvés a tagállami kormányok felé irányul. Csak ezt követi azon tiltakozások száma, amelyek az Európai Unió intézményeit vagy vezetőit veszik célpontjukba, de otthon, a tagállamokban tiltakoznak, viszont nem kérik vagy követelik a tagállami kormányok közbenjárását. Ezeknek a tiltakozásoknak az aránya alig haladja meg a 20 százalékot és kevesebb, mint az esetek 10 százalékában jellemző, hogy a lakosok az uniós intézmények előtt – Brüsszelben, Strasbourgban vagy más uniós intézménynek otthont adó városban – tiltakoznának. A kollektív és a kooperatív

2019.11.28.

tiltakozások összesen alig teszik ki az események 20 százalékát.

Vagyis, összességében tekintve, az uniós vonatkozású döntések és közpolitikák esetében a lakosok **elsősorban** az unió többi tagországának lakosaitól függetlenül, saját nemzeti kormányaiknál tiltakoznak.

7. ábra: Eurotiltakozások célpontjában álló kormányzati szintek százalékos megoszlása

Forrás: GDELT, saját szerkesztés

Ez a tendencia összhangban van Imig és Tarrow (2001., p. 36) eredményeivel. A szerzők az általam használt „házasított” és „rutin hazai” tiltakozások fogalma

2019.11.28.

között eltérő módon tettek különbséget, ezért az általuk mért eurotiltakozások 82 százalékban *házasított tiltakozások* voltak, és alig 17 százaléka volt transznacionális tiltakozás. Az Imig és Tarrow által mért *házasított* tiltakozások, amelyek központjában tagállami kormányok álltak, az események 56,6 százalékát tették ki. Az általuk „egyéb célpontnak” kategorizált események magukba foglalják azokat a tiltakozásokat, amelyek uniós vonatkozásúak, az unió áll a célpontjukban, és a tagállami kormányok szerepe ebben az esetben nem egyértelmű (2001., p. 49.), vagyis leginkább ez feleltethető meg az általam *rutin hazai* tiltakozásként kódolt eseményeknek. Ezek az események az Imig és Tarrow adatai szerint mért házasított tiltakozások 8 százalékát teszik ki, ami azt jelenti, hogy az általuk számlált összes eurotiltakozás 6,73 százaléka.

Összegezve, a 80-as és 90-es évek eurotiltakozásai 56,6 százalékban, míg a 2009 utáni időszak eseményei 37 százalékban irányultak a tagállamok kormányai felé. Hazai területen lezajlott uniós vonatkozású tiltakozások esetében ez az arány 6,73 és 22 százalék.

A tiltakozó mozgalmak európaizációját tekintve ez jelentős változásnak tűnik. A tagállamok szerepe még mindig kiemelkedő, azonban úgy tűnik, hogy a tiltakozások célpontjában egyre gyakrabban szerepel az Európai Unió. Ez a változás magyarázható az uniós hatáskörök kiterjesztésével, a vélt politikai lehetőségek struktúráival, illetve azzal, hogy az unió lakosai a korábbi évtizedekhez képest sokkal nagyobb jelentőséget tulajdonítanak az Európai Unió politikáinak.

Az uniós hatáskörök kiterjesztéséből adódik, hogy intézkedései a korábbi évtizedekhez képest több területen hatnak az uniós polgárokra. Ezzel párhuzamosan, az eurotiltakozások központjában is más és más mértékben állnak az uniós politikák. Ez alapján kutatásomban három különböző típusú eurotiltakozást különböztettem meg: az közvetlen és a közvetett tiltakozásokat, valamint azokat, amelyek egy kifejezetten új, specifikus jogi aktushoz kapcsolódnak. A közvetett eurotiltakozások kiváltó okai az Európai Unió alapító szerződéséből adódó, az unió működéséhez szükséges rutinszerű intézkedések,

2019.11.28.

azok hiánya vagy mindezek következményei. A közvetlen eurotiltakozások az alapszerződésekkel összhangban álló alapvető és rutinszerű működésből vagy annak hiányából adódó újonnan felmerülő problémák orvoslását megcélzó intézkedések. Végezetül, az új, specifikus jogi intézkedés elleni tiltakozások az unió másodlagos jogforrásához köthetőek.

Annak érdekében, hogy megvizsgáljam, van-e kapcsolat az ilyen típusú eurotiltakozások és a tiltakozók által célpontjuknak választott kormányzati szint között, a keresztábrás lekérdezés módszerét választottam. A két kategóriális változó közötti kapcsolat elemzése érdekében khi-négyzet-próbát végeztem el. A mintaelosztás nem éri el minden cellában a minimum 5-ös elemszámot, azonban a cellák aránya 20 százalék alatti, ezért az elemzéssel tovább haladtam. A nullhipotézist elvettem, mert $p < 0,05$, vagyis a két változó között szignifikáns összefüggés van.

$$\chi^2(18) = 222.993, p < 0,05$$

Case Processing Summary						
	Cases					
	Valid		Missing		Total	
	N	Perc ent	N	Perc ent	N	Perce nt
EUProtest *	615	60.7	398	39.3	1013	100.0
Type_of_protest		%		%		%

EUProtest * Type_of_protest Crosstabulation	
Type_of_protest	Tot

2019.11.28.

		No	Rou	Domest	Cooperati	Collectiv	Supranati	Comp	al	
		t	tine	ication	ve	e	onalized	etitive		
		EU	dom		Transnati	Transnati				
		pro	esti		onalism	onalism				
		test	c							
	NO EU	Count	32	2	12	7	13	20	0	86
	CONNE	% within	44.	1.6						14.
	CTION	Type_of	4%	%	5.5%	8.3%	26.0%	41.7%	0.0%	0%
		_protest								
		Count	37	92	180	55	9	16	11	40
	INDIRE	% within								0
	CTLY	Type_of	51.	71.9						65.
EUP		_protest	4%	%	81.8%	65.5%	18.0%	33.3%	84.6%	0%
otes		Count	0	18	16	9	5	7	2	57
t	DIRECT	% within	0.0	14.1						9.3
	LY	Type_of	%	%	7.3%	10.7%	10.0%	14.6%	15.4%	%
		_protest								
		Count	3	16	12	13	23	5	0	72
	SPECIFI	% within	4.2	12.5						11.
	C	Type_of	%	%	5.5%	15.5%	46.0%	10.4%	0.0%	7%
	POLICY	_protest								
		Count	72	128	220	84	50	48	13	61
	Total	% within	10	100.						10
		Type_of	0.0	0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	0.0
		_protest	%						%	%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	222.993 ^a	18	.000
Likelihood Ratio	206.366	18	.000
Linear-by-Linear Association	8.552	1	.003
N of Valid Cases	615		

2019.11.28.

a. 5 cells (17.9%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 1.20.

Symmetric Measures		
	Value	Approx. Sig.
Nominal by Nominal	Phi	.602
	Cramer's V	.348
N of Valid Cases		615

a. Not assuming the null hypothesis.

b. Using the asymptotic standard error assuming the null hypothesis.

Mivel a Cramer's V együttható értéke 0,348, ezért a két változó közötti összefüggés a közepesnél alacsonyabb erősségű kapcsolatra utal.

Az adatok szerint, az, hogy a tiltakozás mennyire szorosan kapcsolódik az unió működéséhez kismértékben ugyan, de befolyásolja azt a szintet, amelyiknél a tiltakozás zajlik. A legtöbb tiltakozás az unióhoz közvetetten kapcsolódik, ez tükröződik az egyes kormányzati szintek közötti megoszlásnál is. A rutin hazai tiltakozások legtöbb esetében, 71,9 százalékban az unióhoz közvetetten kapcsolódó tiltakozások állnak, akárcsak a házasított tiltakozások (81,8 százalékban) vagy az együttműködő (65,5 százalék) és a versengő jellegű (84,6 százalék) tiltakozások esetében. .

Azok a mozgalmak, amelyek egy-egy, az Európai Unióhoz közvetlenül kapcsolódó szakpolitika kapcsán alakulnak ki, csak ritkán fordulnak a tagállamaik felé, a házasított tiltakozások alig 7,3 százalékát teszik ki. A közvetlenül uniós szakpolitikákhoz kapcsolódó tiltakozások többnyire versengő jellegűek, a versengő tiltakozások 15,4 százalékát teszik ki, de a szupranacionalizált tiltakozások 14,6 százaléka is ilyen jellegű.

Kollektív transznacionális tiltakozások többnyire akkor jönnek létre, ha az uniós lakosok egy aktuális specifikus intézkedés ellen tiltakoznak, az esetek 46

2019.11.28.

százalékában. A metropoliszban lebonyolított szupranacionalizált tiltakozások 41,7 százalékában nem kapcsolódnak az Európai Unióhoz.

Az adatokból úgy tűnik, hogy a tiltakozások szereplői ismerik a rendelkezésükre álló politikai lehetőségek struktúráit. Úgy vélik, hogy egy újonnan bevezetésre kerülő másodrangú jogszabályi döntés ellen, vagy az unió működéséhez közvetlenül kapcsolódó politikák ellen uniós szinten kell fellépniük és a szupranacionális szinten kell megállítaniuk vagy befolyásolniuk a közpolitika alkotásának folyamatát. Ezzel szemben, az unió alapvető működésével, vagy annak irányával elégedetlen tiltakozók a tagállami kormányokhoz fordulnak és azoktól várnak megoldást. Ez csak részben észszerű, hiszen a legtöbb esetben a tagállami kormányok ezekben az esetekben tehetetlenek. Például a közös monetáris politika miatt nem tudják kellőképpen irányítani saját gazdasági versenyképességüket és egy uniós szintű változás eléréséhez esetenként a lisszaboni szerződés módosítására volna szükség. A közvetett eurotiltakozások célpontjában álló tagállamok kormányai ezért gyakran abban a helyzetben találják magukat, hogy olyan politikák elleni tiltakozásokra kell válaszolniuk, amelyek okairól nem feltétlenül tehetnek és nincs is hatáskörük ezek ellen tenni.

A szakirodalomban megjelenő elméletek szerint a különböző tagállamok szerepe és politikai kultúrája befolyásolhatja azt, hogy jellemzően milyen szinten tiltakoznak az egyes csoportok. Ezt az elméletet támasztja alá az is, hogy amint az előző fejezetben is láttuk, a centrum és a periféria lakosai eltérő arányban vesznek részt az eurotiltakozásokban. Az egyes tagállamok eurotiltakozásai és a tiltakozás központjában álló kormányzati szint közötti összefüggést a keresztablakos lekérdezéssel, pontosabban a khi-négyzet-próbával igyekeztem felmérni. Ebben az esetben azoknak a celláknak az aránya, amelyek nem érik el a mintaelosztás minimum 5-ös elemszámát, 80,4 százalék, így ezt az elemzést nem folytattam.

Ezzel szemben a Fisher-egzakt tesztet használtam, amely szintén alkalmas két nominális változó közötti kapcsolat erősségének felmérésére és azok függetlenségének tesztelésére, azonban ez a teszt nem érzékeny sem a mintaeloszlásra, sem a mintanagyságra.

2019.11.28.

A Fisher-egzakt teszt alapján elvettem a nullhipotézist, mivel $p < 0,001$. Vagyis az eurotiltakozások bizonyos tagállamokhoz való tartozása összefügg azzal, hogy jellemzően melyik szinten tiltakoznak a lakosok. Fisher-egzakt teszt nem alkalmas az összefüggések erősségének mérésére, így ebből az elemzésből nem tudjuk megállapítani, hogy a két változó közötti összefüggés mennyire erős. A keresztábra terjedelmére való tekintettel a teljes elemzést a 3. mellékletben közöltem, az eredmények szemléltetésének céljából a 8. ábrát illesztettem a dolgozatomba.

Case Processing Summary						
	Cases					
	Valid		Missing		Total	
	N	Perc ent	N	Perc ent	N	Perce nt
Actor1CountryCode *	617	60.9	396	39.1	1013	100.0
Type_of_protest		%		%		%

Chi-Square Tests				
	Value	df	Asymp. Sig. (2- sided)	Exact Sig. (2- sided)
Pearson Chi-Square	369.123 ^a	138	.000	. ^b
Likelihood Ratio	333.428	138	.000	. ^b
Fisher's Exact Test	.000			.000
N of Valid Cases	617			

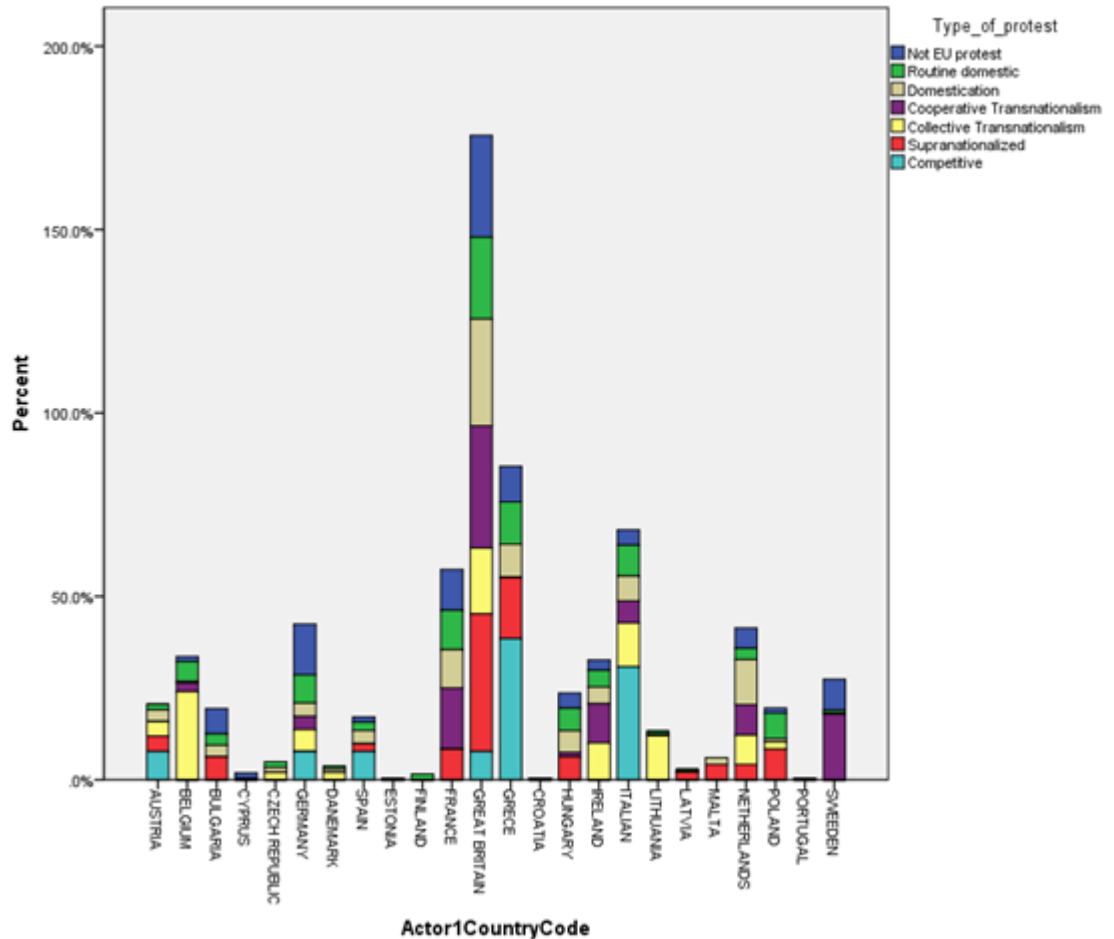
a. 135 cells (80.4%) have expected count less than 5. The minimum expected count is .02.

b. Cannot be computed because there is insufficient memory.

Mivel statisztikailag a két változó közötti kapcsolat szignifikáns összefüggést mutat, elmondható, hogy a tagállamok szerepe és politikai kultúrája hatással van arra, hogy a lakosok jellemző módon melyik kormányzati szinten tiltakoznak. Érdeemes áttekinteni az elmúlt 10 évben lezajlott tiltakozások eloszlását az egyes tagállamok között, amint azt a 8. ábrán mutatom be egy halmazos oszlopdiagram segítségével.

2019.11.28.

8. ábra: Eurotiltakozások százalékanak megoszlása a tiltakozások célpontja szerint az egyes tagállamokban

Forrás: GDELT, saját szerkesztés

A vizsgálat eredménye szerint az elmúlt évtized alatt nem meglepő módon Görögországban és Nagy-Britanniában zajlott a legtöbb uniós vonatkozású tiltakozás, amelyeket egyrészt a Görögországot érintő súlyos gazdasági válság, másrészt Nagy-Britannia EU-tagságának megszűnése okozott. Luxemburg, Szlovákia, Szlovénia és Románia nem szerepelnek az ábrán, mivel a vizsgált időszakot tekintve a GDELT nem tartalmaz egyetlen olyan eseményt sem, amelyek a megadott paraméterekkel lekérdezett feltételeknek megfelelt volna.

Az ábra alapján is szembetűnő, hogy a periféria országaiban jóval kevesebb tiltakozás volt, mint a centrumban – a korábban említett négy ország közül három a perifériához tartozik. Egy másik szembetűnő jellegzetesség, hogy a belgiumi és

2019.11.28.

litvániai tiltakozások legnagyobb része kollektív transznacionális, míg a svédországi eurotiltakozások zöme együttműködő transznacionális tiltakozás volt. Az elemzés tehát rávilágít arra, hogy a tagállamok szerepe és politikai kultúrája hatással van arra, hogy az egyes uniós vonatkozású tiltakozó mozgalmak melyik kormányzati szinten hajlamosabbak tiltakozni. A centrum és a periféria közötti különbségek ebben az esetben is szembetűnőek, és megerősítik az első hipotézist. A kutatás következő lépésében azt igyekeztem feltárni, hogy a fölülről lefelé irányuló európaizáció által teremtett politikai lehetőségek befolyásolják-e azt, hogy az egyes társadalmi csoportok melyik kormányzati szintnél tiltakoznak. Ennek érdekében is a keresztábrás leképezést használtam, ám a khi-négyzet-próba ebben az esetben sem bizonyult megfelelő módszernek, mivel a cellák 61,9 százaléka nem érte el a mintaelosztás minimum 5-ös elemszámát. Az elemzést ebben az esetben is a Fisher-egzakt teszttel folytattam. A Fisher-egzakt teszt szerint $p < 0,001$. Ez alapján elvettem a nullhipotézist, vagyis a két változó között statisztikailag szignifikáns összefüggés van.

Case Processing Summary						
	Cases					
	Valid		Missing		Total	
	N	Perc ent	N	Perc ent	N	Perce nt
Actor1Type1Code *	617	60.9	396	39.1	1013	100.0
Type_of_protest		%		%		%

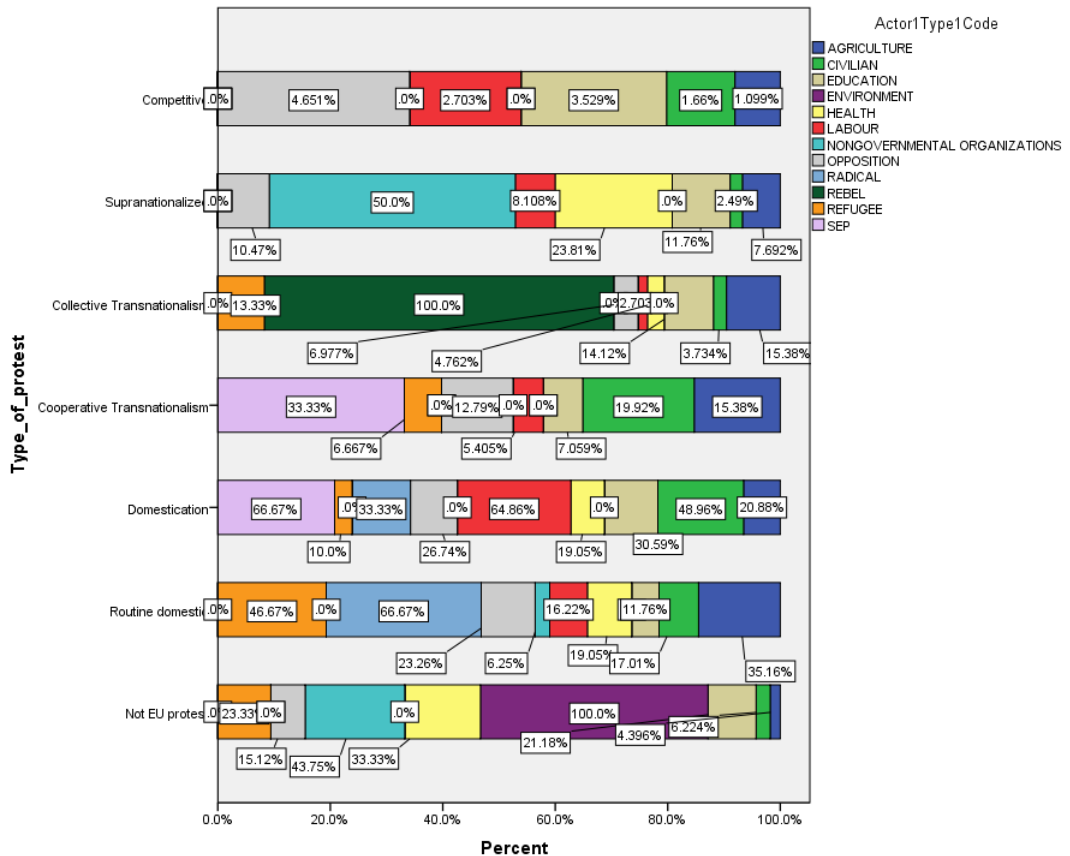
Chi-Square Tests				
	Value	df	Asymp. Sig. (2- sided)	Exact Sig. (2- sided)
Pearson Chi-Square	264.641 ^a	66	.000	. ^b
Likelihood Ratio	233.450	66	.000	. ^b
Fisher's Exact Test	.000			.000

- a. 52 cells (61.9%) have expected count less than 5. The minimum expected count is .02.
- b. Cannot be computed because there is insufficient memory.

Elmondhatjuk tehát, hogy az egyes társadalmi csoportok eurotiltakozásai és a célpontként választott kormányzati szint egymással összefüggnek.

A kereszttáblát annak terjedelme miatt a 4. mellékletben közlöm. A 9. ábrán látható 100 százalékos halmozott oszlop segítségével igyekeztem illusztrálni az egyes csoportok által jellemzően választott kormányzati szinteket.

9. ábra: Egyes társadalmi csoportok által választott eurotiltakozások célpontjainak százalékos megoszlása

Forrás: GDELT, saját szerkesztés

2019.11.28.

Az adatok szerint az eurotiltakozások legaktívabb szereplői a GDELT által csak „civilékként” (*civilians*) kódolt társadalmi csoport. Ahogyan azt a 3.4. fejezetben is említettem, ez egy gyűjtőfogalom, és arra utal, hogy a mozgalom nem azonosítható egyetlen jól körülírt ügyképviseléssel sem, mint például az egészségügy (*health*) amelyért vagy amely ellen megmozdulást szerveztek. A legtöbb tiltakozás szereplői az azonosítatlan ügyképviseléstű *civilek*, akiket a mezőgazdasági termelők (*agriculture*), majd az oktatás ügye köré szerveződők követnek. A civilek többnyire a házasított tiltakozást választják az esetek felében, ezt követik a kooperatív transznacionális tiltakozások az esetek csaknem 20 százalékában, majd a rutin hazai tiltakozások az esetek 17 százalékában. Más szavakkal, a leggyakrabban tiltakozó csoport a tagállamok közbenjárását várja az uniós vonatkozású tiltakozásaik ügyében. A mezőgazdasági termelők is leginkább hazai területen tiltakoznak az esetek 35 százalékában, azonban nem várják a tagállamok közbenjárását. A házasított tiltakozásaik az esetek egynegyedét sem teszik ki, ezzel szemben gyakran választják a kollektív és kooperatív tiltakozás formáját.

Az oktatás ügye köré szerveződő csoportok az esetek egyharmadában a házasított tiltakozást választja, de fontosnak tartom kiemelni, hogy ez az a társadalmi réteg, amelyik a legtöbb kormányzati szinten egyaránt kifejezi elégedetlenségét.

Az ellenzéki csoportok jellemzően a tagállamok határain belül tiltakoznak: 26,74 százalékban a nemzeti kormánytól várnak megoldást, míg 23,26 százalékban az európai uniótól.

A környezetvédelem köré szerveződött csoportokra kevésbé jellemző a tiltakozás, inkább lobbitevékenység során igyekeznek érdekeiket képviselni.

A *civil szervezetekre* nem jellemző a tiltakozás, ha mégis ezt az érdekérvényesítési módszert választják, akkor metropoliszban tiltakoznak. Ugyancsak szupranacionális szinten jelzik elégedetlenségüket az *egészségügy* köré szerveződő csoportok. A *munkaerő (labour)* köré szerveződött rétegek az esetek 64 százalékában hazai területen tiltakoznak, és a tagállamok közbenjárását kérik.

A radikális csoportok is legalább tagállami szinten tiltakoznak, de az esetek 66,67 százalékában nem vonták be a tagállami kormányait, ez mindössze 26,74 százalékban fordult elő. A szeparatista társadalmi rétegek elsősorban házasított

2019.11.28.

tiltakozásokban vesznek részt (66,67 százalékban), míg az esetek egyharmadában együttműködő transznacionalista tiltakozásokban. Szembetűnő, hogy a *rebellis* csoportok kizárólag kollektív transznacionális formában tiltakoztak. A menekültek leginkább a rutin hazai tiltakozások szereplői.

Összegezve, az adatok alátámasztják azt a felvetést, hogy bizonyos társadalmi csoportok egymástól eltérő kormányzati szinten találták meg az érdekeik érvényesítéséhez szükséges politikai lehetőségeket, és tiltakozásuk célpontjának kiválasztásakor ezt tartják szem előtt.

A különböző társadalmi csoportok számára kialakult érdekérvényesítő csatornák az elmúlt évtizedek alatt nem változtak lényegesen. Az Imig és Tarrow által végzett kutatás szerint a tiltakozók 82,1 százalékát azok a csoportok tették ki, amelyek különböző foglalkoztatási ügyek köré szerveződtek. Az uniós politikák ellen leggyakrabban tiltakozó csoportok az uniós agrárpolitikák által érintett mezőgazdasági termelők voltak, de a kutatás megemlíti a halászokat, az építőipari munkásokat, valamint a bányáipar dolgozóit is. Imig és Tarrow (2001., p. 39–40) úgy vélik, hogy ezeket a társadalmi rétegeket negatívan érintették az uniós integráció hatásai, és úgy érezték, hogy az uniós politikák megélhetésüket kockáztatták, vagy korábbi életszínvonaluk fenntartását tették lehetetlenné.

Azok az uniós lakosok, akik nem érezték az integrációval járó gazdasági hátrányokat, sokkal ritkábban szerveztek tiltakozó akciókat az unió irányába. A 80-as és 90-es években ezek a csoportok jellemzően a tagállami politikák ellen tiltakoztak: a különböző civil szervezetek, a környezetvédő csoportok, a migránsok vagy a nők jogait védő csoportok jellemzően lobbitevékenységet folytattak Brüsszelben (Imig és Tarrow, 2001., p. 40).

A jelen kutatási eredmények is arra utalnak, hogy az uniós politikák ellen többnyire a gazdasági szempontból negatívan érintett csoportok tiltakoznak, amelyek a tagállamoktól várnak megoldást. Ugyanakkor az elmúlt évtizedek alatt látványosan csökkent azoknak a tiltakozásoknak az aránya, amelyekben a tagállamoktól vártak megoldást, az európaizáció hatására a tiltakozások nagy aránya a szupranacionális szint felé irányult.

A fejezet azt igyekezett megvizsgálni, hogy melyek azok a tényezők, amelyek befolyásolják, hogy a tiltakozók melyik kormányzati szintet választják ki. A vizsgálat eredményei arra utalnak, hogy gyenge, de statisztikailag szignifikáns

2019.11.28.

összefüggés van az uniós szakpolitikák hatása és a kiválasztott tiltakozási szint között: azok az intézkedések, amelyek az unió alapműködéséhez köthetőek, és amelyek csak közvetetten érintik a közösség lakosait, többnyire házasított tiltakozásokat váltanak ki, az érintettek csak másodsorban tiltakoznak tagállami területen az unió ellen. A kollektív transznacionális tiltakozások többnyire egy specifikus, másodlagos jogforráshoz köthető intézkedés ellen bontakoznak ki. Más szavakkal, az érintettek igyekeznek befolyásolni a legújabb szakpolitikák kidolgozását még a kezdeti, uniós szinten. A már régen elfogadott uniós szintű jogszabályokból és szerződésekből keletkező következmények ellen azonban többnyire a tagállamok szintjén tiltakoznak, jellemzően a nemzeti kormánytól várják megoldást.

Ehhez kapcsolódik a vizsgálat második megállapítása is. Ugyancsak gyenge, de statisztikailag szignifikáns kapcsolat van az egyes tagállamokhoz való tartozás és a jellemzően választott tiltakozási stílus között, vagyis a tagállamok politikai kultúrája is meghatározza azt, hogy bizonyos tiltakozások melyik szint felé irányulnak. Ebben az esetben is látható, hogy az unió régebbi tagállamainak lakosai gyakrabban tiltakoznak uniós szinten, mint azok a csoportok, amelyek mindössze 15 éve tagjai az Európai Uniónak, ugyanakkor ezen belül a nemzetállamokhoz tartozó jellegzetes politikai kultúra még mindig fontos tényező az uniós vonatkozású tiltakozások célpontjának kiválasztásakor is.

Végezetül, az egyes társadalmi csoportokhoz való tartozás és a jellemzően választott kormányzati szint elleni tiltakozás közötti kapcsolat is statisztikailag szignifikánsnak bizonyult. Azok a csoportok, amelyek úgy érzik, hogy az uniós politikák negatívan érintik őket, valamint az intézmények vezetői és a szakpolitikák kidolgozói nem kellőképpen nyitottak panaszaik felé, tagállami szinten igyekeznek érdekeiket érvényesíteni.

Mindezek arra utalnak, hogy a tiltakozások célpontjának kiválasztása annak függvényében történik, hogy mennyi ideje, közvetlenül vagy közvetetten érintenek-e egyes csoportokat az uniós politikák, valamint hogy az uniós elitek mennyire nyitottak a panaszaik kezelésére. Vagyis **az eurotiltakozások célpontjai annak függvényében változnak, hogy a felülről lefelé irányuló európaizáció hogyan hatott az egyes társadalmi csoportokra.**

A fejezet célkitűzése az volt, hogy a második kutatási kérdést megválaszolva

2019.11.28.

feltárja azokat a legfontosabb tényezőket, amelyek arra voltak hatással, hogy az egyes eurotiltakozások célpontját mi befolyásolja. A találatok alátámasztják a kutatásom második hipotézisét.

A következő fejezetben az egyes eurotiltakozások intenzitásának befolyásoló tényezőit igyekszem feltárni.

11. Az eurotiltakozások intenzitását befolyásoló tényezők

A szakirodalom iránymutató elmélete szerint (Marks és McAdam, 1999., p. 103–104; Imig és Tarrow, 2001., p. 46) az európaizáció egyik hatása, hogy az uniós egyeztető és kompromisszumokat kereső munkastílus miatt azok a tiltakozások, amelyek uniós vonatkozásúak, veszítenek intenzitásukból. Vagyis a főlülről lefelé irányuló európaizáció egyik hatása, hogy az uniós vonatkozású tiltakozások kevésbé hevesek.

Az Imig és Tarrow által vizsgált időszakhoz képest több mint két évtized telt el, így az európaizáció hatását időszerű felmérni. Ebben a fejezetben a harmadik kutatási kérdésemre keresem a választ, mégpedig azt igyekszem feltárni, hogy melyek azok a legfontosabb tényezők, amelyek az eurotiltakozás intenzitását befolyásolják.

A kutatási kérdés megválaszolása érdekében azt fogom megvizsgálni, hogy egyes változók hogyan hatottak a tiltakozások intenzitására, vagyis ebben az esetben a kutatás során használt függő változó az intenzitás. A GDELT tartalmazza az egyes események intenzitását mérő Goldstein-skála értékét, így ezt a változót használtam a vizsgálataim során. Az Imig és Tarrow által vezetett kutatás a Goldstein-skálát vette alapul saját mérőeszközének kidolgozásakor, így ez az eszköz az általam végzett vizsgálat esetében is alkalmas eszköznek bizonyul.

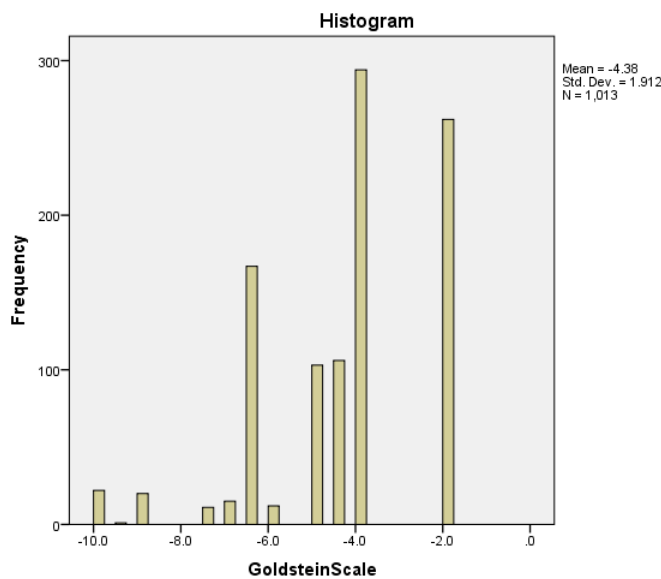
A Goldsteinskála az egyes politikai eseményeket a fegyveres konfliktustól a

2019.11.28.

legszorosabb katonai együttműködésig egy -10 -tól $+10$ -ig terjedő ordinális skálán helyezi el az adott esemény konfliktusos vagy együttműködő jellegétől függően. Ennek megfelelően, a -10 és 0 közötti skálán jelzett események konfliktusokra utalnak, míg a pozitív számok együttműködő jellegű politikai eseményeket mutatnak. Mivel a GDELT-ből lekérdezett adatok csak a konfliktusos eseményekre vonatkoztak, ebben az esetben a skála értékei csak negatív vagy nulla értékeket vehetnek fel.

A vizsgálat során előbb ellenőriztem a függő változó normál eloszlását egy hisztogram segítségével. Amint az a 10. ábrán látható, a minták eloszlása nem egyenlő, így az eljárást egy nem parametrikus statisztikai eljárással folytattam. Minden esetben az egyes csoportok átlagát szerettem volna összehasonlítani, amihez a Kruskal–Wallis-próbát alkalmaztam.

10. ábra: Eurotiltakozások intenzitásának eloszlása

Forrás: GDELT, saját szerkesztés

A következő lépésben azokat a független változókat különböztettem meg, amelyek elméleti megfontolások alapján hatással lehetnek a tiltakozások intenzitására: a

2019.11.28.

centrum és a periféria közötti különbséget, a tagállamok szerepét, a különböző kormányzati szintek, amelyek a tiltakozások célpontjában szerepelnek, az egyes szakpolitikák közvetlen vagy specifikusan uniós jellegét, valamint az egyes társadalmi réteghez való tartozást.

Először is, az európaizáció sikerességének egyik indikátora lehet a periféria és a centrum eltérő intenzitású tiltakozása. A régebbi tagállamok lakosai, szemben a periféria lakosaival, a több évtizedes uniós tagság miatt már rendelkezhetnek azzal az intézményi tudással, amely az uniós szintű érdekérvényesítéshez elengedhetetlen. Ebből adódóan, ha csakugyan van „békítő” hatása az európaizációnak, ez a különbség szignifikáns kellene, hogy legyen.

A vizsgálat eredménye azonban nem bizonyult szignifikánsnak. A periféria esetében 119, míg a centrum esetében 894 eurotiltakozás elemszáma mellett $p = 0,167$, vagyis elfogadtam a nullhipotézist.

$$\chi^2(1) = 1,913, p \geq 0,05$$

Descriptive Statistics					
	N	Mea	Std.	Minim	Maxim
	n	n	Deviation	um	um
GoldsteinScale	1013	4.37	1.9118	-10.0	-2.0
Center or		.7			
Periphery	1013	.882	.32214	.00	1.00

Kruskal-Wallis Test

Ranks			
		N	Mean
			Rank
GoldsteinSc	Periphery	119	473.00

2019.11.28.

ale	Center	894	511.53
Total		1013	

Test Statistics ^{a,b}	
GoldsteinSc	
ale	
Chi-Square	1.913
df	1
Asymp. Sig.	.167

a. Kruskal Wallis Test

b. Grouping Variable: Center

or Periphery

A két csoport tiltakozásának intenzitásából adódó különbségek statisztikailag nem szignifikánsak, vagyis a centrum és a periféria eurotiltakozásainak intenzitása ezen az aggregát szinten nem tér el egymástól lényegesen.

Az Imig és Tarrow kutatása 35 évvel korábbi időponttól kezdődően vizsgálta az eurotiltakozásokat. A centrum tagállamainak lakosai legkevesebb három és fél évtizede igyekeznek érdekeiket képviselni az Európai Unió intézményrendszerében. Amennyiben az unió sajátos munkastílusa, vagyis a főlülről lefelé irányuló európaizáció valóban széles körben kifejtené hatását, ennek érződnie kellett volna a centrum eurotiltakozásainak kevésbé heves megnyilvánulásain is. Ezzel szemben a vizsgálat arra mutat rá, hogy a periféria eurotiltakozásaival összehasonlítva ezek az események nem térnek el lényegesen intenzitásukban. Vagyis az uniós tagság éveinek vagy évtizedeinek száma nem határozza meg azt, hogy a lakosok mennyire békésen vagy hevesen tiltakoznak. A két régió között mégis létező minimális különbség inkább tulajdonítható a tagállami politikai kultúrából adódó különbségeknek.

Ehhez kötődik a következő vizsgálatom. Másodszor, azt vizsgáltam meg, hogy az egyes tagállamok és az eurotiltakozások intenzitása között van-e összefüggés, mintegy tesztelve Tilly (1986, 1995) elméletét, amely szerint az egyének azt a

2019.11.28.

tiltakozási formát választják, amelyhez szokva vannak, és nem feltétlenül alkalmazkodnak az új politikai struktúrákhoz (idézik Imig és Tarrow, 2001., p. 239). Más szavakkal, amennyiben a fölülről lefelé irányuló európaizáció valóban kifejtett egy erős hatást az elmúlt évtizedek alatt, ennek a kapcsolatnak nem kellene szignifikánsnak lennie.

A GDELT-ben megadott alapértelmezés szerint a tagállamok egy string típusú változóként vannak rögzítve, így azért, hogy az elemzést elvégezhessem, a változót automatikusan átkódoltam nominális változóvá (*Actor1CountryCodeNew*), majd alkalmaztam a Kruskal–Wallis-próbát.

Ebben az esetben a teszt eredménye szignifikánsnak bizonyult, $p \leq 0,001$, ezért elvettem a nullhipotézist.

$$\chi^2(23) = 68,186, p \leq 0,001$$

Descriptive Statistics					
	N	Mea	Std.	Minim	Maxim
	n		Deviation	um	um
		-			
GoldsteinScale	1013	4.37	1.9118	-10.0	-2.0
		7			
Actor1CountryCodeN	1013	12.9	5.202	1	24
ew		2			

Kruskal-Wallis Test

Ranks			
	Actor1CountryCodeN	N	Mean
	ew		Rank
	AUSTRIA	17	644.21
	BELGIUM	25	427.92
GoldsteinSc	BULGARIA	23	538.98
ale	CYPRUS	7	204.93
	CZECH REPUBLIC	8	184.44
	GERMANY	69	474.54

2019.11.28.

DANEMARK	6	621.92
SPAIN	26	381.56
ESTONIA	2	743.50
FINLAND	7	593.14
FRANCE	122	514.93
GREAT BRITAIN	247	528.97
GRECE	104	504.56
CROATIA	2	352.25
HUNGARY	38	542.63
IRELAND	86	499.03
ITALIAN	67	497.04
LITHUANIA	8	257.94
LATVIA	2	153.00
MALTA	10	645.25
NETHERLANDS	88	601.26
POLAND	19	491.97
PORTUGAL	5	316.90
SWEEDEN	25	337.62
Total	1013	

Test Statistics ^{a,b}	
GoldsteinSc	
ale	
Chi-Square	68.186
df	23
Asymp. Sig.	.000

---

a. Kruskal Wallis Test

b. Grouping Variable:

Actor1CountryCodeNew

A korábbi vizsgálatból láthattuk, hogy az eurotiltakozások intenzitását nem befolyásolja az uniós tagság időtartama, ezzel szemben a jelen vizsgálat arra utal,

2019.11.28.

hogy az egyes tagállamokban megszervezett tiltakozások intenzitása statisztikailag szignifikáns különbséget mutat.

Mindez arra utal, hogy a tiltakozások intenzitása sokkal inkább összefügg a tagállamok politikai kultúrájával és belpolitikai kérdéseivel, mint az európaizációval. Ez arra utal, hogy a fölülről lefelé irányuló európaizáció nincsen különösebben erős hatással a tiltakozások intenzitására.

A következő lépésben azt vizsgáltam meg, hogy az egyes kormányzati szintek felé irányított tiltakozások, és azok intenzitása összefüggenek-e egymással. Leginkább azt szeretném feltárni, hogy van-e eltérés a szupranacionális kormányzati szintek vagy a tagállami kormányok felé irányuló tiltakozások intenzitása között.

Először is, a két változó közötti összefüggés feltárása érdekében alkalmaztam a Kruskal–Wallis-próbát. Ebben az esetben is szignifikáns a teszt eredménye, $p \leq 0,001$, ezért elvettem a nullhipotézist.

$$\chi^2(6) = 21.933, p \leq 0,001$$

Descriptive Statistics					
	N	Mea	Std.	Minim	Maxim
	n	n	Deviation	um	um
GoldsteinScale	1013	4.37	1.9118	-10.0	-2.0
Type_of_protest	617	2.17	1.466	0	6

Kruskal-Wallis Test

Ranks			
	Type_of_protest	N	Mean Rank
GoldsteinScale	Not EU protest	72	311.97
	Routine domestic	130	314.54
	Domestication	220	326.21
	Cooperative	84	248.50
	Transnationalism		

2019.11.28.

Collective		
Transnationalism	50	273.78
Supranationalized	48	318.42
Competitive	13	437.54
Total	617	

Test Statistics ^{a,b}	
GoldsteinSc	
ale	
Chi-Square	21.933
df	6
Asymp. Sig.	.001

---

a. Kruskal Wallis Test

b. Grouping Variable:

Type_of_protest

A Kruskal–Wallis-próba csak azt mutatja meg, hogy egyes csoportok közötti eltérés szignifikáns-e, arra viszont nem alkalmas, hogy megmutassa, hogy melyek azok a csoportok, amelyek egymástól statisztikailag szignifikánsan különböznek. Ezért a következő lépésben Mann–Whitney-tesztet alkalmaztam a különböző csoportokkal. A következő részben csak azokat az eseteket ismertetem, amelyek esetében a csoportok közötti eltérés statisztikailag szignifikáns. Így a tesztek eredményei szerint, átlagban:

1. a **rutin hazai** eurotiltakozások szintjén mért intenzitás (Mean rank = 116.23, n = 130), szignifikánsan meghaladta az együttműködő eurotiltakozások intenzitását (Mean rank = 93.98, n = 84) mért intenzitását, $U = 4324.500$, $z = -2.651$, $p = .008$;
2. a **versengő** jellegű eurotiltakozások szintjén mért intenzitás (Mean rank = 96.73, n = 13), szignifikánsan meghaladta a rutin hazai eurotiltakozások intenzitását (Mean rank = 69.53, n = 130), $U = 523.500$, $z = -2.345$, $p = .019$;

2019.11.28.

3. a **házasított** jellegű eurotiltakozások szintjén mért intenzitás (Mean rank =162.98, n=220), szignifikánsan meghaladta az együttműködő eurotiltakozások intenzitását (Mean rank =125.04, n = 84), $U = 6933.500$, $z = -3.471$, $p = .001$;
4. a **házasított** jellegű eurotiltakozások szintjén mért intenzitás (Mean rank =139.79, n =220), szignifikánsan meghaladta az kollektív eurotiltakozások intenzitását (Mean rank =116.61, n = 50), $U = 4555.500$, $z = -1.953$, $p = .051$;
5. a **versengő** jellegű eurotiltakozások szintjén mért intenzitás (Mean rank = 158.88, n = 13), szignifikánsan meghaladta a házasított eurotiltakozások intenzitását (Mean rank = 114.53, n = 220), $U = 885.500$, $z = -2.394$, $p = .017$.

Az adatok arra utalnak, hogy átlagban a versengő és a házasított eurotiltakozások a leghevesebbek, és az együttműködő tiltakozások többnyire békésebb formában fejezik ki elégedetlenségüket. Vagyis azok az eurotiltakozások, amelyek során az egyes tagállamok lakosai más tagállamok lakosaival együttműködve tiltakoznak uniós jellegű szakpolitikák ügyében, átlagban kevésbé hevesek, mint azok a tiltakozások, amelyek esetében egy másik tagállam politikái vagy lakosai ellen tiltakoznak. Ugyanakkor nincsen szignifikáns különbség a házasított és a rutin hazai vagy a szupranacionalizált eurotiltakozások között. Vagyis a tiltakozások intenzitása nem feltétlenül annak függvényében változik, hogy a tagállami kormányok vagy az uniós intézmények ellen fordul. Sokkal fontosabb tényező, hogy kollektív cselekvésük során együttműködnek-e más tagállamok lakosaival, vagy épp ellenkezőleg, azok ellen tiltakoznak. Mindez két feltételezést eredményez. Egyrészt kiemeli a „másik tagállam” és a „másik nemzet” fontosságát, hiszen a tiltakozások intenzitásának egyik fontos meghatározója a másik tagállam lakosaival való kapcsolat (*együttesen, vagy ellene*). Másrészt, arra utal, hogy a tiltakozások szereplői minimálisan ugyan, de alkalmazkodnak az eltérő politikai lehetőségek struktúráihoz, és nem mindig ugyanabban az általuk ismert és megszokott formában tiltakoznak. Ez utóbbi feltételezés ellentmond Tilly (1986, 1995) elméletének.

A következő lépésben azt vizsgáltam meg, hogy a tiltakozások intenzitása függ-e attól, hogy az egyes eurotiltakozások mennyire szorosan kötődnek az uniós

2019.11.28.

szakpolitikákhoz. Ebben az esetben is a már ismertett Kruskal–Wallis-próbát alkalmaztam a szakpolitika specifikusságát jelölő változó és az intenzitást mérő változók között. Ebben az esetben a teszt eredménye, $p = 0.069$, így elfogadtam a nullhipotézist.

$$\chi^2(3) = 7.104, p \geq 0.05$$

Végezetül arra voltam kíváncsi, hogy az egyes társadalmi csoportokra jellemző tiltakozások intenzitása mutat-e statisztikailag szignifikáns összefüggéseket. A társadalmi csoportok hovatartozását ebben az esetben is string változóként kódolták, ezért automatikusan átkódoltam numerikus változóvá, hogy a Kruskal–Wallis-próbát alkalmazhassam. A teszt eredménye ebben az esetben szignifikáns kapcsolatot mutatott a két változó között $p \leq 0.001$, ezért elvettem a nullhipotézist.

$$\chi^2(11) = 73.830, p \leq 0,001$$

Descriptive Statistics					
	N	Mea	Std.	Minim	Maxim
	n		Deviation	um	um
		-			
GoldsteinScale	1013	4.37	1.9118	-10.0	-2.0
		7			
Actor1Type1N	1013	3.65	2.663	1	12
ew					

Kruskal-Wallis Test

Ranks			
	Actor1Type1New	N	Mean
			Rank
	AGRICULTURE	92	418.35
GoldsteinSc	CIVILIAN	476	567.17
ale	EDUCATION	150	532.61

2019.11.28.

ENVIRONMENT	4	454.50
HEALTH	23	488.76
LABOUR	87	349.25
NONGOVERNMENTAL		
TAL	19	448.95
ORGANIZATIONS		
OPPOSITION	118	454.80
RADICAL	6	295.17
REBEL	5	185.70
REFUGEE	30	493.50
SEP	3	697.17
Total	1013	

Test Statistics ^{a,b}	
	GoldsteinSc
	ale
Chi-Square	73.830
df	11
Asymp. Sig.	.000

---

a. Kruskal Wallis Test

b. Grouping Variable:

Actor1Type1New

A statisztikailag szignifikáns eredmény az jelenti, hogy a különböző társadalmi csoportok esetében átlagosan számolt eurotiltakozások intenzitását tekintve a különbségek nem véletlenszerűek. Más szavakkal, a tiltakozások intenzitása szignifikánsan függ attól, hogy a tiltakozók melyik társadalmi csoporthoz tartoznak. Imig és Tarrow (2001., p. 238) azt találták, hogy azok a társadalmi csoportok, amelyek sikeresen folytattak Brüsszelben lobbitevékenységet, nem, vagy alig tiltakoztak. Ilyen szervezetek a női jogokért küzdő vagy más, hátrányos csoportok jogait képviselő nem kormányzati szervezetek. Ezzel szemben a foglalkoztatás köré szerveződő csoportok gyakrabban tiltakoztak hevesen.

Ezekből kiindulva azt feltételezem, hogy a sikeres becsatornázódás és a politikai

2019.11.28.

lehetőségek struktúrájának kihasználása változatlanul is befolyásolja az egyes csoportok által használt keretezési stratégiákat, ami a maga módján befolyásolja a tiltakozás intenzitását.

Összegezve, ebben a fejezetben arra kerestem a választ, hogy melyek azok a legfontosabb tényezők, amelyek az eurotiltakozások intenzitását befolyásolják. Ennek érdekében először megvizsgáltam, hogy van-e lényeges eltérés a centrum és periféria eurotiltakozásainak intenzitása között, majd a következő lépésben azt teszteltem, hogy az egyes események intenzitása függ-e attól, hogy melyik tagállamban tiltakoztak. A következő lépésben azt néztem meg, hogy változik-e az eurotiltakozások intenzitása annak függvényében, hogy a lakosok melyik kormányzati szinthez fordulnak panaszaikkal. Ezt követően a szakpolitikák jellegét és az események intenzitását vettem össze, majd végezetül azt teszteltem, hogy az egyes társadalmi csoportok eltérő hevességgel tiltakoznak-e.

A különböző statisztikai vizsgálatok eredménye azt mutatta, hogy centrum és a periféria eurotiltakozásainak intenzitása között nincsen szignifikáns összefüggés, mint ahogy aközött sem, hogy a panaszok oka közvetetten vagy specifikusan kapcsolódik-e egy uniós jogi intézkedéshez. Mindkét tényező arra enged következtetni, hogy a főlülről lefelé irányuló európaizáció hatása ezekben az esetekben nem érvényesül.

A centrum tagállamai több évtizedes intézményi ismerettel és jól bejáratott politikai struktúrákkal rendelkeznek, várható volt tehát, hogy a régió tagállamaikhoz tartozó tiltakozások az európaizáció hatására kevésbé hevesek, mint a perifériához tartozó társaik. A főlülről lefelé irányuló európaizáció hatásának gyengeségét támasztja alá az is, hogy a tiltakozások nem változnak annak függvényében, hogy egy specifikus, aktuális közpolitikai döntés váltja ki az elégedetlenséget, vagy a tiltakozók általában helytelenítik az Európai Unió működéséhez köthető rutinszerű intézkedéseket. Amennyiben a főlülről felé irányuló európaizáció érezhetően kifejtené a hatását, várható lenne, hogy az éppen aktuális, napirenden lévő új jogi aktushoz kapcsolódó mozgalmak kevésbé lennének hevesek, hiszen ezek ellen jellemzően a szupranacionális szinten tiltakoznak, vagyis nem a tagállamok kormányainál. Ezzel szemben az adatok arra utalnak, hogy nincsen szignifikáns eltérés az unió általános irányához és rutinszerű működéséhez köthető tiltakozások és egy új intézkedés elleni tiltakozás

2019.11.28.

hevességében. Ez viszont azt sejteti, hogy az uniós szintű elitek kevésbé nyitottak, és politikai lehetőségeket is csak kevés esetben biztosítanak.

Vizsgálataim eredményei szignifikáns összefüggést mutattak az eurotiltakozások intenzitása és a tagállamok, a tiltakozás célpontját képező kormányzati szint, valamint a társadalmi csoportok között.

Az eredmények szerint úgy tűnik, hogy az egyes tagállamok tiltakozásai eltérő jellegűek és intenzitásúak, ami arra utal, hogy több évtized alatt sem alakult ki egy egységes „európai politikai” tiltakozási kultúra, így egységes európai szintű párbeszéd sem. A tagállami politikai kultúra és tagállami belpolitika fontosabb tényezők az eurotiltakozások intenzitása esetében, mint az európaizáció. Ehhez kapcsolódik az az eredmény is, amely arra utal, hogy a tiltakozások intenzitása függ attól, hogy melyik kormányzati szint felé irányulnak. Ezekben az esetekben kiemelkedik a tagállamok, valamint a nemzeti hovatartozás szerepe, hiszen átlagban a versengő eurotiltakozások a legintenzívebbek – vagyis, a „másik” tagállam politikái vagy azok lakosai ellen tiltakozó mozgalmak a leghevesebbek.

Az Imig és Tarrow kutatásával összhangban ez az elemzés is eredményei is rávilágítottak az egyes társadalmi csoportok tiltakozásának intenzitása közötti kapcsolatra. Az Európai Unió intézményrendszere által megnyílt politikai lehetőségek struktúráit azonban a különböző társadalmi rétegek nem egyenlő mértékben tudják kihasználni. Az eredmények viszont utalnak arra, hogy összességében a lakosok alkalmazkodnak a policentrikus államrendszer sajátosságaihoz, és különböző tiltakozási formákat alkalmaznak annak függvényében, hogy melyiket érzik sikeresnek.

Összegezve, a fejezet eredményei alátámasztják a dolgozatom harmadik hipotézisét, amely szerint **az eurotiltakozások intenzitása függ a tiltakozás központjában álló kormányzati szinttől, illetve a lentől fölfelé irányuló európaizáció vélt sikerességétől.**

12. Transznacionális eurotiltakozások számának időbeli változása

2019.11.28.

Ebben az alfejezetben a negyedik kutatási kérdést szeretném megválaszolni, ezért arra keresem a választ, hogy a transznacionális eurotiltakozások száma hogyan változott időben.

A Bizottság és az Európai Parlament még a lisszaboni szerződés hatályba lépése előtt igyekeztek kialakítani olyan lehetőségeket, amelyek megkönnyíthették egyes ügyekben az európai közvélemény kialakítását. A lisszaboni szerződés új eszközöket teremtett, amelyek elősegítik a határokon átvéelő kollektív cselekvést és érdekképviseletet. Ugyanakkor, ahogyan 6.6. fejezetben is összegeztem, ezek az eszközök sok esetben nem érik el az átlagos uniós polgárokat, vagy amennyiben igen, gyakran úgy érezhetik, hogy a rendelkezésükre álló eszközök, mint például a polgári kezdeményezés nem érik el a kívánt hatást.

A lisszaboni szerződés hatályba lépése azt is eredményezte, hogy az uniós hatáskörök kiszélesedtek és egyre több területen érintik az unió lakosait. Ez viszont magában hordozza annak valószínűségét is, hogy egyre több ügy kapcsán alakulnak ki olyan csoportok, amelyek úgy érzik, hogy az uniós politikák hátrányosan érintik őket. Az uniós lakosok ilyenkor hajlamosak elsősorban tagállamaikhoz fordulni panaszaikkal, ám több esetben is más tagállamok lakosaival együttesen lépnek fel az uniós politikák ellen.

Az ötödik bővítési körrel egy új társadalmi réteg is csatlakozott az Európai Unióhoz. Ezeknek politikai kultúrája és önszerveződési készségei eltérnek a régebbi tagállamok lakosaiétól, így emiatt az európai integráció összességét tekintve, vélhetően lelassult. Ugyanakkor, a régebbi tagállamok lakosai között a több évtized alatt kialakulhattak azok a hálózatok, amelyek révén képesek más tagállamok lakosaival együttesen képviselni közös érdekeiket. Ezek alapján nem egyértelmű, hogy a horizontális európaizáció hogyan hatott a transznacionális tiltakozásokra.

Annak érdekében, hogy a transznacionális eurotiltakozások száma és azok időbeli változása közötti összefüggést megvizsgáljam, először is az eurotiltakozások típusát meghatározó változót és annak hét különböző értékét egy újabb változóvá kódoltam át. Az új változót transznacionális változónak nevezetem el, és

2019.11.28.

mindössze három értéket adtam meg. Ezekben elkülönítettem a versengő tiltakozásokat (*competitive*), az együttműködő tiltakozásokat (*cooperative*), valamint azokat a tiltakozásokat, amelyek nem járnak transznacionális együttműködéssel (*non-cooperative*). Az így kialakult *együttműködő tiltakozások* értéke összesíti a korábban használt kooperatív és kollektív tiltakozások értékeit, vagyis azoknak a transznacionális tiltakozások számát, amelynek során egy tiltakozó csoport legalább egy másik tagállami csoporttal együttműködve bocsátkozik kollektív cselekvésbe.

Mivel egy a független változóknak a függő változóra vonatkozó prediktív képességét szerettem volna feltárni, a megfigyelés egységét képző egy hónapot jelző változó, valamint az újonnan kapott változó közötti kapcsolat tesztelésére a lineáris regresszió eljárásmodot választottam.

A két változó közötti kapcsolatot a Pearson-féle korrelációs együtthatóval vizsgáltam, amely ebben az esetben $r = 0,023$, ezért elfogadtam a nullhipotézist, vagyis a két változó között nincs lineáris kapcsolat.

Correlations			
		Transnational_Europrotests	MONTHYE
		AR	
Pearson	Transnational_Europrotests	1.000	.023
Correlation	MONTHYEAR	.023	1.000
Sig. (1-tailed)	Transnational_Europrotests	.	.287
	MONTHYEAR	.287	.
N	Transnational_Europrotests	617	617
	MONTHYEAR	617	617

A vizsgálat során kapott $r^2 = 0,001$, ami azt fejezi ki, hogy a transznacionális eurotiltakozások változásait nem magyarázza az időbeli változás.

Model Summary ^b				
Mod	R	R	Adjusted R	Std. Error of the
el		Squar	Square	Estimate
e				
1	.023 ^a	.001	-.001	.48462

2019.11.28.

a. Predictors: (Constant), MONTHYEAR

b. Dependent Variable: Transnational_Europrotests

Összegezve, az adatok nem utalnak arra, hogy az idő előrehaladtával a transznacionális, vagy a versengő eurotiltakozások száma növekedne. Ezzel alátámasztottam a negyedik hipotézisemet, vagyis állíthatjuk, hogy **a transznacionális eurotiltakozások száma esetében nem mutatható ki egyértelmű növekedési tendencia.**

Ez összhangban van a 10. fejezet egyik részeredményével, amely szerint a tagállami hovatartozás nagyon fontos tényező a tiltakozások célpontjának kiválasztásakor. Vagyis, kollektív cselekvéseik során az uniós lakosok nem feltétlenül a közös érdekeiket helyezik előtérbe és azok szerint szerveződnek, hanem elsősorban tagállami szinten tiltakoznak. A transznacionális eurotiltakozások és ezáltal a horizontális európaizáció gyengeségére utal az is, hogy a tiltakozások intenzitása jelentősen változik annak függvényében, hogy kapcsolódnak-e az eseményhez más tagállamok lakosaival – mint ahogy a 11. fejezetben talált részeredményekből is láthattuk.

Összegezve, a tiltakozó eurotiltakozásokat vizsgálva megállapíthatjuk, hogy a horizontális európaizáció nem játszik fontos szerepet a kollektív cselekvések ilyen fajta megnyilvánulásában. Az egyes tagállamok lakosai arányaiban ritkábban lépnek fel együttesen azon politikák ellen, amelyek feltételezhetően egyaránt érintik őket. Az vizsgálat eredménye arra utal, hogy jelentős változás ezen a téren nem várható és lakosok többnyire ezután is egymástól aránylag elszigetelten, tagállami szinten igyekeznek érdekeiket képviselni.

13. Új tudományos eredmények

Disszertációmban hasonló módszerekkel és adatfelvétellel megismétltem az Imig és Tarrow (2001) által vezetett kutatást. Az így kapott eredmények alkalmasak arra, hogy a két kutatás eredményeit összehasonlíthassuk és választ kapjunk arra a kérdésre, hogy az elmúlt évtizedek alatt hogyan hatott az európaizáció a társadalmi mozgalmakra.

2019.11.28.

Imig és Tarrow (2001) három kutatási kérdésre kereste a választ, amelyeket saját kutatásom során is vizsgáltam, kiegészítve egy negyedik kutatási kérdéssel, amely indokoltságát az ötödik bővítési kör szolgálta. A kutatási kérdéseimet az európaizáció három dimenziója (fölről lefelé, lentől fölfelé irányuló, valamint horizontális) köré csoportosítottam.

Először az európaizáció alulról fölfelé gyakorolt hatását igyekeztem felmérni, ezért először megvizsgáltam, hogy az unió centrumához, valamint perifériájához tartozó társadalmi mozgalmak tekintetében vannak-e lényeges eltérések, és ha igen, melyek ezek. Az ötödik bővítési kör során csatlakozott államok többsége szocialista múlttal rendelkezik, ami egy sajátos politikai kultúrát eredményez: az erre a térségre jellemző polgári passzivitás és az unióról alkotott idealizált kép miatt kevésbé valószínű, hogy hasonló önszerveződést igénylő, gyakoriságú és intenzitású eurotiltakozások szerveződnenek ebben a régióban, mint az unió régebbi tagállamaiban. A kutatás során alkalmazott statisztikai eljárások eredményei alátámasztották az 1. számú hipotézisemet, amely szerint **az Európai Unió centrumában és a perifériáján lezajlott eurotiltakozások aránya és célpontja arra utal, hogy a két régió alulról fölfelé irányuló európaizációja egymástól eltérő jellegű.** A centrum országaival összehasonlítva a periféria országaira sokkal kevésbé jellemző, hogy tiltakozó mozgalmakban részt vennének; egy új, specifikus uniós jogi intézkedés esetében alig van a periférián kibontakozó eurotiltakozás, ám ha mégis tiltakoznak, akkor azt igyekeznek látványosan, a metropoliszban megtenni. Vagyis, a periféria országaira alig jellemző, hogy a közpolitika alkotásának *kezdeti* folyamataiba bekapcsolódnának és így igyekeznének egyes jogi intézkedéseket befolyásolni.

A hipotézis tesztelésén túlmenően, az adatok felhasználása során kapott eredményekből láthattuk, hogy a régebbi tagállamokban lezajlott uniós vonatkozású tiltakozások aránya az *összes tiltakozás* arányához viszonyítva tendenciájában nem változott az Imig és Tarrow által vizsgált időszakhoz képest. A mozgalmak korábban is csak elenyésző mértékben voltak uniós jellegűek, az elmúlt évtizedek alatt ez **az arány nem változott lényegesen.**

2019.11.28.

Az első kutatási kérdésem kapcsán végzett statisztikai eljárások során a fennebb említett eredményeken (hipotézis igazolása és megnövekedett számú uniós célpontú eurotiltakozás a régebbi tagállamokban) kívül egy új kutatási eredmény is született, amely a periféria önszerveződési szokásaival kapcsolatos. Az együttműködő tiltakozások során több tagállam lakosa egymással együttműködve, de aránylag függetlenül tiltakoznak egy adott ügy kapcsán. Ehhez képest a kollektív tiltakozások sokkal szorosabb együttműködést igényelnek az egyes tagállami mozgalmak között. A tiltakozó akciók megszervezése és a különböző tagállamokban zajló akciók összehangolása többnyire egy-egy határon átívelő szervezet vagy csoport felelőssége szokott lenni. A statisztikai tesztek rávilágítottak, hogy bár uniós szinten az együttműködő tiltakozások aránya magasabb, mint a kollektív tiltakozások aránya, **a periféria országaira alig jellemző az együttműködő jellegű eurotiltakozás, sokkal inkább részt vesznek egy kollektív eurotiltakozásban, vagyis önszerveződési képességük rendkívül alacsony.**

A második kutatási kérdésem során azt igyekeztem feltárni, hogy mely tényezők befolyásolják azt, hogy az egyes eurotiltakozások panaszaikkal az uniós intézmények felé fordulnak vagy inkább a tagállami kormányok közbenjárását kérik.

A lisszaboni szerződés során kialakult új intézményi struktúrák számos új politikai lehetőséget teremtettek, amelyek révén az állampolgárok érdekeiket érvényesíthetik. Emiatt nem valószínű, hogy azok a csoportok, amelyek sikeresen folytatnak lobbitevékenységet tiltakozások révén igyekeznének befolyást gyakorolni az egyes közpolitikai folyamatokra. Valószínűbb, hogy a tiltakozások szereplői leginkább azok a csoportok, amelyek úgy érzik, hogy érdekeiket nem tudják a policentrikus unióban kellőképpen érvényesíteni. Feltételezhető, hogy ezek a csoportok leginkább a tagállamok kormányai felé fordulnak uniós jellegű panaszaikkal is. Ezek alapján fogalmaztam meg a disszertációm 2. hipotézisét, amely szerint **az eurotiltakozások célpontjai annak függvényében változnak, hogy a felülről lefelé irányuló európaizáció hogyan hatott az egyes társadalmi csoportokra.**

Az alkalmazott statisztikai eljárások eredményei szerint a legtöbb tiltakozás közvetetten kapcsolódik az unióhoz és az esetek nagy részében az unió alapvető

2019.11.28.

működésével vagy irányával elégedetlen tiltakozók a tagállami kormányokhoz fordulnak, és azoktól várják a megoldást. A közvetlenül uniós szakpolitikákhoz kapcsolódó tiltakozások többnyire versengő jellegűek, vagyis az uniós szakpolitikák ellen jellemzően akkor tiltakoznak, hogy egy másik tagállam lakosai vagy szakpolitikai képzik a panasz okát. Továbbá, a statisztikai eredmények értelmében, úgy a tagállami, mint az egyes társadalmi csoportokhoz való tartozás befolyásolja a kiválasztott tiltakozási célpontokat. Mindezek arra utalnak, hogy a tiltakozások célpontjának kiválasztása annak függvényében történik, hogy egyes uniós politikák mennyi ideje, közvetetten vagy közvetlenül érintenek-e egyes csoportokat, valamint, hogy az uniós elitek mennyire nyitottak a panaszuk kezelésére, amelyek alátámasztják hipotéziseimet.

Saját adataimat a korábban készült kutatás eredményeivel összehasonlítva azt találtam, hogy azok a társadalmi mozgalmak aránya, amelyek **központjában nem a tagállami kormányok, hanem az Európai Unió áll, jelentősen megnövekedett.** Mindez arra utal, hogy a társadalmi mozgalmak sokkal nagyobb jelentőséget tulajdonítanak az uniós politikáknak min a korábbi évtizedekben.

A harmadik kutatási kérdés során arra kerestem a választ, hogy melyek azok a tényezők, amelyek az egyes tiltakozások intenzitását befolyásolják. A szakirodalom iránymutató elmélete szerint az európaizáció egyik hatása, hogy az uniós egyeztető és kompromisszumokat kereső munkastílus miatt az uniós vonatkozású tiltakozások veszítenek intenzitásukból. Ezek alapján fogalmaztam meg a **hipotézisemet, amely szerint az eurotiltakozások intenzitása függ a tiltakozás középpontjában álló kormányzati szinttől, illetve a lentől fölfelé irányuló európaizáció vélt sikerességétől.**

A statisztikai vizsgálataim eredményei azt mutatják, hogy a régebbi és az újabb tagállamok mozgalmainak intenzitása nem tér el lényegesen egymástól, vagyis ebben az esetben az európaizáció hatása nem mutatható ki. Ezzel szemben, az egyes tagállamokhoz köthető, valamint kormányzati szintet célpontjául választó mozgalmak intenzitása statisztikailag szignifikáns. Az eredmények arra utalnak, hogy mozgalmak intenzitását a tagállami politikai kultúra és a belpolitikai kérdések

2019.11.28.

sokkal erősebben befolyásolják, mint az európaizáció, ugyanakkor, a lakosok kis mértékben ugyan, de alkalmazkodnak a különböző politikai struktúrákhoz. Egy másik teszt eredménye arra utal, hogy a mozgalmak intenzitása annak függvényében is változik, hogy egy másik tagállam lakosai vagy szakpolitikái *mellett* vagy *ellen* tiltakoznak. Továbbá, szignifikáns összefüggés van a különböző társadalmi csoportokhoz való tartozás és a tiltakozás intenzitása között, vagyis azok a csoportok, amelyek sikerebben csatornázódtak be az újonnan kialakult politikai struktúrákba, kevésbé intenzíven tiltakoznak. Mindezek arra utalnak, hogy az uniós vonatkozású tiltakozások annak függvényében változnak, hogy melyik kormányzati szint áll a tiltakozás középpontjában, valamint, hogy az egyes csoportok mennyire vélik sikeresnek saját érdekérvényesítő képességeiket. Mindez igazolja a harmadik hipotézisemet és megcáfol a szakirodalomban elfogadott két széles körben elfogadott nézetet, és egy teljesen új eredményt is felmutat. Ezeket így foglalhatom össze:

- **A tiltakozások intenzitása és a tiltakozás központjában álló kormányzati szint kiválasztása esetében nem mutatható ki a fölülről lefelé irányuló európaizáció hatása. Erősebb meghatározó tényező a tagállami politikai kultúra és a belpolitika.** (vö. Marks és McAdam, 1999).
- **A tiltakozások szereplői alkalmazkodnak a különböző politikai struktúrák által nyújtott lehetőségekhez és nem minden esetben az általuk megszokott módon tiltakoznak** (vö. Tilly, 1986, 1995).
- **A transznacionális tiltakozások intenzitása esetében meghatározó tényező egy másik tagállam lakosaival való kapcsolat (*ellene* vagy *mellette*).**

Végezetül, a negyedik kutatási kérdésben arra kerestem választ, hogy a horizontális európaizáció hozzájárulhatott-e a különböző transznacionális mozgalmak számbeli növekedéséhez és, hogy várható-e, hogy az idő előrehaladtával ez az arány növekedni fog. A lakosok rendelkezésére álló kevésbé hatékony eszközök, valamint az eltérő politikai kultúrájú újabb tagállamok csatlakozása miatt hipotézisemben azt feltételeztem, hogy **a transznacionális eurotiltakozások száma esetében nem mutatható ki egyértelmű növekedési tendencia.** A vizsgálatom

2019.11.28.

eredménye igazolta a feltevésemet.

Összegezve, a kutatásom során igazoltam a hipotéziseimet, amelyek új tudományos eredmények számítanak, valamint, ezeken kívül, az statisztikai vizsgálatok során újabb tudományos eredmények keletkeztek.

2019.11.28.

VI. RÉSZ. KÖVETKEZTETÉSEK

A magyarázó jellegű kutatásom általános célkitűzése az európaizáció és az európai társadalmi tőke kapcsolatának vizsgálata volt. A társadalmi tőkét úgy határoztam meg, mint egy adott közösség önszerveződési képességét, amely révén a közösen kialakított normák és szabályok érvényesítése érdekében egyénileg vagy szervezetek laza szövetségbe rendeződve kollektív cselekvés részesei lesznek, és ezeket a normákat és szabályokat igyekeznek az intézmények vezetőivel szemben érvényesíteni. Az önszerveződési képesség egyik megnyilvánulási formája a különböző társadalmi mozgalmak kialakulása és azok érdekérvényesítő képessége.

Kutatásom arra az általános kérdésre igyekezett választ találni, hogy az utolsó hasonló jellegű kutatás óta eltelt évtizedek alatt az európaizáció három dimenziója hogyan hatott azokra a tiltakozó társadalmi mozgalmakra, amelyek az Európai Unió szakpolitikái, intézményei vagy képviselői kapcsán alakultak ki.

A társadalmi mozgalmak, és így a tiltakozó mozgalmak fontos szerepet játszanak a kollektív identitások kialakulásában, ezért az európai identitás kialakulása vagy erősödése vizsgálatában is érdekes szempontokat nyújtanak.

A vizsgálataim eredményei arra utalnak, hogy az európai unió régebbi és újabb tagállamaihoz tartozó tiltakozások jellemzői lényegesen eltérnek egymástól, alátámasztva azokat a kutatási eredményeket, amelyek szerint a kelet-közép-európai országok civil társadalma fejletlen, és társadalmi tőkéje gyenge. Ezekben az országokban jóval kevesebb tiltakozó eseményt lehetett észlelni, amelyek közül aránytalanul kevés vonatkozott az Európai Unióra. A fejletlen civil társadalomra és a nagyon gyenge önszerveződési képességre utal az is, hogy ezek az egyének sokkal hajlamosabbak részt venni a kollektív európai tiltakozási akciókban, mint a több autonómiát meghagyó, ugyanakkor több önszerveződésre igényt tartó együttműködő jellegű eseményekben.

Dolgozatomban felmértem és összehasonlítottam az Imig és Tarrow (2001) által vezetett kutatás 35 éve elkezdett adatfelvételének eredményeit saját vizsgálataim

2019.11.28.

eredményeivel. Azt tapasztaltam, hogy az elmúlt idő alatt jelentősen megváltozott az uniós vonatkozású tiltakozó mozgalmak célpontja. A korábbi évtizedekben a tiltakozók csak ritkán fordultak a szupranacionális intézményekhez az uniós szakpolitikák kapcsán, leginkább tagállamaik kormányai voltak panaszaik célpontjában. Ehhez képest az általam vizsgált időszakban az uniós intézményeket megcélzó tiltakozások aránya jelentősen megnövekedett, bár még mindig elsődleges támpont a tagállami kormány. Az uniós politikákkal vagy intézményekkel kapcsolatban jelenleg is leggyakrabban a tagállamok kormányzati szintjén tiltakoznak, és tagállami területen. Az unió felé irányuló tiltakozások számának növekedése azonban arra utal, hogy a lakosok alkalmazkodnak az új policentrikus politikai struktúrához, és igyekeznek a rendelkezésükre álló politikai lehetőségeket kihasználni. Ez az alkalmazkodó képesség az alulról felfelé irányuló európaizáció jó példája.

Az uniós vonatkozású panaszok oka többnyire csak közvetetten köthető az Európai Unióhoz. A mozgalmak leggyakoribb szereplői azok a társadalmi csoportok, amelyek úgy érzik, hogy az integráció gazdasági szempontból negatívan érintette őket, és nem szerveződtek egyetlen jól körülhatárolható érdekképviselői ügy köré. A tiltakozás célpontjának kiválasztását befolyásolja a tagállami politikai kultúra, valamint a belpolitika. Ez annál is inkább fontos tényező, mert az adatok arra utalnak, hogy az egyes aktuális, napirenden lévő szakpolitikák ellen ugyanolyan intenzitással tiltakoznak, mint az átlagos, csak közvetetten uniós jellegű intézkedések ellen. Mindez arra utal, hogy Marks és McAdam (1999., p. 103) föltevésével ellentétben, az főlülről lefelé irányuló európaizáció nem feltétlenül jár egy békítő, egyeztető hatással és békésebb tiltakozásokkal. Ezt támasztja alá az is, hogy a vizsgálataim szerint a régi és az új tagállamok uniós vonatkozású tiltakozásainak intenzitása nem tér el egymástól.

A horizontális európaizáció vizsgálatánál szembevetendő, hogy a közös európai identitás kialakulását is erősítő transznacionális tiltakozások száma nem növekedett az idő előrehaladtával. A kollektív transznacionális tiltakozások többnyire olyankor jönnek létre, amikor az uniós lakosok egy aktuális specifikus intézkedés ellen szerveződnek. Az európai identitás szempontjából érdekes

2019.11.28.

eredmény, hogy a tiltakozások intenzitása jelentősen összefügg azokkal a keretezési stratégiákkal, amelyek meghatározzák, hogy egy másik tagállam lakosai a „mi” vagy az „ők”. Vagyis, minden fölülről jövő egységesítési törekvés ellenére, az uniós tiltakozások intenzitása esetében a nemzeti hovatartozás lényeges szerepet játszik. Ennek fontosságát támasztja alá az az eredmény is, amely szerint a legtöbb szupranacionális tiltakozás versengő típusú, vagyis egy másik tagállami vagy annak lakosai ellen irányul.

Összegezve, a korábbi kutatás eredményeivel összehasonlítva azt tapasztaltam, hogy annak ellenére, hogy a lakosok számára több érdekképviseleti lehetőség nyílt, és az uniós lakosok és a szupranacionális intézmények közötti kapcsolat közvetlenebb lett, a fölülről lefelé irányuló európaizáció nem hozza meg a várt eredményeket. Sőt, az európai kollektív identitástudat kialakításában kulcsfontosságú szerepet játszó horizontális európaizáció sem fejtett ki lényeges hatást.

Az európai tiltakozó társadalmi mozgalmak jellemzőit leginkább a tagállami szint és a különböző társadalmi csoportokhoz való tartozás befolyásolja. Mindez kiemeli a tagállamok kormányainak fontosságát és felhívja a figyelmet arra, hogy az európai társadalmi tőke erőssége leginkább a tagállamok politikai kultúrájától függ, valamint a fölülről lefelé irányuló, vagy a horizontális európaizáció nem, vagy csak hanyagolható mértékben fejti ki rá hatását.

Az eredmények figyelembe vételénél fontolóra kell venni az empirikus elemzésem korlátait. Mindenekelőtt, azok a források, amelyek az adatbázis alapjául szolgálnak, nemzetközi hírforrások, így kisebb létszámú tiltakozókból álló események nem kerültek be. Így szinte csak olyan eseményekkel dolgoztam, amelyek kellően nagy tömegeket mozdítottak meg ahhoz, hogy hírük egy nemzetközi sajtóorgánumba is eljusson.

Az adatbázis másik hiányossága, hogy nem minden esetben tudtam azonosítani az eseményt és újrakódolni, így arányaiban kevés elemszámmal dolgoztam. Tovább gyengíti az eredményeimet, hogy a legtöbb esetben ugyan a változók közötti kapcsolat statisztikailag szignifikáns volt, ám ez a közepesnél gyengébb volt.

2019.11.28.

Mindezekből adódóan az egyes feltételezett oksági kapcsolatok nem minden esetben helytállóak.

Továbbá az eredményeket torzíthatja az elmúlt évek során lezajlott olyan tiltakozó mozgalmak sokasága, amelyek az unió működésében rendkívüli politikai eseményeknek számítanak (migrációs válság, Egyesült Királyság uniós tagságáról szóló népszavazás eredménye, valamint a Görögországi súlyos gazdasági válság).

A vizsgálat a gyakorlatban is hasznosítható eredményeket hozott, amelyek az uniós szakpolitikák kidolgozói vagy az uniós döntéshozók számára esetenként hasznosak lehetnek. Mivel a legtöbb tiltakozás célpontjában csak közvetetten álltak az Európai Unió intézkedései, feltételezhetjük, hogy az általános gazdasági vagy politikai irányok ellen zajlott a legtöbb esemény. Egy szélesebb körű támogatottság elérése érdekében három szempontot érdemes figyelembe venni.

Először is, azok a módszerek, amelyek egy nemzetállam esetében erős demokratikus eszköznek bizonyulnának, az unió esetében nem feltétlenül hordozhatják ugyanazt a jelentőséget és szubjektív megítélést. Az uniós integráció célja és mikéntje széles körben vitatott, azonban úgy tűnik, abban egyetértés van, hogy egyelőre még nem tekinthetünk az Európai Unióra, mint föderális jellegű nemzetállamra, egy szuperállamra. A jelenlegi politikai és gazdasági struktúrája miatt észszerűbb a birodalmakra jellemző aránylag nagyfokú autonómia meghagyása az egységesítésre való törekvés ellen. A kutatás eredményei rávilágítottak, hogy a több évtizedes integráció ellenére a lakosok kollektív cselekvéseik elsődleges meghatározói a tagállami hovatartozás, a tagállami politikai kultúra és a belpolitikai helyzet. Egy erőltetett menetű, intézményi militarizmusra épülő integrációs folyamat csak egy szűk rétegben fogja megerősíteni a legitimáló európai identitást, ezzel szemben egy sokkal szélesebb rétegben ellenállást fog felépíteni.

Egy második figyelemre méltó szempont lehet az is, hogy az uniós polgárok számára több és hatékonyabb eszközöket biztosítsanak, amelyek lehetővé teszik számukra, hogy a közpolitikákat befolyásolhassák.

2019.11.28.

Harmadszor, az unió folyamatlegitimációjának növelése szempontjából érdemes figyelembe venni azt a jelenséget, hogy azok a szervezetek és csoportok, amelyek hatékonyan tudják képviselni érdekeiket az uniós szinten, nagyon gyakran elveszítették széles körű, mobilizálható tagállami támogatóikat. A szervezetek professzionalizálódása óhatatlanul azzal jár, hogy nem képesek a tagállami helyi közösséggel szoros kapcsolataikat fenntartani. A folyamatlegitimáció problematikáját növeli az a tény is, hogy a legtöbb szervezet, amelyik Brüsszelben hatékony érdekképviselőre képes, gyakran anyagilag függ az uniós szervezetektől. Ezek miatt a helyi közösségek, és az azok köré szerveződő *grassroots* szervezetek úgy érezhetik, hogy az uniós szinten aktív szereplők nem ismerik kellőképpen őket és helyzetüket. Érdemes lenne olyan konzultációs mechanizmusokat beépíteni, amelyek lehetővé tennék, hogy ezek a szervezetek is be tudjanak kapcsolódni egyes szakpolitikák kidolgozásába.

Az eredmények tükrében további kutatási kérdések merülnek fel. Egy ilyen kérdés, hogy az európai uniós vonatkozású tiltakozó események hogyan viszonyulnak a tagállami eseményekhez: melyek a leglényegesebb különbségek a két tiltakozási szint között és milyen tényezők befolyásolják ezeket. Egy másik kutatási irány lehet az európai uniós szupranacionális szintű tiltakozások tendenciáinak összehasonlítása egy már kialakult *szuperállam*, az Amerikai Egyesült Államokban lezajlott ugyancsak központi kormányzat elleni tiltakozások jellemzőivel.

2019.11.28.

Az értekezés témakörében megjelent publikációk

Máthé Réka Zsuzsánna (2019) „Társadalmi mozgalmak a visegrádi országokban: konfliktus vagy együttműködés?: Empirikus elemzés”. *Európai Tükör*, 2019:1, old. 45-66.

Máthé Réka Zsuzsánna, Hajnal György (2017) „Civil-Society Organizations’ Capacity Building in the Local Governmental Sector: Is It Working? A Case Study” *The NISPAcee Journal of Public Administration and Policy*, vol. X, no.1, old: 61-80.

Máthé Réka Zsuzsánna (2014) „Honnan ered a bizalom?”, Bodó Barna: *Erdélyi Magyar Civil Évkönyv 2014*, Gordián, Timisoara, old: 42-58.

Máthé Réka Zsuzsánna (2014) „Linking Trust and Civil Society”. *Acta Universitatis Sapientiae, European and Regional Studies*, Vol. 6 (2014) old. 43–66.

2019.11.28.

Bibliográfiai hivatkozás

Folyóiratcikkek

ARATÓ, Krisztina: *A civil szervezetek és az Európai Unió*. In: *Civil Szemle*, 2005, Vol. 2, No. 4. – p. 102–131.

ADLER-NISSEN, Rebecca: *Behind the scenes of differentiated integration: circumventing national opt-outs in Justice and Home Affairs*. In: *Journal of European Public Policy*, 2009, Vol. 16, No. 1. – p. 62–80.

ALMOND, Gabriel: *Comparing Political Systems*. In: *Journal of Politics*, 1956, Vol. 18, No. 2. – p. 391–409.

AUER, Andreas: *The Constitutional Scheme of Federalism*. In: *Journal of European Public Policy*, 2005, Vol. 12, no. 3. – p. 419–431.

BAŃKOWSKI, Zenon, CHRISTODOULIDIS, Emilios: *The European Union as an Essentially Contested Project*. In: *European Law Journal*, 1998, Vol. 4, No. 4. – pp. 341–354.

BOIX, C., POSNER, D. N.: *Social capital: Explaining its origins and effects on government performance*. In: *British Journal of Political Science*, 1998, Vol. 28, No. 4. – p. 686–693.

BÖRZEL, Tanja A., HOSLI, Madeleine O.: *Brussels between Bern and Berlin: comparative federalism meets the European Union*. In: *Governance*, 2003, Vol. 16, No. 2. – p. 179–202.

BÖRZEL, Tanja A.: *Why you don't always get what you want: EU enlargement and civil society in Central and Eastern Europe*. In: *Acta Politica*, 2010, Vol. 45, Issue 1–2. – p. 1–10.

BULLER, Jim, GAMBLE, Andrew: *Conceptualising Europeanisation*. In: *Public*

2019.11.28.

Policy and Administration, 2002, Vol. 17, No. 2.– p. 4–24.

BUXBAUM, Richard M. *Antitrust regulation within the European economic community*. In. Columbia Law Review, 1961, No. 61. – p. 402–429.

CAREY, Sean: *Undivided loyalties: is national identity an obstacle to European integration?*. European Union Politics, 2002, Vol 3, No.4. . – p. 387–413.

CHENEVAL, Francis, SCHIMMELFENNIG Frank: *The case for democracy in the European Union*. In. JCMS: Journal of Common Market Studies, 2013, Vol. 51, No.2. – p. 334–350.

CÍSAŘ, O., VRÁBLÍKOVÁ, K.: *Transnational activism of social movement organizations: The effect of European Union funding on local groups in the Czech Republic*. In. European Union Politics, 2013, Vol. 14, No. 1. – p. 140–160.

COLEMAN, James S.: *Social capital in the creation of human capital*. In. American Journal of Sociology, 1988, No. 94. – p. 95–120.

CUSACK, T.: *Social capital, institutional structures and democratic performance: a comparative study of German local governments*. In. European Journal of Political Research, 1999, Vol. 35, Issue 1. – p. 1–34.

DE CLERCK-SACHSSE, Julia: *Civil society and democracy in the EU: The paradox of the European citizens' initiative*. In. Perspectives on European Politics and Society, 2012, Vol. 13, No. 3. – p. 299–311.

DE NEVE, Jan-Emmanuel: *The European onion? How differentiated integration is reshaping the EU.*" In: Journal of European Integration, 2007, Vol. 29, No. 4 . – 503–521.

DELLA PORTA, D., CAIANI, M.: *Europeanization from below? Social movements and Europe*. In. Mobilization: An International Quarterly, 2007, Vol. 12, No. 1. – p. 1–20.

DÉR, Aladár: *Az európai identitás elméleti alapjai*. In: Politikatudományi Szemle,

2019.11.28.

2005, Vol. XIV, No. 1. . – p. 125–150.

DIEZ, Thomas: *Postmoderne und europäische Integration. Die Dominanz des Staatsmodells, die Verantwortung gegenüber dem Anderen und die Konstruktion eines alternativen Horizonts*. In. Zeitschrift für Internationale Beziehungen, 1996, Jarhg. 3, H. 2. – p. 255–281.

DISCH, L.: *Toward a mobilization conception of democratic representation*. In. American Political Science Review, 2011, Vol. 105, No. 1. – p. 100–114.

DOWN, Ian, WILSON, Carole J.: *Opinion polarization and inter-party competition on Europe*. In. European Union Politics, 2010, Vol. 11, No. 1. – p. 61–87.

EASTON, David: *An Approach to the Study of Political Systems*. In. World Politics, 1957, Vol. 9, No. 5. – p. 383–400.

FULDA, Carl H.: *The first antitrust decisions of the Commission of the European Economic Community*. In. Columbia Law Review, 1965, Vol. 65, No. 4. – p. 625–645.

GAMSON, W. A., WOLFSFELD, G.: *Movements and media as interacting systems*. In. The Annals of the American Academy of Political and Social Science, 1993, Vol. 528, Issue 1. – p. 114–125.

GARCIA, J., KOELLING, R.: *Relation of cue to consequence in avoidance learning*. In. Psychonomic Science, 1966, Vol. 4, No. 1. – p. 123–124.

GERRING, John: *What Makes a Concept Good? A Criterial Framework for Understanding Concept Formation in the Social Sciences*. In. Polity, 1999, Vol. 31, No. 3. – p. 357–393.

GLENN, John K.: *From nation-states to member states: accession negotiations as an instrument of Europeanization*. Comparative European Politics, 2004, Vol. 2, No.1. – p. : 3–28.

2019.11.28.

GOLDSTEIN, J. S.: *A conflict-cooperation scale for WEIS events data*. In. Journal of Conflict Resolution, 1992, Vol. 36, No. 2. – p. 369–385.

GRAHAM, J., HAIDT, J., NOSEK, B. A.: *Liberals and Conservatives Rely on Different Sets of Moral Foundations*. In. Journal of Personality and Social Psychology, 2009, Vol. 96, No. 5. – p. 1029–1046.

GREENWOOD, Justin: *The European citizens' initiative and EU civil society organisations*. In. Perspectives on European Politics and Society, 2012, Vol. 13, No. 3. – p. 325–336.

GREENWOOD, Justin: *Organized Civil Society and Democratic Legitimacy in the European Union*. In. British Journal of Political Science, 2007, Vol. 37, No. 2. – p. 333–357.

GREENWOOD, Justin: *The European citizens' initiative and EU civil society organisations*. In. Perspectives on European Politics and Society, 2012, Vol. 13, No. 3. – p. 325–336.

HABERMAS, Jürgen. *Citizenship and national identity: some reflections on the future of Europe*. In. Citizenship: Critical Concepts, 1992 Issue. 2. – p. 341–358.

HAIDT, J., JOSEPH, C.: *Intuitive ethics: How innately prepared intuitions generate culturally variable virtues*. In. Daedalus, 2004, Vol. 133, No. 4. – p. 55–66.

HAIDT, J., GRAHAM, J.: *When morality opposes justice: Conservatives have moral intuitions that liberals may not recognize*. In. Social Justice Research, 2007, Vol. 20, No. 1. – p. 98–116.

HIX, Simon, NOURY, Abdul: *After enlargement: Voting patterns in the sixth European Parliament*. In. Legislative Studies Quarterly, 2009, Vol. 34, No. 2. – p. 159–174.

HOFF, P. D., WARD, M. D.: *Modeling dependencies in international relations*

2019.11.28.

networks. In. *Political Analysis*, 2004, Vol. 12, No. 2. – p. 160–175.

HOFFMANN, Stanley: *Obstinate or obsolete? The fate of the nation-state and the case of Western Europe*. In. *Daedalus*, 1966, Vol. 95, No. 3. – p. 862–915.

HOOGHE, Liesbet, MARKS, Gary: *Unraveling the Central State, but How? Types of Multi-level Governance*. In. *American Political Science Review*, 2003, Vol. 97, No. 2. – p. 233–243.

HORVÁTH, Szilva: *Az európai identitás diskurzuselméleti kérdései*. In: *Politikatudományi Szemle*, 2009, Vol., XVIII, No.4.. – p. 105–125.

HOWARD, Marc Morjé: *The weakness of postcommunist civil society*. In. *Journal of Democracy*, 2002, Vol. 13, No. 1. – p. 157–169.

HOWELL, L. D.: *A comparative study of the WEIS and COPDAB data sets*. *International Studies Quarterly*, 1983, Vol. 27, No. 2. – p. 149–159.

IMBROGNO, Anthony F.: *The founding of the European Council: economic reform and the mechanism of continuous negotiation*. In. *Journal of European Integration*, 2016, Vol. 38, No. 6. – p. 719–736.

KERN, Kristine, BULKELEY, Harriet: *Cities, Europeanization and Multi-level Governance: Governing Climate Change through Transnational Municipal Networks**. In. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 2009, Vol. 47, No. 2. – p. 309–332.

KING, G., LOWE, W.: *An automated information extraction tool for international conflict data with performance as good as human coders: A rare events evaluation design*. In. *International Organization*, 2003, Vol. 57, No. 3. – p. 617–642.

KOHLER-KOCH, Beate: *Catching up with change: the transformation of governance in the European Union*. In. *Journal of European Public Policy*, 1996, Vol. 3, No. 3. – p. 359–380.

KOHLER-KOCH, Beate: *Civil society and EU*

2019.11.28.

democracy: 'astroturf' representation? In. *Journal of European Public Policy*, 2010, Vol. 17, Issue 1. – p. 100–116.

KOLLER, Boglárka: *Klubtagságok az EU-ban. A differenciált integráció gyakorlati és elméleti vonatkozásai*. *Politikatudományi Szemle*, 2012, Vol. XXI, No.1. – p. 32–57.

KOOPMANS, Ruud: *New social movements and changes in political participation in Western Europe*. In. *West European Politics*, 1996, Vol. 19, No. 1. – p. 28–50.

KOOPMANS, Ruud, ERBE, Jessica: *Towards a European public sphere?* In. *Innovation: The European Journal of Social Science Research*, 2004, Vol. 17, No. 2. – p. 97–118.

KRIESI, Hanspeter: *The political opportunity structure of the Dutch peace movement*. In. *West European Politics*, 1989, Vol. 12, No. 3. – p. 295-312.

KRIESI, Hanspeter , KOOPMANS, R., DUYVENDAK, J. W., GIUGNI, M. G.: *New social movements and political opportunities in Western Europe*. In. *European Journal of Political Research*, 1992, Vol. 22, No. 2. – p. 219–244.

LABITZKE, Jan: *The European Commission's Online Consultations: the Contribution of a New Participations Tool to Overcome the EU's Lacking Legitimacy*. In. *Polish Journal of Political Science*, 2016, Vol. 2, No. 3. – p. 32–56.

LADRECH, Robert: *Europeanization of domestic politics and institutions: The case of France*. In. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 1994, Vol. 32, No. 1. – p. 69–88.

LAHUSEN, Christian: *Joining the Cocktail Circuit: Social Movement Organizations at the European Union*. In. *Mobilization: An International Quarterly*, 2004, Vol. 9, No. 1. – p. 55–71.

2019.11.28.

LAM, W. F., OSTROM, E.: *Analyzing the dynamic complexity of development interventions: lessons from an irrigation experiment in Nepal*. In. *Policy Sciences*, 2010, Vol. 43, No. 1. – p. 1–25.

LOURY, G. C.: *Discrimination in the Post-Civil Rights Era: Beyond Market Interactions*. In. *The Journal of Economic Perspectives*, 1998, Vol. 12, No. 2. – p. 117–126.

MACKENZIE, Iain: *What is a Political Event?* In. *Theory & Event*, 2008, Vol. 11, No. 3. – p. 1–28.

MAIER, Florentine, MEYER, Michael: *Managerialism and Beyond: Discourses of Civil Society Organization and Their Governance Implications*. In. *VOLUNTAS: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 2011, Vol. 22, No. 4. – p. 731–754.

MANSBRIDGE, J. (2003). *Rethinking representation*. *American Political Science Review*, 2003 Vol. 97, No. 4. – p. 515–528.

MARKS, Gary, MCADAM, Doug: *Social movements and the changing structure of political opportunity in the European union*. In. *West European Politics*, 1996, Vol. 19, No. 2. – p. 249–278.

MARKS, Gary, HOOGHE, Liesbet, BLANK, Kermit: *European Integration from the 1980s: State-Centric v. Multi-level Governance*. In. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 1996, Vol. 34, No. 3. – p. 341–378.

MATTILA, Mikko, RAUNIO, Tapio: *Cautious voters-supportive parties: Opinion congruence between voters and parties on the EU dimension*. In. *European Union Politics*, 2006, Vol. 7, No. 4. – p. 427–449.

MCCARTHY, John D., ZALD, Mayer N.: *Resource Mobilization and Social Movements: A Partial Theory*. In. *The American Journal of Sociology*, 1977, Vol. 82, No. 6. – p. 1212–1241.

2019.11.28.

MELUCCI, Alberto: *Mouvements sociaux, mouvements post-politiques*. In. International Review of Community Development/Revue internationale d'action communautaire, 1983, No. 10. – p. 13–30.

MERTON, R. K.: *Social structure and anomie*. In. American Sociological Review, 1938, Vol. 3, No. 5. – p. 672–682.

MIKHAYLOV, S., LAVER, M., BENOIT, K. R.: *Coder reliability and misclassification in the human coding of party manifestos*. In. Political Analysis, 2012, Vol. 20, No. 1. – p. 78–91.

MISHLER, William, ROSE, Richard: *Trust, distrust and skepticism: Popular evaluations of civil and political institutions in post-communist societies*. In. The Journal of Politics, 1997, Vol. 59, No. 2. – p. 418–451.

MONAGHAN, Elizabeth: *Assessing participation and democracy in the EU: the case of the European citizens' initiative*. In. Perspectives on European Politics and Society, 2012, Vol. 13, No. 3. – p. 285–298.

MORAVCSIK, Andrew: *Preferences and power in the European Community: a liberal intergovernmentalist approach*. In. Journal of Common Market Studies, 1993, Vol. 31, No. 4. – p. 473–524.

MORAVCSIK, Andrew: *Liberal intergovernmentalism and integration: a rejoinder*. In. Journal of Common Market Studies, 1995, Vol. 33, Issue 4. – p. 611–628.

NICOLAÏDIS, Kalypso: *The new constitution as european 'demoi-cracy'?*. Critical Review of International Social and Political Philosophy, 2004, Vol. 7., No.1. – p. 76–93.

ONYX, Jenny et al.: *Advocacy with Gloves on: The 'Manners' of Strategy Used by Some Third Sector Organizations Undertaking Advocacy in NSW and Queensland*. In. VOLUNTAS: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations, 2010, Vol. 21, No. 1. – p. 41–61.

2019.11.28.

OROSS, Dániel, SZABÓ Andrea: *Társadalmi mozgalom-e az országos hallgatói képviselőlet?* EDUCATIO , 2017, Vol. 26, No. 1. – p. 15–25.

PANNICO, Roberto: *Is the European Union too complicated? Citizens' lack of information and party cue effectiveness.* In. European Union Politics, 2017, Vol. 18, No. 3. – p. 424–446.

PETROVA, T., TARROW, S.: *Transactional and participatory activism in the emerging European polity: The puzzle of East-Central Europe.* In. Comparative Political Studies, 2007, Vol. 40, No. 1. – p. 74–94.

PIATTONI, Simona: *Multilevel Governance: a Historical and Conceptual Analysis.* In. Journal of European Integration, 2009, Vol. 13, No. 2. – p. 163–180.

PICHLER, Florian, WALLACE, Claire: *Patterns of formal and informal social capital in Europe.* In. European Sociological Review, 2007, Vol. 23, No. 4. – p. 423–435.

PIERCE, J., LOVRICH, Jr N. P., MOON, C. D.: *Social Capital and Government Performance: an Analysis of 20 American cities.* In. Public Performance and Management Review, 2002, Vol. 25, No. 4. – p. 381–397.

POLLETTA, Francesca, JASPER, James M.: *Collective identity and social movements.* In. Annual Review of Sociology, 2001, Vol. 27, No. 1. – p. 283–305.

PUCHALA, Donald J.: *Of blind men, elephants and international integration.* In. JCMS: Journal of Common Market Studies, 1971, Vol. 10, No. 3. – p. 267–284.

PUCHALA, Donald J.: *Institutionalism, intergovernmentalism and European integration: a review article.* In. JCMS: Journal of Common Market Studies, 1999, Vol. 37, No. 2. – p. 317–331.

RADAELLI, Claudio M.: *Whither Europeanization? Concept stretching and substantive change.* In. European Integration, 2000, online Papers Vol. 4, No. 8.

REIF, Karlheinz, SCHMITT, Hermann: *Nine second-order national elections – a*

2019.11.28.

conceptual framework for the analysis of European Election results. In. European Journal of Political Research, 1980, Vol. 8, No. 1. – p. 3–44.

RUGGERI, A., GIZELIS, T. I., DORUSSEN, H.: *Events data as Bismarck's sausages? Intercoder reliability, coders' selection, and data quality.* In. International Interactions, 2011, Vol. 37, No. 3. – p. 340–361.

SAURUGGER, Sabine: *Europeanisation in times of crisis.* In. Political Studies Review, 2014, Vol. 12, No. 2. – p. 181–192.

SCHARPF, Fritz W.: *The Joint-Decision Trap: Lessons from German Federalism and European Integration.* In. Public Administration, 1988, Vol. 66, No. 3. – p. 239–278.

SCHARPF, Fritz W.: *Community and autonomy: Multi-level policy-making in the European Union.* In. Journal of European Public Policy, 1994, Vol. 1, Issue 2. – p. 219–242.

SCHEINMAN, Lawrence, FELD, Werner: *The European Economic Community and national civil servants of the member states.* In. International Organization, 1972, Vol. 26, No. 1. – p. 121–135.

SCHIMMELFENNIG, Frank: *EU enlargement and differentiated integration: Discrimination or equal treatment?.* Journal of European Public Policy, 2014, Vol. 21, No. 5. – p. 681–698.

SCHNEIDER, G. PLÜMPER, T., BAUMANN, S.: *Bringing Putnam to the European regions: on the relevance of social capital for economic growth.* European Urban and Regional Studies, 2000, Vol.7, No.4. p.: 307–317.

SCHNEIDER, G., GLEDITSCH, N. P., CAREY, S.: *Forecasting in international relations: One quest, three approaches.* In. Conflict Management and Peace Science, 2011, Vol. 28, No. 1. – p. 5–14.

SCHRODT, P. A., GERNER, D. J.: *Validity assessment of a machine-coded event*

2019.11.28.

data set for the Middle East, 1982-1992. In. American Journal of Political Science, 1994, Vol. 38, No. 3. – p. 825–854.

SELIGMAN, M. E. P. (1971). *Phobias and Preparedness.* Behavior Therapy, 1971, Vol. 2, No. 3. – p. 307–320.

SEWELL, William H.: *Collective Violence and Collective Loyalties in France: Why the French Revolution Made a Difference.* In. Politics & Society, 1990, Vol. 18, No. 4. – p. 527–552.

SHANKS, Cheryl, JACOBSON, Harold K., KAPLAN, Jeffrey H.: *Inertia and change in the constellation of international governmental organizations, 1981–1992.* In. International Organization, 1996, Vol. 50, No. 4. – p. 593–627.

SIEG, Katrin: *Cosmopolitan Empire: Central and Eastern Europeans at the Eurovision Song Contest.* In. European Journal of Cultural Studies, 2013, Vol. 16, No. 2. – p. 244–263.

SIMONS, H. W.: *Requirements, problems, and strategies: A theory of persuasion for social movements.* In. Quarterly Journal of Speech, 1970. Vol. 56, No. 1. – p. 1–11.

SKELCHER, Chris: *Jurisdictional Integrity, Polycentrism, and the Design of Democratic Governance.* In. Governance, 2005, Vol. 18, No. 1. – p. 89–110.

SMISMANS, Stijn: *European Civil Society: Shaped by Discourses and Institutional Interests.* In. European Law Journal, 2003, Vol. 9, No. 4. – p. 473–495.

SNOW, D. A., BENFORD, R. D.: *Ideology, frame resonance, and participant mobilization.* In. International Social Movement Research, 1988, Vol. 1, No. 1. – p. 197–217.

SPECTOR, M., KITSUSE J. I.: *Social problems: A re-formulation.* In. Social problems, 1973, Vol. 21, No. 2. – p. 145–159.

2019.11.28.

STEIN, Eric, HAY, Peter: *Legal Remedies of Enterprises in the European Economic Community*. In. The American Journal of Comparative Law, 1960, Vol. 9, No. 3. – p. 375–424.

TARROW, Sidney G. *Struggling to reform: Social movements and policy change during cycles of protest*. 1983, No. 15. Center for International Studies, Cornell University.

TARROW, Sidney: *Transnational politics: contention and institutions in international politics*. In. Annual Review of Political Science, 2001, Vol. 4, No. 1. – p. 1–20.

TARROW, Sidney: *Outsiders Inside and Insiders Outside: Linking Transnational and Domestic Public Action for Human Rights*. In. Human Rights Review, 2010, Vol. 11, No. 2. – p. 171–182.

TREIB, Oliver: *The voter says no, but nobody listens: causes and consequences of the Eurosceptic vote in the 2014 European elections*. In. Journal of European Public Policy, 2014, Vol. 21, No. 10. – p. 1541–1554.

VAN OORSCHOT, W., ARTS, W.: *The social capital of European welfare states: The crowding out hypothesis revisited*. Journal of European Social Policy, 2005, Vol. 15, No.1, – p. 5–26.

WARD, M. D., BEGER, A., CUTLER, J., DICKENSON, M., DORFF, C., RADFORD, B.: *Comparing GDELT and ICEWS event data*. In. Analysis, 2013, Vol. 21, No. 1. – p. 267–297.

WARLEIGH, Alex: *Europeanizing'civil society: NGOs as agents of political socialization*. In. JCMS: Journal of Common Market Studies, 2001, Vol. 39, No. 4. – p. 619–639.

WEILER, Joseph HH, HALTERN, Ulrich R., MAYER, Franz C: *European democracy and its critique*. In. West European Politics, 1995, Vol. 18, No. 3. – p. 4–39.

2019.11.28.

WESSELS, B.: *Discontent and European identity: Three types of Euroscepticism*. In. *Acta Politica*, 2007, Vol. 42, No. 2–3. – p. 287–306.

Könyvek

ARATÓ, Krisztina: *Szociális párbeszéd az Európai Unióban*. Budapest, Rejtjel, 2001.

ARATÓ, Krisztina, KOLLER, Boglárka: *Európa utazása. Integrációtörténet*. Budapest, Gondolat, 2009.

ALONSO, S., KEANE, J., MERKEL, W.: *The future of representative democracy*. Cambridge, Cambridge University Press, 2011.

ANDERSEN, Svein S., ELIASSEN, Kjell A.: *Making Policy in Europe*. London, SAGE, 2001.

BAUMEISTER, Roy F., TIERNEY, John: *Willpower: Rediscovering the Greatest Human Strength*. Penguin, 2011.

BERCOVITCH, J., GARTNER, S. S. eds.: *International conflict mediation: new approaches and findings*. London, Routledge, 2008.

BLUMER, Herbert: *Symbolic interactionism: Perspective and method*. University of California Press, 1969.

BRACK, Nathalie: *Opposing Europe in the European Parliament: Rebels and Radicals in the Chamber*. London, Palgrave Macmillan, 2018.

BURGESS, Michael: *Federalism and the European Union: Political Ideas, Influences, and Strategies in the European Community, 1972–1986*. London, Routledge, 1989.

BURGESS, Michael: *Federalism and European Union: the building of Europe*,

2019.11.28.

1950–2000. New York, Taylor & Francis, 2000.

CASTELLS, M.: *Az identitás hatalma. Az információ kora. Gazdaság, társadalom és kultúra*. II kötet. Budapest, Gondolat–Infonia, 2006.

COHEN, Jean L., ARATO, Andrew: *Civil Society and Political Theory*. MIT Press, 1994.

COSTA, Olivier: *The European Parliament in Times of EU Crisis*. Palgrave Macmillan, 2019.

COSTA, O., BRACK, N.: *How the EU really works*. London, Routledge, 2016.

COUDENHOVE-KALERGI, Richard Nikolaus: *Pan-Europa*. Wien–Leipzig, Pan-Europa Verlag, 1923. Neuauflage: Wien, 1982.

COWLES, M. G., CAPORASO, J. A., RISSE-KAPPEN, T. eds.: *Transforming Europe: Europeanization and domestic change*. Cornell University Press, 2001.

DELLA PORTA, Donatella, CAIANI, Manuela: *Social movements and Europeanization*. Oxford, Oxford University Press, 2011.

DELLA PORTA, Donatella, DIANI, Mario: *Social Movements: An Introduction*. (2nd edition), Malden, Wiley-Blackwell, 2006.

DELLA PORTA, Donatella, TARROW, Sidney G.: *Transnational protest and global activism*. Lanham, Rowman & Littlefield, 2005.

DELLA PORTA, Donatella ed.: *Globalization from Below. Transnational Activists and Protest Networks*. Minneapolis, University of Minnesota Press, 2006.

DELLA PORTA, Donatella, KRIESI, Hanspeter, RUCHT, Dieter: *Social Movements in a Globalizing world*. (Second expanded edition), London, Palgrave Macmillan, 2009.

DETH, Jan W. Van, MONTERO, José Ramón, WESTHOLM, Anders:

2019.11.28.

Citizenship and Involvement in European Democracies: A Comparative Analysis.
Taylor & Francis, 2007.

DYSON, Kenneth, SEPOS, Angelos: *Which Europe? The Politics of Differentiated Integration.* Palgrave Macmillan. 2010.

EICHENBERGER, Reiner, FREY, Bruno: *The New Democratic Federalism for Europe: Functional, Overlapping and Competing Jurisdiction.* Cheltenham, Edward Elgar, 1999.

FLIGSTEIN, N., MCADAM, D.: *A Theory of Fields.* Oxford University Press, 2012.

FUCHS, Dieter, KLINGEMANN, Hans-Dieter: *Cultural diversity, European identity and the legitimacy of the EU.* Edward Elgar, Cheltenham–Northampton, 2011.

GALTUNG, Johan: *The European Community: a superpower in the making.* No. 1. Oslo, Universitetsforlaget, 1973.

GEORGAKAKIS, Didier: *European civil service in (times of) crisis: A political sociology of the changing power of Eurocrats.* Palgrave Macmillan, 2017.

GURR, Robert, Ted: *Why men rebel.* Princeton, Princeton University Press, 1970.

GRUBER, Károly. *Európai identitások: régió, nemzet, integráció.* Budapest. Osiris. 2002.

GYURGYÁK, János. *Európa alkonya. Utak és tévutak az európai történelemben és politikában.* Osiris. 2018.

HAAS, Ernst B.: *The uniting of Europe: Political, social, and economic forces, 1950–1957.* Stanford University Press, 1968.

HANF, K., SOETENDORP, B.: *Adapting to European Integration: Small States and the European Union.* London, Addison-Wesley Longman, 1998.

2019.11.28.

HANIFAN, Lyda Judson: *The community center*. Silver, Burdett, 1920.

HIX, Simon: *The political system of the European Union*. 2nd ed., Palgrave Macmillan, 2005.

HOBBSBAWM, Eric J.: *Primitive rebels: Studies in archaic forms of social movement in the 19th and 20th centuries*. Manchester University Press, 1971.

HOFFMANN, Stanley: *The European Sisyphus: Essays on Europe, 1964–1994*. Boulder, Westview, 1995.

HOOGHE, Liesbet, MARKS, Gary: *Multi-level governance and European integration*. Lanham, Rowman & Littlefield Publishers, 2001.

IMIG, D., TARROW, S. G.: *Contentious Europeans: Protest and Politics in an Emerging Polity*. Lanham, Rowman & Littlefield, 2001.

JACOBSSON, P. K. , SAXONBERG, P. S.: *Beyond NGO-ization: The Development of Social Movements in Central and Eastern Europe*. Ashgate Publishing, Ltd., 2013.

KEOHANE, R. O, NYE, J. S.: *Power and interdependence*. Boston, Little, Brown, 1977.

KOLLER, Boglárka: *Nemzet, identitás és politika Európában*. L'Harmattan Könyvkiadó és Terjesztő Kft., Zsigmond Király Főiskola, 2006.

KOLLER, Boglárka; ÖRDÖGH, Tibor: *Európaizáció a Nyugat-Balkánon*, Dialóg Campus Kiadó, 2019.

KOOPMANS, Ruud, STATHAM, Paul: *The Making of a European Public Sphere: Media Discourse and Political Contention*. Cambridge University Press, 2010.

LARAÑA, Enrique, JOHNSTON, Hank, GUSFIELD, Joseph R. eds.: *New social movements: from ideology to identity*. Philadelphia, Temple University Press,

2019.11.28.

1994.

LE BON, Gustave: *The crowd: a study of the popular mind*. Dover Publications, 2001

MAGONE, José M. ed.: *Routledge handbook of European politics*. Routledge, 2014.

MAGONE, José M.: *Routledge Handbook of European Politics*. New York, Routledge, 2015.

MAGONE, José M., LAFFAN, Brigid, SCHWEIGER, Christian eds.: *Core-periphery relations in the European Union: power and conflict in a dualist political economy*. Abingdon – London – New York, Routledge, 2016.

MARKS, Gary ed.: *Governance in the European Union*. London, SAGE; Calif, Thousand Oaks, 1996.

MAZEY, Sonia, RICHARDSON, Jeremy John eds.: *Lobbying in the European Community*. Oxford, Oxford University Press, 1993.

MCADAM, Doug: *Political process and the development of black insurgency*. Chicago–London, The University of Chicago Press, 1982.

MCCORMICK, John: *Understanding the European Union: a concise introduction*. (2nd ed.) New York, Palgrave Macmillan, 2002.

MENY, Yves, MULLER, Pierre, QUERMONNE, Jean-Louis: *Adjusting to Europe: The Impact of the European Union on National Institutions and Policies*. Routledge, 1996.

MILWARD, Alan S.: *The European Rescue of the Nation-State*. Berkeley – Los Angeles, University of California Press, 1992.

NARUD, H. M., ESAIASSON, P. eds.: *Between-election Democracy: The Representative Relationship after Election Day*. ECPR Press, 2013.

2019.11.28.

NUGENT, Neill: *The government and politics of the European Union*. 7th ed., Basingstoke, Palgrave Macmillan, 2010.

OBERSCHALL, Anthony: *Social conflict and social movements*. Englewood Cliffs, Prentice Hall, 1973.

PATTIE, Charles, SEYD, Patrick, WHITELEY, Paul: *Citizenship in Britain: Values, Participation and Democracy*. Cambridge University Press, 2004.

PETTIT, Philip: *Republicanism: A Theory of Freedom and Government*. Oxford University Press, 1999.

POLLACK, M. A., WALLACE, H. S. eds.: *Policy-making in the European Union*. Oxford University Press; 2010.

PUTNAM, Robert D.: *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. New York, Simon 8, 2000.

PUTNAM, Robert D., LEONARDI, Robert, NANETTI, Raffaella Y.: *Making democracy work: Civic traditions in modern Italy*. Princeton University Press, 1994.

ROSAMOND, Ben: *Theories of European integration*. Basingstoke, Macmillan, 2000.

SANCHEZ SALGADO, Rosa: *Europeanizing Civil Society. How the EU Shapes Civil Society Organizations*. New York, Palgrave Macmillan, 2014.

SCHIMMELFENNIG, Frank, SEDELMEIER, Ulrich: *The Europeanization of Central and Eastern Europe*. Cornell University Press, 2005.

SCRUTON, Robert: *A nemzetek szükségességéről*. Budapest, Helikon, 2005.

SHARPE, Laurence James: *Decentralist Trends in Western Democracies*. London, SAGE, 1979.

SHARPE, Laurence James ed.: *The Rise of the Meso Government in Europe*.

2019.11.28.

London, SAGE, 1993.

SMELSER, Neil J.: *Theory of Collective Behavior*. The Free Press, 1962.

TARROW, Sidney G.: *Power in Movement: Social Movements and Contentious Politics*. Cambridge, Cambridge University Press, 1994.

TARROW, Sidney G.: *Strangers at the gates: movements and states in contentious politics*. Cambridge – New York, Cambridge University Press, 2012.

TARROW, Sidney: *Contentious politics*. Wiley Online Library, 2013.

THIEL, Markus: *The Limits of Transnationalism: Collective Identities and EU Integration*. New York, Palgrave Macmillan, 2011.

THOMAS, William I., THOMAS, Dorothy S.: *The Child in America: Behavior Problems and Programs*. A. A. Knopf, 1928.

TILLY, Charles: *From Mobilization to Revolution*. Addison-Wesley, 1978.

TOURAINE, Alain et al.: *Le Pays contre l'Etat: Luttes occitanes*. Paris, Éditions du Seuil, 1981.

TURNER, R. H., KILLIAN, L. M.: *Collective behavior*. Englewood Cliffs, Prentice-Hall, 1957.

WALLACE, Ruth A., WOLF, Alison: *Contemporary sociological theory: Expanding the classical tradition*. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall, 1999.

WIERCX, Joke: *The Democratic Legitimacy of European Social Movement Organisations: All for One and One for All?* Baden-Baden, Nomos Publishers, 2011.

ZIELONKA, Jan: *Europe as empire: The nature of the enlarged European Union*. Oxford University Press, 2007.

2019.11.28.

Könyvfejezetek

ARATÓ, Krisztina: *Az európai integrációs folyamat rejtett oldala: a differenciált együttműködés*. In: Szabó Máté: *Demokrácia és politikatudomány a 21. Században*. Budapest, Rejtjel, 2002. . – p. 109–141.

ARATÓ, Krisztina, MIKECZ Dániel: *Civil társadalom, szociális partnerek, társadalmi mozgalmak*. In: Körösnéyi András (szerk.): *A magyar politikai rendszer - negyedszázad után*, Budapest, Osiris Kiadó. 2015.

DELLA PORTA, Donatella, PARKS, Louisa: *Contentious Politics in the EU*. In: MAGONE, José M. ed.: *Routledge Handbook of European Politics*. New York, Routledge, 2015. – p. 857–872.

DEVUYST, Youri: *The constitutional and Lisbon treaties*. In: JONES, E., MENON, A., WEATHERILL, S. eds.: *The Oxford Handbook of the European Union*. Oxford University Press, 2012. – p. 163–178.

DINAN, Desmond: *The political System of the European Union*. In: MAGONE, José M. ed.: *Routledge Handbook of European Politics*. New York, Routledge, 2015.

DUCHÊNE, François: *The European Community and the uncertainties of interdependence*. In: KOHNSTAMN, M., HAGER, W.: *A Nation Writ Large?* London, Palgrave Macmillan, 1973. – p. 1–21.

EISING, Rainer: *Multilevel Governance in Europe*. In: MAGONE, José M. ed.: *Routledge Handbook of European Politics*. New York, Routledge, 2015.

KELEMEN, R. Daniel, NICOLAIDIS, Kalypso: *Bringing Federalism Back In*. In: JØRGENSEN, Karl A., POLLACK, Mark A., ROSAMOND, Ben eds.: *Handbook of European Union Politics*. London, Sage, 2007. – p. 301–316.

2019.11.28.

KOOPMANS, Ruud: *Democracy from below: new social movements and the political system in West Germany*. Westview Press, 1995.

LEWIS, J.: *Council of ministers and European council*. In. JONES, E., MENON, A., WEATHERILL, S. eds.: *The Oxford Handbook of the European Union*. Oxford University Press, 2012. – p. 321–335.

MANIN, B., PRZEWORSKI, A., STOKES, S. C.: *Elections and Representation*. In. PRZEWORSKI, A., STOKES, S. C., MANIN, B. eds.: *Democracy, Accountability, and Representation*. (Vol. 2). Cambridge University Press, 1999.

MANSFELDOVÁ, Zdenka: *Civil society in transition: civic engagement and nonprofit organizations in Central and Eastern Europe after 1989*. In. ZIMMER, Annette, PRILLER, Eckhard eds.: *Future of civil society: making Central European nonprofit-organizations work*. Wiesbaden, VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2013. – p. 99–119.

MARKS, G.: *Structural Policy and Multilevel Governance in the EC*. In. CAFRUNY, A., Rosenthal, G. eds.: *The State of the European Community*. (Vol. 2). Harlow, Longman, 1993. – p. 391–409.

MIKECZ, Dániel: *Environmentalism and civil activism in Hungary*. In: Marczin Moskalewicz and Wojciech Przybylski (eds.) *Understanding Central Europe*. London; New York, Routledge Taylor & Francis Group. 2018.

MORALES, Laura, GEURTS, Peter: *Associational involvement*. In. VAN DETH, Jan W, Ramón Montero, J. R., Westholm, A. eds.: *Citizenship and involvement in European democracies*. Routledge, 2007. – 159–181.

OSTROM, E.: *Decentralization and development: The new panacea*. In. DOWDING, K., HUGHES, J., MARGETTS, H. eds.: *Challenges to democracy: Ideas, involvement and institutions*. New York, Palgrave Macmillan, 2001. – p. 237–256.

ROSTOVÁNYI, Zsolt: *Európaiság, európai identitás és az európai integráció* .

2019.11.28.

In. Forgács Imre - Inotai András - Wéber Attila (szerk.): Az Európai Unió évkönyve 1999-2000 . Osiris Kiadó, 2002.

RUZZA, Carlo: *European institutions and the policy discourse of organised civil society*. In. SMISMANS, S. ed.: *Civil Society and Legitimate European Governance*. London, Edward Elgar, 2006. – p. 169–195.

SCHMIDT, Susanne K., – Wonka, Arndt: *European Commission*. In. JONES, E., MENON, A., WEATHERILL, S. eds.: *The Oxford Handbook of the European Union*. Oxford University Press, 2012. – p. 336–349.

STREECK, Wolfgang: *Competitive solidarity: Rethinking the European social model*. In. HINRICHS, K., KITSCHOLT, H., WIESENTHAL, H. Hrsg.: *Kontingenz und Krise: Institutionenpolitik in kapitalistischen und postsozialistischen Gesellschaften*. Frankfurt am Main, Campus, 2000. – p. 245–262.

SZABÓ, Andrea, MIKECZ Dániel: *After the Orbán-revolution: the awakening of civil society in Hungary?* In: Geoffrey Pleyers, Ionel N Sava (szerk.): *Social Movements in Central and Eastern Europe: A renewal of protests and democracy*. Bucarest: Editura Universităţii din Bucureşti, 2015. – p. 34–43.

VISSER, Jelle, EBBINGHAUS, Bernhard: *Making the Most of Diversity? European Integration and Transnational Organization of Labour*. In. GREENWOOD, Justin, GROTE, Jürgen R., RONIT, Karsten eds.: *Organized Interests and the European Community*. London, Sage, 1992. – p. 206–238.

Hivatalos dokumentumok

[Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/788 Rendelete] = Az Európai Parlament és a Tanács. Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/788 Rendelete az európai polgári kezdeményezésről. PE -CONS 92/18. Brüsszel, 2019. március 27. <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/PE-92-2018-INIT/hu/pdf> (Letöltés ideje: 2019. 07. 22.)

2019.11.28.

(BRIAND 1930) = BRIAND, Aristid: *Mémoire sur l'organisation d'un régime d'union fédérale européenne*. 1930.

<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k5613159m/f2.image> (Letöltés ideje: 2019. 07. 22.)

(Draft Treaty, 1961) = Draft Treaty — Fouchet Plan I (2 November 1961)

https://www.cvce.eu/obj/draft_treaty_fouchet_plan_november_1961-en-485fa02e-f21e-4e4d-9665-92f0820a0c22 (Letöltés ideje: 2019. 07. 22.)

(Draft Treaty, 1984) = Draft Treaty establishing the European Union. 1984.

https://www.cvce.eu/en/obj/draft_treaty_establishing_the_european_union_14_february_1984-en-0c1f92e8-db44-4408-b569-c464cc1e73c9.html (Letöltés ideje: 2019. 07. 22.)

(Európai Parlament, 2016) = Európai Parlament. ÁLLÁSFOGLALÁSI INDÍTVÁNY az eljárási szabályzat 133. cikke alapján az adócsalás és a vállalkozások adódömpingje elleni küzdelemről. B8-0657/2016. 11.5.2016.

http://www.europarl.europa.eu/doceo/document/B-8-2016-0657_HU.html (Letöltés ideje: 2019. 07. 22.)

(European Commission, 2001) = European Commission: European Governance – A White Paper. 2001. Elérhető: http://europa.eu/rapid/press-release_DOC-01-10_en.htm (Letöltés ideje: 2019. 07. 22.)

(European Commission, 2000) = European Commission DG DEVCO, Commission Discussion Paper - The Commission and Non-Governmental Organizations: Building A Stronger Partnership, 18 January 2000. Elérhető: http://ec.europa.eu/europeaid/commission-discussion-paper-commission-and-non-governmental-organisations-building-stronger_en (Letöltés ideje: 2019. 07. 22.)

(European Ombudsman, 2017) = European Ombudsman. Decision in case 1609/2016/JAS on the European Commission's response and follow-up to the European Citizens' Initiative "Stop Vivisection". 2017. Elérhető:

<https://europa.eu/!Tj69wU> (Letöltés ideje: 2019. 07. 22.)

2019.11.28.

(HUGO, 1849) = HUGO, Victor: Discours d'ouverture prononcé au Congrès de la Paix le 21 août 1849. <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k1513139s/f7.image> (Letöltés ideje: 2019. 07. 22.)

(JUNCKER, 2014) = JUNCKER, Jean-Claude: Mission Letter. Brussels, 1 November 2014. Elérhető: https://ec.europa.eu/commission/commissioners/sites/cwt/files/commissioner_mission_letters/timmermans_en.pdf (Letöltés ideje: 2019. 07. 22.)

(MFE) = Movimento Federalista Europeo: La nascita del MFE. Elérhető: <http://www.mfe.it/site/index.php/no-art-info/284-archivio-multimedia/la-nostra-storia/3404-la-nascita-del-mfe-1943-1945> (Letöltés ideje: 2019. 07. 22.)

(Political Resolution, 1948) = Political Resolution of the Hague Congress (7–10 May 1948) Elérhető: https://www.cvce.eu/obj/political_resolution_of_the_hague_congress_7_10_may_1948-en-15869906-97dd-4c54-ad85-a19f2115728b.html (Letöltés ideje: 2019. 07. 22.)

(Prodi és Kinnock, 2000) = PRODI, Romano, KINNOCK, Neil: *The Commission and non-governmental organisations: Building a stronger partnership*. Paper presented by President Prodi and Vice-President Kinnock. 2000. Elérhető : https://ec.europa.eu/europeaid/sites/devco/files/working-paper-commission-ngo-partnership-com200011-20000118_en.pdf (Letöltés ideje: 2019. 07. 22.)

(SPINELLI–ROSSI, 2017) = SPINELLI, Altiero, ROSSI, Ernesto: *Per un'Europa libera e unita. Progetto d'un manifesto*. Senato della Repubblica, Roma, 2017. https://www.senato.it/application/xmanager/projects/leg18/file/repository/relazioni/libreria/novita/XVII/Per_unEuropa_libera_e_unita_Ventotene6.763_KB.pdf (Letöltés ideje: 2019. 07. 22.)

(SCHUMAN, 1950) = SCHUMAN, Robert: Declaration Schuman. 9 May 1950. Elérhető: <https://www.touteurope.eu/actualite/declaration-schuman-le-texte-integral-et-la-video.html> (Letöltés ideje: 2019. 07. 22.)

2019.11.28.

(The Composition of European Parliament, 2017) = The Composition of European Parliament. Policy Department C: Citizens' Rights and Constitutional Affairs, 2017.

http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2017/583117/IPOL_IDA%282017%29583117_EN.pdf (Letöltés ideje: 2019. 07. 22.)

(Transparency Register, 2017) = Joint Transparency Register Secretariat, Transparency Register Statistics, 24 April 2017. Elérhető:

<http://ec.europa.eu/transparencyregister/public/consultation/statistics.do?locale=en&action=prepareView> (Letöltés ideje: 2019. 07. 22.)

(Treaty on European Union, 2008) = Treaty on European Union consolidated version. Official Journal of the European Union, 2008. Elérhető: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2008:115:0013:0045:EN:PDF> (Letöltés ideje: 2019. 07. 22.)

Egyéb dokumentumok

CÍSAŘ, Ondřej, NAVRÁTIL, Jiří: *European Union Patronage and Transaction Politics: The Networks of Czech Social Movement Organisations*. 2011.

GALLA, D., BURKE, J.: *Predicting Social Unrest Using GDELT*. In: PERNER, Petra ed.: *Machine Learning and Data Mining in Pattern Recognition*. 14th International Conference. Vol. 2. Springer, Cham, 2018. – p. 103–116.

GERNER, J., SCHRODT, P. A., YILMAZ, O., ABU-JABR, R.: *Conflict and Mediation Event Observations (CAMEO): A new event data framework for the analysis of foreign policy interactions*. New Orleans, International Studies Association, 2002.

AMATO, Giuliano, BATT, Judy: *Final Report of the Reflection Group on The Long-term Implications of EU Enlargement: The Nature of the New Border*. European University Institute. Robert Schuman Centre and Forward Studies Unit,

2019.11.28.

1999.

HÖRETH, Marcus: *The European Commission's White Paper on Governance: a "Tool-Kit" for closing the legitimacy gap of EU policy-making*. Zentrum für Europäische Integrationsforschung, 2001. Discussion Paper.

KWAK, H., AN, J.: *A first look at global news coverage of disasters by using the gdeltdataset*. In: AIELLO, L. M., MCFARLAND, D. eds.: *Social Informatics*. 6th International Conference on Social Informatics. Springer, Cham, 2014. – p. 300–308.

LEETARU, Kalev, SCHRODT, Philip A.: *Gdelt: Global data on events, location, and tone, 1979–2012*. In: ISA Annual Convention, Citeseer, 2013, Vol. 2.

Elérhető:

<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.686.6605&rep=rep1&type=pdf> (Letöltés ideje: 2019. 07. 22.)

MASAD, D.: *Studying the Syrian Civil War with GDELTD*. Caerus Analytics, 2013.

Elérhető: <https://themonkeycage.org/wp-content/uploads/2013/07/GDELTDFullSyriaAnalysis-v2.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 07. 22.)

O'CONNOR, B., STEWART, B., SMITH, N. A.: *Learning to extract international relations from political context*. 2013. Elérhető:

<https://scholar.princeton.edu/files/bstewart/files/oconnorstewartsmith.irevents.acl2013.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 07. 22.)

QIAO, F., LI, P., ZHANG, X., DING, Z., CHENG, J., WANG, H.: *Predicting social unrest events with hidden Markov models using GDELTD*. In: *Discrete Dynamics in Nature and Society*, 2017 May. – p. 1–13.

SCHRODT, Philip A.: *TABARI Textual Analysis by Augmented Replacement Instructions*. Dept. of Political Science Pennsylvania State University, 2011.

Elérhető: <http://eventdata.parusanalytics.com/tabari.dir/tabari.manual.0.7.6.pdf>

2019.11.28.

(Letöltés ideje: 209. 07. 22.)

SCHRODT, P. A., YILMAZ, O., GERNER, D. J., HERMRECK, D.: *The CAMEO (Conflict and Mediation Event Observations) actor coding framework*. In. 2008 Annual Meeting of the International Studies Association, 2008.

SCHRODT, Philip A.: *CAMEO Conflict and Mediation Event Observations Event and Actor Codebook*. Event Data Project. Department of Political Science Pennsylvania State University. Pond Laboratory University Park, 2012. Elérhető: <http://parusanalytics.com/eventdata/cameo.dir/CAMEO.Manual.1.1b3.pdf>

(Letöltés ideje: 2017. 04. 18.)

VENABLES, Tony: *Tips for the Would-be European Lobbyist*. Brussels, ECAS, 2007. Elérhető: <https://ecas.org/wp-content/uploads/2018/06/FINI-12-tips-lobbyist.pdf> (Letöltés ideje: 209. 07. 22.)

Weboldalak

(Az Európai Unió Tanácsa, 2016) = Az Európai Unió Tanácsa. Az Európai Unió Tanácsa és a Tanács története. Döntéshozatal és jogalkotás az európai integrációs folyamatban. Luxembourg, Az Európai Unió Kiadóhivatala, 2016. Elérhető: <https://www.consilium.europa.eu/media/33267/qc0418220hun.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 07. 22.)

BÉNASSY-QUÉRÉ, Agnès, TRANNOY, Alain, WOLFF, Guntram B.: *Tax harmonization in Europe: Moving forward*. Bruegel, 2014. Elérhető: <http://bruegel.org/2014/07/tax-harmonization-in-europe-moving-forward/> (Letöltés ideje: 2019. 07. 22.)

BRÜGGEMANN, M., VON KÖNIGSLÖW, K.: *Let's talk about Europe': explaining vertical and horizontal Europeanization in the quality press*. (Working Paper), TranState working papers, 2007, No. 60. Elérhető: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/24972/1/538518294.PDF> (Letöltés

2019.11.28.

ideje: 2019. 07. 22.)

EDER, Florian, HERSZENHORN, David M., DE LA BAUME, Maïa: *Juncker's uni-vision for Europe*. Politico, 2017. Elérhető:

<https://www.politico.eu/article/junckers-uni-vision-for-europe/> (Letöltés ideje: 2019. 07. 22.)

(Európai Bizottság. Sikeres kezdeményezések.) = Európai Bizottság. Európai polgári kezdeményezés. Sikeres kezdeményezések. Elérhető:

<https://ec.europa.eu/citizens-initiative/public/initiatives/successful> (Letöltés ideje: 2019. 07. 22.)

(European Commission: Civil society) = European Commission, DG DEVCO: Civil society. Elérhető: https://ec.europa.eu/europeaid/civil-society_en (Letöltés ideje: 2017. 03. 06.)

(Politico. European Parliament Elections 2019) =. Politico. European Parliament Elections 2019. Elérhető: <https://www.politico.eu/2019-european-elections/european-parliament-elections-2019/> (Letöltés ideje: 2019. 07. 22.)

(EU's treatment of Ireland, 2014) = EU's treatment of Ireland during financial crisis 'outrageous' - former European Commission advisor. RTÉ. 7 May 2014. Elérhető: <https://www.rte.ie/news/business/2014/0507/615802-european-union-ireland/> (Letöltés ideje: 2019. 07. 22.)

FOX, Benjamin: *Barroso and Van Rompuy win battle for Nobel limelight*. Brussels, 2012. Elérhető: <https://euobserver.com/news/117926> (Letöltés ideje: 2019. 07. 22.)

FRASER, Cameron: *Why we should ban referenda on EU policies*. Euractive, 2016. Elérhető: <https://www.euractiv.com/section/global-europe/opinion/why-we-should-ban-referenda-on-eu-policies/> (Letöltés ideje: 2019. 07. 22.)

Google BigQuery. Elérhető: https://bigquery.cloud.google.com/results/palgrave-163710:bquijob_7a6f281d_15b869e420c (Letöltés ideje: 2019. 07. 22.)

2019.11.28.

GRANT, Charles: *Fast forward to two-speed Europe*. Politico, 2017. Elérhető: <https://www.politico.eu/article/fast-forward-to-two-speed-europe/> (Letöltés ideje: 2019. 07. 22.)

GRIFFIN, Andrew: *EU removes 'offensive' blog post attacking internet campaigners against copyright rules*. Independent, 2019. Elérhető: <https://www.independent.co.uk/life-style/gadgets-and-tech/news/eu-copyright-rules-blog-post-commission-article-11-13-latest-a8786256.html> (Letöltés ideje: 2019. 07. 22.)

KAMINSKY, Michelle: *EU's Copyright Directive Passes Despite Widespread Protests – But It's Not Law Yet*. Forbes, 2019. Elérhető: <https://www.forbes.com/sites/michellekaminsky/2019/03/26/eus-copyright-directive-passes-despite-widespread-protestsbut-its-not-law-yet/> (Letöltés ideje: 2019. 07. 22.)

LOCKLEAR, Mallory: *Digital rights groups speak out against EU plan to scan online content*. Engadget, 2017. Elérhető: https://www.engadget.com/2017/10/17/digital-rights-groups-against-eu-scan-online-content/?guccounter=1&guce_referrer=aHR0cHM6Ly9lbi53aWtpcGVkaWEub3JnLw&guce_referrer_sig=AQAAAMihwkohZGMLxnmO-nJUQStpASL4zZjkVCKWUax7unzAph5yG-VBsAJCgozJQIaNNmpD4ad5rqPM0ZXIaSm8oyJhrIuP9o-KfBRA7alao4SZG6HHR2TlzkBXKtjeP0GseKghSAW_WcWxKz7QcA6pm-fH1fH-GWiNyAO5vNYNg_1f (Letöltés ideje: 2019. 07. 22.)

MEYER, David: *Why Four Versions of Wikipedia Have Deliberately Gone Dark*. Fortune, 2019. Elérhető: <http://fortune.com/2019/03/21/wikipedia-dark-eu-copyright-protest/> (Letöltés ideje: 2019. 07. 22.)

The Copyright Directive: Misinformation and Independent Enquiry. Statement from European Academics to Members of the European Parliament in advance of the Plenary Vote on the Copyright Directive on 5 July 2018. Elérhető:

2019.11.28.

https://www.create.ac.uk/wp-content/uploads/2018/06/Academic_Statement_Copyright_Directive_29_06_2018.pdf (Letöltés ideje: 2019. 07. 22.)

(Transparency Register) = Transparency Register. Statistics for register. Elérhető: <http://ec.europa.eu/transparencyregister/public/consultation/statistics.do?locale=en&action=prepareView> (Letöltés ideje: 2019. 07. 22.)

(Intersections, 2015) = *Social Movements and Contentious Politics in Central and Eastern Europe. Vol 1 No 3 (2015)*. Elérhető: <https://intersections.tk.mta.hu/index.php/intersections/issue/view/3> (Letöltés ideje: 2019. 07. 22.)

(Socio.hu) = *Civil societies and social movements in the changing democracies of Central and Eastern Europe: Special issue in English No. 5 (2017)*. Elérhető: <https://socio.hu/en/civil-societies-and-social-movements> (Letöltés ideje: 2019. 07. 22.)

2019.11.28.

Melléletek

1. Melléklet: Az európai polgári kezdeményezés sikerességéhez szükséges aláírások eloszlása tagállamonként

Tagállam	Szükséges aláírások száma
Ausztria	13.500
Belgium	17.750
Bulgária	12.750
Ciprus	4.500
Csehország	15,750
Dánia	9,750
Egyesült Királyság	54,750
Észtország	4,500
Finnország	9,750
Franciaország	55,500

2019.11.28.

Görögország	15,750
Hollandia	19,500
Horvátország	8.250
Írország	8,250
Lengyelország	38,250
Lettország	6,000
Litvánia	8,250
Luxemburg	4,500
Magyarország	15,750
Málta	4,500
Németország	72,000
Olaszország	54,750
Portugália	15,750

2019.11.28.

Románia	24,000
Spanyolország	40,500
Svédország	15,000
Szlovákia	9,750
Szlovénia	6,000

2019.11.28.

2. Melléklet: Az események kiválasztásakor használt SQL relációsadatbázis-kezelő lekérdezési kódok

Összes tiltakozás száma az Európai Unióban

```
SELECT COUNT(*)
```

```
FROM [gdelt-bq:full.events] where Year > 2008
```

```
AND SQLDATE < 20190102
```

```
AND Actor1CountryCode IN ("AUT", "BEL", "BGR", "CYP", "CZE",  
"DNK", "EST", "FIN", "FRA", "DEU", "GRC", "HUN", "HRV", "IRL",  
"ITA", "LVA", "LTU", "LUX", "MLT", "NLD", "POL", "PRT", "ROM",  
"SVK", "SVN", "ESP", "SWE", "GBR")
```

```
AND Actor1Type1Code IN ("REF", "RAD", "LAB", "HLH", "OPP", "NGO",  
"ENV", "CVL", "AGR", "SEP", "EDU", "REB", "IGO", "NGM", "IMG")
```

```
AND EventRootCode IN ('10', '11', '12', '13', '14', '18')
```

```
COUNT 95137
```

|

2019.11.28.

Az Európai Unió országaiban lezajlott tagállami vonatkozású tiltakozások száma

```
SELECT COUNT(*)
```

```
FROM [gdelt-bq:full.events] where Year > 2008
```

```
AND SQLDATE < 20190102
```

```
AND Actor1CountryCode IN ("AUT", "BEL", "BGR", "CYP", "CZE",  
"DNK", "EST", "FIN", "FRA", "DEU", "GRC", "HUN", "HRV", "IRL",  
"ITA", "LVA", "LTU", "LUX", "MLT", "NLD", "POL", "PRT", "ROM",  
"SVK", "SVN", "ESP", "SWE", "GBR")
```

```
AND Actor1Type1Code IN ("REF", "RAD", "LAB", "HLH", "OPP", "NGO",  
"ENV", "CVL", "AGR", "SEP", "EDU", "REB", "IGO", "NGM", "IMG")
```

```
AND EventRootCode IN ('10', '11', '12', '13', '14', '18')
```

```
AND Actor2Type1Code IN ("GOV")
```

```
COUNT 6981
```


2019.11.28.

Eurotiltakozások száma

```
SELECT COUNT(*)
```

```
FROM [gdelt-bq:full.events] where Year > 2008
```

```
AND SQLDATE < 20190102
```

```
AND Actor1CountryCode IN ("AUT", "BEL", "BGR", "CYP", "CZE",  
"DNK", "EST", "FIN", "FRA", "DEU", "GRC", "HUN", "HRV", "IRL",  
"ITA", "LVA", "LTU", "LUX", "MLT", "NLD", "POL", "PRT", "ROM",  
"SVK", "SVN", "ESP", "SWE", "GBR")
```

```
AND Actor1Type1Code IN ("REF", "RAD", "LAB", "HLH", "OPP", "NGO",  
"ENV", "CVL", "AGR", "SEP", "EDU", "REB", "IGO", "NGM", "IMG")
```

```
AND EventRootCode IN ('10', '11', '12', '13', '14', '18')
```

```
AND Actor2CountryCode IN ("EUR")
```

```
COUNT 1967
```

2019.11.28.

Eurotiltakozások

SELECT (*)

AS COUNTER FROM [gdelt-bq:full.events] where Year > 2008

AND SQLDATE < 20190102

AND Actor1CountryCode IN ("AUT", "BEL", "BGR", "CYP", "CZE",
"DNK", "EST", "FIN", "FRA", "DEU", "GRC", "HUN", "HRV", "IRL",
"ITA", "LVA", "LTU", "LUX", "MLT", "NLD", "POL", "PRT", "ROM",
"SVK", "SVN", "ESP", "SWE", "GBR")

AND Actor1Type1Code IN ("REF", "RAD", "LAB", "HLH", "OPP", "NGO",
"ENV", "CVL", "AGR", "SEP", "EDU", "REB", "IGO", "NGM", "IMG")

AND EventRootCode IN ('10', '11', '12', '13', '14', '18')

AND Actor2CountryCode IN ("EUR")

2019.11.28.

		N ot E U pr ot es t	Ro uti ne do me stic	Dome sticati on	Cooper ative Transna tionalis m	Collecti ve Transna tionalis m	Suprana tionaliz ed	Com petiti ve	o t a l
	Co unt	0	2	7	0	2	2	1	1 4
AUSTR IA	Ex pec ted Co unt	1. 6	2.9	5.0	1.9	1.1	1.1	.3	1 4 . 0
Actor1C ountryCo de	Co unt	1	7	1	2	12	0	0	2 3
BELGI UM	Ex pec ted Co unt	2. 7	4.8	8.2	3.1	1.9	1.8	.5	2 3 . 0
BULG ARIA	Co unt	5	4	7	0	0	3	0	1 9

2019.11.28.

	Ex pec ted Co unt	2. 2	4.0	6.8	2.6	1.5	1.5	.4	1 9 . 0
	Co unt	1	0	1	0	0	0	0	2
CYPRU S	Ex pec ted Co unt	.2	.4	.7	.3	.2	.2	.0	2 . 0
	Co unt	0	2	3	0	1	0	0	6
CZECH REPUB LIC	Ex pec ted Co unt	.7	1.3	2.1	.8	.5	.5	.1	6 . 0
	Co unt	1 0	10	8	3	3	0	1	3 5
GERM ANY	Ex pec ted Co unt	4. 1	7.4	12.5	4.8	2.8	2.7	.7	3 5 . 0

2019.11.28.

	Co unt	0	1	2	0	1	0	0	4
DANE MARK	Ex pec ted Co unt	.5	.8	1.4	.5	.3	.3	.1	4 . 0
	Co unt	1	3	8	0	0	1	1	1 4
SPAIN	Ex pec ted Co unt	1. 6	2.9	5.0	1.9	1.1	1.1	.3	1 4 . 0
	Co unt	0	0	1	0	0	0	0	1
ESTON IA	Ex pec ted Co unt	.1	.2	.4	.1	.1	.1	.0	1 . 0
FINLA ND	Co unt	0	2	0	0	0	0	0	2

2019.11.28.

	Ex pec ted Co unt	.2	.4	.7	.3	.2	.2	.0	2 . 0
	Co unt	8	14	23	14	0	4	0	6 3
FRANC E	Ex pec ted Co unt	7. 4	13. 3	22.5	8.6	5.1	4.9	1.3	6 3 . 0
	Co unt	2 0	29	64	28	9	18	1	1 6 9
GREAT BRITAI N	Ex pec ted Co unt	1 9. 7	35. 6	60.3	23.0	13.7	13.1	3.6	1 6 9 . 0
	Co unt	7	15	20	0	0	8	5	5 5
GRECE	Ex pec ted Co unt	6. 4	11. 6	19.6	7.5	4.5	4.3	1.2	5 5 . 0

2019.11.28.

	Co unt	0	0	1	0	0	0	0	1
CROAT IA	Ex pec ted Co unt	.1	.2	.4	.1	.1	.1	.0	1 . 0
	Co unt	3	8	13	1	0	3	0	2 8
HUNG ARY	Ex pec ted Co unt	3. 3	5.9	10.0	3.8	2.3	2.2	.6	2 8 . 0
	Co unt	2	6	10	9	5	0	0	3 2
IRELA ND	Ex pec ted Co unt	3. 7	6.7	11.4	4.4	2.6	2.5	.7	3 2 . 0
ITALIA N	Co unt	3	11	15	5	6	0	4	4 4

2019.11.28.

	Ex pec ted Co unt	5. 1	9.3	15.7	6.0	3.6	3.4	.9	4 4 . 0
	Co unt	0	1	1	0	6	0	0	8
LITHU ANIA	Ex pec ted Co unt	.9	1.7	2.9	1.1	.6	.6	.2	8 . 0
	Co unt	0	1	0	0	0	1	0	2
LATVI A	Ex pec ted Co unt	.2	.4	.7	.3	.2	.2	.0	2 . 0
	Co unt	0	0	4	0	0	2	0	6
MALT A	Ex pec ted Co unt	.7	1.3	2.1	.8	.5	.5	.1	6 . 0

2019.11.28.

	Co unt	4	4	27	7	4	2	0	4 8
NETHE RLAN DS	Ex pec ted Co unt	5. 6	10. 1	17.1	6.5	3.9	3.7	1.0	4 8 . 0
	Co unt	1	9	2	0	1	4	0	1 7
POLAN D	Ex pec ted Co unt	2. 0	3.6	6.1	2.3	1.4	1.3	.4	1 7 . 0
	Co unt	0	0	1	0	0	0	0	1
PORTU GAL	Ex pec ted Co unt	.1	.2	.4	.1	.1	.1	.0	1 . 0
SWEE DEN	Co unt	6	1	1	15	0	0	0	2 3

2019.11.28.

	Ex								2
	pec	2.	4.8	8.2	3.1	1.9	1.8	.5	3
	ted	7							.
	Co								0
	unt								
	Co	7	13	220	84	50	48	13	6
	unt	2	0						1
									7
Total	Ex								6
	pec	7	13						1
	ted	2.	0.0	220.0	84.0	50.0	48.0	13.0	7
	Co	0							.
	unt								0

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	369.123 ^a	138	.000	. ^b
Likelihood Ratio	333.428	138	.000	. ^b
Fisher's Exact Test	.000			.000

2019.11.28.

N of Valid
Cases 617

---

a. 135 cells (80.4%) have expected count less than 5. The minimum expected count is .02.

b. Cannot be computed because there is insufficient memory.

s

2019.11.28.

		Co	4	32	19	14	14	7	1	9
		unt								1
Actor1 Type1C ode	AGRICUL TURE	Ex pe cte d Co unt	1 0. 6	19. 2	32.4	12.4	7.4	7.1	1.9	9 1 . 0
		Co unt	1 5	41	118	48	9	6	4	2 4 1
	CIVILIAN	Ex pe cte d Co unt	2 8. 1	50. 8	85.9	32.8	19.5	18.7	5.1	2 4 1 . 0
		Co unt	1 8	10	26	6	12	10	3	8 5
	EDUCATI ON	Ex pe cte d Co unt	9. 9	17. 9	30.3	11.6	6.9	6.6	1.8	8 5 . 0
	ENVIRON MENT	Co unt	1	0	0	0	0	0	0	1

2019.11.28.

	Ex pe cte d Co unt	.1	.2	.4	.1	.1	.1	.0	1 . 0
	Co unt	7	4	4	0	1	5	0	2 1
HEALTH	Ex pe cte d Co unt	2. 5	4.4	7.5	2.9	1.7	1.6	.4	2 1 . 0
	Co unt	0	6	24	2	1	3	1	3 7
LABOUR	Ex pe cte d Co unt	4. 3	7.8	13.2	5.0	3.0	2.9	.8	3 7 . 0
NONGOVERNMENTA	Co unt	7	1	0	0	0	8	0	1 6

2019.11.28.

L ORGANIZ ATIONS	Ex pe cte d Co unt	1. 9	3.4	5.7	2.2	1.3	1.2	.3	1 6 .
	Co unt	1 3	20	23	11	6	9	4	8 6
OPPOSITI ON	Ex pe cte d Co unt	1 0. 0	18. 1	30.7	11.7	7.0	6.7	1.8	8 6 .
	Co unt	0	2	1	0	0	0	0	3
RADICAL	Ex pe cte d Co unt	.4	.6	1.1	.4	.2	.2	.1	3 .
	Co unt	0	0	0	0	3	0	0	0 3
REBEL	Co unt	0	0	0	0	3	0	0	3

2019.11.28.

Ex								6
pe	7							1
cte	2.	13	220.0	84.0	50.0	48.0	13.0	7
d	0	0.0						.
Co								0
unt								

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	264.641 ^a	66	.000	. ^b
Likelihood Ratio	233.450	66	.000	. ^b
Fisher's Exact Test	.000			.000
N of Valid Cases	617			

2019.11.28.

a. 52 cells (61.9%) have expected count less than 5. The minimum expected count is .02.

b. Cannot be computed because there is insufficient memory.